

TÜRKİYE SİYASET BİLİMİ DERGİSİ

TURKISH JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE

TÜRKISCHE ZEITSCHRIFT FÜR POLITIKWISSENSCHAFT

2018/1

ANA KONU:

Türkiye’de Siyasal Hayat ve Kurumlar

Editörler: Yunus Yoldaş, Özlem Becerik Yoldaş

Hülya Toker: Komutanlarının Kaleminden Balkan Savaşları Sürecinde Ordu-Siyaset İlişkisi Ve Bozguna Etkisine Yönelik Eleştiriler

Gürbüz Özdemir: Huntington’un Demokratikleşme Dalgaları Bağlamında Türk Demokratikleşmesine Bakış ve 15 Temmuz’un Önemi

Zeki Öztürk: Türkiye'deki Kurumların Demokratikleşmesinde Avrupa Konseyi'nin Rolü

Kutluhan Bozkurt: Suriye İç Savaşı: Savaşın Yarattığı Mültecilik Akınının Türkiye ve Avrupa Birliği’ne Yansımaları

Ali Arslan, Gülten Arslan, Halil Çakır: Dünden Bugüne Bodrum’da Siyasal Hayat: Yerel Seçim Sonuçları Temelinde Bodrum’un Siyasi Yapısının Sosyolojik Analizi

Osman Gökhan Hatipoğlu: Farklı Bir Kamu Kurumu Olarak Tika: Örgüt Yapısının Dönüşümü Hakkında Bir Analiz

Burak Gümüş: Die Türkische Migrationsbehörde DGMM

Hazal Iğın Bahçeci: Toki’nin Kent Mekânının Kullanımına İlişkin Kamusal Yetkilerinin Yerel Demokrasi Kavramı Çerçevesinde İncelenmesi

DİĞER KONULAR

Mustafa Gencer: Türkenangst Europas in der Vormoderne: Dracula und die Osmanen

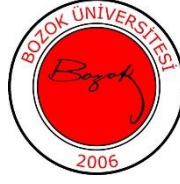
Mustafa Yıldız: Politik Als Eine Die Gesellschaft Bildende Institution

Tural Bahadır: 21. Yüzyıl’a Başlarken Almanya’nın Yeni Dış Politika Vizyonu

Kitap İncelemeleri

Osman Gökhan Hatipoğlu: Bürokratik Yönetim Geleneği

Özlem Becerik Yoldaş: Wissenschaft Als Beruf

T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi

BOZOK UNIVERSITY
Faculty Of Economics And Administrative Science

BOZOK UNIVERSITÄT
Fakultät für Wirtschafts- und Verwaltungswissenschaft

TÜRKİYESİYASET BİLİMİ DERGİSİ
TURKISH JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE
TÜRKISCHE ZEITSCHRIFT FÜR
POLITIKWISSENSCHAFT

Cilt 1 Sayı 1 Mart 2018 • Volume 1 Number 1 March 2018

TÜRKİYE SİYASET BİLİMİ DERGİSİ
TURKISH JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE
TÜRKISCHE ZEITSCHRIFT FÜR POLITIKWISSENSCHAFT

ISSN: 2587-2346

Cilt 1 Sayı 1 Mart 2018 . Volume 1 Number 1 March 2018

Sahibi/Owner

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Adına
Prof. Dr. Mustafa SAÇMACI, Dekan V.

Editör/Editor

Doç. Dr. Yunus YOLDAŞ

Sayı Editörleri/Issue Editors

Doç. Dr. Yunus YOLDAŞ
Dr. Özlem BECERİK YOLDAŞ

Editör Yardımcıları / Sub Editors

Dr. Osman Gökhan HATİPOĞLU
Dr. Mustafa YILDIZ

Yayın Komisyonu/ Editorial Board

Doç. Dr. Yunus YOLDAŞ
Dr. Hazal Ilgın BAHÇECİ
Dr. Özlem BECERİK YOLDAŞ
Dr. Osman Gökhan HATİPOĞLU
Dr. Mustafa ÖZALP
Dr. Mustafa YILDIZ
Dr. Gökberk YÜCEL

Bilimsel Danışma Kurulu/ Scientific Advisory Board

Prof. Dr. Oya AKGÖNENÇ (Ufuk Üniversitesi)• Prof. Dr. Tayyar ARI (Uludağ Üniversitesi)• Prof. Dr. Durmuş Ali ARSLAN (Mersin Üniversitesi)• Prof. Dr. Zühtü ARSLAN (Anayasa Mahkemesi Başkanı)• Prof. Dr. Hüseyin BAĞCI (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)• Prof. Dr. Jameleddine BEN ABDELJELIL (Ludwigsburg Üniversitesi, Almanya)• Prof. Dr. Hakkı BÜYÜKBAŞ (Erciyes Üniversitesi)• Prof. Dr. İbrahim CANBOLAT (Uludağ Üniversitesi)• Prof. Dr. Ahmet Baran DURAL, (Trakya Üniversitesi)• Prof. Dr. Erol ESEN (Akdeniz Üniversitesi)• Prof. Dr. Mustafa GENCER (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)• Prof. Dr. Burak GÜMÜŞ (Trakya Üniversitesi)• Prof. Dr. Hans Georg HEINRICH (Vienna Üniversitesi, Avusturya)• Prof. Dr. Taha Niyazi KARACA (Bozok Üniversitesi)• Prof. Dr. Salih KARACABEY (Bozok Üniversitesi, Rektör)• Prof. Dr. Bekhruz KHASHMATULLA (Ulusal Üniversite Odessa Hukuk Akademisi, Ukrayna)• Prof. Dr. Olaf LEISSE (Jena Üniversitesi, Almanya)• Prof. Dr. Gerhard MANGOTT (Innsbruck Üniversitesi, Avusturya)• Prof. Dr. Mehmet ÖCAL (Erciyes Üniversitesi)• Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY (Uludağ Üniversitesi)• Prof. Dr. Fahri TÜRK, (Trakya Üniversitesi)• Doç. Dr. Mahmut AKIN (Bozok Üniversitesi)• Doç. Dr. İbrahim ERDAL (Bozok Üniversitesi)• Doç. Dr. İsmail ERMAĞAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)• Doç. Dr. İsmail PIRLANTA (Bozok Üniversitesi)• Doç. Dr. İpek ÖZKAL SAYAN (Ankara Üniversitesi)• Doç. Dr. Yunus ÖZGER (Bozok Üniversitesi)• Doç. Dr. O. Can ÜNVER (Başkent Üniversitesi)• Dr. Ümit Harun AKKAYA (Bozok Üniversitesi)• Dr. Mehmet BARDAKÇI (İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi)• Dr. Mustafa Necati BARIŞ (Bozok Üniversitesi)• Dr. Kutluhan BOZKURT (Kıbrıs Uluslararası Üniversitesi, KKTC)• Dr. Mustafa ÇAĞLAYANDERELİ (Mersin Üniversitesi)• Dr. Ejder ÇELİK (Bozok Üniversitesi)• Dr. İbrahim DOĞAN (Bozok Üniversitesi)• Dr. Esra GEDİK (Bozok Üniversitesi)• Dr. Ebubekir GÜNGÖR (Bozok Üniversitesi)• Dr. Hakan

KARAASLAN (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)• Dr. Mehmet Sena KÖSEDAĞ (Bozok Üniversitesi)• Dr. Karol KUJAWA (Illinois Üniversitesi, ABD; İşletme Üniversitesi, Polonya)• Dr. Valeriy MORKVA (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)• Dr. Alper MUMYAKMAZ (Bozok Üniversitesi)• Dr. Erjada PROGONATI (Hitit Üniversitesi)• Dr. Qiyas SHUKUROV (Bozok Üniversitesi)• Dr. Recep TEMEL (Bozok Üniversitesi)• Dr. Tural BAHADIR (Bremen, Almanya)• Dr. Gürsel DÖNMEZ (Başbakan Başdanışmanı)• Dr. Farid HAFEZ (Georgetown Üniversitesi, ABD)• Dr. Christian Johannes HENRICH (Siegen Üniversitesi, Almanya)• Dr. Sarajuddin RASULY (Viyana, Avusturya)• Dr. Hülya TOKER (Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı)

İngilizce Editörü/English Language Editor/Editor für englische Sprache

Dr. Osman Gökhan HATİPOĞLU

Almanca Editörü/German Language Editor/Editor für deutsche Sprache

Dr. Özlem BECERİK YOLDAŞ

Dr. Mustafa YILDIZ

Kurucular/Founders/Gründer

Doç. Dr. Yunus YOLDAŞ

Dr. Özlem BECERİK YOLDAŞ

İletişim (Haberleşme) bilgileri:

Adres: Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Atatürk Yolu 10. km. 66200 YOZGAT

Telefon: (354) 242 10 42

E-mail: siyasetdergisi@bozok.edu.tr

Kapak Tasarımı: Cemalettin GÜZELOĞLU

Basım :

Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi (TSBD), Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından yılda iki kez Mart ve Eylül aylarında Türkçe, İngilizce ve Almanca yayınlanacak uluslararası hakemli bir dergidir. Dergiye gönderilecek yazılar derginin biçim kurallarına uygunluğu incelendikten sonra, iki kör hakem değerlendirmesine gönderilir. Hakem raporlarına göre dergi yayın kurulu çalışmayı yayınlamaya veya yayınlamaz. Dergide intihale (kendinden intihal dâhil) karşı sıkı bir politika izlenmektedir. Yazılar intihale karşı yayından önce, yayın aşamasında ve sonrasında denetlemeye tabi tutulur ve intihal bulgusu durumunda değerlendirme sürecinin herhangi bir aşamasında reddedilir. Dergide yayınlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yalnızca yazarların kendisine aittir, yayınlanan kurumun görüşlerini yansıtmaz. Yayıncılar bu görüşler için herhangi bir yasal sorumluluğu kabul etmez.

Turkish Journal Of Political Science (TSBD), is an international peer-reviewed journal *published* in Turkish, English and German twice a year, in March and September by Bozok University Faculty Of Economics And Administrative Sciences. After a preliminary inspection, manuscripts meeting the format requirements undergo a double blind peer review process. According to the outcome of peer review reports editorial board publish or do not publish the article. A strict *policy* towards plagiarism (including self-plagiarism) is followed in the journal. Manuscripts are screened for plagiarism before, during, and after publication, and if found *they are rejected at any stage of processing. The opinions expressed in the published articles are the author's own and do not reflect the view of the publisher institution. National Institutes of Health Publishers do not accept any legal responsibility for these opinions.*

İçindekiler	iv
Editöryal	vi
Hülya Toker: Komutanlarının Kaleminden Balkan Savaşları Sürecinde Ordu-Siyaset İlişkisi Ve Bozguna Etkisine Yönelik Eleştiriler	1-15
Gürbüz Özdemir: Huntington'un Demokratikleşme Dalgaları Bağlamında Türk Demokratikleşmesine Bakış ve 15 Temmuz'un Önemi	17-35
Zeki Öztürk: Türkiye'deki Kurumların Demokratikleşmesinde Avrupa Konseyi'nin Rolü	37--55
Kutluhan Bozkurt: Suriye İç Savaşı: Savaşın Yarattığı Mültecilik Akımının Türkiye ve Avrupa Birliği'ne Yansımaları	57-70
Ali Arslan, Gülten Arslan, Halil Çakır: Dünden Bugüne Bodrum'da Siyasal Hayat: Yerel Seçim Sonuçları Temelinde Bodrum'un Siyasi Yapısının Sosyolojik Analizi	71-98
Osman Gökhan Hatipoğlu: Farklı Bir Kamu Kurumu Olarak Tika: Örgüt Yapısının Dönüşümü Hakkında Bir Analiz	99-116
Burak Gümüş: Die Türkische Migrationsbehörde DGMM	117-133
Hazal Ilgın Bahçeci: Toki'nin Kent Mekânının Kullanımına İlişkin Kamusal Yetkilerinin Yerel Demokrasi Kavramı Çerçevesinde İncelenmesi	135-150
Diğer Konular	
Mustafa Gencer: Türkenangst Europas in der Vormoderne: Dracula und die Osmanen	153-158
Mustafa Yıldız: Politik Als Eine Die Gesellschaft Bildende Institution	159-173
Tural Bahadır: 21. Yüzyıl'a Başlarken Almanya'nın Yeni Dış Politika Vizyonu	175-187
Kitap İncelemeleri	
Osman Gökhan Hatipoğlu: Bürokratik Yönetim Geleneği	191-196
Özlem Becerik Yoldaş: Wissenschaft Als Beruf	197-200
Özetler (İngilizce/Türkçe)	201-207
Bu Sayıya Katkıda Bulunanlar	209-218

Contents	iv
Editorial	vi
Hülya Toker: Army-Politics Relation During The Balkan Wars and The Critiques of Its Impact On The Defeat Through The Penmanship of Commanders	1-15
Gürbüz Özdemir: The Perspective of Turkish Democratization And The Importance of 15th July Coup Attempt In The Context Of Huntington's Waves of Democratization	17-35
Zeki Öztürk: The Role of European Council in the Democratization of Institutions in Turkey	37-55
Kutluhan Bozkurt: Syrian Civil War: Reflections of Refugee Flow Caused By War On Turkey and European Union	57-70
Ali Arslan, Gülten Arslan, Halil Çakır: Political Life In Bodrum: Sociological Analysis of The Political Structure of Bodrum At The Basis Of The Local Elections	71-98
Osman Gökhan Hatipoğlu: TİKA As A Distinctive Public Institution: An Analysis About the Transformation of Organizational Structure	99-116
Burak Gümüş: Turkish Directorate General of Migration Management	117-133
Hazal Iğın Bahçeci: The Examination Of TOKI's Public Authentication About The Usage Of The Urban Space Within The Context Of Local Democracy	135-150
Beyond The Topic	
Mustafa Gencer: Turks Fear of Europe in Pre-modern period: Dracula and The Ottomans	153-158
Mustafa Yıldız: Politics As A Society-Building Institution	159-173
Tural Bahadır: Germany's New Foreign Policy Vision at The Start of The 21st Century	175-187
Book Reviews	
Osman Gökhan Hatipoğlu: Bürokratik Yönetim Geleneği	191-196
Özlem Becerik Yoldaş: Wissenschaft Als Beruf	197-200
Abstracts (English/Turkish)	201-207
Contributors To The Current Issue	209-218

Editöryal

Bir toplumda örgütlenme ve kurumsallaşma sosyal hayatın düzeni için gereklidir. İnsanın bir toplum içinde birlikte yaşama zorunluluğu nedeniyle toplumdaki ilişki düzeninde gerekli olan sosyal değerler ve olayların meydana getirdiği davranış kalıplarının belirlenmesinde veya sosyal ilişkilerin düzenlenmesinde, sosyal hayat içerisinde insanın hukuki normlara uyum gösterilmesi ile mümkündür. Devlet toplum içinde iktidarın siyasallaşması ve kurumsallaşması sonucunda ortaya çıkmıştır. (Esat Çam: 2005, ss.9-11; Metin İşçi: 2011, S.9)

Günümüzde devlet işlevlerini; iyi işleyen, bugün ve gelecekte ortaya çıkan toplumsal ve uluslararası sorunlara çözüm üreten, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü ön planda tutan siyasal kurumlar gerçekleştirebilir. Batı toplumlarında köklü siyasal kurumlar evrensel hukuk kurallarıyla siyasal elitlerin yetkilerini sınırlandırmıştır. Gelişmekte olan toplumlarda ise kurumsallaşmanın yetersizliği nedeniyle yöneticilerin veya siyasi elitlerin uygulamaları kurumsallaşmanın önüne geçebilmektedir.

İngiliz ve Amerikan siyaset bilim literatüründe siyaset kavramı üç boyutlu olarak (şekil, süreç ve içerik, Polity, Politics, Policy) geliştirilmiştir. *Polity* kavramı şekil olarak adlandırılan kurumsal boyut olarak ele alınmaktadır. Bu boyut Anayasa üzerinden mevcut yasalar ve hukuk düzenini kapsamaktadır. Siyasi kurumların kamusal alandaki temsilcileri parlamento içinden çıkan hükümet, devletin merkezi kurumları, Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, Bakanlıklar, merkez ve taşra teşkilatlarıdır. Bu alan dışında kalan siyasi partiler, dernekler, baskı çıkar grupları ve STK'lar ile birlikte kurumsal boyut tamamlanmış olur.

Politics kavramı siyasetin süreç boyutunu ele almaktadır. Bu boyut çatışma ve uzlaşma üzerinden; güç politikalarını ve amaç pratiğini siyasal hayatın demokratik zeminde siyasi partiler, baskı ve çıkar grupları ile sivil toplum örgütleri üzerinden gerçekleştirilmektedir.

Policy kavramından normatif olarak siyasetin içerik boyutu anlaşılır. Bu içerikler maddi olan veya olmayan amaçlar olarak birbirine bağlıdır. Örnek olarak dış politika, politik ekonomi, eğitim politikası, çevre politikası, aile politikası vb. verilebilir. (Yunus Yoldaş: 2013, s.3)

Bu kavramlardan hareketle Türkiye Siyaset Bilimi Dergisinin ilk sayısı 'Türkiye'de Siyasi Hayat ve Kurumlar' ana temasıyla yayınlanmıştır. Dergide yer alan konular bu üç kavram temelinde ele alınarak hem siyasal hayat, hem de kurumlar temelinde analiz edilmiştir.

Bu sayıda ana konu temelinde sekiz makale kaleme alınmıştır. Bunlardan ilkinde **Hülya Toker** birincil kaynaklara inerek ordu-siyaset ilişkisini Balkan savaşları örneğinde komutanların gözlemleriyle analiz etmiştir. **Gürbüz Özdemir** ise Türkiye'de toplumsal değişim ve dönüşümleri demokrasi açısından ele almış, devlet ve toplum ilişkisinde demokrasi sorununu darbeler ışığında betimleyerek 15 Temmuz'u demokrasi açısından incelemiştir. **Zeki Öztürk** ise Avrupa Konseyi'nin Türkiye'deki kurumların demokratikleşmesinde oynadığı rolü, geniş bir perspektiften çok yönlü olarak inceleyerek, günümüzde kamuoyunun bilmediği birçok konuya açıklık getirmiştir. **Kutluhan Bozkurt** Suriye iç savaşının neden ve sonuçlarına hukuki bir bakış açısı kullanarak yaklaşmış,

ardından göç olgusunun hem Türkiye'ye, hem de Avrupa Birliği'ne etkilerini değerlendirmiştir. **Ali Arslan, Gülten Arslan ve Halil Çakır** ise TÜİK ve YSK ile öteki kurum ve kuruluşların arşiv, kayıt, belge ve veri setlerini ikincil veri analizi tekniği kullanarak çözümlemiş, böylece Muğla'da siyasi yapının oluşumunu, siyasi gücün toplumsal yelpazeye dağılımını ve 1980'li yıllardan günümüze değişim düzenliliklerini araştırmıştır. **Osman Gökhan Hatipoğlu** TİKA'nın işlevsel ve yapısal olarak geçirdiği dönüşüm sürecini hukuki düzenlemeler üzerinden ele almış, kurumun günümüzdeki önemini örgüt analizi temelinde incelemiştir. **Burak Gümüş** Türkiye Göç İdaresi kurumunu farklı yönleriyle ele almış, kurumun geçirdiği değişim ve dönüşümü birçok açıdan sorulabilecek soruları cevaplayarak, okuyucuyu doyurucu bir şekilde aydınlatmıştır. **Hazal Ilgın Bahçeci** Toki'yi kentleşme politikaları temelinde analiz ederek yerel demokrasi açısından değerlendirmiştir.

Ana konu kapsamı dışındaki kısa makalede **Mustafa Gencer** Avrupa'nın Türk korkusunu tarih analizi perspektifinden ele alarak, günümüzde bu algının temellerini öğrenmemize ışık tutmuştur. **Mustafa Yıldız** ise siyasetin toplumu oluşturan bir kurum olarak, toplumsal süreçlerde nasıl farklılaştığından hareketle diğer kurumlarla ilişkisini ortaya koymuştur. **Tural Bahadır** Almanya'nın yeni dış politikasını siyasi liderlerin söylemlerinden yola çıkarak, ekonomik gücü yanında askeri ve siyasi olarak nasıl küresel bir güce dönüştüğünü çözümlyerek, ülkenin 21. yüzyıldaki dış politikasını derinlemesine analiz etmiştir.

'Türkiye'de Siyasal Hayat ve Kurumlar' konusu çok geniş bir zaman dilimi ve farklı konuları kapsadığından, sınırlı sayıda çalışmayla teorik ve pratik açılardan analiz yapmanın yeterli olmadığını farkındayız. Biz bu çalışmada ele alınan konuların hem üniversitelerde hemde her meslek grubundan geniş bir okuyucu kitlesine ulaşacağını ümit ediyoruz. Yapılacak ufuk açıcı tartışmalarla konuların yeni perpektifler kazanacağını düşünüyoruz.

Yunus Yoldaş, Özlem Becerik Yoldaş

KAYNAKÇA

- Çam, E. (2005) Siyaset Bilimine Giriş: İstanbul: Der Yayınları.
İşçi, M. (2011) Siyasi Düşünceler Tarihi: İstanbul: Der Yayınları.
Yoldaş, Y. (2013) Toplumun Siyaseti. İstanbul: Derin Yayınları.

KOMUTANLARININ KALEMİNDEN BALKAN SAVAŞLARI SÜRECİNDE ORDU-SİYASET İLİŞKİSİ VE BOZGUNA ETKİSİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Hülya TOKER*

Özet

Osmanlı Devleti'nde çok daha önceleri başlayan ordu-siyaset ilişkisi, İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinin siyasi faaliyetleri sonucu ilan edilen II. Meşrutiyet ile beraber oldukça etkin bir seviyeye ulaşmıştır. II. Meşrutiyetin ilanının cemiyet üyesi veya sempatizanı subaylara büyük imtiyazlar sağlaması başta Mustafa Kemal olmak üzere, pek çok kişi tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ve Halaskâr Zabitan Grubu gibi yeni teşekküller, ordu içinde var olan *alaylı-mektepli* ayrımına *fırkacılık* olarak adlandırılan İttihatçı-İtilafçı şeklinde yeni bir boyut getirerek ordu içindeki fay hatlarının daha da derinleşmesine neden olmuştur.

Büyük bir hezimetle sonuçlanan Balkan Savaşları'nın böyle bir atmosfer içinde başlamış olması, ordu içinde yaşanan büyük çatışmaların ordunun başarısızlığı üzerindeki etkisinin sorgulanmasına neden olmuştur. Dönemin ordu mensuplarının kaleme alınmış olan hatıralar, yazarlarının benimsedikleri fırkalara göre birbirlerinden farklı bilgiler sağlamaktadır. Hatıralarda dikkati çeken ortak kanı, ordunun siyasete karışmasının önemli sakıncalar doğurduğu, orduya zarar verdiği ve en nihayetinde ordudaki *fırkacılık* ayrımının Balkan hezimetinde önemli bir neden olduğudur.

Anahtar Kelimeler: İttihat ve Terakki Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Halaskâr Zabit Grubu, Balkan Savaşı, Ordu-Siyaset İlişkisi

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin, mülkî teşkilatına göre 158 kazayı (ilçe) ihtiva eden 33 sancağının yer aldığı Avrupa'daki topraklarının %83'ünü, nüfusunun %69'unu ve bunlara ek olarak devlet gelirlerinin önemli bir kısmı ile önemli ölçüde zirai potansiyelini kaybetmesine, sonrasında ise büyük göçlerin yaşanmasına sebep olan Balkan Savaşları, Türk tarihinde, tüm bu kayıpların büyüklüğünün önemini belirten *bozgun*, *hezimet* ve *facia* gibi ifadelerle anılmaktadır. Hezimetini yaşamış bir subay olan Asım Gündüz'ün; "*Balkan Savaşının acı hatıraları o günü yaşayanların veya tarihi bilenlerin hala yüreklerini sızlatmaktadır.*" (Gündüz, 1973: 26) şeklindeki sözleri, hezimetin etkisinin günümüze kadar süregeldiğini göstermektedir. Balkan Savaşları sonucu yaşanan göçler, bu facianın en derin izlerini taşıması nedeniyle acının taze kalmasının başlıca aktörlerinden biri olmuştur.

Türk tarihinin elim sayfalarından birini oluşturan Balkan Savaşları ile ilgili; Başbakanlık Devlet Arşivleri tarafından 2013 yılında yayımlanan, iki ciltten oluşan *Osmanlı Belgelerinde Balkan Savaşları* adlı belge yayını, Gnkur. ATASE D.Bşk.lığı tarafından hazırlanan ve Balkan Savaşlarına ait 99, 100, 101 sayılı *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi* ile Gnkur. ATASE D.Bşk.lığı Arşivinde bulunan belgeler esas alınarak hazırlanmış olan Balkan Savaşları'nın çeşitli cephelerinin anlatıldığı eserlerin yanı sıra çok sayıda telif eser, tez, makale ve dönemin tanıkları tarafından kaleme alınmış hatıra bulunmaktadır.

Bu çalışmada; çoğunlukla Balkan Savaşları döneminde komuta kademesinde yer alan subaylar ve döneme tanıklık etmiş sivil otoriteler tarafından kaleme alınmış hatıralar esas alınarak, ordunun siyasete nasıl karıştığı, ne şekilde gelişme gösterdiği, savaşın gidişat

---

* Dr.; Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığında Askerî Tarih Uzmanı. E-posta: hulyatoker@gmail.com

ve sonucunu nasıl etkilediği, kısaca ordunun siyasete karışmasının yaşanan bozguna etkisinin ne olduğu gibi sorulara cevap aranmıştır.

Döneme ait hatıralar incelendiğinde; Balkan Savaşları'nın hezimetle sonuçlanması, hatıralarını kaleme alan subayların muharebelerin içinde yer alması ve döneme ait fırkalardan birine üye olması vs. gibi sebeplerden dolayı öznel bir yaklaşımla yazılmış olması çalışmamızda daha dikkatli davranmayı gerektirmiştir. (Birinci, 1998: 613) ¹ Dönemin önde gelen fırkalarından -İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilaf Fırkası- her ikisinin üyelerinin de hatıralarını kaleme almış olmaları olayları karşılaştırmalı olarak değerlendirmemize imkân vermiştir. Ordunun siyasete karışması veya Balkan Savaşları döneminde sıkça ifade edilen *fırkacılığın* tohumlarının önceki yıllarda atılmış olması, çalışmamızda öncelikle ordu-siyaset ilişkisinin tarihi arka planının da ele alınmasını ve sonrasında da Balkan Savaşları'ndaki yansımaları üzerinde durulmasını gerekli kılmıştır.

1. OSMANLI DEVLETİ'NDE ORDU-SİYASET İLİŞKİSİ

Osmanlı Devleti'nde ordunun siyasetle ilgilenmeye başlamasının, muharebelerde alınan yenilgiler ve bunların sonucunda önemli toprak kayıplarının yaşanması, ordunun modernize edilmesi ve Harbiye Mektebinde verilen eğitimin yenilenmesi, Avrupa'da devam eden gelişmeleri yakından takip edebilme yetisine sahip ordu mensuplarının toprak kayıplarının engellenmesi ve ülkenin gelişmesi hususundaki kaygılarının artmasıyla birlikte gün yüzüne çıktığı görülmektedir.

Ancak ordunun modernizasyonunun ülkenin kötü gidişatını durduramaması ve toprak kayıplarının devam etmesi, ülkedeki pek çok aydın gibi ordu mensuplarının da çareyi siyasi değişiklik yapılmasında bulmalarına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip eden bazı ordu mensupları, kendileriyle aynı görüşü taşıyan ve anayasalı meşrutî sistem isteğinde bulunan sivil aydınlarla birlikte, 1876'da I. Meşrutîyetin ilanında önemli rol oynamışlardır. II. Abdülhamit'in 1878'de Meclis-i Mebusanı kapatması ve Kanun-i Esasi'yi yürürlükten kaldırmasından sonra, Harbiye Mektebi mezunu genç idealist subaylar, istibdadın yıkılması fikrinin en ateşli savunucuları olmuşlardır.

Bu subayların başında; 3. Orduya mensup, Prusya modeline göre yetişmiş, Harbiye'yi ve Erkân-ı Harbiye (kurmay) Mektebi'ni bitirmiş, bazıları Almanya'da eğitim görmüş subaylar yer almaktadır. Bu durum genç subaylarının eski usule göre yetişmiş üstleriyle aralarında problem yaratmaya başlamış, diğer taraftan mektepli subayların çoğunun ülkenin uzak bölgelerinde çetelerle mücadele ediyor olması Padişaha ve yönetime olan isyanlarını daha da körüklemiştir. II. Meşrutîyetin ilanında önemli rol oynayan 3. Ordunun isyanı tetikleyen yapısı yine aynı orduya mensup Osman Senai ve Ali Fethi [Okyar] beyler tarafından *Asker* adlı gazetede yayımlanan yazılarla gün yüzüne çıkarılmıştır. Osman Senai "*Üçüncü Orduya Selam*", Ali Fethi Bey de "*İnkılab-ı Ahirde Osmanlı Ordusunun Politikaya Suret-i Müdahalesi*" başlıklı yazılarıyla askerî siyasete karışmaması yönünde görüş bildirirken, ülkenin içinde bulunduğu durumu 3. Ordu bölgesinde yaşanan olaylarla örneklendirmek suretiyle ordunun siyasete karışmasının gerekliliğini belirtmişler bu nedenle II. Meşrutîyetin ilanındaki katkılarının takdirle karşılanması gerektiğini dile getirmişlerdir (Osma Senai, 1324/1908).

Ali Fethi Bey, "askerî politikayla iştiğal etmesi gereğinin askerî vazife ile siyasi işlerin bağdaştırılmaz olduğu ve siyasi müdahaleler ve düşüncelerle yorgun olan bir askerî aslî görevini aşk ve hevesle yerine getiremeyeceği" düşüncesindedir. Diğer taraftan ülkenin

içinde bulunduğu durum nedeniyle müdahalenin yapılması gerektiği, orduyu siyasetle uğraşmaya sevk eden sebepler yakından incelendiğinde nazariyat noktasından dahi bunun siyasete müdahale değil asli ve esas vazifesini yapmaktan başka bir şey olmadığını görüleceğini belirtir. İdarenin her yerde ortaya çıkan karışıklıklar sebebiyle ordunun memleketin siyasetine bağlı olan olaylar ile doğrudan doğruya temas haline geldiğini, özellikle bir türlü halledilemeyen Makedonya'daki kargaşanın 3. Ordu subaylarını zor ve halledilmesi mümkün olmayan bir mesele karşısında bıraktığını ifade etmektedir (Ali Fethi, 1324/1908: 124-125).

Ali Fethi Bey'in eleştirileri pek çok subay tarafından – fırkacılığın henüz tam olarak gün ışığına çıkmadığı dönemde – benimsenerek paylaşılmıştır. Genel itibarıyla kabul gören; “askerin, ülkenin içinde bulunduğu durum nedeniyle siyasete müdahale etmesi gerektiği, eşkiya takibinde kullanılmasının ordunun yeteneklerini azalttığı, bu durumun subayların gerek mesleki hayatları gerekse özel hayatlarını olumsuz yönde etkilediği” gibi hususlardır. (Ali Fethi, 1324/1908: 124-125)²

Bunların yanı sıra ülkenin içinde bulunduğu ekonomik kriz nedeniyle maaşlarının geçimlerini sağlayacak miktarda olmaması, İstanbul'daki imtiyazlı subayların sık sık terfi ve bol nişanlarla ödüllendirilirken (Atay, 1969: 39-40)³ Makedonya dağlarında çarpışan genç subayların düzenli maaş dahi alamamaları (maaş ödemeleri bazen üç ay gecikmektedir) (Danişmend, 1972: 359) ve alaylı-mektepli çatışması gibi hususların subayların siyasete olan ilgisinin artmasına, (Yakut, 1999: 44) İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılanların sayısının hızla çoğalmasına, kısa sürede tüm Makedonya'da örgütlenerek siyasal muhalefetin genişlemesine neden olmuştur. (Ali Fethi, 1324/1908, 127) Tüm bu sorunların Meşrutiyetin ilanı ile çözümleneceği düşünülerek, Yıldız Sarayına telgraf çekilmiş ve anayasanın yeniden yürürlüğe konması ve Meşrutiyetin ilan edilmesi istenmiştir. Bu anlamda ilk fiili hareket yine 3. Ordu subaylarından gelmiştir. Resneli Niyazi Bey'in başlattığı bu hareketin (Resneli Niyazi, 2003: 3) Rumeli halkı tarafından kısa sürede büyük destek görmesiyle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kendiliğinden Selanik'te 23 Temmuz 1908'de Meşrutiyeti ilan etmesi ve bir gün sonra da II. Abdülhamit'in anayasayı yürürlüğe koyması sağlanmıştır. (Bayur, 1964: 59-60)

Bu tarihten sonra ordu kendini tamamen siyasetin içinde bulmuş ancak başta Mahmut Şevket Paşa olmak üzere ordunun bu durumu pek çok kişiyi rahatsız etmiştir. Esasen daha Meşrutiyetin ilanından on gün önce saraya bir telgraf çeken Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa 3. Ordu subaylarının hemen hepsinin cemiyet ile alakası olduğunu bildirmiştir. (Uzunçarşılı, 1955: 135-136)

Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa mecliste ordunun siyasetle ilgisini kesmeye yönelik bir kanunun çıkarılması için yaptığı konuşmanın başında Meşrutiyetin ilanında ordunun katkısını övmüş, sonrasında ise ordunun siyasete karışmasının sakıncalar doğuracağından söz etmiştir. Mahmut Şevket Paşa, kendisinin Meşrutiyetin ilanının üçüncü günü bunu anladığını, şenlikler esnasında genç Osmanlı subaylarının hararetli konuşmalar yaptığını ve siyasetten bahsettiklerini, bunu söyleyenlerin asker elbisesi giymiş kişiler olduklarını görmenin kendisine ıstırap verdiğini ifade etmektedir. (“Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi”, 18 Haziran 1328 [1912]: 508)

Durumu yakından takip eden Harbiye Nezareti, 23 Şubat 1909'de orduya politika ile uğraşmaları, mitinglere gitmemeleri, nutuk irad etmemeleri, askeri silsileye uymaları, makale yazmamaları, tiyatro sahnelerine çıkmaları yönünde bir emir yayımlamıştır. (Tunaya, 1989b: 257)

Tüm bu faaliyetler ve uyarılar sonuç vermemiş ve 31 Mart 1325 (13 Nisan 1909) olayı patlak vermiştir. Bu olayın bastırılması için gönderilen Hareket Ordusu, İstanbul'a girdikten sonra yapılan hükümet darbesiyle cemiyetin zedelenmiş olan itibarına yeniden kavuşmasını

sağlamıştır. Ancak kaçınılmaz olarak ordu siyasetin tamamen içine girmiş bu durum da kamuoyu ve ordu içinde muhalif seslerin yükselmesine neden olmuştur. Bunu bir nebze olsun azaltmak amacıyla 7 Ağustos 1909'da *Tasfiye-i Rütbe-i Askeriye Kanunu* çıkarılmıştır. (“*Düstur*”, 1329: 421)

Bu durum, ordunun siyasetten uzak durması yönünde yeni telkinlerin yapılmasına neden olmuş, Mahmut Şevket Paşa, ordu ve iktidar ilişkisine açıklık getirmiştir. (“*Takvim-i Vakayi*”, 21 Nisan 1325: 1) Hareket Ordusu karargâhında çalışan İsmet (İnönü) Bey'in kaleme aldığı ordunun siyasetle uğraşmamasına dair bir tebligat, Mahmut Şevket Paşa'nın onayıyla, tüm birliklere göndermiştir. (İnönü, 1985: 54) Daha etkili olmak için İstanbul ve Edirne'deki kışlaları gezerek subaylara, “siyasetle iştigalin memleket için ne kadar muzır olduğunu” anlatmıştır. (“*Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*”, 18 Haziran 1328 [1912]: 544)

1909 yılı ekim ayında Selanik'te toplanan İttihat ve Terakki Cemiyeti kongresinde de ordu-cemiyet ilişkileri ilk defa bir problem şeklinde ele alınmış ve ordunun politika yapmasının mahzurlu olduğu ileri sürülmüştür. Burada Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal [ATATÜRK] Bey de ordunun siyaset dışı kalması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir. (Bayar, 1966, 507; Hüseyin Cahit, 1325: 1) İsmet [İNÖNÜ] Bey bu konuda, Kazım Karabekir ve kendisinin de Mustafa Kemal ile aynı görüşü paylaştıklarını, ordusunun siyasetten ayrılmasının mutlaka gerekli olduğunu anlatmaya çalıştıklarını ancak olumlu bir sonuç alınmadığını ifade etmektedir. (İnönü, 1985: 55)

Bu sırada İttihat ve Terakki Fırkasından ayrılanlardan ve muhaliflerden oluşan bir grup 21 Kasım 1911 tarihinde Hürriyet ve İtilaf Fırkasını kurmuş ve böylece Osmanlı Devleti siyasi hayatına yeni bir fırka daha eklenmiştir. İstanbul'da yapılan ara seçimi bir oy farkla kazanan (11 Aralık 1911) İttihat ve Terakki endişeye kapılarak yeni tedbirler almaya yönelmiştir. (Birinci, 1998: 588)

Diğer taraftan hükûmetin Arnavutluk politikasına karşı çıkan on iki subay ile 50-60 kadar neferin, Yüzbaşı Tayyar Bey öncülüğünde Resneli Niyazi Bey'in yıllar önce yaptığı gibi dağa çıkması (26 Haziran 1912), (Tunaya, 1998a, 22) “*Mensubin-i Askeriyyenin Siyasiyat ile Men'i İştigali Zımnında Askeri Ceza Kanuna Zeyl Olmak Üzere Tanzim Olunan Layiha-ı Kanuniyye*” adıyla bir tasarımın hazırlanarak meclise sunulmasına neden olmuştur. (“*Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*”, 16 Haziran 1328 [1912]: 537) Tasarı, 1 Temmuz 1912 tarihinde Mecliste kabul edilmiş ancak üç aydan fazla bir süre geciktirildikten sonra muvakkat kanun halinde neşrettiği belirtilmektedir. (Bayar, 1966: 516; “*Tanin*”, 19 Haziran 1328: 1)

Ordunun siyasetten arındırılması yönünde sert tartışmalar yapılırken, asker ve sivillerin oluşturduğu ve adına Halaskâr Zabitan Grubu denilen bir oluşum, ordunun siyasete karışması konusunu yeniden alevlendirmiştir. (Yakut, 1998: 250-251) Bu olay karşısında İttihat ve Terakki mensubu pek çok subay hükûmete ortak telgraflar göndererek tepkilerini dile getirmişlerdir. (Bayar, 1966: 548)

Bu sırada Süleyman Nazif, 27 Temmuz 1912'de *Hak Gazetesi*'nde yayımladığı “*Kılıçlı Siyaset*” başlıklı yazısında Meşrutiyet-ordu ve ordunun görevi konusuna şu ifadeleriyle açıklık getirmiştir;

Ordu, Meşrutiyetin değil, vatanın bekçisidir. Millet, Meşrutiyet idaresine lâıyk değilse, onun bir parçası olan Ordu bu liyakati kazanmaz... (Hüseyin Cahit, 13 Teşrinievvel 1325: 1)⁴

Meşrutiyet'ten sonra bizde pek ziyade dile dolaşan sinirlendirici tabirlerden biri Ordu, Meşrutiyet'in bekçisidir sözüdür. Bu manasız sözü bir düstur sayanlar, Ordu ile beraber kendilerini de aldatmış oluyorlar. (“*Hak*”, 25 Temmuz 1912: 1; Bayar, 1966: 554)

Gazi Ahmet Muhtar Paşa Hükûmeti, 7 Ağustos 1912’de toplumdaki siyasileşmesinin önüne geçmek için, memurların bağlı oldukları partilerle ilgilerini kesmelerini ve tarafsız görev yapmalarını istemiş, bunu gerçekleştirmek için memurlardan bir senet alınması zorunluluğu getirmişti (“*Takvimi Vakayı*”, 28 Temmuz 1328: 2; Tunaya, 1989b: 257; “*Takvimi Vakayı*”, 28 Temmuz 1328, 2).

Hükûmet bu uygulamayı subaylara ve erlere de yaygınlaştırmaya çalışmıştır. Böylece ordudaki aşırı siyasallaşmanın önüne geçmeyi hedeflemiştir. Bu amaçla, Harbiye Nezareti 10 Ağustos 1912’de bir yönerge yayımlayarak tüm subay ve erlerin tahlif/yemin etmesini istemiştir. Yönergeye göre, ordu ve donanmadaki Müslüman, Hristiyan ve Musevi subay ile erleri, bu töreni ayrı ayrı kendi kutsal kitapları üzerinde yemin edeceklerdir (“*Takvim-i Vakayı*”, 31 Temmuz 1328: 1)⁵.

2. BALKAN SAVAŞI ÖNCESİ HEZİMETİ TETİKLEYEN HUSUSLARA DAİR ELEŞTİRİLER

Arka planında böylesi siyasî çekişmelerin ve ordunun siyasetle ilgilenmesinden kaynaklanan problemlerin yaşandığı 1912 yılı Ekim ayına gelindiğinde, Osmanlı Devleti Balkan Savaşları’nın ayak seslerini duymazdan gelmekte ve iç çekişmelerle, iktidar, güç ve mevki kavgalarıyla çalkalanmaktadır. Döneme ait hatıralarda; bu çekişmeler ayrıntılı bir şekilde anlatılmakta, Balkan Savaşları öncesi yetkililerin savaşın çıkacağını görmezden gelmesi, ordunun jandarma kuvveti gibi kullanılması, en kuvvetli birliklerin Yemen’e gönderilmesi, terhislerin zamansız yapılması vs. gibi pek çok husus ele alınarak bu tür aksaklıkların hezimete olan etkileri üzerinde durulmaktadır.

Hatıralarda; hükümet yetkililerinin savaş öncesi Balkanlardaki gelişmeleri takip edememesi ve savaşın çıkacağını görmezden gelmesinin başlıca nedenlerinden birinin hükümetin Avrupa siyasetine aldandığı ve Düvel-i Muazzamadan bazıları ve özellikle İngiltere’nin Balkanlıların Osmanlı memleketlerine hücum etmeyeceklerine yönelik söylemlerine inanıldığı, hükümetin muharebe edemeyecek bir halde olduğunu bilmesine rağmen sırf mevkiini muhafaza etmek için savaşın gelişini görmezden geldiği belirtilmektedir. (Ahmet Hilmi, 1331/1915: 8, 9)

Ordunun durumuyla ilgili de pek çok değerlendirme yapılmakta olup bu konuda genel kabul gören hususların başında, II. Abdülhamit’in uyguladığı politikalar sonucu Balkan Savaşları öncesi ordunun son derece zayıf bir hale getirilmiş olması gelmektedir. (Bekir Sıtkı, 1331/1915: 4) II. Abdülhamid döneminde ordu ve donanmanın elindeki ateşli küçük çaplı mavzer tüfekleri ve seri ateşli topların hemen hepsinin onun zamanında tedarik veya sipariş edildiği, ordunun düzenlenmesi, donanımı için çok fazla para harcandığı ve öğretmen sıfatıyla Alman subayların çağırıldığı kabul edilmekle birlikte askerî açıdan yetersiz olduğu, yapılanların iyi niyetli olmayıp, padişahın nefsi müdafaa vesvesesiyle şahsi siyaset ve bazı şahsi menfaatleri doğrultusunda yerine getirildiği belirtilmektedir. Ayrıca bu durumun iç isyanlara neden olduğu, ordunun daima dağınkı bulunmasına ve eğitimden mahrum kalmasına sebep olduğu, asıl problemin her türlü çalışmanın kötü algılanarak engellenmeye çalışıldığı ifade edilmektedir. (Ali [Ali İhsan Sabis], 2012: 16)

Bu nedenlerle II. Abdülhamit zamanındaki ordunun; eğitimden ve savaş gücünden mahrum, jandarma hizmeti yapan sessiz bir kitleden başka bir şey olmadığı, jandarma kuvveti olarak kullanılması nedeniyle savaşa hazırlanmak için imkân bulunamayacağı, Meşrutiyetin ilanından itibaren ordunun sürekli iç karışıklıkların bastırılması için uğraştığı, 31 Mart Olayı, Adana Faciası, Arnavutluk ve Havran Kargaşası, Malisor Olayı, Yemen İsyanı gibi olayların hep orduya zarar verdiği ifade edilmektedir. “*Abdullah Paşa’nın*

Balkan Savaşı Hatıratı Mahmut Muhtar Paşa'nın Cevabı, 2012: 16; Ali [Ali İhsan Sabis], 2012: 23, 57)

Ülkenin içinde bulunduğu bu kargaşa nedeniyle ordu, jandarma veya polis kuvveti gibi kullanılmıştır. Bu nedenle hatıralarda; ordunun bu şekilde kullanılması ordunun askerî kabiliyetini azaltması ve özlük haklarına yönelik olumsuzluklar nedeniyle eleştirilere neden olmuştur. Ordunun ancak dış düşmanlara karşı savaşmak ve vatan savunması için kurulduğu, barış zamanındaki ordunun yalnız vatan evladını harbe hazırlamak için bir okul olduğu vurgulanmış, asıl askeri gücün artırılması için çok az emek harcadığı, subayların genellikle cehalet ve tembelliğin esiri olduğu, buna çare bulmaya kimsenin teşebbüs etmediği, kimsenin “Neden çalışmıyorsunuz? Sonra yükselemezsiniz!” şeklinde bir soru sormadığı, gerek çalışan, gerek çalışmayan, gerek becerikli, gerek cahil aynı sıra ile terfi ettirildiği belirtilmiştir (Ali [Ali İhsan Sabis], 2012: 23, 57).

Hatıralarda genel kabul gören diğer hususlar da, Balkan Savaşları öncesi yapılan manevraların ordunun gücünün yetersizliğini gözler önüne sermesidir. Bu anlamda 1910 yılı sonbaharında Edirne vilayetinde yapılan büyük manevraların, gerçekçi kişilere ordunun askerî değerinin II. Abdülhamit zamanındaki seviyeden çok az yukarı çıkabilmiş olduğunu gösterdiği, Osmanlı ordusunda tabur, alay ve daha büyük birlik komutanlarının birliklerini muharebe kaidelerine uygun şekilde sevk ve idare etme usulünü henüz bilmedikleri gibi ordunun eğitim, sevk ve idaresine yönelik hususlardır (Ali [Ali İhsan Sabis], 2012: 57).

Balkan Savaşları öncesi en iyi birliklerin ve önemli miktarda teçizatın Yemen'e gitmesinin de önemli bir eleştiri konusu olarak ele alındığı görülmektedir. Zira bu dönemde 2'nci ve 3'üncü Orduların birkaç istisna dışında, hemen bütün seri ateşli dağ bataryaları Yemen'e sevk edilmiştir. “Abdullah Paşa'nın Balkan Savaşı Hatıratı Mahmut Muhtar Paşa'nın Cevabı”, 2012: 21, 22)

1910 senesi kış mevsiminde Yemen buhranının şiddetlendiğini, ordunun muvazzaf kuvvetinden önemli bir kısmının, güzide pek çok subayın ve özellikle ordunun beyin gücü olan Genelkurmay Başkanının Yemen'e gönderildiğini, o andan, Balkan Savaşları'nın kaybedildiği ana kadar ordunun beyin takımından ayrı düştüğünü, ordunun bir buçuk sene Genelkurmay Başkanından mahrum olarak yaşadığını ifade eden Ali İhsan [SABİS] Bey; ordunun en güzide ve fedakâr subaylarının çoğunun Yemen'de, Trablusgarp ve Bingazi'de bulunduğunu, anavatanda kalan subayların ise askerlikten çok siyasetle ve iç meselelerle uğraştıklarını, savaş hazırlığı bu derece eksik olan bir ordunun büyük başarılar göstermesinin abes olacağı yönünde bir öngöründe bulunmuştur (Ali [Ali İhsan Sabis], 2012: 59, 70).

Balkan Savaşları öncesi asıl eleştiri konusu, ordunun terhisi meselesidir. Terhis kararının Ahmet Muhtar Paşa kabinesi tarafından alınmış olması okların kabinenin üzerine çevrilmesine neden olmuştur. Bu konuda Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Mentеше; şayanı hayret bir gafletle Gazi Muhtar Kabinesinin iktidar mevkiine geçer geçmez bu toplanmış kuvvetleri dağıttığından bahsetmektedir (“*Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Mentеше'nin Anıları*”, 1986: 150).

Celal Bayar daha da ileri giderek Ahmet Muhtar Paşa'nın cuntacılar, asiler olarak ifade ettiği Halaskâr Zabitan Grubunun isteği doğrultusunda bu kararı aldığını ve işleri onların istekleri doğrultusunda yürüttüğünü, Rumeli'de savaşın ihtimalden çıkıp elle tutulur bir hale geldiği halde değerli komutan ve subayları açığa aldığını, yerlerini değiştirdiğini, önemli miktarda yetişmiş, düzenli eğitim görmüş askerleri terhis ettiğini ayrıca valileri de top yekûn görevlerinden uzaklaştırmak istediğini belirtmektedir (Bayar, 1966: 915-916; Türk geldi, 1984: 57; Apak, 1988: 90-91)⁶.

Hatıralarda terhislerle ilgili olarak;

o zamanki hükümet ileri gelenlerinin kendi kuvvetli muhaliflerinin eline ikinci bir 31 Mart hadisesi vermektense askeri terhise başlamayı tercih ettiklerini;" (Ali [Ali İhsan Sabis], 2012: 196) "Rumeli'de sınırlara yakın mevkiilerde toplanmış 130 bin kişinin terhis edilmesini mahalle bekçilerinden bile müteşekkil olsa, bir hükümetin yapmayacağı hatalardan biri olduğu... böyle bir hatadan sonra yine muharebeye kalkışmanın açıktan açığa bir cinayet-i vataniye sayılabileceği;" (Ahmet Hilmi, 1331/1915: 9) "böyle karmaşık bir ordu ile savaşın daha baştan kaybedildiği" ("Talat Paşa'nın Anıları", 1994: 24)

şeklinde ağır yorumlar yapıldığı, savaş ilan edelerin ise "cahil cesurlar" olarak tanımlandığı görülmektedir. . ("Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Mentеше'nin Anıları", 1986: 151)

Tüm bu kargaşa ortamında 8 Ekim 1912'de Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilanı etmesinden bir gün sonra (9 Ekim Salı) İttihat ve Terakki Meclis Grubu toplanmış, tüm duygular bir tarafa bırakılarak hükümete destek olunması yönünde bir öneride bulunulmuştur. Oybirliğiyle destek kararı verilmesi üzerine bu durum Sadrazam Gazi Muhtar Paşa'ya da bildirilmiştir (Okyar, 1980: 154).

Balkan Savaşları'nın başlamasından hemen sonra bir bildiri yayınlayarak: "Harp devam ederken parti mücadelesinin doğru olamayacağı gerekçesiyle bütün vatandaşların el birliğiyle vatanın savunması hizmetinde bulunmaları ..." istenmiştir. (Bayar, 1966: 928)

Karadağ'ın ardından Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'ın da Osmanlı Devleti'ne savaş ilanlarından sonra, beklenmedik hızda bir hezimet yaşanmaya başlanmış ve bunun üzerine 29 Ekim 1912'de Ahmet Muhtar Paşa istifa etmiş yerine Kamil Paşa sadrazam olmuştur (Hafız Hakkı Paşa, (t.y.): 21).

3. CEPHEDE ORDU-SİYASET / FIRKACILIK ÇATIŞMASI

Hatıralar incelendiğinde, Balkan Savaşı sırasında çekişmenin İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası taraftarları arasında yaşandığı, genellikle genç subayların İttihatçı, yaşlı olanların ise İtilafçı olduğu, bu durumun emir-komutayı olumsuz yönde etkilediği, sadrazamın fırkalara olan yakınlığının cepheye de yansıdığı, kısaca *firkacılık* ayrımının Balkan Savaşı sürecinde son derece tehlikeli boyutlara ulaştığı anlaşılmaktadır. Mehmetçiğin de aynı şekilde firkacılık ayrımında bulunması, tehlikenin daha da büyümesine neden olmuştur.

Savaşın hezimetle sonuçlanması ve önemli kayıplara neden olması suçlular listesini kabartmış ve bu konudaki suçlamalar ve yorumlar da yine firkacılık çerçevesinde yapılmıştır. Döneme ait hatıralarını yazan subayların da cephedeki muharebeleri ve olayları İttihatçı (İttihat ve Terakki taraftarı) veya İtilafçı (Hürriyet ve İtilaf taraftarı) ve İttihat ve Terakki Fırkası karşıtı olma durumlarına göre değerlendirdikleri görülmektedir.

Eleştiri oklarının yöneltildiği kişilerin başında doğal olarak Balkan Savaşı sürecinde Sadaret Makamı (Ahmet Muhtar, Kamil ve Ahmet Şevket Paşalar), Harbiye Nezareti (Nazım Paşa) ve ordu komutanlığı gibi görevlerde bulunan isimler gelmektedir. Askerî açıdan yapılan eleştirilerin odak noktasında Nazım Paşa yer almaktadır. İttihatçılar, Nazım Paşa'nın esas itibarıyla Halaskâran Zabitân Grubu tarafından yönlendirildiği düşüncesinde olmaları nedeniyle kendisinin verdiği tüm kararları sorgulamışlardır. (Çalışlar, 1993: 3)

Nazım Paşa'ya yönelik eleştiriler, yaptığı askerî hatalarla sınırlı kalmayıp kişiliğine yönelik de olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Celal Bayar;

Bence savaşı Türk askeri değil, Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Nazım Paşa ile onun emrindeki yüksek kumanda heyeti kaybetmiştir, bunun sorumlusu da Gazi Ahmet Muhtar ve Kamil Paşa kabineleridir. Çünkü askeri cuntanın zoru ile böyle bir

başkumandan ve kumanda heyetini ordunun başına onlar geçirmiştir veya geçmesine göz yummuşlardır (Bayar, 1966: 865).

Bayar, iaşe konusunda yapılan hatalardan bahsederek Nazım Paşa'yı suçlamaktadır. Bayar; iaşe konusunda bir gerçeği ortaya koyarak ve Tekirdağ'ına çıkarılan kuvvetlerin üç gün ekmek bulamadıklarını, bu durumun hasat mevsiminden ancak bir veya iki ay sonraya rastladığını, aslında bereketli üretim bölgesi olan Tekirdağ'ı çevresindeki köylerin ambarlarının "lebalep zahire ile" dolu olduğunu, meralarında sayısız kasaplık hayvanlar dolaştığını, ordunun geniş kadrosu ile (iaşe ve menzil) teşkilatı varken zavalıcıkların bolluk içinde aç kaldıklarından görevlerini yapmadıkları için kendilerini sorumlu tutmaları gereken Başkumandan ve Harbiye Nazırına şikâyet ettiklerini, cephane meselesinin de bu şekilde ihmale uğradığını belirttikten sonra şu ifadeleri kullanmaktadır; "Demek ki karnı aç, tüfeğinin mermisi az, topçusunun güllesi noksan bir ordu ile hemen taarruza kalkıp Bulgarları ezmeğe, memleketlerini istilaya, Sırp ve Yunanları toprağımızdan atmaya gideceklerdi. Ne perişan bir zihniyet?" (Bayar, 1966: 863).

İttihatçı bir kimliğe sahip olan Hüsametdin Ertürk, Osmanlı ordusunun bu güç duruma düşmesinde Mahmut Muhtar Paşa'nın büyük bir suçu olduğunu, Mahmut Muhtar Paşa'nın geri çekilme emrinin, Abdullah Paşa'nın çok büyük hatası, küçük rütbeli subayların İttihatçılık düşüncesiyle yeterli derecede direniş göstermemelerinin büyük bir yıkıma sebebiyet verdiğini, Doğu Orduları Grubunun ancak Çatalca'nın güçlendirilmiş siperlerinde bir savunma savaşını göze alabildiğini belirtmektedir. (Ertürk, 1996: 80, 81) Ancak Hüsametdin Bey'in anılarında anlattığı bir olay cephedeki durumun vahametini gözler önüne sermektedir. Ertürk şöyle demektedir;

Çatalca siperlerine Çerkez Ahmet Abuk Paşa'nın kumanda ettiğini haber alınca derhal Çatalca'ya hareket etmişim. Karargâhta çalışan Topçu Binbaşısı Kızanlıklı Cevat Bey arkadaşım. Kulağıma eğilerek ve son derece gizli olduğunu ekleyerek dedi ki: İstanbul'daki subay arkadaşlar hükümeti devirecekler, biz de cepheye aynı işi yapacağız...(Ertürk, 1996: 81, 82)

Cepheye yaşanan fırkacılık ayrımını bazı subaylar tarafından üstü örtülü bir şekilde dile getirilirken bazıları tarafından ayrıntılı bir şekilde anlatılmakta ve neredeyse tüm süreç bu ayrım açısından değerlendirilmektedir. Tüm süreci kısaca özetleyenlerden biri olan İzzettin [ÇALIŞLAR] Bey, tarafsız bir şekilde olayları çözmeye çalıştığını ancak bu konuda İttihatçıların büyük tepkisini çektiğini belirtmektedir. İzzettin Bey, emir ve komuta yoluyla olağanüstü gayret göstermektense, İttihatçıları devirmekle meşgul olan bir kolordu komutanı, bir kurmay başkanı ve üç tümen komutanı olduğunu, hepsinin İttihat ve Terakki hükümetine küskün, oldukları kadar taraftarlarına da düşman oldukları ifade etmektedir. Ayrıca Mahmut Şevket Paşa'nın nezaretten alınmasını ve Meclis-i Mebusan'ın lağvedilmesini istediklerini; Arnavutluk meselesi üzerine ordu içinden büyük bir subay grubunun Arnavutluk harekâtının kıymet ve itibarını artırmak istediklerini, artık partinin veya İttihatçıların aleyhinde olsun olmasın genellikle bütün subayların İttihat hükümetinden ve Mahmut Şevket Paşanın Harbiye Nezaretinden şikâyetçi oldukları; Nezarete güven ve hürmet kalmadığını, Sait Paşa kabinesinin düşüşü üzerine nezarete getirilen Nazım Paşa'nın da İttihatçılara karşı ve hatta düşman olduğu, taraftarları olan ve Halaskarân ismini alan subay grubunun gayretiyle İttihatçılara vurduğu darbelerin şiddetlendirmeye başladığını, İttihatçı subayların karşılık vermesini önlemek üzere ordu genelinde siyasetle uğraşılmayacağına dair garnizonlardaki herkese yemin ettirdiklerini; İttihatçıların birçoğunun İttihat Heyeti'yle muhabbet ve çıkar ilişkisi olduğunu, diğer taraftan Halaskâran Zabitân Grubu subaylarının yeni ortaya çıkan durumdan çıkar temin etme gayretleri yüzünden subayların iki farklı fikir ve siyasi görüşe

ayrıldığı, yemin etmelerine rağmen birbirlerine karşı taraf oldukları, bu durumda askeri görevler de doğal olarak unuttuklarını ifade etmektedir. İzzettin Bey, tarafsız kalınması durumunda yaşananları ise şöyle izah etmektedir;

Subaylar arasında büyük bir soğukluk, hatta dehşetli bir düşmanlık başlamıştı. 5. Kolordu çevresi de diğer kolordular da aynı haldeydi. 5. Kolordu kumandanının maiyetine karşı hışım ve şiddet göstermeye muktedir olması, bu kolorduyu biraz düzenli gibi gösteriyordu. Dışardan bakınca 5. Kolorduda siyasetle uğraşıldığı gözükmezdi. Fakat arzular ve kalpler öyle değildi (Çalışlar, 1993: 3, 4).

Felsefeci Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi de döneme ait kaleme aldığı *Muhalefetin İflası* adlı eserinde subayların dahi çok fazla üzerinde durmadığı levazım konusundaki hataları oldukça sert dille eleştirmiştir. Onun eleştirileri, Balkan Savaşı Mahmut Muhtar ve Kamil Paşa hükümetlerine yönelik olup dönemi eleştirecek kişilerin, bu iki kişinin oluşturduğu kabinenin mesuliyetten kurtaramayacaklarını belirtirken, bütün Rumeli'nin elden çıkmasının iki sebebinden birinin zabitanın siyasetle uğraşması, asıl sebebin ise her iki kabinenin gaflet ve delaleti olduğunu ifade etmektedir (Ahmet Hilmi, 1331/1915: 4,7,8).

Diğer pek çok hatıra sahibi gibi Ahmet Hilmi'nin de yazdıklarından onun hangi tarafa mensup olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Özellikle fırkacılık konusunda yaptığı yorumlar onun olaya hangi cepheden baktığını açıkça göstermektedir. Ahmet Hilmi tarafsız olmaya çalışarak; kabinenin en büyük suikastı fırkacılığı bir tarafa bırakmak gerekirken bütün önemli görevlerin rütbe ve kabiliyete bakılmaksızın yalnız muhalif subaylara verildiğini, İttihada mensup subayların güvensizlikle muamele edilerek ordu içinde düşman gibi muameleye tabi tutularak azim ve gayretlerinin kırıldığını, oysa dört yıldır ordunun sevk ve idaresinin Mahmut Şevket Paşa'nın iktidarı etrafında toplanan İttihatçı subaylar tarafından yapıldığı, özellikle levazım işlerinin onlardan başkalarının düzgün bir şekilde idare edemeyeceklerini, durum böyleyken bile sevkiyat gibi levazım işlerinin de taraftar ve mensup subaylara verilmesinin ordunun bu kadar depolanmış erzakına rağmen aç bırakılmasına neden olduğu, mühimmatın birkaç orduyu daha idare edecek kadar çokken birçok askeri birliğin mühimmatsız bırakıldığı, Kırkkilise ve Lüleburgaz muharebelerinde henüz sandıklardan çıkarılmamış makineli tüfekler ile 50 bin frank değerinde ilacın yanı sıra çok miktarda erzağın Bulgarların eline geçtiğini çarpıcı bir dille belirtmiştir (Ahmet Hilmi, 1331/1915: 10). Ahmet Hilmi, durumun gelecek için de tehlike yaratacağını şu sözleriyle sert bir şekilde ifade etmiştir:

Fırkacı, muhalefetli, müsademeli meşrutiyetimiz, ordunun berbat olmasına, milletin iki düşman parçasına ayrılmasına, her muhterisin millet darbesine bin türlü tamahlara düşmesine ve en sonu koca Rumeli'nin gitmesine bâis oldu. Yine böyle fırkalarla böyle muhalefetlerle böyle müsademelerle işe devam edersek bir az sonra Anadolu da elimizden gidecek. Vatan elden gider bu necip millet mahkûm olursa işte o zaman hepimiz bir fırkaya cebren intisap ettirileceğiz. "Sefiller, zeliller, mahkûmlar fırkası." (Ahmet Hilmi, 1331/1915: 13).

Muhalif olarak kabul edilen İttihat Terakki karşıtı kişiler de önemli mevkilerin İttihatçı subaylara tahsis edildiği ve asıl ülkeye zarar verenlerin İttihatçılar olduğu yönünde yazılar yazmışlardır. Örneğin Ahmet Bedevi KURAN İttihat Terakki'yle ilgili olarak, İttihatçıların Meşrutiyetin ilanından sonra kolayca iktidara geldiklerini ve adeta o yerin sihine kapıldıklarını doymak bilmeyen bir ihtiras ateşi içinde yanıp tutuştuklarını, bu yüzden Balkan Harbinin devamına ve Türk ordusunun acı bir duruma düşmesine rağmen millet nezdinde ve ordu birlikleri arasında ayrılık yaratmak için günlerce çalıştıklarını, komplolar kurduklarını ve

nihayet 23 Ocak 1913'te bir hükümet darbesiyle Muhtar Paşa'dan sonra Sadaret Makamına gelen Kamil Paşa'yı düşürerek tekrar iktidarı ele aldıklarını belirtmektedir. Kuran ayrıca; amaçlarının idareyi tekrar elde etmek ve iktidar mevkiinde bulunmak zevkini yeniden tatmak olduğunu, esasen Balkan Harbi faciasının halkı Ahmet Muhtar ve Kamil Paşa hükümetleri aleyhine çevirdiği, İttihatçıların bu nazik durumdan istifa ederek hükümeti devirmek için teşebbüse giriştiklerini Babıali Baskınından sonra Sadarete Mahmut Şevket Paşa'nın getirildiğini ifade ettikten sonra yeni hükümetin ilk iş olarak muhalifleri ezmeye başladığını ve memleketi terk etmek zorunda bıraktığı, kendisinin de tevkif tehdidinde maruz kaldığını anlatmaktadır. Olaylar karşısında muhaliflerin de harekete geçerek İttihatçılara karşı cephe almaktan çekinmediklerini ve bu maksatla hükümeti devirmek için her türlü gayreti sarf ettiklerini açıkça dile getirmektedir (Kuran, 1948: 289-291).

Mevki ve iktidar hırsının da ön planda olduğu firkacılık çekişmesinin cepheye yansımalarına bir örnek de Zeki Paşa tarafından verilmektedir. Zeki Paşa 23/24 Ekim gecesi Manastır ve Üsküp Tümenleri düşman karşısında buldukları hattı terk ederek gecelemek için Kumanova'ya çekildiklerinde tümen komutanlarının durumdan ancak sabaha karşı haberdar olabildiklerini, zayıflığın ve yaralıların çok az olmasına rağmen yenilginin subayların görevlerine karşı kayıtsız kalmaları ve savaşta önemli sebep olan askerin ruhsal durumuna etki edilememesinden, muharebenin sevk ve idaresi için gerekli olan savaş teknik kurallarını bilmediklerinden, özellikle yukarıdan aşağıya komuta hüküm ve nüfuzunun etkisizliğinden ve göreve bağlılıktan çok askerlik dışında başka şeylerle uğraşılmasından ileri geldiğini belirtmektedir (Zeki Paşa, 201: 44).

Balkan Savaşları sürecinde güvensizliğe yönelik pek çok örnek bulunmaktadır. Mehmet Nihat Bey, Doğu Ordusu Genel Karargâh haber subayı olarak atandığında karargâh subaylarının kendisine casus gibi baktıklarını, Birinci Şube Müdürü Feyzi Bey'in kendisine "Ben karargâhta muhbir-i sadık istemem..." dediğini belirttiikten sonra karargâhta düşman subayı gibi muamele gördüğünü yatacak yer ve yiyeceği bile zor bulduğunu ifade etmektedir. Mehmet Nihat Bey bu durumun Doğu Ordusu kurmayı ile Genel Karargâh kurmayı arasındaki şiddetli kıskançlık ve çekememezlikten kaynaklandığını düşünmektedir (Mehmet Nihat, 1340/1924: 39-42).

İzzettin [ÇALIŞLAR] Bey de yine aynı şekilde ordudaki güvensizlikle ilgili yazdığı hatıralarında: 5. Kolordunun komutan ve kurmaylarının harp için kolorduya layık kişilerden oluştuğunu, tümen komutanlarına fazla güveni olmadığını, kolordunun alaylarında da güvenilecek kimseler olmadığını yalnız 42 ve 44. Alay komutanlarına bir dereceye kadar güvendiğini, diğerinin kolordu tarafından alay komutanlığına layık görülmediğini, tabur komutanlarının da büyük kısmının ne bilgi ne de yönetim bakımından kendilerini yetiştirmediklerini, yüzbaşılar içinde çok iyileri olsa da diğer sınıflarda da durumun böyle olduğunu anlatmaktadır (Çalışlar, 1993: 6).

İzzettin Bey; Galip Paşa ile Sait Paşa arasındaki "Kimden bahsedildiğini bilmiyorum ama 'kurmaylardan kumandan yetişmez' dediler." Paşaların, "kumandanların kurmay olmamalarından bahsedilmesinden hoşlanmadım." şeklindeki yorumu cephedeki çekişmenin farklı bir boyutunu yansıtmaktadır. (Çalışlar, 1993: 25) Sait Paşa ile Zeki Paşa arasında yaşananlar da bu bakış açısının farklı bir örneğidir. İzzettin Bey; Sait Paşa'nın Zeki Paşa'nın kendisine yapılan müdahalelere kızarak "Artık ders yetişir, derse ihtiyacım yok" dediğini, ordu komutanının ders vermek istiyorsa mektebe gitmesi gerektiğini ifade ettiğini yazmaktadır (Çalışlar, 1993: 29).

Savaşa katılan Rahmi Apak Balkan Savaşı'nın kaybedilmesine neden olan sebepleri değerlendirirken sorduğu sorular ve dile getirdiği nedenler çarpıcılığın çok ötesindedir:

Balkan Savaşını neden kaybettik? Tüfeğimiz, topumuz ve cephanemiz Balkanlı düşmanlarımızdan daha az değildi.. Giyim ve kuşam bakımından daha noksan değildik. Düşmanlarımızın sayı üstünlüğü de o kadar korkunç değildi. Bu halde neden yenildik ve hem de çabucak ve şerefsiz bir surette yenildik. (Apak, 1988: 90-91)

İttihatçıların gazabına uğradığını düşünen kişilerden biri olan Şükrü Paşa cephede yaşadığı olaydan dolayı kendisinin esaretten döndükten sonra göreve alınmadığını belirtmektedir. Şükrü Paşa, Talat Bey'in Edirne'de "nefer paşa" muamelesi gördüğünü kendisine emir eri verildiğini ve yaptığı propaganda ile askeri harp etmemeye teşvik ettiğini, özellikle Anadolu lu erlere Rumeli'nin kendi vatanları olmadığından bahsettiğini bu sebeplerle belirterek "nefer elbiseli müfsid" olarak adlandırdığı Talat Bey'i çağırarak, Edirne'yi terk etmesini aksi takdirde kendisini idam etmek zorunda kalacağını ifade ettiğini bunun üzerine Talat Bey'in İstanbul'a dönmek zorunda kaldığını, ancak Doktor Bahaeddin Şakir'in "Hilal-i-Ahmer müfettişi sıfatıyla Edirne'de kaldığını ve Talat Bey'in propagandasına devam eden bu kişiyi idam ettirmemek için çekmediğinin kalmadığını belirtmektedir. Şükrü Paşa anılarında Bahattin Şakir'den bahisle:

Muhararanın sonlarına doğru bir gün bana gelip Sultan Selim Camiinin düşmana teslim edilemeyeceğinden dem vurarak dinamitle ber-hava edilmesini teklif etti: Kendisine Edirne üzerindeki en muhteşem Türklük ve Müslümanlık damgasının imhası tarihe bir ihanet olacağını ve Edirne'nin her halde Bulgar hâkimiyetinde kalamayacağını söyledikten sonra bir daha vazifesinden başka bir şeyle meşgul olmamasını ihtar ederek def...

ettiğini ifade ederken, "İşte benim gözden düşmeme bu Talatlarla Bahaeddin Şakirler sebep oldu." demektedir (Danişmend, 1972: 392).

Edirne Savunmasında bulunan Ziya Şakir, Şükrü Paşa'nın aksine Edirne kalesi içinde siyasi çekişmelerin devam ettiğini ancak kendilerine göre karşı görüşlü kişilerin siyasal içerikli "Türk Ocağı" adlı küçük bir risaleyi askere ve halka dağıttıklarını, risaleye göre Edirne müdafaasına son verip Bulgarlara teslim olarak boşu boşuna askerlerimizin ölümüne engel olmak gerektiği, savaşı İttihatçıların çıkardığı ve gereksiz yere Türk evlatlarının öldürülerek Türk Ocaklarının söndürüldüğünü anlatıldığını, risalenin, Ağır Topçu Zabitlerinde Mülazım-ı Evvel İsmail Hakkı Efendi isminde Halaskâr Zabitân Grubuna mensup bir asker tarafından yazıldığının tespit edilmesinden sonra İsmail Hakkı Efendi ve matbaa çalışanlarının Divan-ı Harbe verildiği belirtilmektedir.(Karaca B, Göçer G., 2017: 536).

Cephede yaşanan fırkacılık ayrımının vahametini dile getirenlerden biri de Kurmay Kıdemli Yüzbaşı Ali Fethi'dir [OKYAR]. Fethi Bey; Ordunun Arnavutluk harekâtında yıpranması, Meşrutiyetin ilanı ile uzun süre askerde kalmış, talim görmüş askerinin terhisinin, malzeme kıtlığının, hazinenin darlığının Balkan Savaşı'nın kaybında önemli sebepler olduğunu sıralamakla birlikte asıl felaketin sebebinin ordunun "gırtlığına kadar politikaya gömülmesi" olduğunu belirttikten sonra durumu şu şekilde izah etmiştir;

Hatırladıkça elem duymamak mümkün değildir. Savaş içinde öylesine olaylar cereyan etti ki, tüyler ürpertir. Bazı zabitlerin kalpaklarındaki şekil, ittihatçılığını, bazılarının ki ise itilafçılığını belirtiyordu. Kimler sokmuştu bu korkunç uçurumu ordunun içine? Ben, İkinci Meşrutiyetin beyannamesini yazmış, İttihat ve Terakkinin ilk yayılmasında emek vermiş, Sultan Hamit kendisine teslim edilmiş, nihayet bu fırkanın umumi kâtipliğini yapmış adam olarak, bu soruların cevabını veremem. Kalbinde vatan muhabbeti, ihtiraslarının üzerine çıkabilmiş hangi kişinin havsalası böylesine ihaneti alabilirdi? (Okyar, 1980, 157)

Abdullah Paşa; 1'inci Kolordunun tam bir bozgun halinde geri çekilmeye başladığını, 4'üncü Kolordunun kısmen bozguna uğradığını, 2'nci Şevket Turgut Paşa Kolordusunun çok yavaş ilerleyerek hiç savaşa girmediğini, sağ tarafta Kırklareli ilerisindeki 3'üncü Kolordunun sağındaki 7'nci Hilmi Paşa Tümeniyle şiddetli ve başarılı bir muharebeye girdiğini ve cephe tümenleriyle hafif topçu muharebesi yaptığı, diğer cephelerin sıkıntılı durumlarından haberdar olmayan bu kolordunun ertesi gün duruma göre muharebeye devam etmek için geceyi muharebe mevziisinde geçirdiği günün ertesinde bütün cephelerde askerlerin söz birliği etmiş gibi “*Biz Rumeli için savaşmayız.*” diye mevziilerini terk ettiklerini belirtmektedir(“*Abdullah Paşa'nın Balkan Savaşı Hatıratı Mahmut Muhtar Paşa'nın Cevabı*, 2012: 323).

Savaşın kaybedilmesine yönelik eleştiriler de yine aynı doğrultuda yapılmıştır. Örneğin Abdullah Paşa neredeyse bu konuya son noktayı koyan şu ifadeleri kullanmaktadır;

Meşrutiyet Türkiye'sinde ilk günlerden itibaren siyaset sahasında beliren ve birbirinden farklı olan eğilimlerin, şahsi menfaatlerin ve ihtirasların olumsuz etkileri, ordumuzun emir ve komutasının daima aciz bir elden daha acizine geçmesine neden olmuştu. Bu elim durumların, kötü gelişmelerin etkileri bizi o bulunduğumuz öldürücü duruma kadar getirmişti...(Abdullah Paşa'nın Balkan Savaşı Hatıratı Mahmut Muhtar Paşa'nın Cevabı, 2012: 348).

Fırkacılığın birlik ve beraberliğin bozulmasına sebep olarak savaşın kaybedilmesinde önemli bir etken olduğu düşüncesinde olan Pertev Paşa'nın ifadesiyle;

Bir taraftan Arnavutlar devlete karşı eskiden beri göstermiş oldukları vefa ve güvenle savaşa atılsalardı, diğer taraftan da ordunun yalnız general, üstsubay ve subaylarını değil, hatta askerlerini bile birbirine düşürerek düşman eden bu düşünceyle mevcut kuvvetimizi birleştirerek dışarıya karşı hareket edecek yerde aksine birbiri aleyhine hareket eden iki kitleye ayırmak suretiyle adeta kendi içinde imha etmiş olan particilik ve siyasetçilik mevcut olmasaydı -her türlü ihtimal ve noksanlara rağmen- Balkan Savaşı, 3'üncü Ordu için de başka bir şekil alır ve savaşın sonucu bizim için daha iyi olurdu(Demirhan, 2012: 155-156).

Ali Fethi Bey gibi bazı İttihat ve Terakki yanlılarından da öz eleştiri yaptığı görülmektedir:

Biz, İttihat ve Terakki olarak hem meşrutiyetin tüm sorumluluğunu yüklenmiştik, hem de parlamentoda çoğunlukta olarak iktidar partisi idik, vatanın kaderi de elimizde ve omuzlarımızda idi. Aslında ise iktidarda değildik, çünkü ne vatanı idare edecek kadromuz ne de bu kadroyu terkie edebilmiş felsefemiz vardı. Bütün bu çelişkiler ve boşluklar içinde iyi niyetimizden asla şüphe edilemezdi ve sanırım böylesine muazzam bir yükü üstlenmemizin başlıca sebebi ve dayanağı da mutlak iyi niyetti (Okyar, 1980, 146).

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde ordunun siyasete karışmasının en üst seviyede olduğu II. Meşrutiyet dönemi, ordu içinde *fırkacılığın* had safhaya ulaştığı bir atmosfer oluşmuştur. Orduda fırkacılık kavramı daha önce yaşanan alaylı-mektepli ayırımının ayrı bir tezahürü şeklinde gün yüzüne çıkmıştır. Zira alaylılar II. Abdülhamit taraftarı, mektepliler ise Meşrutiyet savunucuları olup, II. Meşrutiyet öncesi alaylı subayların imtiyaz sahibi olduğu, sonrasında da çoğunluğunu İttihatçı subayların oluşturduğu mektepli subayların ön plana çıktığı bu durumun çatışmaları da beraberinde getirdiği görülmektedir. Mevcut sistemde ordu mensuplarının imtiyaz sahibi olmasına itiraz eden muhalefetin de (Halaskâr Zabitan Grubu) aynı şekilde davranması var olan ayrılıkları tamamen derinleştirmiştir.

Böyle bir atmosferde cereyan eden Balkan Savaşları da hem ülkenin içinde bulunduğu durum, hem siyasetçilerin öngörüsüzlüğü, hem de ordunun içinde bulunduğu karmaşık ortam nedeniyle -hatıralarda da itiraf edildiği gibi- daha baştan kaybedilmiş durumdadır. Esasen felaketin geliyor olduğu Mustafa Kemal gibi bazı subay tarafından öngörülmüştür. Mustafa Kemal Trablusgarp'a giderken Asım Gündüz'e "... biz gidiyoruz ama korkarım ki dönüşte Rumeli'yi bile elimizden çıkmış bulacağız."(Gündüz, 1973: 24) demiştir. Nitekim Rumeli'nin kaybı bu sözlerin üzerinden çok uzun süre geçmeden gerçekleşmişti.

Döneme ait hatıralarda Balkan Savaşı'na yönelik pek çok hata yapıldığı, bunların başında ordunun siyasete karışması olduğu kabul edilmektedir. Ancak öznel bir yaklaşımla bu durumun muhalif subaylar tarafından yapıldığı yönündeki değerlendirmelerin ön planda olduğu, çok az kişinin öz eleştiri yapabildiği anlaşılmaktadır.

Ordunun siyasete karışmasının hezimetinde önemli ölçüde etki ettiği genel olarak itiraf edilmektedir. Hatıralarda, II. Abdülhamit'in orduya yönelik politikaları eleştirildikten sonra savaş öncesinde ordunun terhis edilmesi, seferberlik ve taarruz emirleri konusunda üst kademedeki komutanlar eleştirilerin hedeflerini teşkil etmektedir. Hedefteki bu kişiler tarafından kaleme alınan hatıralarda ise karşılıklı suçlamaların olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Daha alt kademede yer alan subaylar arasındaki çekişmelerde, birinin başarısının ordunun başarısı olarak algılanamayacak seviyeye gelindiği, askerinin muharebe etmemesinin teşvik edildiğine yönelik propagandaların yapıldığı, muhalif parti taraftarı olan subayların casus olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

Balkan Savaşı'nda edinilen bu acı tecrübelerden sonra orduda yeni düzenlemeler yapılmış, Almanya'dan ordunun eğitimi için subaylar getirilmiş ve bu olumsuz ruh halinden tamamen kurtulmaya çalışılmıştır. Tüm bu girişimler sonuçlanmadan Birinci Dünya Savaşı başlamıştır.

Balkan Savaşları'nın Türk tarihi için kırılma noktası olduğu ve sonraki süreçteki dönüşümün temelinde önemli yer kapladığı Mustafa Kemal'in şu sözlerinde açıkça görülmektedir; "Balkan Harbi Türk Ordusunun bozgunu değildi. Hayır hiç değil, bu Türkiye'deki eskinin yıkılması, Türk Ordusunun başındaki bilgisiz kumanda heyetinin geri çekilmesiydi. Balkan kuvvetleri bu harbin sonuçlarını, o dönemde Türkiye'ye hâkim olan şahısların bilgisizliğine borçludur" (İnan, 1983: 57).

NOTLAR

¹ Ali Birinci bu tarz anıların asıl gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır; “II. Meşrutiyet’in ilanından sonra (1908) olduğunu ve bir taraftan bilhassa Sultan II. Abdülhamid devrinin ricali eski devrin günahlarından kendilerini hariçte tutmak ve mesuliyetleri olmadığını göstermek için bir kısmı alelacele, bir kısmı ise daha sonra hatıralarını kaleme almışlardır. Esasen yaptıklarını müdafaa insiyakı bu türe giren eserlerde hakim bir halet-i ruhiyedir ve beşer tabiatına da uygun, hatta kaçınılmaz bir keyfiyettir.”

² Ali Fethi, ordunun siyasete karışma gerekliliğin şöyle izah etmiştir; “...ordunun ezici kuvvetini ve her gün daha alınan yaralarla inleyen, milleti her gün daha karanlık uçurumlara sevk eden bir keyfi idareye bağlı kalmak veya yalnız anlamsız bir sadakatın hatırı için böyle seyirci durmak miskinlikle ve hatta bu gerçeği iyice idrak edenlerin nazarında hıyanetle eşdeğerdir.”

³ Falih Rıfkı Atay; mektepli subaylar için bir terfi usulü olmadığını, kimin ne vakit ne sebeple terfi edeceğinin bilinmediği, üç dört senede yüzbaşı ve binbaşı olmuşların yanında on senelik mülazımlara ve on beş senelik yüzbaşılara rastlandığını belirtmektedir. Ayrıca ordunun bir kısım erkânı, büyük kumandanlar, iltimaslılar ve gözdelelerin maaşlarını her ay aldıklarını tayın bedellerini de ya tam olarak ya rüçhanlı fiyatla ele geçirdiklerini, genç mektepli subayların değer ve bilgiyi kendilerinde, aczi ve cehaleti büyüklerinde gördüklerini, üstelik maaşlarını ve tayınlarını da onlardan en az yüzde kırk eksik aldıklarını, ordunun genç ve salahiyyetiz unsurları ile cahil ve imtiyazlı erkân arasındaki manevi uçurumun doldurulmaz bir halde olduğunu belirtmektedir.

⁴ İttihat ve Terakki Cemiyetinin basındaki sözcüsü Hüseyin Cahit Yalçın *Tanın* gazetesinden neşrettiği bir makalesinde cemiyet-ordu ilişkisini meşrutiyet rejiminin muhafazası noktasından hareketle açıklamaya çalışmıştır.

⁵ “Her hal ve mekanda padişahıma ve vatanıma, Kanun-ı Esasi ahkâmı dairesinde sadakatle ifa-yı hıdmet edeceğime ve kavanin ve nizam-ı mevzu-i devlete ve mafevklerimin evamirine tamamiyle itaat ve riayet eyleyeceğime ve hidmet-i askeriyede bulunduğum müddetçe fırak ve cemiyet-i siyasiyeden hiçbirine intisab ve delalet ve Devlet-i Osmaniye’nin dahili ve harici umur-u siyasiyesine ve vecihen minel vücuh katiyen müdahale etmeyeceğime ...”

⁶ Bayar bu konuda şunları yazmaktadır; “Dahiliye Nazırı Ali Daniş Bey iş başına gelir gelmez sadrazam paşayı görmüş: “Elimiz altındaki idare adamlarına güvenim yoktur. Bunların hepsini atmak da mümkün değil” demişti. Bunun üzerine çıkar bir yol arandı. “Bundan böyle hiçbir siyasi parti ile ilgilenmeyeceklerine dair bütün valilerden resmen bir taahhüt senedi alınmasına” karar verildi. Fakat koca imparatorluğun valilerinden yalnız bir kişi Edirne Valisi Halil Bey böyle bir senedin altına imza koydu. Diğerleri bu teklifi hürriyetlerine, şahsi haysiyetlerine aykırı buldukları için reddetmişler ve azlolunmuşlardı.” Ali Fuat Türkgeldi, hükümetin “yüz yirmi tabur muallim (eğitilmiş) Nizamiye askerini terhis etmek suretiyle gaflet gösterdiği”ni belirtmektedir.

KAYNAKÇA

Abdullah Paşa'nın Balkan Savaşı Hatıratı Mahmut Muhtar Paşa'nın Cevabı (2012). (Çev. Hülya Toker, Sema Demirtaş, Mustafa Toker). İstanbul: Alfa.

Ali [Ali İhsan Sabis]. (2012). *Balkan Savaşında Neden Bozguna Uğradık?* (Çev. Hülya Toker). İstanbul: Alfa.
Ali F. (1324/1908). “İnkılab-ı Ahirde Osmanlı Ordusunun Politikaya Suret-i Müdahalesi.” *Asker*. (3). İstanbul: Mürettebiye.

Apak, R. (1988) *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*. Ankara: TTK.

Atay, F. R. (1969). *Çankaya*. İstanbul: Doğan Kardeş.

Ayşe Afet İnan. (1983). *M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları*. Ankara: TTK

Bayar, C. (1966). *Ben de Yazdım: Milli Mücadele'ye Gidiş*. (2). İstanbul: Baha.

Bayur, Y. H. (1964). *Türk İnkılabı Tarihi*. (I/2). Ankara: TTK.

Bekir Sıtkı. (1331/1915). *Garp Ordusu Harekâtı Cavid Paşa Kolu: Vardar Ordusu*. İstanbul: Kütübhanesi-i Askeri - İbrahim Hilmi.

Birinci, Ali. (1998). “Hatırat Türünden Kaynakların Tarihi Araştırmalardaki Yeri ve Değeri.” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. (XIV/41). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi

_____. (1998). “Hürriyet ve İtilaf Fırkası.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (18). İstanbul: TDV.

Çalışlar, İ. (1993). *On Yıllık Savaş*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.

Danişmend, İ. H. (1972). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. (IV). İstanbul: Türkiye Yayınları.

Demirhan, Sait Pertev. (2012). *Balkan Savaşı'nda Büyük Genel Karargâh*. (Çev. Sema Demirtaş.). İstanbul: Alfa.

Düstur. (1329). Dersaadet.

- Ertürk, H. (1996). *İki Devrin Perde Arkası*. Haz. Samih Nafiz Kansu. İstanbul: Sebil.
- Gündüz, A. (1973). *Hatıralarım*. (Haz. İhsan Ilgar). İstanbul: Kervan.
- Hafız Hakkı Paşa. (t.y.). *Bozgun*. Tercüman - 1001 Temel Eser İlim Heyeti. İstanbul: Tercüman.
- Hak*. (25 Temmuz 1912)
- Hüseyin C. (13 Teşrinievvel 1325). “Askerler ve Cemiyet” *Tanin*.
- İnönü, İ. (1985). *Hatıralar*. Haz. Sabahattin Selek. Ankara: Bilgi.
- Karaca, B. & Güngör G. (2017). “Gönüllü Bir İttihatçı Olarak Balkan Harbi’ne Katılan Ziya Şakir’in Harp Hatıraları” *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29/4, ss.527-552
- Kolağası Resneli Niyazi. (2003). *Hatırat-ı Niyazi*. (Yay. Haz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı). İstanbul: Örgün.
- Kuran, A. B. (1948). *İnkılâp Tarihimiz ve İttihad ve Terakki*. İstanbul: Tan.
- Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, 16 Haziran 1328 [1912]: (I) Yirmi ikinci İnikat.
- _____. 18 Haziran 1328 [1912]: (I) Yirmi üçüncü İnikat.
- Mehmet Nihat. (1340/1924). *1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi Kırkkilise Melhamesi*. (2). İstanbul: Matbaa-i Askeriye.
- Okyar, Ali Fethi. (1980). *Üç Devir’de Bir Adam*. (Yay. Haz. Cemal Kutay). İstanbul: Tercüman.
- Osman Senai. (1324/1908). “Üçüncü Orduya Selam.” *Asker*. (1). İstanbul: Mürettebiye.
- Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe’nin Anıları*. (1986). İstanbul: Hürriyet Vakfı.
- Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi. (1331/1915). *Muhalefetin İflası*. Konstantiniye: Hikmet Matbaa-i İslamiyesi.
- Takvim-i Vakayi*. (21 Nisan 1325)
- Takvim-i Vakayi*. (28 Temmuz 1328)
- Takvim-i Vakayi*. (31 Temmuz 1328)
- Talat Paşa’nın Anıları*. (1994). (Üçüncü Baskı). (Yay. Haz. A. Kabacalı). İstanbul: İletişim.
- Tanin* (19 Haziran 1328)
- Tunaya, T. Z. (1998a). *Türkiye’de Siyasal Partiler*. (I) (2. Baskı). İstanbul: Hürriyet Vakfı.
- _____. (1989b). *Türkiye’de Siyasal Partiler*, (3), İstanbul: Hürriyet Vakfı.
- Türkeldi, Ali Fuat. (1984). *Görüp İşittiklerim*. Ankara: TTK.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1955). “1908 yılında II. Meşrutiyet ne suretle ilan edildiğine dair vesikalar” *Bellekten* (XX/70). Ankara: TTK
- Yakut, Kemal. (1998). Mahmut Şevket Paşa ve Dönemi (Doktora Tezi). Eskişehir Anadolu Üniversitesi, SBE.
- _____. (1999). “II. Meşrutiyet Dönemi’nde Orduyu Siyaset Dışı Tutma Çabaları (1908-1912).” *Osmanlı*. (2). Ankara: Türkiye Yayınları.
- Zeki Paşa. (2012). *Zeki Paşa’nın Balkan Savaşı Hatıratı*. (Çev. Sema Demirtaş). İstanbul: Alfa.

HUNTINGTON'UN DEMOKRATİKLEŞME DALGALARI BAĞLAMINDA TÜRK DEMOKRATİKLEŞMESİNE BAKIŞ VE 15 TEMMUZ'UN ÖNEMİ

Gürbüz ÖZDEMİR*

Özet

Batı dünyasının tarihî süreçte ortaya çıkardığı birikim, demokrasinin bugünkü seviyeye gelmesinde etkili olmuştur. Bu etki, Batı dışı toplumlara da yansımış ve demokrasi, onlar için de bir ideale dönüşmüştür. Bu bağlamda bölgede demokratik bir ülke olan Türkiye önemli bir örnektir. Türkiye, sahip olduğu bu niteliğe, aynı Batı'daki gibi iki yüzyıldır verdiği mücadele sonucunda ulaşmıştır. Bu süreç, Samuel P. Huntington'un "demokratikleşme dalgaları" tanımlamasıyla örtüşmektedir. Zira demokratikleşme yönünde atılan her adım, her defasında bir karşı koyuşla karşılaşmış ve bir gerileme yaşanmıştır. Ancak Türkiye, tüm ters dalgalara rağmen demokrasi mücadelesini sürdürmüş ve AB'ye muhatap olabilecek bir seviyeye gelmiştir. Attığı her adımla demokratik kişiliği güçlenen insanı sayesinde güçlü bir demokrasi kültürüne de sahip olmuştur. Bu bağlamda 15 Temmuz gecesi yaşananlar, insanımızın bedel ödeme karşılığında da olsa ülkesini koruma adına ulaştığı demokratik bilincin bir göstergesi olmuştur.

Bu çalışmada, Türk demokratikleşmesi, Huntington'un yaklaşımı bağlamında ele alınacak ve bu süreçte bir ileri dalgayı temsil eden 15 Temmuzun önemi ve Türk demokrasisi üzerindeki etkileri anlatılacaktır. Bu amaçla öncelikle demokrasi ve demokratikleşme kavramları açıklanacaktır. Sonrasında Huntington'un "demokratikleşme dalgaları" görüşü özetlenecektir. Bu çerçevede Türk demokratikleşmesine bakıldıktan sonra, bir ileri dalga olarak 15 Temmuzun önemi ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Demokratikleşme, Huntington, Türk Demokratikleşmesi, 15 Temmuz

GİRİŞ

Demokrasi düşüncesinin kaynağı Batı olduğu gibi, demokratik değerlerin bugünkü seviyeye ulaşmasında da Batı'nın tarihî süreçte adeta ilmek ilmek dokuyarak ortaya çıkardığı birikimin etkili olduğu reddedilmeyecek derecede sabit bir gerçekliktir. Bu etki, sadece Batı ile sınırlı kalmayıp Batı dışı toplumlarda da kendisini göstermiştir. Böylelikle 21.yüzyıla geldiğimiz bu günlerde demokrasi düşüncesi, tüm dünyada özgürlük, eşitlik ve insanca yaşama gibi temel değerlerin kaynağı olarak kabul edilen bir ideale dönüşmüştür. Bu sonuca ise, bir çırpıda değil, yüzyıllar boyu süren mücadeleler sonucu adım adım ulaşılmıştır. Buradan hareketle yalın anlamda statik bir "demokrasi" kavramını değil, dinamik bir süreci anlatan "demokratikleşme" kavramını ele alarak ve demokrasi düşüncesine ilişkin değerlendirmelerin daha ziyade bu kavram üzerinden yapılmasının gerekliliğini ifade etmek mümkündür. Bu yaklaşım, Batı açısından önemli olduğu kadar, belki de ondan daha fazla, Batı dışı toplumlar açısından anlamlıdır. Özellikle Müslüman toplumların demokratikleşemeyeceği şeklindeki bir kısım oryantalist görüşler (Bkz. Özdemir, 2017) dikkate alındığında, bu yaklaşım açısından nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan Türkiye önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Türkiye, tüm eksiklikleriyle birlikte çok partili siyasî hayata, serbest seçim sistemine, hak ve özgürlükleri güvenceye alan bir anayasal yapıya sahip olmakla, bugün bölgede önemli bir demokratik ülkedir. Bunun ilk nüveleri, demokrasinin dinamik bir süreç olduğunu ve ulaşılması için aynı Batı'daki gibi çaba gösterilmesi gerektiğini kavrayarak, ancak yukarıdan aşağıya bir yöntemle, Osmanlı Devleti'nde 19. Yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan Batılılaşma hareketleri sonucu atılmıştır. Bugüne ise, Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte tek partili dönemden başlayarak, çok partili hayata geçiş sonucunda adım adım ulaşılmıştır.

* Doç. Dr.; Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi. E-posta: gurbuzozdemir_4@hotmail.com

Türk demokratikleşme tarihinin özeti olan iki yüzyıla yakın süreç, Huntington'un "demokratikleşme dalgaları" bağlamında değerlendirildiğinde, bir ilerleme ve bir gerileme tarihi olarak da tanımlanabilir. Zira demokratikleşme yönünde ileri atılan her bir adım, her defasında bir karşı koyuşla karşılaşmış ve bir gerileme yaşanmıştır. Her türlü olumsuz müdahaleye ve tüm ters dalgalara rağmen demokrasi mücadelesi sürdürülmüş ve bugün tüm eksiklerine rağmen AB'ye muhatap olabilecek bir seviyeye ulaşılmıştır. Gelenen bu noktada, iç dinamiklerin etkisi olduğu gibi, başta AB Uyum Süreci olmak üzere tarihi süreçteki her aşamada ortaya çıkan dış dinamiklerin de önemli katkısı bulunmaktadır. Tüm ters dalgalara rağmen demokrasi mücadelesini sürdüren Türkiye, attığı her adımla bilinçlenen ve demokratik kişiliği güçlenen insanı sayesinde, bireysel ve sosyal anlamda da güçlü bir demokrasi kültürüne sahip olmuştur. Bu bağlamda 15 Temmuz gecesi yaşananlar, hem dış dinamiklerin içerideki payandalarıyla başlattıkları olumsuz etkiye karşı insanımızın bedel ödeme karşılığında da olsa ülkesini ve demokrasisini koruma adına neler yapabileceğini hem de sahip olduğu demokratik kişiliğini ve oluşturduğu sosyal bünyeyi bilfiil göstermiştir. 15 Temmuz Süreci, Huntingtoncu bakışla ileri bir demokratikleşme dalgası başlattığı gibi bunu teminatı olan halkın ulaştığı demokratik bilincin de önemli bir göstergesi olmuştur. Kısacası Türk demokratikleşme süreci, başta Müslüman toplumlar olmak üzere Batı dışı toplumların demokrasiyle tanışabileceğinin önemli bir örneği olarak vardır. Bu nedenledir ki, Türkiye, zaman zaman bölgesindeki diğer ülkelere "model ülke" olarak da sunulmaktadır.

Bu çalışmada, Türk demokratikleşmesi, Huntington'un "Üçüncü Dalga: Geç Yirminci Yüzyılda Demokratikleşme" çalışmasında ortaya koyduğu "demokratikleşme dalgaları" anlamında ele alınmaya çalışılacaktır. Bu amaçla öncelikle demokrasi ve demokratikleşme kavramları ele alınacaktır. Sonrasında Huntington'un kısacası "demokratikleşme dalgaları" olarak tanımladığı görüşleri ortaya konulacak ve Türk demokratikleşmesi süreci bu anlamda değerlendirilecektir. Nihayetinde, "15 Temmuz Süreci"nin önemi ortaya koyma bağlamında, Türk demokratikleşmesinde önemli bir ileri dalgayı ifade ettiği ve yeni bir aşamayı anlattığı açıklanmaya çalışılacaktır.

1. DEMOKRASİ VE DEMOKRATİKLEŞME

Demokrasi, Yunanca "halk" anlamına gelen "demos" ile "egemenlik", "yönetmek" gibi anlamlara gelen "kratein" kelimelerinden oluşan bir kavramdır (Parry/Moran, 1994: 1, 2). Buradan hareketle demokrasi, etimolojik olarak, "halk egemenliği" ya da A. Lincoln'un ünlü deyişiyle, "halkın halk tarafından, halk için yönetimi" olarak tanımlanmaktadır (Sartori, 1993: 36). Bu tanım, normatif ve ideal bir demokrasiyi anlatmakla birlikte, kendi içerisinde bazı sorunları da taşımaktadır. Öncelikle, tanımdaki "halk" kavramı, türdeş bir bütün olmayıp içerisinde farklı çıkarılara sahip toplum kesimlerini barındırmaktadır. Dolayısıyla ikincisi, "halk için" ifadesindeki çıkar ve beklentiyi anlatan "için" kelimesi, farklılıklardan oluşan "halk" kavramını karşılaması çok zordur. Üçüncüsü, kalabalık nüfus, geniş coğrafi ve fizikî şartlar nedeniyle, halkın doğrudan yönetime katılması, yani "halk tarafından yönetim" de pratikte mümkün gözükmemektedir (Sartori, 1993: 22-40).

Bu sonuç ise, demokrasinin asla gerçekleşmeyecek bir ütopya olduğu yönünde bir kanaatin oluşmasına yol açabilecek niteliktedir. Olumsuz bir görüntü sergileyen bu durum, esasen demokrasi düşüncesi açısından tam tersi bir sonuç ortaya çıkarmıştır. Zira bu gerçeğin farkına varılması, demokrasinin değişmez sabit bir gerçeklik olmayıp sürekli mücadele isteyen dinamik bir süreç olduğu anlayışını ve konunun ampirik bir yaklaşımla ele alınması gerektiği sonucunu doğurmuştur. Demokrasiyi bir ütopya görererek vazgeçmek yerine, var

olan şartlar çerçevesinde uygulanabilen bir demokrasi arayışı başlamıştır (Gözler, 2008: 167, 168). Hatta bu bağlamda Dahl (1971: 120), tam demokratik bir sistemin bulunmadığını, sistemlere, ideal demokrasiye yaklaştıkları nispetinde bir seviyeyi temsil ettikleri şeklinde bakılması gerektiğini, dolayısıyla her bir sistemin görece demokratik olarak değerlendirilebileceğini ifade etmiştir. Bu yönüyle demokrasi, sosyal bilimlere konu olan birçok kavramda olduğu gibi, Eski Yunandan bugüne olumlu/olumsuz anlamlar yüklenerek, eklemlenerek ve çeşitli şekiller alarak yüzlerce yıllık bir süreci ve birikimi anlatan tarihî bir olguya dönüşmüştür. Diğer bir ifadeyle demokrasi, hem normatif tanımındaki belirsizliği hem de tarihîliği sayesinde dinamik bir niteliğe bürünen, eşitlik ve özgürlük gibi temel değerler çerçevesinde kendisini sürekli geliştiren bir olgu haline gelmiştir. Ayrıca bu durum, demokrasinin belirsiz gibi gözükten görüntüsünün altında, aslında bir mücadelenin ve büyük bir birikimin olduğunu ortaya koymaktadır. Kısacası, Batı'nın tarihî, kültürel, siyasî, ekonomik ve sosyal şartlarının bir ürünü olan demokrasi düşüncesi, 20.yüzyılın son çeyreğine kadar uğrunda verilen mücadelelerle, farklı şartlarda farklı toplumların ihtiyaçlarına uygun pratikler ortaya koyabilen dinamik bir nitelik sergilemiştir (Heywood, 2012: 272; Erdoğan Tosun, 2001: 95; Heywood, 1999: 77-84).

Demokrasi düşüncesinin bu dinamikliği ve kendini yenileyebilme potansiyeli, her biri bir öncekinin eksikliklerini gidermek için yeni bir kurguyla üretilen birçok model ortaya çıkarmıştır. Örneğin, temsili liberal demokrasi, eskiçağ klasik/doğrudan demokrasisinin uygulanmasındaki zorluğu giderme çabasının sonucu olarak geliştirilmiştir (Erdoğan Tosun, 2001: 97). Ancak "halk iradesi"ni siyasî hayata yansıtmadığı, demokrasiyi çoğunluk yönetimi olmaktan uzaklaştırarak oligarşik bir niteliğe büründürdüğü iddiasıyla eleştirilmiştir (Bkz. Duverger, 1975; 1974: 538; 1969). Liberal demokrasi, ayrıca, modern dönemin tek tipleştirici anlayışını yansıttığı, hızla değişen sosyal dinamiklerin beklentilerine uygun şekilde "fark/kimlik" bağlamında bir sosyal yapı öngörmediği yani demokrasiyi gerçek bir çoğulculuğa göre işletemediği eleştirisine de uğramıştır (Özdemir, 2013: 78; Dursun, 2012: 191-192; Keyman, 2000: VII; Köker, 1996: 111). Hatta demokrasiye olan ilgiyi azaltarak ona zarar verdiği eleştirisiyle, meşruluğu dahi tartışmaya açılmıştır. 1970'lerin başında Jürgen Habermas tarafından "meşruiyet krizi" kavramlaştırmasıyla ortaya konulan bu durum, 1990'lı yıllardan itibaren "temsil ve katılım krizi" iddiasıyla yeniden vurgulanmaya başlanmıştır (Swingewood, 1998: 339-345). Demokrasi kuramı, özellikle liberal yaklaşımın açmazlarını çözmek için, dinamik niteliğini ve kendisini yenileyebilme potansiyelini tekrar devreye sokmuş ve yeni bir kurgulamaya gitmiştir. Yeni kurgu, temsili modelin eksikliklerini gidereceği öngörülen "katılımcı model" sonuç vermiştir (Dursun, 2012: 195-196; Bulut, 2003: 50-51; Erdoğan Tosun, 2001: 95; Köker, 1996:111). Katılımcı model de, sağladığı birçok katkıya rağmen, farklılıkları yok sayan tek tipleştirici anlayışı sürdürdüğü eleştirisi başta olmak üzere birçok eleştiriye uğramıştır (Özdemir, 2013: 81). Bu durum, doğal olarak yeni bir kurguya ihtiyacı doğurmuştur ki, yapılan kurgular arasında en dikkat çeken demokrasiyi gerçek çoğulculuğa götüreceğini iddia eden "radikal demokrasi modeli" olmuştur. Bu kurgu, liberal geleneği sürdürmekle birlikte, konuya tek tipleştirici modern anlayışla değil, "fark/kimlik" bağlamında ele alan post-modern bakış açısıyla yaklaşmaktadır (Özdemir, 2013: 81-91; Keyman, 1996; Köker, 1996). Kısacası, demokrasi tarihi, ister farklı ideolojiler, isterse de başlı başına liberal gelenek açısından değerlendirilsin, durağan bir demokrasi kavramını değil; bir yönüyle otoriter/totaliter rejimlerden demokrasiye geçişi ve diğer yönüyle de demokrasinin ideal hale gelmesi çabasını ortaya koyan bir süreci, yani farklı pratikleri sonuç veren sürekli yenilenmeyi, Giddens (2000: 92, 93)'in öz ifadesiyle "demokrasinin demokratikleşmesi"ni anlatmaktadır.

2. HUNTINGTON'UN DEMOKRATİKLEŞME DALGALARI

Demokrasi düşüncesi, durağan ve bir anda gerçekleşen olgu olarak görülmemekte, adeta eşyanın doğası gereği “demokratikleşme” olarak tanımlanan bir süreç çerçevesinde ele alınmaktadır. Bir yönüyle otoriter/totaliter rejimlerden demokrasiye geçiş ve diğer yönüyle de demokrasinin sürekli yenilenmeyle ideal bir hale gelme süreci olarak tanımlanan demokratikleşme, günümüzün en popüler kavramlarından birisi haline gelmiştir. Birçok çalışmaya (Bkz. Whitehead, 2002; Garrard, Tolz and White, 2000; Catt, 1999) konu olmakla birlikte, kavramdan bahis söz konusu olduğunda, özellikle Huntington'un “Üçüncü Dalga: Geç Yirminci Yüzyılda Demokratikleşme” çalışmasının öne çıktığı görülmektedir. 1992’de yayımladığı kitabında Huntington, demokratik kazanımların kolay bir şekilde elde edilmediğini, sadece yakın tarihimiz açısından bakıldığında dahi bugünkü noktaya iki yüzyıla yakın bir sürecin sonunda gelindiğini belirtmiştir. 90lara kadar dünyada üç demokratikleşme dalgası yaşandığını ileri süren Huntington, son iki yüzyıldır yaşanan demokrasinin gelişimini yani demokratikleşmeyi üç ileri ve iki ters dalga kapsamında incelemiştir.

Huntington, 1820li yılların şartları içerisinde ABD’de yetişkin beyaz erkeklerin %50’den fazlasının oy kullanmış olmasını, demokrasi düşüncesi adına büyük bir gelişme kabul ederek birinci dalganın başlangıcı olarak tanımlamıştır. Bu dalganın yavaş da olsa 1920li yıllara kadar bir yüzyıl sürdüğünü belirtmiştir. İlk dalga özellikle oy hakkının yaygınlaşması, temsili meclislerin oluşması, sorumlu hükümet sistemlerin yerleşmesi gibi gelişmelerle, 20.yüzyılın başlarından itibaren İngiltere, ABD, Fransa gibi ülkelerde kendisini göstermiştir. Ancak bu süreçte İngiltere, ABD gibi ülkelerde dahi henüz kadınlar ve siyahlar oy hakkından mahrumdular. Esasen bugünkü demokratik değerler açısından kabul edilemez olan bu durum, demokratikleşmeyi anlatması bağlamında o günün şartlarında Huntington tarafından anlamlı ve yeterli görülmüştür (Huntington, 2011: 28-29). Bu örnekten hareketle dahi, günümüzdeki Batı dışı toplumların sahip oldukları demokratik seviyelerini ve demokratikleşme aşamalarını yetersiz görerek eleştirmek; hatta onların demokratikleşemeyecekleri gibi bir kanaate ulaşmanın doğru bir yaklaşım olmayacağı açıktır. İkinci demokratikleşme dalgasının ise II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıktığını ifade eden Huntington’a göre, demokrasiyi savunan müttefiklerin savaşı kazanması ikinci dalganın oluşmasında etkili olmuştur. Almanya, İtalya ve Japonya’da totaliter sistemlerin son bulmasıyla demokrasiye geçme süreciyle ikinci dalga gerçekleşmiştir (Bkz.: Yoldaş/Yoldaş, 2013: 75). Bu dalganın sonucunda ise, Türkiye de dâhil olmak üzere Asya, Avrupa, Afrika ve Güney Amerika’da 22 bağımsız devlette baskıcı yönetimlerden demokrasiye geçilmiştir. Üçüncü dalga ise 1974’te Yunanistan ve Portekiz’de diktatörlüklerden demokrasiye geçilmesiyle birlikte başlamış ve 80li yılların sonuna kadar dünyanın birçok ülkesine yayılmıştır. Otuzdan fazla ülkenin demokrasiye geçiş yaptığı üçüncü dalgada, dış siyasetlerinde önemli değişiklikler yapan Avrupa Topluluğu (AT), ABD ve SSCB ile kendi doğasına tamamen ters bir şekilde otoriterliğe karşı çıkmaya başlayan Katolik Kilisesinin büyük etkisi olmuştur. Bu bağlamda Huntington, ikinci ve üçüncü dalgalarda, özellikle dış müdahalelerin büyük etkisinin olduğunu açıkça belirtmiştir (Huntington, 2011: 60).

Diğer yandan Huntington’a göre, her bir demokratikleşme dalgasını bir ters dalga takip etmiştir. Birinci ileri dalga, 1920’li yıllarda Avrupa’da faşist diktatörlüklerin kurulmasıyla son bulmuştur. 1922’de Mussolini İtalya’da ve arkasından Hitler Almanya’da demokrasiyi yıkmıştır. İkinci dalga da, 1960’lı yıllarda Latin Amerika ve bazı Asya

ülkelerinde ters dalgaya dönüşmüş ve demokrasiler yerine diktatörlükler kurulmuştur. Huntington (2011: 10-22), 1974'te demokrasiye geçişlerle başlayan üçüncü demokratikleşme dalgasının henüz ters bir dalgayla karşılaşmadığını, aksine Sovyet Bloğunun çökmesiyle birlikte 1990'lardan itibaren daha güçlü hale geldiğini ifade ederek ters bir dalganın olup olmayacağı ile ilgili bir bilgi vermemektedir. Bununla birlikte ters dalga olmaksızın 90lı yıllarda yaşanan demokrasiye geçişleri dördüncü dalga sayanlar olduğu gibi, Arap Baharıyla başlayan sürece dördüncü dalga olarak bakanlar da vardır (Bkz.Diamond, 2011; Gershman, 2011; Olimat, 2011).

Huntington'un bu görüşleri, demokrasi düşüncesinin bir anda olup biten durağan bir olgu olmayıp sürekli güçlenen bir süreç olduğu, sahip olduğu bu dinamik yapı ve potansiyel sayesinde her toplumun kendine uygun bir demokratikleşme süreci yaşayabileceği ve kendi şartlarına uygun demokrasi pratiği üretebileceği tespitini desteklemektedir. Dolayısıyla farklı kültür ve coğrafyalardan birebir aynı demokratik süreçleri ve pratikleri beklemek, bir noktadan sonra demokrasinin dinamizmini ve demokratikleşmenin doğasını sınırlandırmak anlamına gelecektir. Demokrasi düşüncesine bu bağlamda bir yaklaşım ise, özellikle Batı dışı toplumlar açısından oldukça anlamlı ve umut vericidir (Schmitter/Karl, 1999: 4). Kısacası, tarihî birikime ve bugün gelinen tecrübeye dayanarak, -bazı ters dalgalar dikkate alınmadığında ki bu da demokratikleşmenin doğasının gereğidir- insanlığın daha demokratik sistemler kurma ya da demokratik değerleri daha işlevsel kılarak gelişen şartlara cevap verir bir hale getirme konusunda olumlu bir eğilime sahip olduğunu söylemek mümkündür (Dursun, 2012: 168).

3. TÜRK DEMOKRATİKLEŞME DALGALARI

Batı demokratikleşme tarihi nasıl 1215 tarihli "Magna Carta"ya kadar geri götürülüyorsa, Türk demokratikleşme tarihi de iki yüzyıl önceye gidilerek 1808 tarihli "Sened-i İttifak" ile başlatılabilir. Hatta Alman düşünür Rumpf (1995: 5), bu açıdan bakıldığında bu kadar eski bir demokratik geçmişe sahip olan Türkiye'nin Almanya'dan daha fazla demokrasi deneyimi olduğunu ifade etmektedir. 1808'de başlayıp Tanzimat Fermanı'yla yönünü çizen (Eryılmaz, 1992: 51) Türk demokratikleşmesi, Meşrutiyet'in ilanı ile hız kazanıp Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından itibaren de yeni bir döneme girmiştir (Dursun, 2001: 121). Bu süreçte, devletin yıkılmaması için çözüm arayan Osmanlı aydını, Yeni Osmanlılar örneğinde olduğu gibi, öncelikle İslami kavramlarla batılı kavramları sentezlemeye çalışmış (Bkz. Özdemir, 2000; Sencer, 1974: 15), ancak zaman içerisinde tamamen Batılı değerlere yönelmiştir. Bu nedenle, Türk demokratikleşme sürecinin, esasen batılılaşma ve modernleşme süreciyle paralel gittiği ve dahi gelişiminde dış dinamik olarak Batı'nın önemli desteğinin olduğu görülmektedir (bkz. Dursun, 2001: 121; Özdemir, 2000: 204-306). Örneğin Tanzimat Fermanının ilan edilmesinde, İstanbul'un İngiliz Sefiri Canning'in etkisinin olduğu bilinmektedir (Beydilli, 2006: 350). Hatta örgütlü ilk muhalefet hareketi olan ve I. Meşrutiyetin ilan edilmesinde büyük rolü olan Yeni Osmanlılar Hareketi'ni de büyük oranda Batı etkisindeki Tanzimat ortamı yetiştirmiştir (Özdemir, 2000; Tunaya, 1988: 9). Böylece 1876'da Kanuni Esasi kabul edilerek meşrutî sistemin kurulması, demokratikleşme bağlamında hem Tanzimat'taki erken ileri adımın hem de Batılı ülkelerin zaten hazır olan Osmanlı aydınına desteklemesinin bir meyvesi olmuştur. Başlayan süreç II. Abdülhamit'in Kanun-i Esasiyi askıya almasıyla sona ermiş ve demokratik kazanımlardan geri adım anlamına gelen bir sonuç ortaya çıkmıştır (Timur, 1971; 67-68).

Her düşüncenin kendisini rahatça ifade edebileceği özgür bir siyasî ortam oluşturmuş olan II. Meşrutiyet dönemi, Türk demokratikleşmesinin en önemli ileri dalgasıdır. Zira II. Meşrutiyet, Türk siyasî tarihinin geleceğini de etkileyecek şekilde siyasî mücadelelere hız kazandırmıştır. Sonrasında bu siyasî mücadeleler partileşmeye başlayarak, modern çağın tüm siyasî gelişmelerini de beraberinde getirmiştir. Türk siyasî hayatında çok partili hayata ilk geçiş de bu dönemde olmuştur. İttihat ve Terakki Fırkası (İTF) ve Ahrar Fırkası (AF) başta olmak üzere birçok siyasî parti kurulmuştur. Hemen hemen her görüşün partileşmesiyle birlikte, Osmanlı'da, demokratik parlamenter sistemin temeli atılmıştır (bkz.: Olgun, 2008). Bu dönemde Osmanlı siyasî hayatına damgasını vuran en temel parti ise İTF olmuştur. İTF, 1908 yılında yapılan seçimleri büyük bir zaferle kazanarak demokratik şekilde iktidara gelmiş ancak kısa sürede 31 Mart Olayını (1909) fırsat bilerek iktidar tek başına elde etmeye yönelmiştir. İTF'nin giderek otoriterleşmesi, doğal olarak karşısında güçlü bir muhalefetin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Farklı görüşlerde olan tüm İTF muhalifi grupların birleşmesiyle, 1911 yılında Hürriyet ve İtilâf Fırkası (HİF) kurulmuştur. İTF'nin otoriter yönetimine karşı muhalefetin artması, aksine İTF'nin demokratik çizgiden tamamen çıkmasını hızlandırmıştır. Bâb-ı Âlî Baskını (1913) ile başlayan süreçle birlikte muhalefet tamamen etkisiz hale getirerek tek parti yönetimini kurmuş ve hâkimiyetini I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam ettirmiştir. Böylelikle İTF'in kısa sürede oluşturduğu baskıcı tek parti yönetimi, Türk demokrasisine güçlü bir ters dalga yaşatarak yeniden kesintiye uğratmıştır (Tunaya, 1952: 75).

Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasıyla başlayan dönem, Anadolu'da millî bir devletin doğması yönünde son derece önemli bir süreç başlatmıştır. Bu süreçte, millî bağımsızlık ilkesiyle Kurtuluş Savaşı'nın başlatılması, 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin açılması, Mecliste çoğulculuğa işaret eden Tesanüt, Müdafaa-i Hukuk, İstiklal, Halk Zümresi gibi grupların kısa sürede oluşması, 9 Eylül 1923'de Halk Fırkasının kurulmasıyla partileşme sürecinin başlaması ve hemen arkasından Cumhuriyet'in ilan edilmesi gibi adımlar (Tunçay, 1981: 40), Türk demokratikleşmesi adına yeni bir ileri dalga oluşturmuştur. Bu dalgadaki her bir adım, Türk demokrasisi açısından güçlü bir potansiyeli de beraberinde getirmiştir. Örneğin, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun yeni iç tüzüğü'nün kabulünden dört buçuk ay sonra, Mustafa Kemal'in gazetecilere verdiği bir demeçte; bütün aydınların, Halk Fırkası (HF) adıyla kurulacak olan partinin programının hazırlanmasından ülkedeki ekonomik problemlerin çözümüne kadar çok farklı konularda düşüncelerini açıklamalarını istemesi oldukça demokratik bir ümidi ortaya çıkarmıştır (Tunçay, 1981: 47-48). Ardından Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF)'nin kurulmasına izin verilmesi, başlayan demokrasi ümidini daha da güçlendiren ileri bir adım olmuştur (Dursun, 2001: 125; Karpat, 1967: 61). Kâzım Karabekir ve Ali Fuat (Cebesoy), Rauf (Orbay) gibi tanınmış simaların, HF'dan ayrılarak 7 Kasım 1924'te TCF'ni kurmasıyla birlikte Cumhuriyet döneminde çok partili hayata geçişin ilk denemesi yaşanmıştır. Bu bağlamda Mustafa Kemal, 11 Aralık 1924'te Times Gazetesi'ne verdiği demeçte; TCF'nin kuruluşunun millî egemenlik anlayışının doğal bir sonucu olduğunu ve son derece olumlu karşıladığını ifade etmiştir (Söylev, 1997: 77). Ancak bu olumlu hava TCF'nin kısa sürede güçlenmesiyle birlikte bozulmuş ve başta Mustafa Kemal olmak üzere CHF bu durumdan rahatsızlık duymuştur. Bunun bir sonucu olarak, 13 Şubat 1925'te patlak veren Şeyh Sait İsyanı ile TCF arasında ilişki kurularak, 4 Mart 1925'de kabul edilen Takrir-i Sükûn Kanunu çerçevesinde demokratikleşmede bir geri adım olarak 5 Haziran 1925'de TCF kapatılmıştır (Karpat, 1967: 44-46; 62, 63).

Bir yandan ülkenin içinde bulunduğu olumsuz ekonomik durumdan CHF'nin sorumlu tutulması, diğer yandan beklendiği şekilde demokrasinin değil tek parti yönetiminin

giderek güçlenmesi özellikle liberal siyasetçilerce tepkiyle karşılanmıştır. Bu tepki, TCF'nin kapatılmasının ardından, Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF)'nin doğmasına zemin hazırlamıştır. SCF'nin artan siyasî, ekonomik ve sosyal beklentileri göğüsleyebilmek adına bizzat Mustafa Kemal tarafından kurdurulmasına rağmen, demokrasi adına ümit verici ileri bir adım olarak saymak mümkündür. 12 Ağustos 1930'da kurulan SCF, CHF'ye muhalif kesimlerin desteğiyle kısa sürede Mustafa Kemal'in tahmininden çok daha fazla güçlenmiştir (Yetkin, 1982: 39). Mustafa Kemal, partiler arasında tarafsız olacağını belirtmesine rağmen yaşanan gelişmeler karşısında CHF'yi destekleme kararı vermiştir. SCF başkanı Fethi Bey ise, durumun kötüye gittiğini görerek, Mustafa Kemal ile karşı karşıya gelmeme adına 17 Kasım 1930 tarihinde SCF'yi kapatma kararı almıştır (Karpat, 1967: 62-63). Sonuçta TCF ve SCF'nin kurulmalarına izin verilmesi, çok partili demokratik hayata geçme adına önemli bir ileri dalgayı temsil ederken, kapatılmaları ise Türk demokratikleşmesinde ciddi anlamda bir ters dalga oluşturmuştur. 1937 yılına gelindiğinde ise, bu ters dalga güçlenmiş ve CHP, adeta demokratikleşme projesinden vazgeçme anlamına gelebilecek bir girişimde bulunmuştur. Sonuçta, kendisini devletle özdeş tutarak Türkiye'de resmen tek parti rejimini kurmuştur. Hatta 1935 Kurultayı'nda, "CHP eşittir devlet" anlayışını bir sonucu olarak CHP genel sekreterinin içişleri bakanı tayin edilmesi kararlaştırılmış, valiler hem mülki idarenin hem de parti teşkilatının başına getirilmiştir. Hatta bunun doğal sonucu olarak da milletin tamamının CHP'nin üyesi olduğu ilan edilmiştir. Atatürk'ün ölümüne kadar durum böyle devam etmiş ve sonrasında İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde bu yaklaşımda yumuşama olmadığı gibi ters dalga daha da sertleşmiştir (Karpat, 1967: 68). Otoriterleşme yönündeki bu gelişmede, dış dinamikler bağlamında, Avrupa'da güçlenen baskıcı faşist rejimlerin büyük etkisinin olduğunu söylemek mümkündür (Ekinci, 1997: 98). Dolayısıyla İTF'nin iktidarını I. Dünya Savaşı ortamında sağlamlaştırması ya da faşist ve totaliter rejimlerin dünyada gözde olduğu yıllarda CHP'nin devletle bütünleşerek tek parti rejimini kurması rastlantı değildir. Bu nedenle demokrasi açısından, dış dinamiklerin etkisinin her zaman olumlu olduğunu söylemek zordur (Burçak, 1979: 33-34). Kısacası, dış dinamiklerin katkısıyla o güne kadar elde edilmiş olan demokratik kazanımlar, bu sefer farklı dış gelişmelerin etkisiyle esen ters dalgayla kaybedilmiştir.

Bu dönemde gerek demokratik olmayan tek parti rejimi uygulamalarının ve gerekse II. Dünya Savaşı'nın verdiği ekonomik sıkıntılarının etkisiyle CHP'ye karşı şiddetini giderek artıran tepkiler, muhalefet mekanizmasına süratle ihtiyaç olduğu görüşünü güçlendirmiş ve tek parti rejimini sarsabilecek kanaatlerin doğmasına yol açmıştır (Karpat, 1967: 69-70). Türkiye, iç siyasette bunları yaşarken, dış siyasette II. Dünya Savaşı sonlarına doğru Müttefiklere yakınlaşmıştır. Bu süreçte, yeni bir dünya düzeni kurmak için Türkiye'nin de aynen kabul ettiği birçok önemli karara imza atılmıştır (Erer, 1963: 69-70). Bu yaklaşmanın bir tezahürü olarak İnönü, 1945 Gençlik Bayramı konuşmasında "Memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir" beyanıyla, ilk defa demokratik bir yönetimden söz etmiştir. Zira savaşı kazanan demokratik ülkeler birer dış etken olarak, Hungtinton'un tanımlamasıyla, tüm dünyada ikinci demokratikleşme dalgasını başlatmışlardır. Türkiye de, demokrasi ile yönetilen bir devlet olduğunu gösterebilmek ve başta ABD olmak üzere Batı'nın güvenini kazanabilmek için demokratik bir adım atma çabası içerisine girmiştir. Bu ileri adım çerçevesinde, ülkede siyasî parti, sendika ve derneklerin kurulması, özerk üniversite düzenlemesi ve basın özgürlüğüne izin veren kanunî değişikliklerin yapılması söz konusu olmuştur (Yetkin, 1994: 4; Koçak, 1986: 138, 172). TCF ve SCF örneklerinde olduğu gibi, o güne kadar dış destekten yoksun olduğundan çok partili hayata geçemeyen Türkiye'de, CHP çok partili hayata geçiş için

vermek durumunda kalmıştır (Huntington, 2011: 31). Kısacası Türkiye'yi ciddi anlamda etkilemiş olan yeni dalga, var olan iç dinamiklere destek anlamında dış dinamiklerin devreye girmesini sağlamış ve BM'in kurucuları arasında yer alan Türkiye demokrasiye geçiş sürecini başlatmıştır (Karatepe, 1993: 202).

Türkiye, 17 Haziran 1945 ara seçimlerinin yapılmasından kısa bir süre sonra, çok partili hayata yönelik olarak ilk müracaata şahitlik yapmıştır. Bu noktada ilk akla gelen grup, CHP içerisinde "Dörtlü Takrir"i verenler olmuştur. Zira TBMM'deki Toprak Kanunu tartışmaları sırasında, CHP milletvekillerinden Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'nün başını çektiği ve "Dörtlü Takrir" adıyla anılan bir grup tarafından bir muhalefet, ortaya konulmuştur. Kısa sürede Vatan Gazetesi ile muhalefete başlayan grup, millet denetiminin sağlanması, hak ve hürriyetlerinin güvence altına alınması, antidemokratik baskıların kaldırılması gibi konuların üzerinde ısrarla durmuştur. Bunun sonucu olarak 21 Eylül'de Menderes ve Köprülü, CHP'den çıkarılmış ve sonrasında ise Bayar 28 Eylül'de partiden istifa etmek zorunda kalmıştır. Bu çıkarılmalara itiraz eden Koraltan da partiden ihraç edilmiştir. Ancak çok partili hayata geçişte ilk muhalif parti adımı bu gruptan değil, Nuri Demirağ'dan gelmiştir. 7 Temmuz 1945'te kendisine parti kurma izni verilen Demirağ, 22 Eylül 1945'te CHP'nin karşısında ilk muhalif parti olarak Millî Kalkınma Partisi (MKP)'ni resmen kurmuştur. MKP'nin kuruluşu, asıl muhalefeti "dörtlü takrirçiler"den bekleyen İnönü tarafından ciddiye alınmamıştır. Gerçekten de MKP, 1946'dan başlayarak katıldığı seçimlerde CHP karşısında silik kalmış ve Demirağ'ın 1957'de vefatından sonra 22 Mayıs 1958'de kendiliğinden kapanmıştır (Tökin, 1965: 638-640).

Nihayet 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti (DP)'nin kurulmasıyla, Türk demokratikleşmesinde önemli bir adım atılmıştır. DP'nin kuruluşunun hemen akabinde, Cemiyetler Kanunu'nda değişiklik yapılmış ve böylece Türkiye'de kurulan parti sayısı birden artmıştır. Bu süreçte farklı görüşlere sahip olan Sosyal Adalet Partisi, Liberal Demokrat Parti, Çiftçi ve Köylü Partisi, Türk(iye) Sosyal Demokrat Parti, Türkiye Sosyalist Partisi, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, Türkiye İşçi ve çiftçi Partisi, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, Yalnız Vatan İçin Partisi, Ergenekon Köylü ve İşçi Partisi, Arıtma Koruma Partisi, İslâm Koruma Partisi, Yurt Görev Partisi, İdealist Partisi, Türk Muhafazakâr Partisi, Türkiye Yükselme Partisi, Millet Partisi, Serbest Demokrat Partisi, Öz Demokrat Partisi, Müstakil Türk Sosyalist Partisi, Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi, Müstakiller Birliği gibi birçok siyasî parti kurulmuştur (Bkz. Tökin, 1965). Partilerin bu denli çok olmasının en önemli nedeni, tek parti zamanında var olan ancak yasaklardan dolayı faaliyetlerini yeraltında sürdüren yapıların kanunî hale gelmiş olmasıdır. Diğer bir ifadeyle tek parti yönetiminin var olduğu ülkede mevcut katılım bunalımından kurtulmuş olmanın verdiği rahatlıktan kaynaklanmıştır (Dursun, 2012: 258). Bu partilerden, sadece geçmişteki TCF ve SCF tabanlarının sahip çıktığı DP ciddi olarak CHP'ye rakip olabilmiştir. Demokratikleşmede ileri bir dalgayı temsil eden bu süreç, Türkiye'de DP'nin 14 Mayıs 1950'de iktidar olmasının yolunu da açmıştır. DP'nin 14 Mayıs seçimlerini kazanmasından 27 Mayıs 1960 darbesine kadar geçen sürede, çok partili hayatın getirdiklerinin yanı sıra sendika, dernek, üniversite, basın-yayın gibi kuruluşların da katkısıyla demokratikleşme bağlamında Türkiye açısından geri dönülmez birçok ileri adım atılmıştır. Bu dönemde DP, devletle çevrenin buluşturulması, halkın değerleriyle ilişki kurulması (Mardin, 1992: 67-71) gibi çok önemli icraatlar gerçekleştirerek tek parti döneminin vesayetçi anlayışını kırmaya çalışmıştır. Ancak Türk demokratikleşmesinde yaşanan gelgitler, bu dönemde de söz konusu olmuş ve halkın üzerindeki vesayetçi tutumu tümüyle ortadan kaldıracak bir paradigma değişikliği mümkün olamamıştır.

1946 ile başlayan ileri demokratikleşme dalgası, 27 Mayıs 1960'da gerçekleştirilen Cumhuriyet tarihinin ilk darbesiyle büyük bir ters dalgaya uğramıştır. Yapılan darbe ve sonrasındaki düzenlemeler, sadece ters dalga olmakla kalmamış, Türk demokrasisinin geleceğini tümüyle etkileyen bir vesayet düzeni kurmuştur. 1961 darbe Anayasasında Cumhuriyetin nitelikleri arasında ilk kez insan haklarına dayanan, sosyal hukuk devleti gibi ilkeler yer almasına rağmen, uygulamada bunların gereği olabilecek sonuçlar doğmamıştır. Aksine başlayan çok yönlü vesayet düzeni, ortaya konulan demokratik çabalara rağmen 1971 Muhtırası ile güçlenmiş ve 1980 darbesi sonrasında ise pekişmiştir. 1982 Anayasasıyla, 1961 Anayasası arasında bazı farkların olduğu söylenebilir. Ancak her darbe sonrası millet iradesinin askıya alınması ve bunun sistem üzerinde bir vesayet düzenine dönüşmesiyle; 1960, 1971 ve 1980 darbelerinin demokrasiye yaptıkları kötülük hep aynı olmuştur. Bu nedenle iyi darbe kötü darbe yoktur, hepsi de demokrasiyi bitiren birer ters dalgadır.

1980 darbesinin toplum ve siyaset üzerinde ortaya çıkardığı olumsuz uygulamalar, yeniden sivil yönetime dönüş için düzenlenen 1983 Seçimlerine kadar sürmüştür. Seçimler sonucunda iktidar olan Anavatan Partisi (ANAP), demokratikleşme açısından yeni bir dönem başlatmıştır. Bireyin doğuştan demokratik hak ve özgürlüklere sahip olduğunu ifade eden Başbakan Özal, bireyin hiçbir şekilde bu hak ve özgürlüklerden mahrum edilemeyeceğini ortaya koymuştur. Bu yaklaşımıyla, “anayasal demokrasi”ye işaret etmiş ve devletin temel yapısında bir demokratikleşme süreci başlatmıştır (Uluç, 2014: 107-140). Bu dönemde düşünce, din ve vicdan özgürlüğü ve teşebbüs özgürlüğü başta olmak üzere, sivilleşme, özgürlük ve demokratikleşme yolunda birçok önemli adım atılmıştır. Örneğin inanç, düşünce ve örgütlenme özgürlüğüne zarar veren TCK'nin 141-142 ve 163. maddeleri kaldırılmıştır. 1987'de vatandaşlara Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na “bireysel başvuru” hakkı tanınmıştır. 1988'de “İşkencenin Önlenmesine Karşı Avrupa Sözleşmesi”, “İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi” gibi birçok uluslararası sözleşme imzalanmıştır (Hakyemez, 2012: 14-15). Liberal politikaların benimsenmiş olması, AB ile ilişkilerin güçlenmesi gibi dış etkenlerin de etkisiyle başlayan yeni demokratikleşme dalgası, Türkiye'yi yeniden demokratik bir karaktere evirmiştir. Ancak gerçekleşen tüm demokratik iradeye rağmen, askeri vesayet başta olmak üzere birçok vesayet kurumu, bu dönemde de etkisini sürdürmüş ve Özal, buna yapısal anlamda son verebilecek yeni bir anayasa ihtiyacını giderememiştir (Demir/Üzümçü, 2002: 161).

Türk demokrasisindeki bir ileri-bir geri dalga geleneği, Özal'ın 1993'te ölümünden kısa süre sonra yeniden kendisini göstermiş ve başlayan süreçle güçlü bir ters dalga oluşmuştur. Nihayetinde 28 Şubat 1997 tarihli MGK bildiriyle demokrasiye yapılan post-modern müdahale sonucu, bin yıl süreceği ifade edilen demokrasi karşıtı bir ortam ortaya çıkmıştır. Siyasî tarihimize “28 Şubat Süreci” olarak geçen bu geri dalga, sosyal, siyasî, ekonomik birçok krizi de beraberinde getirmiştir. Ancak her zaman olduğu gibi sivil seçimlerin yapılması ve arkasından yaşanan gelişmeler, demokratikleşmenin mücadele isteyen bir süreç olduğu gerçeğini bir daha ispatlamıştır. Zira 3 Kasım 2002 seçimleri sonrası başlayan AK Parti iktidarıyla, öncesinde yaşanmış olan demokrasi karşıtı gelişmeler tersine dönmüştür. Başlayan demokratikleşme dalgasıyla, birçok önemli adımlar atılmıştır. Özellikle dış dinamik olarak AB Uyum Süreci ve ekonomik alandaki gelişmeler sağladığı itici güçle, demokrasi, insan hakları vb. alanlarda gerçekleştirilen reformlarla Türkiye demokraside sınıf atlamıştır. Birey ve devlet arasındaki temel ilişki şekli ciddi anlamda dönüşmeye başlamış ve Özallı yıllarda ortaya konulmaya çalışılan ancak kesintiye uğrayan vatandaş odaklı yönetim anlayışı, teknoloji araçları gibi birçok etkenin katkısıyla güçlenmiştir. Kamu yönetimi alanında yapılan reformlarla, yaklaşım açısından geleneksel idare tarzından oldukça farklı yeni bir yönetim anlayışı kendisini göstermiştir. Vatandaş

merkezli şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılımcılık gibi kavramlara sıklıkla vurgu yapan yeni yönetim anlayışı, devlet otoritesine vurgu yapan, yöneten-yönetilen ayrımının keskin olduğu geleneksel idari yapımızdan birçok açıdan farklılık göstermiştir (Bkz. Hakyemez, 2012; Sözen, 2011: 146).

2002 yılından itibaren AB perspektifiyle hareket eden Türkiye'nin, demokratikleşme kapsamında gerçekleştirdiği reformların önemli bir diğer etkisi de, siyaset kurumu ile askeri bürokrasi arasındaki ilişkide ortaya çıkmıştır. Demokratikleşme reformlarıyla, askerin siyaset kurumu üzerindeki vesayeti adım adım azalmıştır. Reformların sivil toplum ve demokrasi kültürünün gelişmesine büyük hizmet ettiği gibi vatandaşlık bilincini de artırmıştır. Bu süreçte demokratik kişiliğe sahip bilinçli vatandaşlardan oluşan demokratik cumhuriyete doğru bir dönüşüm yaşanmıştır (Hakyemez, 2012: 21 vd.). Bu reformların her biri başlı başına çok önemli olmakla birlikte, Türkiye'de sağlam bir demokrasinin kurulabilmesi için başta anayasa yapımında olmak üzere köklü bir felsefe değişikliğine ihtiyaç vardır. Bugün gelinen noktada başta askerî olmak üzere vesayetle ilgili bir sorun görünmemesine rağmen, sadece fiilî durumla yetinilmeyerek soruna kalıcı yapısal çözümler getirilmelidir. Böylelikle ideolojik devlet ve onun vesayet aygıtları aracılığıyla gerçekleştirdiği tahakkümünden kurtulabilinir (Arslan, 1997: 55). Kısacası 2002'den sonra bir dış etken olarak AB Uyum Süreci; Türkiye'de demokratikleşmeye, sivil topluma ve demokrasi kültürünün gelişmesine önemli katkı sağlamıştır ve geliştirmeye de devam edecektir. Orta ve uzun vadede bu sürecin Türkiye'de pekişmiş bir demokrasiye yol açacağı da görülecektir. Bu bağlamda Bernard Lewis (2010: 67), Türkiye'nin bu uzun demokratikleşme serüveni hakkında şu tespiti yapmaktadır: "Yüzyıldan fazla bir süre modern Türkiye'nin dönüşümünü izlemiş olan birisine, bu değişim sürecinin, geciktirilebilir veya hatta duraksatılabilirse de, artık geri döndürülemeyeceği kesin görünür".

Öte yandan demokrasiyi ölçme çabasındaki karşılaştırmalı ampirik araştırmaların sonuçlarına Türkiye'ni demokratikleşmesi açısından bakıldığında; kullandıkları göstergeler ve elde ettikleri bulgularda bazı farklılıklar olmakla birlikte, genelde benzer sonuçlar verdiği görülmektedir. Örneğin bu çalışmalardan birisinde, Türkiye 1980 sonrası itibarıyla demokratik ülkeler arasında yer alırken, bir başka çalışmada ise demokratik olmayan ülkeler arasında yer verilmiştir. Diğerlerinde de, aldığı puanlar değişmekle birlikte bu iki sonuç arasında gidip geldiği gözlenmektedir. Bunun anlamı, Türkiye'nin yaşadığı ileri ve geri dalgalara göre konumu dönem dönem değiştiği ve genel olarak "kısmen demokratik" ya da "yarı demokratik" ülkeler arasında yer aldığıdır. Örneğin Lijphard (1996: 38), karşılaştırmalı "Çağdaş Demokrasiler" araştırmasında, Ocak 1980'de 51 demokratik ülke arasında Türkiye'yi de sayarken, aynı yıl darbe sonrası demokrasiler arasından çıktığını ifade etmektedir. Yine Merkel'in "embedded demokrasi" kavramını (Bkz. Özalp, 2008: 129-162) esas alan ve 2004'ten beri iki yılda bir düzenlenen Bertelsmann Transformation Index (BTI)'de de Türkiye'nin demokrasi karnesi çıkarılmıştır. Örneğin BTI 2010'a göre, Türkiye ekonomik ve siyasî dönüşüm alanında 2003 yılından beri sürekli olarak ilerleme kaydetmiştir. İndekse göre, 2009 yılında "Türkiye, tarihinin en yüksek demokrasi seviyesine ulaşmıştır" (BTI, 2010: 164; Özalp, 2008: 157). Yine BTI 2010'a göre Türkiye'deki demokrasinin gelişim seviyesi 24'ten 23'e çıkmış ve orta sıradaki ülke grubundan, üst kategorideki ilerlemiş ülkeler grubuna dahil olmuştur (BTI, 2010: 27; Özalp, 2008: 157). Dolayısıyla BTI verileri, Türk demokratikleşmesinin performansını koruduğunu ve geliştirdiğini göstermektedir. Bu özelliğiyle Türkiye, AB aday ülke statüsü seçeneğini koruduğu gibi, İslam dünyasında da demokratikleşme alanında örnek gösterilen bir ülke olmaya devam etmiştir. Kısacası, son iki yüz yıllık Türk siyasî tarihinde var olan sorunlara ve yaşanan geri dalgalara rağmen demokratikleşme yolundaki istikametten sapılmamıştır.

Sened-i İttifak, Tanzimat reformları, I. ve II. Meşrutiyet, Cumhuriyet, çok partili hayata geçiş, AB aday üyelik statüsü gibi gelişmeler bu istikametteki kilometre taşlarından en önemlileri olmuştur (Lewis, 2010: 51; Özalp, 2008: 159).

4. TÜRK DEMOKRATİKLEŞMESİNDE “HALK”IN YERİ VE “15 TEMMUZ”UN ÖNEMİ

Bir ülkede bireyin bilinçlenmesi, sivil toplumun güçlenmesi, demokratik seçimlerin kurumsallaşması gibi süreçler, demokratik bir sistemin kurulmasında ne kadar önemliyse, onun devamlılığının sağlanmasında da o kadar önemlidir. Bu noktada, en genel anlamıyla toplum üyelerinin siyasî sisteme ilişkin inanç ve tutumları ile, o toplumun siyasete ilişkin davranış kurallarını ifade eden siyasî kültür en önemli belirleyici konumundadır. Zira bir ülkenin siyasî yapısıyla, sahip olunan siyasî kültürün doğrudan ilişkisi vardır ve demokratik bir sistemin varlığı için ona uygun bir siyasî kültür ortamına ihtiyaç kaçınılmazdır. Bu ortamın yokluğunda, demokratik bir yapıdan bahsetmek mümkün olamayacağı gibi başlı başına özgür siyaset yapmak da neredeyse imkânsız olacaktır (Poteman, 1989).

Kalaycıoğlu (1995: 50-51), demokratik bir siyasî kültürün oluşabilmesi için; o toplumda, demokratik sistemin temel aktörü olan bireyin demokratik kişiliğe* sahip olması başta olmak üzere, demokrasinin kurum ve kurallarına güven, siyasî ilgi ve etkinlik, sosyal hoşgörü, diğer bireylere güven ve onlarla birlikte yaşama inancı vb. unsurların varlığının olmazsa olmaz bir zorunluluk olduğunu belirtmektedir. Diğer bir ifadeyle demokratik siyasî kültür ve sürdürülebilir güçlü bir demokratik yapı, özellikle demokratik kişiliğe sahip bilinçli bireylerden oluşan toplumlarda mümkündür. Demokrasi kültürünün olmadığı ya da zayıf kaldığı bir yerde ise, bireylerin iradelerinin ortak değerler ekseninde bir araya gelme imkânını gösteren demokratik bünye gerçekleşmeyecektir. Kapsayıcı ve anlayıcı değil, ötekileştirici ve dışlayıcı iradenin olduğu bir yerde doğal olarak demokratik sosyal bünye ile dostluk imkânından bahsetmek zordur. Bu nedenle demokratik siyasî kültürün, demokratik bünyenin ve dahi demokratik sistemin inşasında, demokratik kişiliğe sahip vatandaşların varlığı en önemli ön şarttır. Bu ön şart yerine geldiği takdirde, yöneten-yönetilen iletişimi ve etkileşimi oluşacak ve böylece bırakın halkın karar alma süreçlerinin dışında kalması bizzat içinde yer alması gerçekleşebilecektir. Bu nedendir ki, hem demokrasi düşüncesinin hem de demokrasi kültürünün sürekliliğini sağlayan demokratikleşmenin merkezinde, demokratik kişiliğe sahip bilinçli vatandaşlar topluluğu yani “halk” vardır. Demokratik kişiliğe sahip olan halk, her zaman demokrasi düşüncesini ve onun sağladığı özgürce ve insanca yaşama amacını hedeflemiştir. Yaşanan ya da yaşanma ihtimali olan sorunların ise, hiçbir zaman demokrasi düşüncesiyle ilgisi olmayıp, tamamen yanlış uygulama ve işleyişlerin sonucu olduğunun da farkında olmuştur. Bir sorundan kurtulmak için, örneğin askere değil demokrasinin temel ilkelerinin güçlendirilmesine ihtiyaç olduğunu savunmuş ve bu bilinçle ortaya koyduğu iradenin bir sonucu olarak da bu tür sorunların yaşanma ihtimali azalmıştır. Bu noktada şunu ifade etmek mümkündür; demokrasiyi kesintiye uğratıp demokratik sosyal bünyeye zarar veren müdahalelerin (darbe vb.) özünde, halkın iradesini olumsuzlayıp bu demokratik bünyeyi yok etme ve seçkinlerin seçkinliğini ikame edebilme çabası vardır. Zira “halk”ın etkin olmadığı tüm süreçler ya neticesiz kalmaya ya da sürekli kesintilere uğramaya mahkûmdur (Akıncı, 2013: 55-57).

Türk demokratikleşme sürecine bu bağlamda bakıldığında, sürekli kesintilere uğradığı ve ileri ve ters dalgalarla gelgitlere maruz kaldığı görülmektedir. Bunun en önemli

sebebi olarak, demokrasilerin temel aktörü kabul edilen halkın siyasî süreçlerin dışında kalması ya da tutulmasını göstermek mümkündür. Halkın etkin olup olmamasında ise, doğal olarak Orta Asya'dan başlayan siyasî tarihimizde kut, töre, ülüş gibi kavramlarla şekillenen siyasî kültürümüzün büyük etkisi bulunmaktadır. Özellikle yönetime karşı halka koruyucu bir tampon sağlayan ve karşılıklı uyulması gereken kuralları düzenleyen “zımnî (örtülü-gizli) sözleşme” kavramı (Mardin, 1995: 108-122), Türk siyasî kültürünün oluşmasında baskın bir niteliğe sahiptir. “Zımnî sözleşme” anlayışına göre, toplumun değerleriyle, siyasî iktidar bir paralellik arz etmektedir. Diğer bir ifadeyle aynı değerleri paylaşmakta, sonuçta siyasî iktidar bu değerlere bağlı kalarak halka hizmet etmekte ve halk da ona itaat etmektedir (Mardin, 1995: 113-114). Örneğin klasik Osmanlı döneminde din ve devletin bir bütün olması ve padişahın aynı zamanda halife olması, bu birlikteliği yani zımnî sözleşmeyi sağlamıştır. Bu durum, aynı zamanda muhalefet anlayışının oluş(a)mamasına ve halkın siyaset dışında kalmasını sonuç veren edilgen bir toplum yapısına zemin hazırlamıştır (Eryılmaz, 1993: 55-56). Sonuçta, Türk siyaset kültüründe devlet ile halk arasındaki ilişkide; kamusalı değiştirme ya da değiştirilmesine engel olma eylem veya sürecini anlatan “siyaset” değil; istikrarı, birliği, bütünlüğü, çatışmasız ve muhalefetsiz bir yönetimi ifade eden “idare” geleneği gelişmiştir. Siyaset olgusu ise devlet içerisindeki seçkin kadrolar arasında gerçekleşmiştir. Buların dışında olabilecek “siyaset” merkezli söylem ve eylemlere olumsuz bakılmıştır. Örneğin Osmanlı'da yönetim ve siyaset, saray, Babiâli, ulema ve askerler arasında belirli bir denge içerisinde cereyan etmiştir. Padişahlar, hem bu dengenin dışında bir oluşumu hem de siyaset ifade eden eylemleri hiçbir zaman meşru görmemişlerdir. Kısacası Türk siyasî tarihinde halk, siyaset faaliyetinin dışında kalmış ve siyasî alanda fiilen rol oyna(ya)mamıştır (Eryılmaz, 1993: 56-57).

Modernleşme hareketleriyle birlikte Osmanlı'da birçok alanda değişim yaşanmıştır. Bu değişim, din ve devleti birbirinden ayırmış ve bu yönüyle toplumun bütünlüğünü de bozmuştur. Tanzimat'a gelindiğinde ise, halkın değerlerinden uzaklaşma süreci hızlanmış ve buna paralel olarak halktan uzaklaşma da derinleşmiştir. Doğal olarak halkla devlet arasındaki “zımnî sözleşme” kurumu da ortadan kalkmıştır. Ancak bu değişim, halkı siyaset süreçlerinden uzak tutan seçkin ve kadrocu anlayışı etkilememiş sadece şekil değiştirmesine yol açmıştır. Örneğin Türk demokratikleşmesinin başlangıcı olarak kabul edilen 1808 tarihli Sened-i İttifak ile birlikte, siyasette mevcut kadroların haricinde ayanların da etkisi söz konusu olmuş, ancak onlar halkın değil bir nevi seçkinlerin temsilcisi olduklarından, esasen halkın dışarıda kaldığı “idare” geleneği bozulmamıştır. Diğer bir ifadeyle değişim gerçekliğine rağmen, siyasi kültürümüzde var olan “idare” geleneği farklı bir şekil alarak bu dönemde de büyük ölçüde sürmüştür. Siyasî hayatımızın bundan sonraki tüm aşamalarında da, halka tepeden bakan ve onları yönetimde dışarıda bırakan seçkin anlayış yeni şekliyle etkili olmuş ve siyaseti onlar yönlendirmiştir (Eryılmaz, 1993: 58).

Bu durum, Cumhuriyet dönemi ve hatta 20. yüzyıl Türkiye'sinin siyaset anlayışına da damgasını vurmuştur. Türk demokratikleşmesinin her aşamasında, demokrasinin temel aktörü olan halk değil seçkin kadrolar yukarıdan belirleyici olmaya devam etmiştir (Mardin, 1995: 119-120). Gerek kendilerini devletin sahibi olarak gören yönetici kadroların ve gerekse bunlara karşı hürriyet, hak gibi fikirleri savunan diğer seçkinlerin -farklı dönemlerde farklı şekillerde olsa da- halkı siyasetten uzak tutması, halkta var olan edilgen yapıyı daha da güçlendirmiştir (Sezer, 2006: 156). Bu bağlamda Türkiye'nin tarihini sürekli kesintilerden dolayı “demokratikleşme girişimlerinin tarihi” olarak tanımlayan Karpat (1996: 23), halkın etkin olamayışından dolayı Türkiye'de tam bir demokrasinin gerçekleşemediğini söylemektedir. Bu sonuçta, yönetenlerin olduğu kadar yönetilenlerin demokrasiyi içselleştirememiş olması ya da kendi ideolojik siyasî beklentileri ölçüsünde bir

demokratik algıya sahip olmalarının payının olduğunu da belirtir. Adeta yöneticisi karşısında edilgen olmaya eğilimli bu siyasi kültür, yöneticilerin dışlayıcı yaklaşımlarıyla birleşince halkın siyasetin dışında kalmasını daha da pekiştirmiştir. Ancak buna yol açan temel etkenin, -yukarıda da belirtildiği gibi- halkın demokrasiye ne zaman hazır olacağına yani rüştünü ne zaman ispat edeceğine modernleşmeci seçkinlerin karar verdiği tepeden inmece anlayışların olduğu açıktır (Hakyemez, 2012: 16; Arslan, 2005: 129). Kısacası, siyasetin ve dolayısıyla demokrasi serüvenimizin öznesi, halk değil, onu dışarıda bırakan seçkin kadrolar olmuştur. Seçkin kadroların halka dayanmayan yüzeysel yaklaşımları da demokratikleşme sürecinde sürekli kesintilere ve ters dalgalara yol açmıştır (Köker, 2000: 228, 229).

Bu noktada Cumhuriyet dönemine ilişkin güzel bir örnek vermek mümkündür. I. İzmir İktisat Kongresine katılanlar işçi, sanayici, çiftçi ve tüccarların temsilcilerinden oluşmaktaydı. Ancak bu temsilciler bizzat o kesimlerden değil, sivil ve askeri seçkinlerden oluşan delegelerdi. Örneğin yazar Aka Gündüz işçilerin, Kazım Karabekir sanayicilerin temsilcisi olarak katılmıştı. Bu durum, tamamen seçkin bakışla devletin her şeyini tekeline alma anlayışının bir sonucudur. Demokrasi tarihimizin sık sık darbe, muhtıra gibi ters dalgalarla kesintiye uğramasının ve üstelik her dalgada bunu, halkın menfaatine yaptıklarının dile getirilmesinin en önemli sebebi de bu anlayıştır. Demokrasimizin Batı demokrasileri seviyesine ulaşamamasında, özellikle bu seçkin kadroların demokrasiye yükledikleri anlamın büyük etkisinin olduğunu da söylemek mümkündür (Öğün, 2004: 84). Gerçek demokratikleşmenin ancak halkın katıldığı süreçler içerisinde gerçekleşebileceğini belirten Mardin (1992: 64)'in, seçkinciliğin halkla yani demokrasiyle buluş(a)mamasına ilişkin olarak yaptığı şu tespitler oldukça açıklayıcıdır: “Cumhuriyetin resmi tutumu, Anadolu'nun dama tahtasına benzeyen yapısını, hiç sözünü etmeden reddetmekti. Cumhuriyet ideolojisinin benimsettirildiği kuşaklar da böylece yerel, dinsel ve etnik grupları, Türkiye'nin karanlık çağlarından kalma gereksiz kalıntılar olarak görüp reddettiler. Karşılaştıklarında birer kalıntı gibi davrandılar onlara.”

Öte yandan demokrasinin askıya alındığını ilan eden darbe metinleri incelediğinde, darbeci kadroların kendilerini ülkenin gerçek sahibi ve milletin değişmez temsilcisi seçkinler olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Millet adına söylemde ve eylemde bulunabilecek en üst merci olarak kendilerini konumlandırmaktadırlar. Bu seçkin vesayetçi anlayış ve bu paradoksal hal, yani demokrasi için demokrasinin sürekli kesintiye uğratılması hali, genel anlamda demokrasi düşüncesine ve demokrasilerinin örnek uygulamalarına zıt bir durum oluştururken, merkezdeki kadrolara sahip seçkinlerin demokrasi niyetlerinin de önemli bir göstergesidir. Bu cümleden olarak, Osmanlının son yüzyıl seçkin kadroları, devletin kurtuluşu için çoğunlukla iyi niyetli çareler aramalarına rağmen, iyi niyet yetmemiştir. Demokrasinin temel aktörü olan halkla iletişim kurma gereği duyulmayıp, süreçlerin dışında tutulmaları sürdürüldüğünden esas çözüm mercii olan halktan destek al(a)mamışlardır. Bu durum, halk desteğinden yoksun gayretlerinin başarısız olmasıyla sonuçlanmış ve devletin yıkılışına engel olamamışlardır (Yılmaz, 2000: 344, 345). Üstelik halktan kopuk olmakla kalınmamış, devleti kurtarabilme adına gereken desteği bulabilmek için birer dış dinamik olan Batı'lı merkezlerle yakın ilişkiler kurmuşlardır. Kurulan ilişkinin gücüne işaret edercesine, dönemin yöneticileri o merkezlere izafeten farklı isimlerle anılmışlardır. Örneğin bu kadroların başındaki insanlar, “*Nedim Paşa Nedimoff Paşa, Kamil Paşa ise İngiliz Kamil Paşa*” şeklinde o ülkenin adıyla anılır olmuştur (Yıldırım, 2016: 94-95; Sezer, 2006: 156). Cumhuriyet'e giden yolda da durum farklı değildir. Alman yanlısı Enver Paşa, Amerikan mandası savunucusu Halide Edip gibi isimler ve gene Rus ve İngiliz yanlısı kadrolar söz konusudur. Cumhuriyet döneminde de benzer şekilde ordu içinde “Amerikancı”

ya da “Avrupa yanlısı” subaylardan bahsedilmektedir. Öyle ki 27 Mayıs darbesinin Avrupa, 12 Eylül’ün ise Amerikan yanlısı bir darbe olduğu, 12 Mart Muhtırası’nın hemen öncesindeki 9 Mart cunta girişiminin de Baasçı bir sol kadronun işi olduğu değerlendirilmiştir. 12 Eylül darbesi sonrasındaki “Our boys (Bizim çocuklar)” tarzındaki söylemler de bu görüşleri destekler niteliktedir (Yıldırım, 2016: 95; Kaynak, 2006).

Kısacası, Türk siyasî tarihindeki tüm süreçlerde, bir halk hareketi yerine gerek otokratik ve gerekse demokratik nitelikli seçkincilerin egemen olduğu bir kadro hareketi geleneğinin mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Siyasete ilişkin tüm faaliyetler, devlet katında ve devlet içi kadrolar arasında meydana gelmiştir. Hatta siyasî hayatımızda halk hareketi gibi görünen ayaklanmalar bile, örneğin Celâli ayaklanmaları, toplanan çetelerin devlet memurlarının emri altına girmelerinden dolayı halk hareketi olmaktan ziyade devlet kapısında yer edinebilme çabası yani kapıkulu hareketi olduğu ifade edilmektedir (Tahir, 1990: 25; Yıldırım, 2016: 96). Siyasî tarihimizdeki bu ve benzeri örneklerden hareketle, gerek devlet katındaki olaylar ve gerekse demokratikleşme yönündeki çabaların, halkı dışarıda tutan kadrolar arası çekişmelerden ibaret operasyonlar olduğunu söylemek mümkündür. Esasen demokrasi tarihimizdeki bütün ters dalgaların yani bocalamaların sebebi de budur.

Bu durumu aşabilmek ve Türk demokrasisine istikrar kazandırabilmek için, tepeden inmeçi çözümler üretme yerine toplumun önünü açarak demokratik kişilikle bezenmiş iç dinamiklerin yeşermesini sağlamak ve gücü vatandaşlarda toplayarak karar alma süreçlerinde halkın tercihlerine öne çıkarmak gibi hususlar en temel öncelik olmalıdır. Demokratikleşme sürecinin köklü ve devlet seviyesinde bir eleştirisinin yapılması ve demokratik kaygı sahibi tüm yöneticilerin bu duruma uygun yeni bir siyaset üretmeleri de şarttır. Özal iktidarıyla birlikte, bu bağlamda ciddi bir çabanın ortaya konulduğu bilinmektedir. Türkiye’yi dünyaya açan bu süreç aynı zamanda vatandaş merkezli bir anlayışla halkın demokratik bir dönüşümün başlangıcını oluşturmuştur. Bu dönemde, özellikle bilgi teknolojilerinin gelişmesini yakından takip eden, her türlü bilgiye rahatlıkla ulaşan ve bu sayede bireysel ve sosyal bilinçlenmesini artıran etkili vatandaş kitlesi oluşmaya başlamıştır. Devleti yönetenlerle doğrudan iletişim kurarak daha çok soran, daha çok talep eden ve haklarını arayan yani demokratik kişiliği ile karar alma süreçlerinde daha etkili olmaya çalışan toplum kesimleri kendisini göstermiştir. Buna karşılık yöneticiler de, demokratik olmayan uygulamaları ortadan kaldırarak, halkın ihtiyaçları doğrultusunda kamusal siyasalar üreterek ve bunların doğru şekilde uygulanmasını sağlayarak güçlü demokratik sosyal bünyenin oluşmasına katkı sunmuşlardır. Böylelikle Türk toplumu açısından hemen her alanda bir yeniden yapılanma dönemi başlamıştır (Bilge, 2011: 53).

Bu gelişmeler, Özal’ın ölümü ve arkasından başlayan süreçle (özellikle 28 Şubat süreciyle) kesintiye uğramış olsa da, 2002’den sonra halkın önemsendiği yeni bir şekil almış ve ivme kazanmıştır. Birçok sektörde yaşanan olumlu gelişmeler, AB Uyum Yasalarının çıkarılmaya başlanması ve özellikle ekonomideki gelişmeler gibi sonuçlar (bkz. Köni/Özdemir, 2012), demokratikleşmeyi hızlandırırken, en önemlisi de demokrasinin temeli olan demokratik kişiliğe sahip orta sınıfın güçlenmesine yol açmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin son on beş yılda gerçekleştirdiği ve gerçekleştirmeye çalıştığı reformlarla birçok alanda yakalanan ivme, devlet ve millet birlikteliği açısından birçok olumlu sonuç ortaya çıkarmıştır. Bu durum, aynı zamanda Türkiye’de her türlü darbe imkânını olumsuzlamaya ilişkin değerlendirmelerin yapılmasına zemin oluşturmuştur. Askeri müdahale dönemlerinin sona erdiği ve artık askeri vesayetin bittiği fikri, özellikle 27 Nisan e-muhtırasının sonuçlarıyla birlikte halk nezdinde de kabul görürken, bir anda ve belki de öngörülemez şekilde 15 Temmuz 2016 gecesi patlak veren girişim, demokrasi düşmanı

zihniyetlerin her zaman pusuda beklediğini göstermiştir. Ancak bu süreçte, demokrasi düşmanlarının gözünden kaçan bir şey vardı; o da, tüm ters dalgalara rağmen dönem dönem gelişen olumlu ortamlar ve yaşanan gelişmelerle toplumun tüm kesimlerinde alttan alta oluşan demokratik kişiliğin devreye girmesi ve bir bütün olarak demokrasisine ve devletine sahip çıkmasıydı. Özellikle Cumhurbaşkanı'nın halka doğrudan temas eden ve halkla bağının sıkı sıkıya kurulmasını sağlayan tarz ve söylemlerinin de etkisiyle, alttan alta hazır olan demokratik kişilik darbe girişimi gecesi büyük bir tepkiyle ortaya çıkmıştır. Halk, kendi isteği ile meclise taşıdıklarının başkalarının isteği ile inmesine göz yummak istememiş, bir anlamda kendi iradesine yani demokrasiye sahip çıkmıştır. Genel bir sezgi ile önceki darbe süreçlerini de hafızalarında tazeleyen halk, yeni bir darbeye geçit vermek istememiştir. Bu sonuç bize, halk ve devlet arasında gerçekleşen iletişimle, Türk siyasi tarihindeki zımnî sözleşme anlayışını hatırlatır şekilde, kalın duvarların yıkılarak yöneten-yönetilen birlikteliğinin yeniden oluşmaya başladığını ve büyük ölçüde güçlü bir sosyal bünyenin inşa edildiğini göstermiştir (Kala, 2016: 34). Ancak gelişen demokrasi kültürünün ve demokratik bünyenin bir yansıması olarak, bu sefer zımnî sözleşmenin halk tarafının edilgen değil yöneticilere karşı oldukça baskın ve etkin olduğu görülmüştür. Diğer bir ifadeyle demokrasinin olduğu gibi siyasetin de temel öznesinin halk olduğu bilfiil gösterilmiştir. Böylesi güçlü bir demokratik bünyenin inşasında halkın tüm kesimleriyle olumlu bir eğilimi gösterdiği (Yenikapı Ruhü) ve bunun güçlenerek devam edeceği ayan-beyan ortaya çıkmıştır.

Toplumun farklı kesimleri olarak 15 Temmuz öncesi gelinmiş olan demokratik kıvam ve sahip olunan demokratik kişilik, o gece darbe gibi demokrasiye kesintiye uğratan ters dalgalardan iç ve dış dinamiklerini geçersiz kılmıştır. Darbe girişimi karşısında yaşlısı-genci, kadını-erkeği, Türkü-Kürdü, Sünnisi-Alevisi, işçisi-memuru ile her türlü farklılığın topyekûn mücadele etmesi ve darbe girişimini engellemesi, güçlü bir sosyal bünye oluşturan halk kesimlerinin demokratik bir bilinçle devletine ve demokrasiye olan bağlılığının ilanı olmuştur. 15 Temmuz girişimini feraset ve basiretiyle çok kısa bir sürede fark eden halk, darbecilere ve tüm dünyaya bu toprakların gerçek sahibinin kendisi olduğunu göstermiştir. Kısacası dış dinamiklerin desteği ve içerideki bir grubun buna payanda olmasıyla başlayan girişim, sağlam demokratik sosyal bünyeye çarparak akamete uğramıştır (Kala, 2016: 35; Ataman/Shkurti, 2016: 60-64)

15 Temmuz gecesi ortaya konulan demokratik iradeyle, Türk demokrasisi, artık yeni bir döneme girmiştir. En önemlisi de bu irade, Türk demokratikleşme tarihi içerisinde halkın artık edilgen değil, bir iç dinamik olarak bizzat etken olduğunun ve arkasında halkın itici gücünün yer aldığı çok önemli bir ileri demokratikleşme dalgasının başladığının ifadesi olmuştur. Türk demokratikleşmesinde ileri bir dalgasının sembolü olan 15 Temmuz direnişi, artık siyasete ve siyasi gelişmelere yön verenlerin seçkincilerin değil, demokrasinin gerçek sahibi olan halkın bizzat kendisi olduğunu da göstermiştir. Bu yönüyle 15 Temmuz iradesi, Türk demokrasi kültürü ve dolayısıyla demokratikleşmesi adına umutları güçlü bir şekilde yeşertmiştir. O gece yaşananlar, demokrasiye sahip çıkmanın ve ona istikrar kazandırmanın yani demokratikleşmenin en güçlü ve ideal yolunun, evleviyetle halkı öne çıkarmaktan ve söz konusu demokratik kişiliği inşa etmekten geçtiğini ispat etmiştir.

SONUÇ

Kaynağı Batı dünyası olan demokrasi düşüncesi, 21.yüzyıla geldiğimiz bu günlerde tüm dünyada özgürlük, eşitlik ve insanca yaşama gibi temel değerlerin kaynağı olarak kabul edilen bir ideale dönüşmüştür. Bu ideale ise, Batı'da yüzyıllar boyu verilen mücadelelerle

dolu dinamik bir sürecin sonucunda ulaşılmıştır. Bu nedenle demokrasi düşüncesine ilişkin değerlendirmeler, statik bir kavramsallaştırma üzerinden değil dinamik bir süreci anlatan “demokratikleşme” kavramı üzerinden yapılmalıdır. Bu yaklaşım, demokrasi düşüncesini Batı dışı toplumlarda özellikle de Müslüman toplumlarda değerlendirirken çok büyük öneme sahiptir. Bu yaklaşım sayesinde, özellikle Müslüman toplumlar açısından anlamlı sonuçlara ulaşmak mümkündür.

Bu bağlamda nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan Türkiye'nin demokratikleşme süreci önemli bir örnektir. Türkiye, dinamik bir süreç olan demokrasinin kendiliğinden bir çırpıda gerçekleşmediğini, ısrarlı bir mücadele gerektirdiğini ve bu süreçte dış dinamiklerin olumlu/olumsuz etkisini kavramış bir ülke olarak, Batı'da olduğu gibi, yaklaşık iki yüzyıllık bir mücadelenin sonucunda demokratik bir düzene adım adım kavuşmuştur. Bu nedenle Türk demokratikleşmesi, yaşanan süreçler anlamında Hungtinton'un “demokratikleşme dalgaları” kavramsallaştırmasıyla örtüşmektedir. Zira Türk siyasî tarihindeki tüm süreçlerde, demokrasinin doğası gereği etken özne “halk” olması gerekirken, gerek otokratik ve gerekse demokratik nitelikli seçkincilerin egemen olduğu bir kadro hareketi geleneği gelişmiştir. Halkın dışarıda bırakılıp süreçlerden uzak tutulmasına yol açan bu durum, tüm çabalara rağmen Türk demokratikleşmesinin yüzeysel kalmasına yol açmış ve yaşanan her ileri dalga, her defasında bir karşı koyuşla, bir ters dalgayla karşılaşmış ve bir gerileme yaşanmıştır. Esasen demokrasi tarihimizdeki bütün ters dalgaların yani bocalamaların sebebi de, halkın siyasi süreçlerden uzak kalması ya da bırakılması olmuştur.

Türkiye, Tanzimat'tan Meşrutiyete, oradan Cumhuriyete ve sonrasında bugüne uzanan demokratikleşme sürecinde yaşadığı tüm meydan okumalara, her türlü müdahaleye ve tüm ters dalgalara rağmen, iç ve dış etkenlerin sayesinde çok partili siyasî hayata, serbest seçim sistemine, hak ve özgürlükleri güvenceye alan bir anayasal yapıya sahiptir. Bugün artık demokrasi standartlarını AB ile müzakere edebilecek bir konuma yükseltmiştir. Bu süreçte, 1908 tarihi ne kadar önemliyse 1946 tarihi ve sonrası da büyük öneme sahiptir. Özallı yıllar olarak tanımlanan dönem de, demokratikleşme açısından ciddi bir çaba ortaya koymuştur. Tüm ileri dalgalarda olduğu gibi, bu yıllarda ortaya konulan vatandaş merkezli yaklaşım, Türkiye'de halkın bilinçlenmesinin önünü açmış ve demokratik bir dönüşüm yaşanmasını sağlamıştır. Özellikle bilgi teknolojilerinin gelişmesini yakından takip eden, her türlü bilgiye rahatlıkla ulaşan ve bu sayede bireysel ve sosyal bilinçlenmesini artıran etkili vatandaş kitlesi belirlemiştir. Devleti yönetenlerle doğrudan iletişim kurarak daha çok soran, daha çok talep eden ve haklarını arayan yani demokratik kişiliği ile karar alma süreçlerinde daha etkili olan toplum kesimleri belirlemiştir. Buna karşılık yöneticiler de, demokratik olmayan uygulamaları ortadan kaldırarak, halkın ihtiyaçları doğrultusunda kamusal siyasalar üreterek ve bunların doğru şekilde uygulanmasını sağlayarak güçlü demokratik sosyal bünyenin oluşmasına katkı sunmuşlardır. Böylelikle Türk toplumu açısından hemen her alanda bir yeniden yapılanma süreci başlamıştır.

Özallı yılların sona ermesiyle birlikte başlayan ve 28 Şubat süreciyle zirve yapan çok güçlü ters dalga, tüm demokratik gelişmeleri altüst etmiştir. Ancak Türkiye'de, esen demokratikleşme dalgasını iyi değerlendirip bilinçlenen ve gittikçe demokratik kişiliği güçlenen insanı sayesinde bir demokrasi kültürü ve sosyal bünye oluşmaya başlamıştır. Gelişen bu iç dinamik, güçlü ters dalgaya rağmen içten içe kendisini korumuş ve 2002 yılından itibaren yeni bir demokratikleşme dalgası başlatmıştır. AB Uyum yasalarıyla hız kazanan bu ileri dalga, yarım kalan vatandaş merkezli süreci büyük oranda tamamlamıştır. Bu sayede, ileri ve ters dalga süreçlerinde yavaş yavaş da olsa demokrasi kültürünü özümsemiş ve kendisinde demokratik kişiliği oturtmuş olan toplum kesimleri, Türk demokrasisinin temel öznesi haline gelmiştir. Artık seçkincilerin değil, devlet-vatandaş

bütünleşmesini de sonuç verir şekilde halkın etkin bir özne olduğu Türkiye söz konusudur. 15 Temmuz Süreci ise, bu anlamda hem Türk demokratikleşmesinin önemli bir aşaması hem de halkın tüm kesimleriyle demokrasinin gerçek öznesi olduğunun önemli bir göstergesi ve ilanı olmuştur.

Sonuç olarak; Türk demokratikleşme süreci, Batı dışı toplumların demokrasiyle tanışabileceğinin ve demokratikleşebileceğinin en önemli örneğidir. Bu nedenle başta Türkiye olmak üzere, kendisi gibi demokratikleşme konusunda sıkıntılar yaşayan, demokrasisi sık sık kesintiye uğrayan ve her müdahale sonucu yeniden toparlanmakta zorluk çeken ülkelerin, demokrasilerini sürdürülebilir kılmak için, halkı sisteme güçlü bir şekilde dâhil edecek tedbirleri yeniden gözden geçirmeleri gerekir. Özellikle hukuk sistemlerini, evresel hukuk ilkeleri esaslarına dayalı hale getirerek en kısa sürede hukuk devleti vasfını kazanmaları olmazsa olmaz bir gerekliliktir.

NOTLAR

* Sarıbay (2000: 115), demokratik kişiliği inisiyatif sahibi, karşılıklılık esasına inanan, yanılabilirliğini kabul eden, araştırma zihniyetine sahip, hoşgörülü, açık ve aydın fikirli ve sorumluluk sahibi olmakla eş anlamlı olarak tanımlar.

KAYNAKÇA

- Akıncı, A. (2013). Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve E-Muhtıra. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 15, S. 2, Aralık.
- Arslan, A. (1997), "İslam, Demokrasi ve Türkiye" Görüş, S.33, Kasım-Aralık.
- Arslan, Z. (2005), Anayasa Teorisi, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Ataman, M.& Shkutri, G. (2016), Batının Darbe Sicili ve 15 Temmuz Darbe Girişimine Tepkisi, Adam Akademi, C.6, S.2.
- Beydilli, K.(2006), "Mustafa Reşid Paşa", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 31.
- Bilge, M. (2011), Türkiye'de Demokrasi Kültürü: Siyaset ve Toplum, TSA/Yıl 15 S.3, Aralık.
- Bulut, N. (2003), "Demokrasiyi İdeal Anlamına Yaklaştırma Çabası Olarak Radikal Demokrasi", AÜEHFD, C. VII, S.1-2, Haziran.
- Burçak, R. S. (1979), Türkiye'de Demokrasiye Geçiş - 1945-1950, Ankara: Olgaç Matbaası.
- Catt, H. (1999), Democracy in Practice, London: Routledge.
- Dahl, Robert A. 1971: Polyarchy. Participation and Opposition. New Haven (et al.): Yale UP.
- Demir, O. & Üzümcü, A. (2002), "Türkiye'de Yaşanan Ara Rejimlerin Sebepleri Üzerine Bir İnceleme", G.Ü. İİBF Dergisi, S. 1.
- Diamond, L. (2011), "Democracy After the Arab Spring: A Fourth Wave or False Start?", Foreign Affairs, May 22.
- Dursun, D.(2012), Siyaset Bilimi, İstanbul: Beta Yayınları.
- (2001), Demokrasi Sorunu ve Türk Demokrasisi, İstanbul: Şehir Yayınları.
- Duverger, M. (1969), Halksız Demokrasi, (Çev: Özü, İ.), İstanbul: Dördüncü Yayınları.
- (1975), Seçimle Gelen Krallık, (Çev: Erkurt, N.), İstanbul: Konuk Yayınları.
- (1974), Siyasal Partiler, (Çev: Özbudun, E.), Ankara: Bilgi Yayınları.
- Ekinci, N. (1997), II. Dünya Savaşından Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Erdoğan Tosun G. (2001), Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Erer, T.(1963), Türkiye'de Parti Kavgaları, İstanbul: Ticaret Postası Yayınevi.
- Eryılmaz, B. (1992), Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme, İstanbul: İşaret Yayınları.
- (1993), "Osmanlı Devletinde İktidar ve Muhalefet", İlim ve Sanat, S.35-36.
- Garrard, J.& Tolz, V.&White, Ralph (2000), European Democratization since 1800: Past&Present, Basingstoke: Macmillan.
- Gershman, C. (2011), "The Fourth Wave Where the Middle East Revolts Fit in the History of Democratization and How We Can Support Them", www.tnr.com/article/world/85143/middle-east-revoltdemocratization?, March 14.
- Giddens, A. (2000), Elimizden Kaçıp Giden Dünya, (Çev: Akınhay, O.), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Gözler, Kemal, (2008), Anayasa Hukukunun Genel Esaslarına Giriş, Bursa: Ekin Yayınları.
- Hakyemez, Y. Ş. (2012), "Türkiye'de Son 10 Yılda (2002-2012) Demokratikleşme Sürecinde Atılan Adımlar", Türkiye'nin Demokratik Dönüşümü, (ed. Yılmaz, M./ Beriş, H. E.), Ankara: SDE Yayınları.
- Heywood, A. (1999), "Demokrasi", Sosyal ve Siyasal Teori (Ed: Yayla, A.), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- (2012), Siyaset Teorisine Giriş, (Çev: Köse, H. M.), İstanbul : Küre Yayınları.
- Huntington, S.(2011), Üçüncü Dalga: Geç Yirminci Yüzyılda Demokratikleşme (Çev. Özbudun, E.), Ankara: Kilit Yayınları.
- Kala, M. E. (2016), Darbeye Kafa Tutmanın İnsani İmkânı: Sosyal Bünyeyi İnşa Etmek ve Ona Dost Olmak, Adam Akademi, C.6, S.2, ss.21-36.
- Kalaycıoğlu, E. (1995). Türkiye'de Siyasal Kültür ve Demokrasi. (Ed. Özbudun, E. / Kalaycıoğlu, E. ve Köker, L.), Türkiye'de Demokratik Siyasal Kültür, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.
- Karatepe, Ş. (1993), Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karpat, K.H. (1996), Türk Demokrasi Tarihi-Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller, İstanbul: AFA Yayınları.
- Karpat, K. H. (1967), Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Kaynak, M.(2006), Darbeli Demokrasi/Olaylar ve Çözömler, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Keyman, E. F. (1996), "Nasıl Bir Liberal Demokrasi", Diyalog, S.1.
- (2000), Türkiye ve Radikal Demokrasi, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Koçak, C.(1986), Türkiye'de Milli Şef Dönemi 1938-1945, Ankara: Yurt Yayınları.
- Köker, L.(1996), "Radikal Demokrasi", Diyalog, S.1.
- (2000). Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Köni H. & Özdemir, G. (2014), "11 Years Justice and Development Party Government: Facts and Prospects", *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, C.3, S.6.
- Lewis, B.(2010),*Demokrasinin Türkiye Serüveni*, İstanbul: YKY.
- Lijphart, A. (1996), *Çağdaş Demokrasiler, Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, (Çev. Özbudun, E. / Onulduran, E.), Ankara: Yetkin Yayınları.
- Mardin, Ş. (1992). *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*, İstanbul: İletişim Yayınları.
(1995), *Türk Modernleşmesi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atatürk, M. Kemal (1997), *Söylev ve Demeçleri I-III, II.Kısım*, Ankara: Atatürk araştırma Merkezi Yayını.
- Olgun, K. 1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusan'ın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri, Ankara, Atam Yayınları, 2008.
- Olimat, M.(2011), "The Fourth Wave: Revolution and Democratization in the Arab Middle East", *Journal of International Women’s Studies* Vol. 12/3.
- Özalp, O. N. (2008), *Türkiye Demokrasilerin Neresinde? Demokrasi Tiplerini Işığında Türkiye Örneğine Yeni Bir Bakış Denemesi*, İÜHFİM, C.LXVI, S.2.
- Öğün, S. S. (2004). *Türk Politik Kültürü*, İstanbul: Alfa Yayınları
- Özdemir, G. (2000), *Tanzimat Döneminde Muhalefet Düşüncesi ve Yeni Osmanlılar*, Sakarya Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya.
(2013), "Farklılıkların Kesiştiği Coğrafyalar İçin Bir Öneri: Radikal Demokrasi", *CBÜ Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, C. 20, S. 1.
(2017), "Demokratikleşme Bağlamında Arap Demokratikleşmesine İlişkin Bir Değerlendirme", *Tesam Akademi Dergisi*, C.3, S.1.
- Parry, G.& Moran, M. (1994), "Introduction: Problems of Democracy and Democratization", *Democracy and Democratization*. (Eds. Parry, Geraint / Moran, Michael) London: Routledge, 1-2.
- Poteman, C. (1989), "The Civic Culture Revisited", (Ed. Almond, G./ Verba, S.) *Sega Publications*, Newbury Park.
- Sartori, G. (1993), *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (Çev: Karamustafaoğlu, T./Turhan, M.), Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Sencer, M. (1974), *Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*, İstanbul: May Yayınları.
- Sezer, B. (2006), *Osmanlı’nın Batıcılığının, ek Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul.
- Sözen, S. (2011), "Türkiye’de Demokratikleşme ve Kamu Yönetimi Reformu: Son On Yıla Genel Bir Bakış", *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 473, Aralık.
- Swingewood, A(1998), *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, (Çev: Akınhay, O.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Tahir, K. (1990), *Notlar/Roman Notları 1*, (Haz. Yazoğlu, Cengiz), İstanbul: Bağlam Yayınları.
1992), *Notlar/Osmanlılık/Bizans*, (haz. Yazoğlu, Cengiz), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Timur, T. (1971), *Türk Devrimi ve Sonrası (1919–1946)*, Ankara: Doğan Yayınları.
- Tökin, F. H. (1965), *Türk Tarihinde Siyasî Partiler*, İstanbul: Elif Yayınları.
- Tunaya, T. Z.(1988), *Türkiye’de Siyasal Partiler, C. I, İkinci Meşrutiyet Dönemi*, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
(1952), *Türkiye’de Siyasî Partiler (1859-1952)*, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.
- Tunçay, M. (1981), *Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)* Ankara: Yurt Yayınları.
- Uluç, V. (2014), "Liberal - Muhafazakar Siyaset ve Turgut Özal'ın Siyasi Düşüncesi", *Yönetim Bilimleri Dergisi* C.12, S.23..
- Whitehead, L. (2002), *Emerging Market Democracies: East Asia and Latin America*, Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Yetkin, Ç. (1982), *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, İstanbul: Karacan Yayınları.
- Yıldırım, Y. (2016), "Kemal Tahir'de Kadro, Darbe ve Halk Hareketi Kavramları Perspektifinden 15 Temmuz Girişimi", *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, S.1, Haziran.
- Yılmaz, A. (2000). *Modern Demokrasi- Gelişimi ve Sorunları -*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Yoldaş, Y. & Yoldaş, Ö. B. (2013), *Niklas Luhmann’ın Demokrasi Teorisi*, Yunus Yoldaş: *Toplumun Siyaseti*, İstanbul: Derin Yayınları.

TÜRKİYE'DEKİ KURUMLARIN DEMOKRATİKLEŞMESİNDE AVRUPA KONSEYİ'NİN ROLÜ *

Zeki ÖZTÜRK**

Özet

Avrupa Konseyi (AK), İkinci Dünya sonrası Avrupa'da barışın kalıcı olarak sağlanması ve demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ilkelerine bağlı kalınarak demokratik güvenliğin inşa edilmesi amacıyla kurulmuş en köklü uluslararası bir organizasyondur. Avrupa Birliği (AB) ile sürekli karıştırılan ve 47 üyesi bulunan AK, organlarıyla ve bu organların işleyişine yardımcı olan kurulmuş mekanizmalarıyla üye ülkelerdeki her alandaki demokrasi uygulamalarına, 200'den fazla antlaşmayı temel almak suretiyle norm kazandırmakta, belli bir standart getirmektedir.

9 Ağustos 1949 tarihinde AK'ne üye olan Türkiye, AK çalışmalarına aktif katılım sağlamakta ve ülkede gerçekleştirilen hukuki reform ve kurumsal uygulamalarda AK'nin birikimlerinden yararlanmaktadır. AK belgeleri her zaman Türk toplumunun temel dinamiklerine uygun çözümler önermemektedir. Bu çalışmada AK'nin Türkiye'deki kurumların demokratikleşmesinde ne gibi rolü olduğu savından hareketle konu ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Konseyi, Demokrasi, İnsan Hakları, Hukukun üstünlüğü, Standart.

GİRİŞ

Uluslararası kuruluşlar, savaşlardan galip gelen devletlerin kendi iradelerini daimi olarak geçerli kılmak amacıyla oluşturdukları örgütler (Avrupa Uyumu, Milletler Cemiyeti, Birleşmiş Milletler) olduğu gibi, İkinci Dünya savaşından sonra demokrasi düşüncesinin yaygınlaştırılması (Avrupa Konseyi), ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve refah düzeyinin yükseltilmesi için kurulan Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organization for Economic Co-operation and Development-OECD), Avrupa'da güvenlik ve işbirliğinin sağlanmasında öncü role sahip Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü ve Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (North Atlantic Treaty Organization-NATO/Organization for Security and Co-operation in Europe - OSCE, AGİT), Kudüs'teki kutsal mekânların korunmasında aktif İslam İşbirliği Teşkilatı (The Organization of Islamic Cooperation (OIC)) vb. amaçlarla organize edilmiş onlarca kuruluş olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözkonusu örgütler küresel boyutta olduğu gibi bölgesel düzeyde de çalışma yürütmektedir.

İkinci Dünya Savaşı ertesinde yaşlı kıtanın bir daha benzeri bir savaş felaketi yaşamasını önlemek ve kıtada barışçı bir anlayışın sürdürülebilmesi için tercih edilen yol, çok taraflı kurumsal yapıların gerçekleştirilmesi olmuştur. Bu yapıların ilkinin oluşturduğu Avrupa Konseyi (AK), toplumlar arasında yaşanan güvensizlik ortamının bertaraf edilmesi, sürekli barışın sağlanması ve yayılan komünizm tehlikesinin önlenmesi, ortak Avrupa kültürel benliğinin oluşturulması ve geliştirilmesine katkıda bulunmak için demokratik ülkü ve prensiplerin korunması ve yaygınlaştırılması ile ekonomik toplumsal gelişmeleri artırmak, diğer bir ifadeyle demokratik güvenliğin sağlanması (Wassenberg, 2016, s. 9) ve

---

* Makaledeki görüşler yazarın kendi görüşleri olup, görev yaptığı kurumun resmi görüşlerini yansıtmamaktadır

** Dr.; Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nda Daire Başkanı V., E-posta: turkoz64@hotmail.com

sorunların insan hakları ve hukuk temelinde çözüme kavuşturulmasına katkıda bulunmak amacıyla kurulmuştur.

AK, Avrupa Birliği (AB) ile herhangi bir organik bağı bulunmayan ayrı bir uluslararası teşkilattir. Ancak günümüzde AB'nin AK'ne ait bayrağı ve marşı kullanıyor olmasının yanı sıra AK ile AB'nin yakın işbirliği söz konusudur. Bu nedenle iki kurumun organlarını genelde karıştırılmaktadır. Hatta zaman zaman Birleşmiş Milletler (BM) organlarıyla da bir karışıklık yaşanmaktadır. Ayrıca AB'ne üyelik için AK bir bekleme odası olarak kabul görmektedir. Zira bu zamana kadar uygulamalar incelendiğinde, AB'ne üye kabul edilen ülkelerin öncelikle AK'ne üye olduğu ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini (AİHS) imzaladığı gözlemlenmektedir. Ülkemizde olduğu gibi AK ve AB ortak projeler gerçekleştirmektedir.

AK'nin başlıca kurumları icra makamını temsil eden Bakanlar Komitesi (BK), danışma (Yasama) organı olan Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM), yargı görevini yerine getiren Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) olup, kurumlar arasında erkler ayrılığı bulunmaktadır. Ayrıca, Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi (YBYK), STK'lar Konferansı ve İnsan Hakları Komiserliği (İHK), AK'nin diğer kurumlarıdır. Bu kurumların çalışmalarına katkıda bulunan tamamlayıcı organlar ve sözleşmelerle bağlantılı olarak kurulmuş uzman mekanizmaları da AK bünyesinde faaliyet yürütmektedir.

AK'nin değişik organlarında ekonomi ve savunma konuları hariç, ihtiyaç duyulan her alanda uzmanlarca araştırma yapılmaktadır. 200'den fazla sözleşme, protokol ve kısmi anlaşmalarıyla üye ülkeler ve söz konusu sözleşme ve anlaşmalara taraf ülkeler için AK adeta bir laboratuvar görevi görmekte ve reformların yapılmasında ülkelere hukuki çözüm yolları konusunda katkı sunabilmektedir. Avrupa'da demokratik değerlerin geliştirilmesi ve savunulmasına, standartların konulmasına öncülük ettiğinden “demokrasi platformu”, “demokrasi okulu” veya “demokrasi kulübü” olarak adlandırılmaktadır (Öztürk, 2016a: 76).

Türkiye, İkinci Dünya savaşından sonra Batı bloğunu tercih ederek AK'ne üye olmuştur. AK, kuruluş gayesine uygun olarak, Türkiye'deki askeri müdahaleler sonrası veya olağanüstü hal uygulamalarının bulunduğu dönemlerde ülkede en yakın sürede demokratik sisteme dönülmesi için büyük çaba göstermiştir. Bu süreçte, ülkemizin izni dâhilinde AKPM tarafından görevlendirilen raportörler, ülkemizde sivil toplum kuruluşları, siyasi önderler ve üniversite camiasından çeşitli kişilerle görüşmek suretiyle gelişmeleri takip ederek, demokratikleşme veya uygulamaların iyileştirilmesi konularında tavsiye niteliğinde görüşlerini rapor halinde getirmiştir. Bu uygulama bugün de belli aralıklarla devam etmektedir. Tavsiye kararı da içeren sökonusu raporların AKPM organlarında görüşülerek onaylanması halinde ise, ülkemizin yararına olabilecek uygulamalar geçmişte olduğu gibi günümüzde de hayata geçirilebilmektedir. Bu kararlara kaynaklık eden raporların her zaman tarafsız bir yaklaşımla hazırlandığını söylemek her zaman mümkün olamamaktadır.

Ayrıca, Türkiye 69 yıldan bu yana üyesi olduğu AK'nin taraf olduğu sözleşmelerinden kaynaklanan yükümlülükleri nedeniyle, iç mevzuatında ve farklı kurumlarının işleyişinde tamamen kendi irade ve isteğiyle yasal reformlar yapmıştır ve yapmaya da devam etmektedir. Bu reformlar aynı zamanda her alanda Avrupa hukuk ve normlarıyla bütünleşmenin de bir parçasını oluşturmaktadır. AK Türkiye'deki bütün Bakanlıkların görev sahasıyla ilgili çalışma yürütmekte ve norm üretmektedir. Bu nedenle bir makaleye sığmayacak kadar geniş alana hitap eden AK'nin çalışmalarının, Türkiye'deki

kurumlara olan etkisinin ancak bir bölümünün burada incelenmesi mümkün olabilmektedir. Bu çalışmada konunun geniş olması ve makalenin sınırlandırılması açısından AK'nin tarihsel gelişimi ve kurumsal yapısı ele alınmamıştır.

1. AVRUPA KONSEYİ İLİŞKİLERİ - TÜRKİYE

1.1 Üyelik

İkinci Dünya Savaşından sonra Türk dış politikasının ilk ve tartışılmaz birinci hedefi güvenliğin sağlanması ve süregelen tehlikelerin bertaraf edilmesi idi. Bu nedenle, öncelikli olarak ülkenin NATO'ya üye olması hedef olarak seçilmiştir (Hale, 2000: 116). Ancak Türkiye'nin o yıllardaki demokrasi seviyesi nedeniyle, NATO'nun kuruluş çalışmalarına katılma talebi kabul görmemiştir. Demokratik düşüncenin yaygınlaştırılması amacıyla kurulan ve NATO'nun sivil kolu olarak adlandırılan (Bond, 2012: 8) AK'ne Türkiye'nin üyelik talebi ise uygun bulunmuştur. Türkiye, AK'nin kuruluşundan 3 ay sonra 9 Ağustos 1949 tarihinde AK Bakanlar Komitesi'nin 1 nolu kararı (Rés.1(49)) ile davet edildiği AK'ne üyelik sözleşmesini imzalamıştır. Ancak, Türkiye'nin milletlerarası anlaşmaları TBMM onayından sonra yürürlüğe girdiğinden, üyelik süreci resmi olarak 13 Nisan 1950 tarihinde tamamlanabilmiştir. Bununla birlikte, her ne kadar 5 Mayıs 1949 tarihinde Londra'da AK'nin kurucu sözleşmesine, diğer 10 üye ülke ile birlikte imza koyamamış ise de, açılış tarihinden itibaren Yunanistan ile birlikte bütün AK çalışmalarına katıldığı için Türkiye kurucu üye olarak kabul görmektedir (Öztürk, 2016a: 85).

1.2 Avrupa Konseyi'nde Türkiye

AK kuruluşunun ilk yıllarında kurumsallaşma çalışmalarıyla uğraştığından, üye ülkelerdeki gelişmeleri çok yakından takip etme durumunda olamamıştır. Ancak, Türkiye dahil, üye ülkeler hakkında gelen kayda değer başvuruları mevcut belge ve bilgi dahilinde ilgili organlarının müzakere etmesi suretiyle karara bağlamıştır. AK, Türkiye'de ilk askeri müdahale, ilk denetim altına alınan eski üye gibi bazı ilkleri Türkiye ile yaşamıştır. Ülkenin jeostratejik konumu nedeniyle, AK, 27 Mayıs 1960 darbesi ve 12 Mart 1971 askeri darbe teşebbüsünden sonra bazı tavsiyelerde bulunmak suretiyle süreci idare ederken, 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrası, Türkiye neredeyse AK'nin tek tartışma konusu haline gelmiş, AKPM'de Türkiye gündemli uzun tartışmalar gerçekleştirilmiş ve birçok tavsiye kararları kabul edilmiştir. Bu dönemde TBMM kapalı olduğundan AKPM'de Türk parlamenterlerin toplantılara katılma hakkı askıya alınmış, Türkiye – AK ilişkileri kopma noktasına gelmiştir. Yine bu dönemde AKPM'nin Türkiye'nin AK'nden çıkartılmasına ilişkin talebi, Türkiye'nin organizasyon içerisinde kalarak demokratikleşmedeki eksikliklerini tamamlaması yönündeki görüşlerin baskın çıkmasıyla kabul görmemiştir (Öztürk, 2016a: 209-214).

1980 askeri darbesinin ardından ülkenin demokratik sürece dönmesiyle, demokratik gelişmeleri takip etmek ve eksikliklerin giderilmesine yardımcı olmak amacıyla AKPM Türkiye'yi farklı formatlarda izleme sürecine (Monitoring process) almıştır. Ülkedeki hukuk ve demokratikleşme alanında yaşanan olumlu gelişmeler sonucu, 2004 yılında Türkiye izleme sürecinden çıkarılmış ve belli konuların takibi amacıyla izleme sonrası sürece (post-monitoring process) alınmıştır (Öztürk, 2016a, s. 277-377). Bu konuda yapılan çalışmalar sonrası izleme sonrası sürecin bitmesi beklenirken, 15 Temmuz 2016 tarihinde meydana gelen başarısız darbe sonrası ilan edilen OHAL dönemindeki gelişmeler nedeniyle Türkiye tekrar izleme sürecine dahil edilmiştir (Res.2156(2017), 2017). Türkiye 1980 yılından günümüze kadar sürekli bir şekilde AK'nin ilgi sahasında olmaya devam etmektedir.

2. AVRUPA KONSEYİ'NİN TÜRKİYE'DEKİ KURUMLARIN İŞLEYİŞİNE ETKİSİ

AK, sadece demokratikleşme ve insan hakları ve hukukun üstünlüğünü ilkelerini takip etmemektedir. Aynı zamanda ilkelerinin eğitim, sağlık, siber güvenlik, medya, kültür, çevre, güvenlik, medya, hukuk, siyaset, sosyal ve ekonomik haklar ile STKlar olmak üzere toplumun her alanın kuşatan bütün alanlarda hayata geçirilmesi için standartlar belirlemekte ve bu standartlara uygun iyi yönetim için katkı sunmaktadır. Bu çerçevede, ülkemizde kurumların işleyişine etki eden reformların yapılmasına, kurumların standartlara uygun daha demokratik bir yapıya kavuşmasına, sözleşmelerle bağlantılı olarak kurulmuş mekanizmalarıyla ve imkanlarıyla yardımcı olmuştur ve olmaya devam etmektedir. AK, Türkiye'de aşağıda ele alınan etkinliklerden bazılarında görüleceği üzere farklı alanlarda faaliyetler gerçekleştirmiştir. Bu faaliyetler sadece AK organları tarafından değil, kimi zaman AB ile ortak proje olarak hayat bulmuştur.

2.1 Eğitim ve Kültür

AK ülkemizde eğitim ve kültür alanında önemli hizmetlere bilgi ve birikim desteği vermiştir. Ayrıca bu hizmetlere standart kazandırmıştır.

2.1.1 Yabancı dil eğitimi

AK, 1957 yılından itibaren, Avrupa'daki kültürel çeşitliliğin, zengin mirasın korunması ve geliştirilmesi, bu çeşitliliğin bütün üye ülkelere yaygınlaştırılması yolunda iletişimi bir engel olmaktan çıkarmak, Avrupa hareketliliğini arttırmak, ortak anlayış ve işbirliğini güçlendirmek, önyargı ve ayrımcılığın üstesinden gelebilmek için, AK'ne üye ülkeler arasında iletişim ve etkileşimin kolaylaştırılması amacıyla yabancı dil eğitimine büyük önem vermiştir. Özellikle 1963 yılında başlattığı proje ile AK'nin resmi dilleri olan Fransızca ve İngilizce'nin yanında Avrupa dil ailesinden Almanca, İtalyanca, İspanyolca dillerinin öğretilmesi öncelik iken ve 1989 yılından itibaren dil öğretimlerinin belli standartlarda öğretilmesi için teknik ve maddi katkılarda bulunmuştur. (Education et langues, Politiques linguistiques, 2018)

AK'nin dil çalışmalarına paralel olarak, Avrupa kültürünün yaygınlaşmasını sağlamak amacıyla, 1968 yılında Türkiye'de uygulamaya konan yabancı dil eğitimini geliştirme planı çerçevesinde, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ile işbirliği yapmak suretiyle AK on aylık bir staj çerçevesinde Türk öğretmenlere Almanya, Fransa ve İngiltere'de dil eğitimi alma imkanı sağlamıştır (Doc. de la Direction de l'Enseignement, 1973).

Yabancı dil eğitiminin modern şartlarda devamı için ise, 26 Ocak 1970 tarihinde AKPM'de kabul edilen tavsiye kararıyla, Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel alanda gelişimi için belirleyici faktörlerden biri olan yabancı dil eğitiminin geliştirilmesi ve Ankara'da bir Yabancı Diller Eğitim Merkezinin kurulması için AK'ne üye ülkelerin Türkiye'nin ihtiyaç duyacağı eğitim, teknik malzeme ve donanım ihtiyaçlarının karşılanması için çağrıda bulunmuştur. Ayrıca bu kararla, yabancı dil öğretmenlerinin eğitiminin geliştirilmesi için eğitim programları düzenlenmesi ve katılımcılara burs verilmesi talep edilmiştir. (Rec.594, 1970)

Bu sürecin devamında, yabancı dil öğretiminin daha etkili yapılabilmesi için MEB bünyesinde bir komisyon kurulmuş ve AK katkılarıyla eğitim programlarının gözden geçirilmesi ve ders kitaplarının hazırlanması sağlanmıştır (Demirel, 2005). 25-27 Mart 1974

tariflerinde ise yabancı dil eğitiminde karşılaşılan sorunları çözmek amacıyla AK, Avrupa'dan uzmanları Türkiye'de toplamıştır (Doc.(DECS/2/NE/ms)3707, 1974).

Dil konusunda sürekli çalışma içinde olan AK, üye ülkelerde dil eğitimindeki standartları yükseltmek ve kalitesini arttırmak amacıyla 1989 yılından itibaren Avrupa Vatandaşlığı için Dil Öğrenme Projesini (Language Learning for European Citizenship) başlatmış ve AK Kısmı Anlaşması uyarınca 8 Nisan 1994 tarihinde Graz'da kurulan AK Avrupa Modern Diller Merkezi (ECML) sayesinde üye ülkelerde dil eğitimine yeni bir canlılık (Öztürk, 2016a: 67) kazandırmıştır. AK, 1997 yılından itibaren, bir den fazla dilin okullarda öğretilmesini amacıyla Avrupa'da çok dillilik ve çok kültürlülüğün yaygınlaştırılması için yeni bir politika benimsemiştir. Sözkonusu çok dillilik politikasının takiben Avrupa Diller Yılı'nı kutlama etkinlikleri nedeniyle 15-17 Ekim 2000 tarihleri arasında Polonya'nın Krakow kentinde düzenlenen AK Eğitim Bakanları Daimi Konferansında kabul edilen Avrupa Dil Gelişim Dosyası projesi çerçevesinde üye ülkelerde dil öğretiminde ortak bir tutumun geliştirilebilmesini teminen dil pasaportu uygulamasıyla dil eğitiminde yeni standartlar getirilmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak, Türkiye 2001 yılında pilot olarak başlattığı uygulamayla çeşitli düzeydeki eğitim kurumları için AK standartlarını yürürlüğe koymuştur. Türkiye'nin standartlara uygun yabancı dil eğitimi AK tarafından da onaylanmıştır. Bu aşamadan sonra ise, MEB gerekli alt yapı çalışmalarını tamamlamış ve okullarda bu standartlara uygun eğitim verilmesi için çalışmalar başlatmıştır (Demirel, 2005). Günümüzde ise AK standartlarına uygun yabancı dil eğitimi değişik kategoride ve farklı seviyede, farklı eğitim kurumlarında gerçekleştirilmektedir (Portfolio européen des langues (PEL), 2018). Burada temel amaç, hem öğrenci yetiştirmede, hem de yabancı dil dersleri verecek öğretmen eğitiminde AK standartlarının yakalanmasıdır.

Öte yandan AK'nin tavsiyelerinin bir sonucu olarak, Türkiye kendi vatandaşlarının ihtiyacını karşılamak için özel okullarda Türkçe'den farklı dil ve lehçelerde eğitim yapılması için gerekli düzenlemeleri yaparak eğitimi mümkün hale getirmiştir (Rés.1256, 2001).

2.1.2 Tarih kitapları

AK, insan hakları ve demokrasi konularını ilgi sahasının temeline yerleştirirken, bu prensiplerin alt yapısını oluşturan ve demokrasinin ruhunu temsil eden kültür alanında da adımlar atmıştır. Özellikle üye ülkeler arasında ayrımcılık veya ötekileştirmeye yol açan ortak tarihi olayların düşmanlıkları körüklemeden, objektif biçimde ele alınmasına özel özen vermiş, bu sahada da bir standart ortaya koymuştur. AK'nin 19 Aralık 1954 tarihli Avrupa Kültür Sözleşmesi dil eğitimiyle birlikte uygarlık ve tarih öğretimi konusunu da içermektedir. 2008 yılında AK Bakanlar Komitesi tarafından başlatılan "Eşit saygınlık ile yaşamak" başlığıyla AK'nin Beyaz Kitabında yer alan genel ilkeler arasında tarih öğretimi önemli bir yere sahiptir (CM/Rec(2011)6). AK, tarih öğretiminde kullanılmak üzere yöntem ve kapsamını açıkladığı model tarih kitaplarının yayımını gerçekleştirmiştir (Enseignement de l'histoire, 2001). Bu çerçevede Türkiye'deki tarih kitaplarının yeniden yazılması için girişimler başlatılmıştır.

1958 yılında AK'nin himayesinde Türk Hükümetinin girişimiyle, İstanbul'da Galatasaray Lisesinde tarih öğretiminde kullanılan kitapların gözden geçirilmesiyle ilgili altıncı ve son konferans düzenlenmiştir. Bu konferansta önemli olayların incelenerek, 1878-1945 yılları arası dönemi kapsayan bir "Avrupa Tarihi" hazırlanması kararlaştırılmıştır.

Türkiye'deki tarih öğretimi konusundaki çalışmalar Tarih Vakfı tarafından yürütülmüştür. Sözkonusu vakıf, 2002 yılında Avrupalı tarihçiler ve Türk tarihçiler ile bir

toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıyı takiben ilkokul ve ortaokullara dağıtılmak üzere AK tarafından yayımlanan “20. yüzyıl Avrupa'sının tarihini öğrenmek ve öğretmek” isimli kitap adıgeçen Vakfın girişimiyle Türkçe'ye çevrilmiştir. Ayrıca sözkonusu Vakıf, Türkiye İnsan Hakları Vakfı ile 2002 ve 2004 ile 2007-2009 yıllarında ortaklaşa gerçekleştirdiği proje ile okul kitaplarına insan hakları konusunda metin yazılımları yapmış ve ilk ve orta öğretimde okutulan kitapları içerik, şekil ve kullanılan metodoloji bakımından AK'nin insan hakları ölçütüne göre incelemiştir. Yayın incelemesinde temel insan haklarıyla ilgili 4000 farklı sorun tespit edilmiştir (Öztürk, 2016a: 455). Proje kapsamında Uygarlıklar Tarihi alanında 2 adet öğrenci ve öğretmenler için etkinlik kitabı hazırlanarak ilgili okullara, öğretmen ve öğrencilere dağıtılmıştır (Ders Kitaplarında İnsan Hakları III Projesi).

AK ilkeleri çerçevesinde Tarih Vakfı'nın tarih araştırma faaliyetleri devam ederken, 2005-2006 eğitim öğretim yılından başlayarak ilköğretim okullarında, 2008-2009 eğitim öğretim yılından itibaren ise liselerde, tarih derslerinin öğrenim programları ve ders kitapları, adıgeçen vakfın önerdiği tarih eğitimi modeliyle ana hatlarıyla örtüşen tarzda yeniden hazırlanmıştır (Turan, 2016) .

Diğer yandan, Türkiye'de AK tarafından gerçekleştirilen “Tarih Eğitiminin Avrupa Boyutu Projesi” kapsamında tarih konusunda çalışmalar yapmak üzere değişik kurumlardan uzmanların katılımıyla AK Tarih Eğitimi Özel İhtisas Komisyonu oluşturulmuştur. Bu komisyon AK'nin projesine katkıda bulunmak üzere özellikle 1848,1912-1913, 1919, 1945 ve 1989-1990 yıllarına ait yazılı ve görsel materyaller toplanmasını sağlayarak AK'ne ulaştırılmasını sağlamıştır (Yılmaz, 2007: 69-95) .

2.1.3 İnsan hakları dersleri

Demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü temel değerleri üzerinden faaliyet gösteren AK, bu değerlerin içerisinde önemli bir yer oluşturan şiddetin, ırkçılığın, aşırılığın, yabancı düşmanlığının, ayrımcılığın ve hoşgörüsüzlüğün artmasına karşı bir savunma yöntemi olarak eğitimi benimsemiş ve okul aşamasında insan haklarının ve demokratik değerlerin öğrenilmesi ve öğretilmesi için çalışmalar yürütmüştür. Bu çalışmalar “Avrupa Konseyi Demokratik Yurttaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi (“EDC/HRE”) Bildirgesi”nin, CM/Rec(2010) 7 sayılı Tavsiye Kararı kapsamında Avrupa Konseyi'nin 47 üye ülkesince kabul edilmesiyle somut bir sonuca ulaşmıştır. Bildirge üye ülkeleri bağlayıcı olmayıp, yurttaşlık ve insan hakları konularıyla ilgilenen herkes için standartları belirlemesi ve yükseltmesi açısından önemli bir başvuru belgesi niteliği taşımaktadır.

Bu tavsiye kararına göre üye ülkeler, gönüllü olarak demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitimini okul öncesi, ilköğretim ve orta öğretimin yanı sıra, genel ve mesleki eğitim ve öğretim düzeyinde de müfredat programlarına dâhil edebilecekler veya bu konuda devam eden eğitim programını tavsiye kararındaki öneriler doğrultusunda gözden geçirmek suretiyle güncelleyeceklerdir (CM/Rec(2010)7Tur , 2010).

AK tarafından desteklenen ve MEB ile ortaklaşa gerçekleştirilen bir proje kapsamında, insan hakları konusunun Türkiye'de okullarda ders olarak okutulması için Haziran 2011 – Mayıs 2015 tarihleri arasında 10 ilde pilot uygulama başlatılmıştır. Bu proje eğitim alanında politika yapıcılar ve uygulayıcıları, okul aile birlikleri ve eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları (STKlar), ilkokul, ortaokul ve lise öğrencileri ve onların ebeveynlerini hedef kitle olarak seçmiştir (Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi, 2011). Projenin sonuçlanmasını müteakiben, "İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi" dersi taslak öğretim programı kamuoyunun görüşüne sunulmuş ve 2016 yılı

eğitim ve öğretim döneminde ilkokul 4. sınıflarında sözkonusu ders okutulmaya başlanmıştır (Gazetevatan, 2015).

2.1.4 Belediyelere verilen Avrupa ödülleri

AK, 1955 yılında uygulamaya koyduğu bir kararla, üye ülkelerdeki kardeş şehir etkinlikleri, yabancı belediyelerle ilişkiler, işbirliği ve ortaklıklar, Avrupa etkinlikleri, Avrupa Günü (5 Mayıs) ve Avrupa idealinin geliştirilmesi, Avrupa düzeyinde ve uluslararası alanda dayanışma, yerel yönetim kuruluşlarına üyelik girişimleriyle öne çıkan kent ve belediyelere her yıl çeşitli kategoride ödül vermektedir. Sözkonusu ödüller: 1. Avrupa Diploması 2. Şeref Bayrağı, 3. Şeref Plaketi, 4. Avrupa Ödülü olarak tespit edilmiş olup, ilk başvuru Avrupa Diploması için yapılmaktadır. Ödül kazanan her belediye, Avrupa ideallerine olan bağlılığının artarak yükseldiğini ortaya koymak suretiyle bir üst derecedeki ödüle başvurabilmektedir. Avrupa Ödülü'nü alan belediyeye gençlerin ziyaretine sarfedilmek üzere 20.000 Euro tutarında bir bağış yapılmakta, böylece gençlerin Strazburg'daki Avrupa kurumlarını ziyaret etmeleri sağlanmaktadır (Avrupa Ödülü, 2017).

Bu ödüller belediyeleri, gerçekleştirdiği hizmetlerde demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ilkelerine uygun hareket etmeye ve AK'ne üye ülkeler belediyeleriyle AK standartlarında bütünleşmeye teşvik etmektedir. Böylece belediye hizmetlerine de bir standart getirmektedir. Türkiye'de 2018 yılına kadar ödül alan belediyelerin bazıları aşağıda gösterilmiştir.

1. Avrupa Diploması: Safranbolu ve Gaziantep (2012), Manisa (2013), Büyükçekmece ve Karşıyaka (2015).
2. Şeref bayrağı: Bozkurt (2004), Bahçeşehir (2005), Safranbolu (2013), Gaziantep(2016), Karşıyaka, Nilüfer (2017);
3. Şeref Plaketi: Kocaeli (2013),İzmir (2014), Safranbolu (2016), Gaziantep (2017).
- 4.Avrupa Ödülü: İstanbul (1959), Bursa (1991), Ankara (2009) (Le Prix de l'Europe, 2018).

2.1.5 Park diplomaları ve müze ödülleri

“İnsan haklarını ve demokrasiyi teşvik eden ve ortak değerleri paylaşma kapasitesi barındıran kültürel mirasın desteklenmesi ve buna bağlı olarak kültürel demokrasinin geliştirilmesi için AK insanın hizmetindeki kültürel her alana nerdeyse bir standart getirmektedir. Milli parklar ve müzelerde bu kapsamın içeresindedir.

Avrupa Diploması, 1965 yılından itibaren BK tarafından kabul edilen bir kararla, uygun bir korunma rejiminde bulunması şartıyla, bilimsel, kültürel ve estetik niteliklerinden dolayı korunan doğal, yarı doğal veya manzara değeri olan alanlara verilmektedir. Bu ödülün verilmesi, Avrupa kıtasında değer taşıyan manzara veya anıtların ve doğal alanların etkin bir şekilde korunması ve yönetimi için değerli bir teşviiktir. Korunan alanlardan sorumlu makamlar için ise 5 yılda bir verilen ve şartları taşınması halinde 10 yıllık sürelerle yenilenen Avrupa Diploması, AK himayesinde yönetim ve koruma çalışmalarını güçlendiren ek bir uluslararası araçtır. Diplomanın özgünlüğü aynı zamanda sınırlı bir süre verilmesidir. Diplomanın iptal edilmesi veya süresinin uzatılmaması, alanın bütünlüğünü etkileyebilecek tehditler için caydırıcı bir unsurdur ve sitenin kalitesinin korunması ve geliştirilmesi için bir teşviiktir. (Diplôme Européen des espaces protégés)

Balıkesir ili sınırları içinde bulunan Anadolu'dan Avrupa'ya geçen kuş göç yolu üzerinde bulunan Kuşçenneti Milli Parkı, AK tarafından çok iyi korunan ve Avrupa ölçeğinde değer taşıyan doğal alan olması nedeniyle “Avrupa Diploması”nın en üst kategorisi olan A sınıfı diplomayla 1976 yılında ödüllendirilmiştir. En son 2011 yılında yenilenen diplomayla bu süre 2021 yılına kadar uzatılmıştır (Kuş Cenneti Milli Parkı; CMRés.(76)15f, 1976).

Öte yandan AK, üye ülkelerde, müze standartlarını yükseltmek, çeşitliliği ve farklı kimlikleri muhafaza etmek, toplu hafıza ve karşılıklı anlayış duygusunu meydana getirmek amacıyla, Türkiye’de bu anlayışı yansıtan müzelere AK müzesi ödülü vermektedir. Bu çerçevede 1993 yılında İstanbul Arkeoloji Müzesi, 2004 yılında Edirne Sağlık Müzesi ve 2014 yılında Bayburt Baksı Müzesi ödüle layık görülmüştür (Prix du Musée, 2018).

2.1.6 Televizyon yayınları

5 Mayıs 1989 tarihli Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesiyle televizyon yayınlarının AK ülkelerinde belli standarda kavuşturulması amaçlanmıştır. Bu sözleşme ile AK üyelerinin kendi aralarında ve bu sözleşmeye taraf olan ülkeler arasında yayın değişimine ilkeler getirilirken, aynı zamanda reklam, film, haber ve spor programları dahil tüm televizyon programlarının yayın ilkelerine belli kıstaslar getirilmiştir. Bu çerçevede, programların insan haklarına aykırı unsurlar içermemesi gerektiği hatırlatılırken, hangi zaman aralarında reklam kuşağı olacağı dahi sözleşmede yer almıştır. (ResmiGazete21786, 1993) Bugün Türkiye’de yayın ilkeleri ve RTÜK tarafından yapılan denetim, bu sözleşmeden esinlenerek hazırlanan 3 Mart 2011 tarih ve 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanunu çerçevesinde düzenlenmektedir. (Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, 2011) Uluslararası sözleşmeler yerel kanunların üzerinde olduğundan, her hangi bir uyumsuzluk halinde sözkonusu sözleşmenin etkisi görülebilecektir.

2.1.7 Sinema

AK’nin kısmı anlaşmalarından biri olan Eurimages, Avrupa sinemasının ürünlerinin ortak yapımını, dağıtımını ve gösterimini desteklemek, sinema profesyonelleri arasında işbirliğini teşvik etmek üzere 1989 yılında oluşturulan bir fondur. Bu Fon sayesinde AK’nin değerlerini savunan ve Avrupa’da ortak yapımla üretilen filmlere maddi destek sağlanmak suretiyle Avrupa görsel-işitsel sanayi teşvik edilmektedir. Bu alanda üye ülkelerdeki sinema sektöründe Avrupa kimliğine ve fonun kültürel hedeflerine saygı yapımlardaki standartları oluşturmaktadır. Yani pornografi, şiddeti savunan ve insan hakları ihlallerini açıkça teşvik eden çalışmalar destek görmemektedir. Belli şartlar dahilinde proje bazlı olarak çalışan bu mekanizma sayesinde, AK ülkelerinin ortak sinema yapımlarına belli oranda destek verildiği gibi, AK standartlarına uygun tamamlanan yapımların gösterilmesi için salon kiralari da karşılanabilmekte, dağıtımlarına yardımcı olunmaktadır. Ayrıca sinema salonu sahipleri de desteklenen filmleri göstermek için Eurimages çerçevesinde oluşturulan sinema salonu ağına abonelik başvurusunda bulunabilmektedir (European Convention ETS No.147, 1994). Bugün itibariyle Türkiye’nin farklı bölgelerinden 18 sinema bu ağa dahil olmuştur. Böylelikle kültürel açıdan Avrupa toplumunun birçok farklı yönünü taşıyan yapımlara destek sağlanırken, yapımların daha çok kitle ulaştırılmasına da imkan sağlanmaktadır (Eurimages , 1989).

1990 yılından itibaren Eurimages, sağladığı destekle maddi sıkıntılar içinde bulunan Türk sinema sektörü için bir soluk olurken, AK ülkelerindeki değer yargılarındaki

farklılıklar nedeniyle Türkiye'nin bazı ahlaki ve politik sorunlarının Eurimages destekli filmlerde yer alması kitlelere olumsuz ülke imajı olarak yansiyabilmektedir. Ancak aynı zamanda, Eurimages, AK ülkelerindeki olumsuz Türkiye imajının düzeltilmesine de fırsat tanımaktadır.

Diğer yandan, 1982'de kurulan İstanbul için marka değer oluşturan "İstanbul Film Festivali'nin gelişmesinde Euroimages'ın önemli katkısı olmuştur. Marka değerine sadece İstanbul Film Festivalinde verilmek üzere bir ödül kazandırmıştır. 2007 yılından itibaren festival programındaki "Sinemada İnsan Hakları bölümü" bir yarışma haline getirilmiş ve gösterilen filmlerden birine Avrupa Konseyi ve Eurimages işbirliğiyle FACE Ödülü (Avrupa Konseyi Film Ödülü) verilmeye başlanmıştır. Bu ödül, sinema sanatının dünyada AK'nin temel değerlerinden olan insan haklarının geliştirilmesine yapabileceği katkının önemini ortaya koyduğu gibi (Festival, 1982), İstanbul Film Festivalinin marka değerine de ilave bir katkı yapmıştır.

2.2 Hukuk

AK'nin temel taşlarından birisi hukukun üstünlüğü ilkesidir. Bu ilkeye hayat veren AİH Sözleşmesi ise AK'ne üyelik için imzalanması gereken zorunlu sözleşmelerden biridir. Bu sözleşme temel hakları içerdiği gibi, bu hakları takip eden AİHM'in kuruluş ve çalışma esaslarını da belirlemektedir (AİHS, 1950). AK'ne üye ülkelerin bu sözleşmeye uygun hukuki uygulamalar yapması beklenen bir davranıştır. Bu aynı zamanda AK hukuk normlarının üye ülkelerde hayat bulması ve Avrupa hukuku ortak alanının en geniş sahaya yayılmasının bir göstergesidir. Bu çerçevede AK üye ülkelerdeki yasal düzenlemelerin yanında, proje bazlı olarak kurum ve kuruluşlara eğitim vermekte, bilgi ve tecrübe aktarımı sağlamaktadır. Ayrıca üye Devletlerin insan hakları konusunda olası eksiklikleri tanımlamak için İnsan Hakları Komiseri (İHK) çalışmalar yürütmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1960 Anayasasının bazı maddeleri, 1982 Anayasasının temel haklarla ilgili 8,10,13,14,15,17,18,19, 24 ve 40. maddelerinin bazıları kelimesi kelimesine, hatta maddelerin sınırlandırma nedenleri dahil olmak üzere AİHS'den alınmıştır (Öztürk, 2016a: 436-437).

2.2.1 Savcı ve Hâkim ve Hukuk Adamlarının Eğitimi

AK, Türkiye Cumhuriyeti ve AB ile birlikte finanse ederek, hakim ve savcılarının, hukuk adamlarının temel hakların uygulanması konusundaki kapasitelerinin artırılmasına, yargı etiğinin geliştirilmesine ve güçlendirilmesine, dolayısıyla halkın yargıya duyduğu güvenin artırılmasına katkıda bulunmak ve AK hukuk standartlarıyla uyumlu bir yargılama sürecini sağlamaya yardımcı olmak üzere Savcı, Hakim ve hukukçulara yönelik Türkiye'de eğitim programları yürütmüştür ve yürütmeye devam etmektedir. Programlarda AİHS, AİHM'in ve Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın işleyişi ve kararları, Avrupa ülkelerinde yargının işleyişi hakkında bilgiler verilmekte, tecrübeler paylaşılmakta ve program içeriğine uygun olarak çalışma ziyaretleri düzenlenmektedir. Bu programlara STK'lar ve diğer ilgili kurumlarda katılım sağlamıştır. Bu eğitim programlarından bazıları şunlardır:

- 1- Türk Askeri Hakim ve Savcılarının İnsan Hakları Konusunda Eğitilmesi
- 2- Türkiye'de Mahkeme Yönetimi Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi (1. ve 2. Aşama) (2006-2013)
- 3- Türk Avukatların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Konusunda Aşamalı Eğitimi (2007-2008)
- 4- Türkiye'de Yargının Modernleşmesi ve Ceza Reformu

- 5- Türkiye'de Model Cezaevi Uygulamalarının Yaygınlaştırılması ve Cezaevi Reformunun Desteklenmesi (2009-2012)
- 6- Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Geliştirilmesi (2010- 2013)
- 7- Türk Ceza Adalet Sisteminin Etkinliğinin Geliştirilmesi (2012- 2014)
- 8- Türkiye'de İfade ve Medya Özgürlüğü Projesi (2012-2014)
- 9- Türkiye'de Kamu Etiğinin Güçlendirilmesi Projesi (2012-2014)
- 10- Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvurunun Güçlendirilmesi (2013-2015)
- 11- Türkiye'de Yolsuzlukla Mücadele Uygulamalarının Güçlendirilmesi (2012- 2015)
- 12- Türk Yargısının İfade özgürlüğü Konusunda kapasitesinin Güçlendirilmesi (2014-2016)
- 13- HELP Projesi: Hukukçular için İnsan Hakları Eğitimi (2015)
- 14- Türkiye'de Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabulucuk Uygulamalarının Geliştirilmesi (2014 -2017)
- 15- Türkiye'de Yargı Etiğinin Güçlendirilmesi Projesi (2015 -2017)
- 16- Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Sisteminin Desteklenmesi” Ortak Projesi (2015-2018)

Bu eğitim programları çerçevesinde ulusal mahkemelerde uygulamalar yapılmış, ayrıca ulusal mahkemeler Avrupa kurumlarıyla işbirliğini geliştirme imkanına kavuşmuş ve konuyla ilgili hizmet içi eğitim müfredatının AİHS ışığında düzenlenmesi sağlanmıştır. Bununla birlikte, insan hakları alanında temel başvuru kaynağı niteliğindeki AK El Kitapları, diğer ülkelerin Anayasa Mahkemelerinin kararları, politika belgeleri ve benzer kitaplar Türkçeye çevrilerek projeye ilgili internet sitesinde yayımlanmıştır. (Projeler, 2018).

2.2.2 Yasa değişikliklerine Venedik Komisyonu'nun görüş vermesi

Anayasa hukuku ya da uluslararası hukuk alanlarında uzman akademisyenler, Anayasa Mahkemesi yargıçları ya da çeşitli ülkelere parlamenterlerin görev yaptığı AK'nin kısmı anlaşmasıyla kurulan ve bağımsız düşünce kuruluşu gibi çalışan Komisyon, anayasal konularda AK'nin danışma organı olarak işlevini sürdürmektedir. Orta ve Doğu Avrupa'da yapılan anayasalara destek ihtiyacı nedeniyle 1990 yılında 18 AK üyesi devlet tarafından kurulmuş, ancak, 2002 yılında statüsünde yapılan bir değişiklikle Avrupa kıtası dışından 15 devletin de katılımıyla üye sayısı 61'e ulaşmıştır. Ayrıca 4 gözlemci ve 6 özel statülü üye devlet bulunmaktadır (Comission de Venise, 1990).

Diğer bir ifadeyle Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu, AK'nin temel ilkeleri demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü çerçevesinde kıtanın anayasal mirasının yayılmasına katkıda bulunmakta ve ihtiyaç duyan ülkelere anayasal ilkyardımları yapmaktadır. Demokratik kurumları ve temel hakları, anayasa hukuku ve adaleti, seçimler, referandumlar ve siyasi partileri çalışma alanına olarak belirleyen Komisyon, bu doğrultuda üye ülkelerdeki anayasal ve yasal düzenlemelere bilgi ve tecrübe deneyimi sunmakta, talep üzerine hukuki görüş vermektedir. İlgili ülkenin tavsiye şeklindeki bu görüşleri anayasal veya yasal değişiklikler yaparken, uygulaması kendi tercihindedir.

Komisyon'a kurulduğu günden bu yana üye olan Türkiye'nin, 1990 yılından sonra gerçekleştirdiği anayasal ve yasal değişikliklerde Komisyonun tavsiye kararları önemli rol oynamıştır. Komisyon Türkiye hakkında değişik konulara ilişkin 71 çalışma gerçekleştirmiş ve hukuki alanda 16 görüş vermiştir. Bu görüşler Türkiye'de gerçekleştirilen hukuki düzenlemelerden olan Anayasa değişiklikleri, siyasi partilerin yasaklanması, Türkiye'de

yaşayan dini azınlıkların statüsü, Hakim ve Savcılar Yüksek Kurulu, Ceza Kanunu, Sokağa çıkma yasağı önlemlerini düzenleyen yasal çerçeve, internet yasası, parlamenter dokunulmazlığının askıya alınması, 15 Temmuz 2016 tarihinde başarısız darbe girişimi sonrasında çıkarılan 667 ilâ 676 Sayılı Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnameleri, Sulh Ceza Hâkimliklerinin Görev, Yetki ve İşleyişleri, Anayasa referandumu, medya özgürlüğü ve Kanun Hükmünde Kararnameleri kapsamaktadır (Avis pour "Turquie" / Autres documents pour "Turquie" , 1990). Türkiye’de gerçekleştirilen anayasal veya yasal değişikliklere ilişkin Komisyonun görüşleri ile yasalaşmış anayasal uygulamalar arasında, her konuda, her zaman bir mutabakat mümkün olamamaktadır.

2.2.3 AİHM kararlarının ulusal yargı kararlarının üzerinde olması ve emsal teşkil etmesi

Türkiye 1987 yılında AİHM’e bireysel başvuru hakkını, 1989 yılında ise AİHM’in yargı yetkisini kabul etmiştir (Öztürk, 2016a: 421-422). Bu süreçten sonra Türkiye’de iç hukuk yollarını tüketen vatandaşlar AİHM’de hak arayışına yönelmiştir. 2010 yılında Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkının getirilmesiyle birlikte Türkiye’deki son yargı mercii Anayasa Mahkemesi olmuştur. Bu reform ile AİHM’e giden dava sayıları düşmüş, AİHM’de Anayasa Mahkemesini son başvuru makamı olarak kabul etmiştir. 31 Aralık 2017 tarihli rapora göre AİHM’de bekleyen dava sayısı (7518 adet) itibariyle Romanya ve Rusya’nın ardından ülkemiz üçüncü, toplamda verilen 3386 karar ile birinci sırada bulunmaktadır (CEDH, 2017).

Anayasamızın 90. maddesi milletlerarası anlaşmaları kanun hükmünde ve ulusal yasaların üstünde görmektedir. Dolayısıyla, ülkemiz, AİHS’ne taraf olduğu ve bireysel başvuru hakkını tanıdığı için, Sözleşme hükümleri ve AİHM’nin bu hükümler çerçevesinde verdiği kararların Türk hukuku için ulusal yasaların üstünde bir norm niteliği bulunmaktadır (Ergin, 2018). Dolayısıyla, AİHM kararları bağlayıcı olup, ulusal yargılamalar için içtihat olarak kabul görmektedir (Hürriyet, 2018).

Adalet Bakanlığı bünyesinde, dışpolitika bağlantısı olmayan (Dışişleri Bakanlığı tarafından takip edilmektedir) AİHM’ne Hükümet savunmalarının hazırlanması, AİHM kararlarının icrasının takibi, AİHM kararlarının tercümesinin yapılarak ilgili mercilere iletilmesi, insan hakları konusunda sempozyumlar düzenlenmesi, eğitim faaliyetleri yapılması, projeler hazırlanması, istatistiklerin tutulması vb. görevleri yapmak üzere 2011 yılında İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı kurulmuştur (Adalet Bakanlığı, 2018). Söz konusu Bakanlık tarafından yakın takip edilen AİHM kararları Türkçeye çevrilmekte ve AİHM’in konuyla ilgili HUDOC internet sayfasında bütün savcı ve hakimlerin hizmetine sunulmaktadır (HUDOC, 2018). Ayrıca, AİHM’in yargılama usulünün yaygınlaşmasını teşvik etmek amacıyla, hatalı kararları ile AİHM’de ihlal kararlarına sebebiyet veren hakim ve savcıların bu durumları terfilerinde olumsuz yönde dikkate alınmaktadır. 2015 yılı Nisan ayından bu yana Yargıtay 13 Ceza Dairesi Başkanlığında kurulan İnsan Hakları Komisyonu ise, her ay AİHM içtihatlarıyla ilgili belirlediği bir konu hakkında Bakanlık ve yargı mensupları ile akademisyenlere yönelik seminerler düzenlemekte ve seminerden çıkan sonuçlar kitaplaştırılmaktadır.

AİHM’de Türkiye hakkında verilen 3386 karar, siyasetten, eğitime, askerlikten, çevreye ve aile içi şiddete kadar birçok konuda insan hakları ihlallerini içermektedir (CEDH, 2017). Yerel mahkemelerde AİHM içtihatlarına uygun şekilde yargılama yapılması halinde

ise, hak kaybının gecikmesi önlenilecek, ayrıca Türkiye'nin bu konuda sorunlu olan imajı düzeltilebilecektir.

2.3 Güvenlik

AK ulusal güvenlik ve ekonomi konularıyla doğrudan ilgilenmemektedir. Ancak konuyu gerektiğinde demokrasi ve insan hakları boyutunda ele almaktadır. Bu doğrultuda güvenlik güçlerinin sokak olayları sırasında kuvvet kullanmasından, gözaltı surelerine kadar üye ülkelerde bir standarta ulaşılması için çaba sarfetmektedir (Rés.690, 1979) ; (Rec10, 2001). AK tarafından kabul edilen Avrupa Polis Etiği Kuralları ise güvenlik güçleri ve güvenlikle ilgili kurumlara standartlar getirmekte (Rec10, 2001) ve rehber kaynak olarak kabul görmektedir.

2.3.1 Güvenlik güçlerinin eğitimi

AK tarafından kabul edilen Avrupa Polis Etiği Kurallarınının 26. maddesinin de polisin eğitimiyle ilgili: "Çoğulcu demokrasinin temel değerleri, hukuk devleti ve insan haklarının korunması prensiplerine dayanan polis eğitimi, polisin amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik bir program uygulamalıdır." (Rec10, 2001) hükmü yer almaktadır. Bu çerçevede, Türkiye-AK-AB ortak projesi olarak yürütülen "Türkiye'de Polis, Profesyonellik ve Toplum" projesi, proje temelinde Emniyet mensuplarına ve Jandarma kolluk kuvvetlerine eğitim desteği sağlanmıştır. 2004 yılında tamamlanan insan haklarıyla ilgili iki yıllık bu eğitimin amacı, güvenlik güçlerinin çalışma metotları ve davranış biçimlerini değiştirmeye yöneliktir. Ayrıca Polis Akademisi, öncelikle kendi okullarında kullanılmak üzere, konuyla ilgili AİHM tarafından verilen kararları içeren bir kitapçığın hazırlanmasını sağlayarak, mensuplarının, öğrencilerin, STK'ların ve toplumun tüm kesimlerinin faydasına sunmuştur (Öztürk, 2016a: 346, 357).

2.3.2 Ceza Yasalarının uygulanmasında AK kriterleri

Gözaltına alma ve tutukluk hali dahil bir çok konuda AK organları tavsiye kararları kabul etmiştir. Türkiye bu kararları kendi müktesebatında uygulama sahasında aktif hale getirmiştir. Bu doğrultuda, uzun süreli gözaltılar kısaltılmış, ceza evi şartları Avrupa standartlarına yükseltilmiş, çocukların yargılanmalarına yeni bir düzen getirilmiş, kamu hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir şikâyet mekanizması oluşturmak suretiyle idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırma ve önerilerde bulunmak üzere 2012 yılında kamu denetçiliği kurumu oluşturulmuştur (Öztürk, 2016a: 378,379, 492). Bütün bu değişiklikler AK'nin katkısıyla ve Türkiye'nin bunun ihtiyaç hissetmesiyle gerçekleştirilmiştir.

Türkiye bu iyileştirmeler sayesinde 2011 yılında Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi'nin (CPT) beşinci ülke raporunu açıklamasına izin vermiştir (Communiqué de presse 280, 2011).

2.4 Siyaset

Demokrasinin topluma yansıtılmasıyla ilgili ilkeler, siyaseti yöneten siyasi partiler vasıtasıyla uygulamaya konulmaktadır. Yerel ve uluslararası STK'lar ise sahip oldukları ilkeler temelinde bu siyasetin yaygınlaştırılması veya etkisinin azaltılması için mücadele vermektedir. AK siyasetin demokratik ortamda, insan haklarına bağlı ve hukukun üstünlüğü prensipleri çerçevesinde yönetilmesini, geliştirilmesini ve yaygınlaştırılmasını, demokratik

parlamentar sisteme dayalı, temsili, çoğulcu ve hesap verebilirlik niteliklerine sahip yönetimlerin desteklenmesini savunmakta ve bu yönetim anlayışına yönelik normları ortaya koymaktadır. Bu çerçevede siyasi partilerin faaliyetleri desteklenmekte, yerel demokrasi unsurları cesaretlendirilmekte ve STK'ların etkinlikleri teşvik edilmektedir.

2.4.1 Siyasi partiler

AK kurumları, üye ülkelerdeki demokratik sistemin vazgeçilmez unsurlarından olan siyasi partileri, milletvekillerinin dokunulmazlığı, seçim barajları, seçimlerin temsile uygun yapılması ve takibi, siyasi partilerin kapatılması konularını yakından takip etmekte, gerekli bulması halinde tavsiye kararları kabul etmektedir. Referans olan tavsiye kararlarının uygulanması için AK'nin her ortamında gündeme getirmektedir.

Türkiye'deki askeri müdahaleler sonrası siyasi partilere yönelik kapatma, yasaklama, milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması ve cezalandırma eylemlerini yakından takip etmiştir. 1960 askeri darbesi sonucu Demokrat partinin kapatılması, 1971 müdahalesi sonrası siyasi partilerin yönetimden uzaklaştırılıp teknokratlar hükümetlerinin kurulması, 1980 darbe sonrası siyasi partilerin kapatılması, siyasetçilere yasak getirilmesi, yeni kurulan partilerin seçime katılmasının önlenmesi, marjinal partilere yönelik polisiye tedbirler (Öztürk, 2016a: 131,139, 156, 179, 225, 231, 235, 247, 264, 292, 300), iktidardaki partiye kapatma davası açılması vb. konularda AK'nin tavsiye kararları bulunmaktadır (Doc11589, 2008).

Siyasi Partilerin kapatılması davalarına yönelik AİHM başvuruları ise Refah Partisi davası hariç (Affaire Refah Partisi, 2013) genel olarak dava sahiplerinin lehine sonuçlanmıştır (HUDOC, 1999). Bu davalar için verilen ihlal kararları siyasi partilere yönelik yerel mahkemelerdeki diğer davalar için emsal teşkil etmektedir.

2.4.2 Yerel demokrasi

YBYK tamamen yerel demokrasinin izlenmesi ve iyi yönetim konularını ele almaktadır. Bu konularda AK, sorunlu ülke makamlarıyla yapıcı bir siyasi diyalog kurarak hazırlanan raporlarla birlikte kabul ettiği tavsiye kararları ile çözüm yolları sunmaktadır. AKPM'de olduğu gibi ülkelerin Belediye yönetimlerinden gelen delegeleri (Congress, 2018) yılda iki defa Kongre toplantılarına katılmakta ve gündemde bulunan sorunları tartışmaktadır. Söz konusu kongrenin iki dönem başkanlığına bir Türk delege seçilmiştir.

47 üye devlet tarafından onaylanan, ancak Türkiye'nin bazı hükümlerini benimsediği Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, yerel makamların haklarını korumak için standartlar belirlemektedir (Sözleşmeler122, 1985). Söz konusu şartın üye ülkelerde uygulanmasını değerlendirme görevinde bulunan YBYK, yerel yönetimlerle ilgili olarak Türkiye hakkında 4 rapor hazırlamış ve tavsiye kararı kabul etmiştir. YBYK, diğer üye ülkelerde olduğu gibi ülkemizdeki yerel yönetimlerdeki demokrasi uygulamalarını izlemekte ve 2005 yılından bu yana yerel yönetimlerdeki reformlar için önerilerde bulunmaktadır (Congress, 2018). Türkiye'de yerel yönetim alanında yapılan hukuki düzenlemelerin bir kısmının esin kaynağının YBYK olması muhtemeldir. YBYK aynı zamanda yerel yönetimlerin demokratik uygulamalarıyla ilgili sorunlarının uluslararası platformda tartışılmasına imkan tanımaktadır.

2.4.3 Sivil toplum kuruluşları

Yılda iki defa toplanan AK'nin organlarından olan STK'lar Konferansı üye ülkelerde demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ile Avrupa konularında çalışan STK'lara şartları taşıması halinde katılımcı üyelik vermektedir. AK organlarının aldığı kararlarda üye ülkelere konuya uygun olarak STK'larla çalışması tavsiye edilmektedir. STK'lar Konferansına üye 298 STK arasında Türkiye'de yerleşik bir STK bulunmamasına karşın, AK'ne üye ülkelerde faaliyet gösteren 80'den fazla STK Türkiye'de etkinlikte bulunmaktadır (Conférence des OING, 2018).

Mevcut şartlarda, STK'lar konferansının ilkelerine uygun faaliyette bulunan Türkiye'de yerleşik kurumlar, STK'lar Konferansına üye STK'larla ortaklaşa yerel ve uluslararası düzeyde etkinlik düzenleyebilmektedir.

2.5 Sosyal ve Ekonomik Haklar/ Avrupa Sosyal Şartı

AK Avrupa Sosyal Şartı Sözleşmesi (Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi) medeni ve siyasi hakları garanti altına alan AİHS'ni tamamlayıcı olarak kabul edilmektedir. Çalışanların temel sosyal ve ekonomik haklarıyla ilgili ilkeleri belirleyen 1961 tarihli sözleşme, 1996 yılında revize edilmiştir. Bazı çekinceleri bulunmasına rağmen Türkiye 1989 yılından itibaren söz konusu sözleşmeye taraf olmuştur. Üye ülkelerdeki kişilerin hem kendi ülkesinde hem de AK'ne üye ülkelerdeki meslek hayatına ilişkin haklarla ilgili bütün hukuki düzenlemeler ve çalışma şartlarına ilişkin uygulamalar, bu sözleşmede yer alan hükümlere uygun şekilde gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla sözleşme AK'ne üye ülkede yaşayan vatandaşların iş hayatına ortak belli standartlar getirmektedir. 3 adet ek protokolü bulunan bu sözleşmeye taraf ülkelerin toplantılarına katıldıkları bir Uzmanlar Komitesi bulunmaktadır. BK tarafından atanan 9 üyeden oluşan Komite, üye devletlerin sözleşme ve ek protokolleriyle uyum içinde olup olmadığına karar vermekte, bunların, sadece mevzuatta değil, uygulamada da Şart'ta düzenlenen taahhütleri yerine getirip getirmediğini olumlu veya olumsuz olarak değerlendirmektedir. (CharteSTEn°035, 1961); (ChartereviséSTEn°163, 1996).

Şartın muhtevasını meydana getiren çalışma, örgütlenme, sosyal güvenlik, adil ücret, sendika hakkı gibi bir dizi konuları denetleyen Komite Türkiye'de sözkonusu hakların gerçekleşmesiyle ilgili olarak 2013 yılında bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda Türkiye'nin 7 madde hariç diğer maddeleri karşıladığı görülmektedir (Charte sociale européenne, 2013).

15 Temmuz 2016 tarihli başarısız darbe girişimi sonrası AK'ne, AİHS'nin 15. maddesi uyarınca bazı hakların sınırlandırılmasıyla ilgili muafiyet bildirim (dérogation) yapılırken, Avrupa Sosyal Şartından kaynaklanan haklarla ilgili bir muafiyet bildirimine gidilmemiştir.

SONUÇ

1949 yılından günümüze kadar AK üyesi olan Türkiye, bu organizasyon aracılığıyla bir Avrupa ülkesi kimliğine sahip olurken, aynı zamanda bu organizasyonun üretim yaptığı laboratuvarlardan yararlanarak kendi iradesiyle, zaman zaman aynı aile içinde bulunduğu kurumun kurallarının bir gereği olarak AK'nin temel ilkeleri olan demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü konularında, ayrıca bu ilkeleri tamamlayan alt yapılarda reformlar gerçekleştirmiştir. Bu reformlar sayesinde Türkiye'deki kurum ve kuruluşlar Avrupa hukuk

alanına dahil olurken, diğeryandan ülkenin kurumlarının demokratikleşmesinde de her alanda önemli adımlar atılmıştır.

Özellikle 1980 yılından sonra AK sözleşmelerine uygun olarak gerçekleştirilen reformlar sayesinde, Anayasal haklar yeniden düzenlenmiş, bu hakların korunmasını sağlayacak yeni mekanizmalar kurulmuş, hukuk ve eğitim alanında yapılan proje bazlı çalışmalar ile demokratikleşme eğitiminin alanı genişletilmiş, yasalaştırılan demokratikleşme paketleriyle siyasi faaliyetler kolaylaştırılmış, demokrasinin ruhu olan kültürel etkinliklere belli kıstaslar getirilmiş, dil eğitimine standart kazandırılmış ve özel okullarda Türkçe'den farklı dil ve lehçelerde eğitim yapılması mümkün hale gelmiş, Sosyal Şart'a taraf olunmakla temel sosyal ve ekonomik haklar iyileştirilmiştir. AK ilkelerinden esinlenerek gerçekleştirilen Türkiye'deki bütün bu reformların kurumların demokratikleşmesindeki rolü yadsınamaz bir gerçektir. Bu arada, AB'ne üyelik sürecinde müzakereye açılmayan fasıllara ait birçok kriter, gerçekleştirilen bu reformlar sayesinde şimdiden karşılanmıştır.

Ayrıca ülkenin iç dinamikleriyle uyumlu olacak daha fazla sayıda AK Sözleşme, Protokol ve Kısmi Anlaşmalarına taraf olunması, reform çabalarını sürekli hale getireceğinden, insan haklarını temel alan demokrasi ve hukuk devleti anlayışı devlet kurumlarında daha da güçlenecektir, dolayısıyla AK'nin kurumların demokratikleşmesindeki rolü devamlı hale gelecektir.

NOTLAR

- 1 5 Haziran 1977 tarihinde yapılan seçimlerden sonra AKPM üyesi olan 4 milletvekili Milli Güvenlik Kurulu'nun izniyle yasama süresi sonu olan 5 Haziran 1981 yılına kadar AKPM toplantılarına katılmışlardır, Ancak Nisan 1984 dönemine kadar AKPM'de Türkiye temsil edilmemiştir.
- 2 Muhtemelen 6 dilde eğitim veren 1970 yılında kurulan ve 2003 yılında kapatılan Devlet Lisan Okulu.
- 3 Türkiye bu komitenin üyesi olmamakla birlikte, Türkiye'den uzmanlar bu komitenin çalışmalarına destek vermekte, uygulamaları ise eğitim kurumları tarafından takip edilmektedir.
- 4 Daha hızlı mesafe alınabilmesi için AK, çok özel konularla ilgili belgeleri içeren "Beyaz Kitap"lar oluşturmaktadır.
- 5 1991 yılın kurulan Tarih Vakfı, Türkiye'de demokrasi ve insan haklarının güçlendirilmesini, demokratik tarih bilincinin geliştirip yaygınlaştırmasını amaçlayan ve kamu yararı için çalışan bir sivil toplum kuruluşudur. <http://tarihvakfi.org.tr/Icerik/hakkimizda/24>
- 6 Edirne, Elazığ, İstanbul, Konya, Manisa, Mardin, Sakarya, Mersin, Samsun, Yozgat.
- 7 Türkiye'den önce Prof. Dr. Ergun Özbudun'un görevini tamamlamasının ardından halen Prof. Dr. Osman Can ve yardımcısı Öykü Didem Aydın Komisyonunda görev yapmaktadır.
- 8 Eski Çanakkale İl Genel Meclisi Üyesi Yavuz Mildon (2008-2010)

KAYNAKÇA

- Adalet Bakanlığı. (2018). Ocak 25, 2018 tarihinde İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı: <http://www.inhak.adalet.gov.tr/gorevlerimiz/gorev.html> adresinden alındı
- Affaire Refah Partisi. (2013, Şubat 12). (Parti de la prospérité) et autres c. Turquie, (Requêtes nos 41340/98, 41342/98, 41343/98 et 41344/98).
- AİHS. (1950, Kasım 1950). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf adresinden alınmıştır
- AK Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni, Öğrenme - Öğretme – Değerlendirme. (tarih yok). Conseil de l'Europe. MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. Ocak 22, 2018 tarihinde http://www.dilbilimi.net/ab_diller_icin_ortak_avrupa_basvuru_metni_meb_tarafindan.pdf adresinden alındı
- Avis pour "Turquie" / Autres documents pour "Turquie" . (1990). Commission de Venise. Ocak 25, 2018 tarihinde <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?country=31&year=all&other=true> adresinden alındı
- Avrupa Ödülü. (2017). Ocak 25, 2018 tarihinde <http://website-pace.net/documents/10643/1450493/EuropePrize-new-TK.pdf/4da1be4a-6c20-45b0-8ccf-c9fc4ddb3523> adresinden alındı
- Bond, M. (2012). The Council of Europe, Structure, History and Issues in European Politics. Oxford,: Routledge.
- Bureau des Traités. (2018). Ocak 15, 2018 tarihinde Conseil de l'Europe: https://www.coe.int/en/web/conventions/partial-agreements/-/conventions/ap/list?p_auth=VnOE1CQD adresinden alındı
- CEDH. (2017). Rapport Annuel 2017. Cour Européenne des Droits de l'Homme. Ocak 25, 2018 tarihinde http://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2017_FRA.pdf adresinden alındı
- Charte sociale européenne. (2013). La Turquie et la Charte sociale européenne. Ocak 25, 2018 tarihinde <https://www.coe.int/fr/web/turin-european-social-charter/turkey-and-the-european-social-charter> adresinden alındı
- ChartereviséSTEn°163. (1996, Mayıs 3). Charte sociale européenne (révisée). Ocak 25, 2018 tarihinde https://www.coe.int/fr/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/163/signatures?p_auth=LNaSxY8h adresinden alındı
- CharteSTEn 035. (1961, Ekim 18). Charte sociale européenne. Ocak 25, 2018 tarihinde <https://www.coe.int/fr/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/035> adresinden alındı
- Churchill, W. (1946). Speech delivered at the University of Zurich,. Zürich.
- Churchill, W. (2010). Birleşik Avrupa. A. Alatl (Dü.) içinde, Batı'ya Yön Veren Metinler (Cilt 4). İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı.
- CM/Rec(2010)7Tur . (2010, Mayıs).
- CM/Rec(2010)7Tur. (2010, Mayıs 11). Avrupa Konseyi Demokratik Yurttaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Bildirgesi. Ocak 26, 2018 tarihinde <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2183599&SecMode=1&DocId=1953058&Usage=2> adresinden alındı

CM/Rec(2011)6. (2011, Temmuz 6). Recommandation relative au dialogue interculturel et à l'image de l'autre dans l'enseignement de l'histoire. Ocak 24, 2018 tarihinde https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805cca29 adresinden alındı

CMRés.(76)15f. (1976, Mart 15). le 15 mars 1976, Octroyant le diplôme européen au parc.

Commission de Venise. (1990, Mayıs). Pour la démocratie par le droit - La Commission de Venise du Conseil de l'Europe. Ocak 25, 2018 tarihinde http://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_Presentation&lang=FR adresinden alındı

Communiqué. (1949). Communiqué du 5 mai 1949 sur la Conférence sur la création d'un Conseil de l'Europe, Londres.

Communiqué de presse 280. (2011, Mart 31). Communiqué de presse - 280 (2011) Le Comité antitorture du Conseil de l'Europe publie un rapport sur la Turquie, Strasbourg,.

Conférence des OING. (2018). Ocak 25, 2018 tarihinde <https://www.coe.int/fr/web/ingo/country-visits> adresinden alındı

Congress. (2018). National delegation to the Congress : TURKEY. Ocak 25, 2018 tarihinde <http://www.congressdatabase.coe.int/WebForms/Public/Country.aspx?id=19> adresinden alındı

Conseil de l'Europe. (2018, Mart 15). Récupéré sur Conseil de l'Europe: <https://www.coe.int/fr/web/portal/home>

Conseil de l'Europe. (2018). Ocak 15, 2018 tarihinde Conseil de l'Europe: <https://www.coe.int/fr/web/conventions/disclaimer> adresinden alındı

ConventionSTE124. (1985, Nisan 24). Convention européenne sur la reconnaissance de la personnalité juridique des organisations internationales non gouvernementales. Ocak 25, 2018 tarihinde <https://www.coe.int/fr/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/124> adresinden alındı

Çeviköz, Ü. (2017, Nisan 27). Avrupa Konseyi. Hürriyet. Ocak 12, 2018 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/unal-cevikoz/avrupa-konseyi-40439636> adresinden alındı

DailyTelegraph. (2000, Eylül 19). Daily Telegraph. Şubat 3, 2010 tarihinde Daily Tegrph: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/1356047/Euro-federalist-financedby-US-spy-chifs.html> adresinden alındı

Demirel, Ö. (2005). Avrupa Konseyi Dil Projesi ve Türkiye Uygulaması. (167). Ocak 22, 2018 tarihinde http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/milli_egitim_dergisi/167/index3-demirel.htm adresinden alındı

Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi. (2011). Avrupa Konseyi Program Ofisi Ankara. Ocak 25, 2018 tarihinde [https://www.coe.int/tr/web/ankara/eu-coe-joint-project-on-democratic-citizenship-and-human-rights-education#{"10277177": "\[0\], "10277848": \[\]}](https://www.coe.int/tr/web/ankara/eu-coe-joint-project-on-democratic-citizenship-and-human-rights-education#{) adresinden alındı

Ders Kitaplarında İnsan Hakları III Projesi. (tarih yok). Ocak 24, 2018 tarihinde <http://tarihvakfi.org.tr/ProjeDetay/derskitaplarindainsanhaklariiii/projesi/10> adresinden alındı

Diplôme Européen des espaces protégés. (tarih yok). Convention de Berne, Convention relative à la conservation de la vie sauvage et du milieu naturel de l'Europe . Ocak 25, 2018 tarihinde <https://www.coe.int/fr/web/bern-convention/european-diploma-for-protected-areas> adresinden alındı

Doc. de la Direction de l'Enseignement. (1973, Ocak 12). Conseil de l'Europe.

Doc.(DECS/2/NE/ms)3707. (1974, Mart 4). Conseil de l'Europe.

Doc.4(15). (1949, Mayıs 5). la Conférence relatif à la création d'un COE, St James Palace, Londres, du 3 au 5 mai 1949., (p. 5). Londra.

Doc11589. (2008, Nisan 11). Procédure judiciaire contre le parti pour la justice et le développement en Turquie, Déclaration écrite no 409.

Education et langues, Politiques linguistiques. (2018). Ocak 23, 2018 tarihinde Conseil de l'Europe: https://www.coe.int/t/dg4/linguistic/historique_FR.asp? adresinden alındı

Enseignement de l'histoire. (2001). Conseil de l'Europe. Ocak 24, 2018 tarihinde <https://www.coe.int/fr/web/history-teaching/teaching-materials-developed-in-the-framework-of-the-project> adresinden alındı

Ergin, S. (2018). Hürriyet. Ocak 16, 2018 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/bireysel-basvuru-ve-gerekcedeki-uygar-ulke-vurgusu-40711081> adresinden alındı

Eurimages . (1989). Conseil de l'Europe. Ocak 25, 2018 tarihinde <https://www.coe.int/en/web/eurimages/> adresinden alındı

European Convention ETS No.147. (1994, Nisan 01). European Convention on Cinematographic Co-Production, Conseil de l'Europe. Ocak 25, 2018 tarihinde <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/147> adresinden alındı

Festival. (1982). İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı. Ocak 25, 2018 tarihinde <http://film.iksv.org/tr/festival/tarihce> adresinden alındı

Gazetevatan. (2015, Nisan 15). Okullara yeni bir ders geliyor. Gazete Vatan. Ocak 25, 2018 tarihinde <http://www.gazetevatan.com/okullara-yeni-bir-ders-geliyor-780109-gundem/> adresinden alındı

Hale, W. (2000). Turkish Foreign Policy 1774–2000. London: Cass.

HUDOC. (1999). European Court of Human Rights. Ocak 25, 2018 tarihinde [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Parti"\],"respondent":\["TUR"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) adresinden alındı

HUDOC. (2018, Ocak 25). European Court of Council of Europe: [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{) adresinden alınmıştır

Hürriyet. (2007, Ağustos 3). Yunan tarih kitapları değişiyor. Hürriyet. Ocak 25, 2018 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/yunan-tarih-kitaplari-degisiyor-7013343> adresinden alındı

Hürriyet. (2018, Şubat 16). Bakan Çavuşoğlu, ABD ile Türkiye arasında alınan kararı açıkladı. Şubat 16, 2018 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/bakan-cavusoglu-abd-ile-turkiye-arasinda-alinan-karari-acikladi-40743939> adresinden alındı

Kauffer, R. (2003, Şubat 27). Quand la CIA fincait la construction européenne. Şubat 27, 2003 tarihinde www.perso.cs3i.fr adresinden alındı

Koçbaş, U. (2017, Mayıs 5). Yunanlar tarih kitaplarını yazacaklara tepki gösteriyor. Vatan. Ocak 25, 2018 tarihinde <http://www.ensonhaber.com/yunanlilar-tarih-kitaplarini-yazacaklara-tepki-gosteriyor.html> adresinden alındı

Kuş Cenneti Milli Parkı. (tarih yok). Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar genel Müdürlüğü. Ocak 25, 2018 tarihinde <http://www.milliparklar.gov.tr/mp/kuscenneti/index.htm> adresinden alındı

(1948). Le Congrès de l'Europe à La Haye (7–10 mai 1948). Ocak 29, 2010 tarihinde European NAVigator.: www.ena.lu adresinden alındı

Le Prix de l'Europe. (2018). Ocak 25, 2018 tarihinde <http://website-pace.net/fr/web/apce/the-europe-prize> adresinden alındı

Öztürk, Z. (2006). Seçimlerde Paranın Gücü (1 b.). Ankara: Ebabil Yayıncılık.

Öztürk, Z. (2016a). Le rôle du Conseil de l'Europe dans la démocratisation de la Turquie. Frankfurt: Peter lang.

Öztürk, Z. (2016b). Le rôle du Conseil de l'Europe dans le processus de l'adhésion de la Turquie a l'Union européenne. F. Berrod, & B. Wassenberg (Dü) içinde, Les relations entre le Conseil de l'Europe et l'union européenne Complémentarité ou Concurrence (Fare Cahiers b., s. 247). Paris: L'Harmattan.

Portfolio européen des langues (PEL). (2018). Ocak 23, 2018 tarihinde Conseil de l'Europe: [https://www.coe.int/fr/web/portfolio/accredited-and-registered-models-by-countrymodeles-accredites-ou-enregistres-par-pays#{"11839177":\["32\]}](https://www.coe.int/fr/web/portfolio/accredited-and-registered-models-by-countrymodeles-accredites-ou-enregistres-par-pays#{) adresinden alındı

Prix du Musée. (2018). Prix du Musée du Conseil de l'Europe (depuis 1977). Ocak 25, 2018 tarihinde <https://assembly.coe.int/Museum/PrixMuseeCE/PrizeWinners.asp#> adresinden alındı

Projeler. (2018). Avrupa Konseyi Program Ofisi Ankara. Ocak 25, 2018 tarihinde <https://www.coe.int/tr/web/ankara/programmes-in-turkey> adresinden alındı

Protocole11. (11 Mayıs 1994). à la Convention de sauvegarde des Droits de l'Homme et des Libertés fondamentales, portant restructuration du mécanisme de contrôle établi par la Convention STCE n° :155, Strasbourg.

Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun. (2011, Mart 3). Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Başkanlığı Mevzuatı Listesi. Ocak 25, 2018 tarihinde <https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Kurum/70203335> adresinden alındı

Rec.594. (1970, Ocak 26). relative au développement de l'enseignement des langues vivantes en Turquie. Conseil de l'Europe.

Rec10. (2001, Eylül 19). Recommandation(2001)10 du Comité des Ministres aux Etats membres sur le Code européen d'éthique de la police. Ocak 2018, 2018 tarihinde <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=Rec%282001%2910&Language=lanFrench&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864&direct=true> adresinden alındı

Rés.1(49). (1949, Ağustos 08). Admission de la Grèce, de l'Islande et de la Turquie.

Rés.1256. (2001, Haziran 28). Résolution 1256 sur le respect des obligations et engagements de la Turquie.

Res.2156(2017). (2017, Nisan 25). Le fonctionnement des institutions démocratiques en Turquie.

Rés.690. (1979, Şubat 1). Résolution 690 (1979) relative a la déclaration sur la police.

ResmiGazete21786. (1993, Aralık 12). Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi. Ocak 25, 2018 tarihinde <https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/74976> adresinden alındı

Sözleşmeler122. (1985, Ekim 15). Ocak 2018, 2018 tarihinde <https://rm.coe.int/16802eded0> adresinden alındı

Statut. (1949, Mayıs 5). Statut du Conseil de l'Europe STCE n° : 001. Strazburg.

- TBMM Araştırma Merkezi. (2006). Venedik Komisyonu (Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu), Türkiye'ye İlişkin Görüşleri, Seçimler, Yargı ve Referanduma İlişkin Karar ve Uygulama Kodları. Ocak 25, 2018 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/venedik_komisyonu.pdf adresinden alındı
- Turan, R. (2016). Türkiye'de Tarih Eğitiminde Bir Değişim Dinamiği: Tarih Vakfı. *Journal of Human Rights*, 3(13). Ocak 24, 2018 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/320614796_Turkiye%27de_Tarih_Egitiminde_Bir_Degisim_Dinamiği_Tarih_Vakfi adresinden alındı
- Wassenberg, B. (2016). Les relations entre le Conseil de l'Europe et l'Union européenne: entre concurrence et coopération de 1949 a nos jours. B. Wassenberg, & F. Berrod içinde, *Les relations entre le Conseil de l'Europe et l'union européenne Complémentarité ou Concurrence* (s. 247). Paris: L'Harmattan.
- Yılmaz, S. (2007). Avrupa Birliği'nin Tarih Eğitimi Yoluyla Oluşturmaya Çalıştığı Yeni Avrupa Kimliği ve Türkiye'nin Bu Yeni Kimliğe Uyum Çalışmaları. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Akademik İncelemeler Dergisi, 2(1). Ocak 24, 2018 tarihinde http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/salih_yilmaz_avrupa_birligi_tarih_egitimi.pdf adresinden alındı

SURİYE İÇ SAVAŞI: SAVAŞIN YARATTIĞI MÜLTECİLİK AKINININ TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NE YANSIMALARI

Kutluhan BOZKURT*

Özet

Arap Baharı sürecinde Suriye'de protestolar başladığında, birkaç aylık süre içinde bir rejim değişikliğini bekleyenler ciddi şekilde yanıldılar. Hemen yanı başımızda, 2011'den beri bölge coğrafyasını doğrudan etkileyen bir kriz ve savaş yaşanmaktadır. İç savaşın ciddi ekonomik, siyasal ve askeri sonuç ve etkilerinin olduğu bir gerçekliktir. İç savaşın hukuksal açıdan ortaya çıkardığı en büyük etki ve neticeyi mültecilik akınında görmek mümkündür. Mültecilik olgusunda ulusal hukuklar, uluslararası hukuk ve de AB hukuku perspektiflerini dikkate almak gereklidir. Savaşın bir diğer neticesi ise 7 yıldır bu bölgenin artık dünyaya terör ihraç eder bir konuma gelmesidir ki pek çok ülke bundan doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmektedir. Yakın bir zaman içinde bu savaşın sona erme ihtimali bulunmamaktadır. Bu da yaşanan trajedilerin artarak devam edeceğinin göstergesi olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Suriye'deki İç Savaş, Geçici Koruma, Mültecilik ve Hukuksal Durum, Geri Kabul Anlaşması.

GİRİŞ

Ortadoğu öylesine stratejik bir bölgedir ki; bu bölgede on yıllardır sıcak ve soğuk çatışmalar ve buna bağlı mültecilik ve göç olayları aralıklarla yaşanmakta ve görülmektedir. Ortadoğu'nun bu hassas yapısında şüphesiz ki bölgenin enerji zenginliği ve ciddi petrol rezerv ve üretimlerinin varlığı önemli rol oynamaktadır. Enerji ve petrol politikaları ve krizleri Ortadoğu'nun siyasal yapısında ve tarihsel gelişim sürecinde önemli bir etkiye sahiptirler. Ayrıca, Ortadoğu'da siyasal-askeri çatışma ve krizler de belirgin bir öneme sahiptir. Çok eskilere gitmeden, Arap-İsrail Savaşı (Altı Gün savaşı)¹ Irak- İran savaşı, Lübnan'ın İsrail tarafından işgali, Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)- İsrail Çatışmaları, Kuveyt'in Irak tarafından işgali ve 1. Körfez Savaşı, 2. Körfez Savaşı ve Irak Siyasal Rejiminin Yıkılışı ve Arap Baharı Süreci gibi önemli olayları hatırlamak mümkündür. Her bir çatışma, doğrudan -sivil- halk üzerinde yıkıcı etki yaratmıştır ve çok sayıda insanın yer/ülke değiştirmesine, zorunlu göçe ve mülteciliğe sebep olmuştur.

1949 tarihli IV Cenevre Sözleşmesi ve 1977 Protokolleri, (Yamaner, Öktem, Kurtdarcan, Uzun, GÜHFY 42), özellikle sivillerin korunmasına yönelik düzenleme ve hükümler içermektedir. Uluslararası Hukukun bu düzenlemeleri kapsamında, sivillerin keyfi ve hukuk dışı işlemlere uğramamaları hedefine yönelik hükümler yer almakta, sivillerin askeri gereklilik/zorunluluklar dışında göçe tabi tutulamayacakları evrensel bir norm olarak belirlenmiştir. (Sur, 2017: 304). Açıktır ki savaşların artan şiddetinin olumsuz bir sonucu olarak özellikle savaş mağdurlarının, sivillerin, silahlı çatışmalardan korunması önem kazanmış, bu konuda kapsamlı sözleşmeler yapılmasını gerekli kılmıştır. (Acer & Kaya, 2015: 354-355). 1977 Protokolleri bu gelişmenin bir sonucudur.

Arap Baharı ile başlayan sürece ayrıca dikkat etmek gerekmektedir, zira çok geniş bir coğrafyayı ve çok sayıda ülkeyi etkileyen siyasal ve reformist bir hareketten söz etmek gerekir. Arap Baharı bir dalga hareketi yaratarak, Arap ülkelerinin bulunduğu coğrafyayı, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'yu kısa süre içinde etkisi altına almış ve bu dalganın en son uğradığı ülke ise Suriye olmuştur. Yakın zamanda gerçekleşen ve tepeden bir rejim değişim

* Dr.; Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi ve Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi. E-posta: kbozkurt@ciu.edu.tr - kutluhan.bozkurt@yeditepe.edu.tr

hareketi olan Suudi Arabistan'daki süreci de Arap Baharı Hareketinin bir sonucu olarak görmek gerekir. Suudi Arabistan'daki değişim süreci Batı'nın, Amerika Birleşik Devletleri'nin desteklediği, bir dönüşümdür. Ortadoğu'ya güç veren ve şekillendiren küresel güçlerin yeni planlamalar yaptığı görülmektedir.

Arap Baharının yaratmış olduğu dalga hareketi Suriye'de kısa süre içinde bir değişim getirmemiş ve yaklaşık 7 yıldan beri sadece Ortadoğu'yu etkilen bir kriz olmaktan çıkıp tüm Avrupa'yı etkileyen bir iç savaşa yol dönmüştür (Bozkurt, 2016: 388). Ortadoğu'daki siyasal, askeri, ekonomik kriz ve çatışmaların etkileri, farklı siyasal denge ve ittifaklardan dolayı sadece bölge ile sınırlı kalmamaktadır. İran-İrak savaşı, Lübnan'ın İsrail tarafından işgali, Körfez Savaşları gibi Ortadoğu'nun yakın tarihindeki önemli süreçlerde de kriz, çatışmalar ve etkileri sadece Ortadoğu ile sınırlı kalmamıştır. Bu sürecin, civar ülkeleri ve dolaylı olarak çok sayıda ülke ve kuruluşları da etkilediğini söylemek gerekir.² Benzer şekilde, Suriye'deki -ve kısmen Irak'taki -iç savaş etkisini, ne yazık ki sadece bu ülke-ler içinde göstermemekte, oldukça geniş bir coğrafyayı, askeri, siyasal ve hukuki olarak etkilemektedir. Belirgin olarak Suriye iç savaşının en yakıcı ve ağır etkilerini doğrudan yaşayan ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Türkiye Suriye ile sınır ülkesidir ve oldukça uzun, 877 km, sınır hattına sahiptir. Bu uzun sınır hattı Suriye'deki savaşın ve etkilerinin doğrudan Türkiye'de yaşanmasına neden olmaktadır. İç savaşın başlaması ile birlikte bu coğrafyada çok ağır bir dram ve trajedi yaşandığı tartışmasızdır. (Bozkurt, 2016: 388-389).

1. ARAP BAHARI

Yakın bir geçmişte Arap coğrafyasında gerçekleşen önemli bir siyasal ve reformist hareket tarihsel süreç açısından önemlidir. Daha sonra "Arap Baharı" olarak adlandırılacak süreç 2010 yılında Tunus'ta başlamıştır. Kısa süre içinde diğer Arap ülkelerine yayılan protestoların ekseninde tek adam yönetimleri, temel hak ve özgürlüklerin yetersizliği ve sınırlamaları, özellikle ifade özgürlüğü-, siyasi yozlaşmalar, kötü yaşam koşulları, işsizlik, enflasyon gibi konular ve bu konulara ilişkin istemler öne çıkmıştır. Kriz ve siyasal çalkantılar zincirleme etki yaratarak hızlı bir şekilde yayılmış, kitlesel protestoları tetiklemiş ve pek çok ülkede şiddetli çatışmalara dönüşmüştür. Başta; Tunus, Mısır, Libya, Yemen, Suriye, Bahreyn gibi ülkelerde yaygın ve çok şiddetli protesto eylemleri gerçekleşmiştir. Buna karşılık ise Cezayir, Fas, Irak, Kuveyt, Lübnan, Sudan, Suudi Arabistan ve Umman gibi ülkelerde küçük çaplı protestolarla süreç nispeten daha sakin yaşanmıştır. (Bozkurt, 2017: 684-685).

Demokratik talepler, hareket ortaya çıktığında ve yaygınlaşmaya başladığında mücadeleye yön vermiştir. Arap ülkelerindeki bu yaygın protestolar ortaya çıktığında bu harekete, Prag Baharından esinlenerek, süreç içinde Arap Baharı denilmiştir. Arap Baharı, eylemlerin başladığı ülkelerde beklenen reform ve demokratikleşme hedeflerinin büyük bir kısmını yerine getirememiştir. Gerçi, Arap Baharı bazı ülkelerde (Tunus, Mısır, Libya gibi) rejim değişikliklerine yol açmışsa da, Suriye'de ise bu süreç, bölge ülkelerini de, (başta Türkiye, Irak, Ürdün, Lübnan olmak üzere), etkileyecek şekilde zaman zaman düşük yoğunluklu ve kimi zamanda yoğun çatışmaları barındıran bir bölgesel krize ve bazı ülkelerde iç savaşa dönüşmüştür. (Bozkurt, 2017: 684-685)

2. SURİYE'DEKİ İÇ SAVAŞ VE MEVCUT DURUM

Yukarıda da kısaca açıklandığı üzere Suriye iç savaşında farklı siyasal, askeri güçler ve ittifaklar söz konusudur. Açıktır ki iç savaş çok bilinmeyeli ve çok unsurlu denklemler, denklem içinde denklem, içermektedir ve majör ülkelerin soruna yaklaşımı ve beklentileri birbirinden tümüyle farklıdır. Bu ise bir çözümü veya çözüm olasılığını daha da zorlaştırmaktadır. Bölgedeki savaş ve ISIS (DAEŞ) terör yapılanmasını tetiklemektedir, bunun doğrudan etkisi ise terör saldırılarını Türkiye'de ve artık Avrupa'da da daha fazla görmek şeklinde olmaktadır.

Mevcut Şam Yönetimi, Rusya – İran ekseninde, hiç umulmayacak bir şekilde uzun süre direnmiş ve hali hazırda bu yönetimini sürdürmeye kararlı ve niyetli görünmektedir. Buna karşılık Türkiye'nin desteklediği Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ile Türkiye, sınırına komşu olası bir Kürt Devleti Yapılanmasını, bu noktada PYD etkinliği ve kontrolünü istememektedir.³ ABD ise bölgedeki ISIS (DAEŞ), şeriat kuralları ile yönetildiğini açıklayan ve tüm dünyaca radikal terör örgütü olarak kabul edilen yapı, etkinliğine karşı Kürtlerin oluşturduğu PYD yapılanması⁴ ile karşı askeri yapılanmaya girişmiştir. Bu girişim ve destek Türkiye'nin yoğun tepkisini çekmektedir. Zaman zaman İsrail'in de Suriye içinde özellikle İran destekli ve eksenli Hizbullah yapılanmasına karşı askeri müdahaleleri olmaktadır. Mevcut Şam yönetimine karşı Suudi Arabistan'ın da Sünni eksenli muhalif güçler ile Suriye denklemi içinde yer aldığını söylemek gerekmektedir. Fransa'nın başını çektiği bazı Avrupa ülkelerinin de Suriye denklemi içinde askeri ve siyasal bir güç olarak yer aldığını göz ardı etmemek gerekir.

Suriye'deki muhaliflerin Arap Baharı hareketinden etkilenerek başlattıkları eylem ve protestolar daha sonra sıcak çatışmaya dönüşmüş ve bu sırada Suriye'de rejimin kısa süre içinde yıkılacağı öngörülmüş, en azından Türkiye'de öyle hesaplanmıştı. Ancak rejimin, umulanın aksine, coğrafi üstünlüğünü kaybetmiş olmasına, 7 yıllık iç savaş sürecine rağmen halen Suriye'nin belirli önemli bölgelerini elinde tutmasının arkasında Rusya ve İran birlikteliğini ve stratejik yaklaşımının olduğunu ön görülmeliydi. Bu nedenle Suriye'deki bu gelişmeleri, vardığı nokta itibarıyla, Arap Baharı sürecinden ayırmak gerekir. Artık Suriye'nin kendisi, Ortadoğu'nun karmaşık yapısından ayrı olarak, çok daha bilinmeyenli bir denklem haline gelmiştir ve yakın bir zamanda bir çözüm bulunma olanağı uzak bir olasılıktır.

Suriye'deki iç savaş ve terörden etkilenen ve sayıları 4 milyona yaklaşan sığınmacı Türkiye'ye gelmiş⁵ ve burada yaşamaya başlamış ve 1 milyonu aşkın Suriyeli sığınmacı ise Avrupa ülkelerine akın etmiştir.⁶ Sığınmacı akını, kısa süre içinde Türkiye ve Avrupa ülkeleri açısından ender görülebilecek bir yoğunlukta olmuştur. Suriye'deki iç savaşın sona erdirilmesi için uluslararası düzeyde kimi girişimler olmuşsa da, bu girişimler şu ana kadar başarıya ulaşamamıştır. İlk görüşmeler Viyana'da başlamış ve ardından Cenevre'de sürmüştür. 2017 yılında ise Kazakistan'ın başkenti Astana'da ki görüşmeler de somut bir sonuca ulaşamamıştır.

Kasım 2017'de ise Rusya Lideri Putin'in organize ettiği, İran ve Türkiye'nin de en üst seviyede temsil edildiği/katıldığı Soçi -Suriye Zirvesi, her ne kadar Suriye'deki savaşı durdurabilecek bir uzlaşma sağlanmamışsa da bu zirvede, gelinen nokta yine de ilginç bir hususu ortaya çıkarmaktadır. Bu husus The Times yazarı Richard Spencer'ın yorumunda anlam bulmaktadır;

her üç devlet de bir şeyler kazandı. Putin, Arap dünyasına tutunduğu Suriye'de Rus nüfuzunu korumayı başardı. Ruhani, Doğu Akdeniz'de İran için daha güçlü bir etki alanı yarattı ve Esad'ın devrilmesine engel oldu. Esad'ın devrilmesi, Tahran'ın bölgedeki

müttefikli Hizbullah'la bağımlı keserdi. Türkiye de Suriye sınırlarının büyük bir kısmında Kürtlerin kontrolü ele geçirmesini engelledi.⁷

Soçi Zirvesi ile Türkiye'nin Suriye politikasında, en azından söylemlerinde, anlamlı değişiklikler göze çarpmaktadır. Mevcut Şam yönetiminin devam etmesine, gönüllü olmasa da, Türkiye'nin rıza gösterdiği veya buna artık çok itiraz etmediği, bu noktada son 6-7 yıllık söylemlerden vazgeçtiği ya da bu söylemleri artık kullanmadığı dikkat çekmektedir. Bu yeni söylemin kalıcılığı şüpheli ve uzun vadede Türkiye'nin yeni bir söylem değişikliğine girmesi ihtimal dahilindedir.

Suriye'de kısa vadede bir sonuç veya çözüm için bir yol haritası oluşturulması mümkün görünmemektedir. Üstelik görünen odur ki, Suriye'de surların durulması belki de uzun yıllara tekabül edecek bir süreci gerekli kılacağı, hatta bundan sonra Suriye'de hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacaktır. Şam Yönetiminin kontrolü dışındaki bölgelerde yeni oluşumlar, henüz yeni devletlerin oluşum süreci tamamlanmamışsa da özerk/otonom bölgeler hedeflenmektedir.

Suriye savaşına bağlı olarak artan sığınmacılık akını artık sadece Türkiye'yi etkilememekte, doğrudan Avrupa'yı ve özellikle Avrupa Birliği'ni hem politik hem de ekonomik anlamda etkilemeye başlamıştır. Bu süreç olarak Türkiye- AB ilişkilerini de öncelikle siyasi ve ekonomik düzlemde ve sonrasında da hukuki yükümlülükler bağlamında etkilemeye ve değiştirmeye başlamıştır. Özellikle mültecilik ve göçmenlik akını, gelebilecek yeni dalgalar hem Türkiye, hem de AB açısından yeni bir siyasi ve hukuki sürece neden olmuştur ve ileride de olacaktır.

2.1 İç Savaşın Etki ve Sonuçları

Suriye'de protestolar Mart 2011'de başlamıştır.⁸ Süreç içinde bu protestolar, bir iç savaşa neden olmuş, savaş sadece Suriye'yi etkilemekten çıkmış, komşu ülkeleri, nihayetinde diğer Avrupa ülkelerini ve sonuç itibarıyla AB'yi de etkiler hale gelmiştir. Savaşın askeri-politik, ekonomik, hukuki ve sosyolojik etkileri başlangıçta Ortadoğu da görülmekte iken, yoğun mültecilik akını ve ardından son birkaç yıl içinde Paris, Brüksel, Londra, Berlin'deki terör saldırılarıyla bu etkiler Avrupa'da da derinden hissedilmeye başlanmıştır.

Tüm dünyaca radikal terör yapılanması olarak kabul edilen ve şeriatı benimsediğini açıklayan, Irak ve Suriye'de önemli bir coğrafyayı kontrol eden ISIS, politik ve askeri bir model olarak bölgedeki kriz ve gerilimden beslenerek önemli bir güç haline gelmiştir. Bu olgu da, var olan mültecilik akını ve politik gelişmelerin temel unsuru olarak dikkat çekmektedir. Ortadoğu, daha doğrusu Suriye ve Irak, artık küresel terörün doğduğu ve ihracının yapıldığı yerler olarak öne çıkmaktadır. Sonuç itibarıyla, Suriye'deki savaş ile Suriye ikinci bir Afganistan oluşmuştur.

2.2 Askeri Durum- Politik Sonuçlar

Savaşın öncelikli olarak askeri-politik etkiler ve sonuçlar içerdiğini, etkilerinin salt Suriye'de değil, Ortadoğu'da hatta orayı da aşar şekilde Avrupa'yı da etkilemeye başladığı da açıktır. Politik etki, askeri müdahaleleri de beraberinde getirmiştir. Halen Suriye'de askeri güç olarak ABD, Fransa, Rusya, zaman zaman da Türkiye aktif olarak savaşa müdahalede bulunmakta ve bu ülkelerin hedefinde ise ağırlıklı olarak ISIS ve diğer radikal gruplar yer almaktadır. Türkiye ise özellikle PYD'ye ve onun askeri yapılanmasına yönelik

operasyonlar yapmaktadır. Suriye ve Irak'taki savaşın kısa sürede sonuçlanması mümkün görünmemektedir. Suriye'nin parçalanması ile sonuçlanabilecek bir çözümün ise daha olası olduğunu öngörmek çok hatalı olmayacaktır.

Bölgedeki savaşın ilk dönemlerinde Şam-Rusya-İran eksenli bir cephe ile ABD/Fransa (+AB) ilave olarak Türkiye/Suudi Arabistan (+Katar) eksenli bir cephe oluşmuştur (Tanış, 2016, Hürriyet: 14 Şubat 2016). Her üç cephenin de soruna yaklaşımı ve öncelikleri farklıdır. Bu denklemde ABD öncelikle "ISIS ile mücadeleyi" başa koymakta, AB ise "mülteci gelmesin, ne olursa olsun" yaklaşımında. Türkiye ise PYD⁹ güçlenmesin ve bir "Kürt koridoru, bölgesi oluşmasın ve bu engellensin" yaklaşımında, ayrıca Suudi Arabistan ve Katar'la birlikte Türkiye "Özgür Suriye Ordusu" ve diğer Sünni muhalif gruplar desteklensin ve bir "Sünni devlet kurulsun" hedefinde hareket etmektedirler (İdiz, Cumhuriyet: 25 Kasım 2015). Daha sonra, Suudi Arabistan'ının Katar'la diplomatik ilişkilerini kesmesi, siyasal gerilim yaşamaları, Suriye'deki Katar destekli oluşumları "terör yapılanması" saymaları ve Türkiye'nin de bu yeni krizde Katar'a açık destek vermesi ile Suriye'deki Suudi Arabistan-Katar ve Türkiye ittifakının eskisi gibi işlemediğini söylemek gerekir. Buna karşılık Rusya ise Akdeniz'de etkin olmaya ve Esad'la bir çözüme odaklı, İran ise Suriye'de bir Sünni devlet olasılığına karşı Esad'ı desteklemektedir. Bu siyasal ve askeri bölünmüşlük zaman zaman kısa süreli iş birliktelikleri, operasyon zamanını ve yeri hakkında bilgi paylaşımı, bilgi aktarımı gibi yaratmış olsa da zaman zamanda tarafları çatışma noktasına da getirmektedir.

2.3 Ekonomik Etkileri ve Sonuçları

Savaşın ve sığınmacıların getirmiş olduğu bir ekonomik maliyet şüphesiz ki sadece Türkiye'yi etkileyen bir olgu değildir. Başta Suriye¹⁰ ve diğer komşu ülkeler (Irak, Lübnan, Ürdün ve Mısır)¹¹ ile AB'ni de, yoğun mültecilik akını sebebiyle, ekonomik olarak etkilemiştir. Ancak ağırlıklı olarak Türkiye, Suriye ile olan dış ticaretini kaybetmiş, ilave olarak, sığınmacıların sayısının 4 milyona yaklaşması ile de ciddi bir maliyetle karşılaşmıştır. 2017 yılı sonu itibariyle sadece sığınmacıların Türkiye'ye maliyeti 30 milyar Doları geçmiştir¹² (Orhan, 2015: Orsam Report No.1945). Üstelik askeri müdahaleler, güvenlik tedbirler ile ayrıca, Suriye ve bölge ülkeleri ile yapılamayan dış ticaretten kaynaklı kayıplar da bu maliyete dahil değildir. Bunlar da ilave edildiğinde çok ciddi bir ekonomik bedelin de ödenmekte olduğu ortaya çıkmaktadır.

Savaşın Suriye ekonomine etkisi ise Suriye Siyasi Araştırma Merkezi'nin (SCPR) verilerine göre 255 milyar Dolar civarında olduğu açıklanmıştır¹³ (SCPR, 2015: Syria Alienation and Violence Impact of Syria Crisis Report 2014). Belirtmek gerekir ki, gerçekte bu rakam çok daha yüksektir. Yoğun mültecilik akını nedeniyle Avrupa'nın da ciddi bir mali yük altına girdiğini unutmamak gerekmektedir. Hatta bu sürecin üye ülkelere maliyetinin her geçen gün daha da arttığını, bunun da üye ülkeler içinde soruna ve çözümüne farklı yaklaşıma neden olduğu da ortaya çıkmıştır.¹⁴

2.4 Hukuki Etkileri ve Sonuçları

Tartışmasız, Suriye savaşı ve sığınmacıların sayısının çokluğu nedeniyle, sürecin hukuki etkilerin de olacağı açıktır. Hukuki etkiler ekseninde öncelikle iç hukuk açısından sığınmacıların hukuki durumu ve statüleri, Türkiye'nin uluslararası hukuktan, doğal olarak antlaşmalardan, iki taraflı ve çok taraflı olmak üzere, kaynaklanan hukuki yükümlükleri de söz konusu olmaktadır. İlave olarak; sürecin, Türkiye'nin AB'ne üyelik için aday bir ülke

konumunda olmasından dolayı, AB ve Ortaklık hukuku açısından da hukuksal etki ve dönüşümlerinin de olacağı açıktır. Suriye savaşının yoğun yaşandığı ve ciddi mültecilik akınlarının yaşandığı dönemde Türkiye'nin AB ile "Vize Muafiyeti ve Geri Kabul Anlaşmasını"¹⁵ imzalaması nedeniyle; hem Türkiye açısından, hem de AB açısından mültecileri de ilgilendiren hukuksal bir metin¹⁶ ortaya çıkmıştır (Council Decision, 2014: 2014/252/EU).

Türkiye, Suriye savaşı ve yoğun sığınmacı akını nedeniyle, AB'nin uzun zamandır Türkiye'den talep etmiş olduğu "Geri Kabul Anlaşmasını" en nihayetinde imzalayarak, ortaklık hukuku ve üyelik müzakereleri açısından hukuksal sorumluluk altına girmiştir. Ancak, son iki yıldır fiili olarak AB-Türkiye ilişkilerinin taraflar arasındaki gerilim ve karşılıklı restleşmeler yüzünden durmuş olması ki; buna etki eden nedenlerden biri de Avrupa Parlamentosunun AB-Türkiye ilişkilerinin dondurulması tavsiyesi kararıdır,¹⁷ Vize Muafiyeti ve Geri Kabul Anlaşmasının¹⁸ uygulanabilirliği sorunlu hale gelmiştir.

AB'de ise yoğun mülteci akını nedeniyle sınır kontrollerinin tekrar başlaması Schengen Anlaşmasının fiilen dikkate alınmaması sonucu doğurmuş, hatta Schengen anlaşmasının hukuki durumunu AB içinde tartışılır hale gelmiştir. Bu sonuç ise AB'nin hukuksal olarak büyük sıkıntılar yaşamaya başladığının da bir göstergesi olmaktadır. Sonuç itibarıyla; savaşın ve sığınmacıların yaratmış olduğu en önemli hukuksal etki ve neticeler, AB ve Türkiye arasında imzalanan "Vize Muafiyeti ve Geri Kabul Anlaşması" ile Schengen Anlaşmasının AB üye ülkelerince askıya alınması ve bağlayıcılığını –yasallığının tartışmaya açılması olarak dikkat çekmektedir.

Suriye iç savaşının ve sığınmacı akınının AB-Türkiye ilişkilerini doğrudan etkilediğini ve taraflar arasında var olan gerginliği daha da arttırdığı görülmektedir. Her iki tarafta mevcut durumu kendi lehine kullanmaya çalışmakta, bu ise mevcut durumu taraflar açısından daha da kritik hale getirmektedir.

3. SİĞINMACI AKINI, SİYASİ VE HUKUKİ SONUÇLARI

Kriz, çatışma ve sonrasında başlayan iç savaş nedeniyle Suriye bugün farklı güçlerin elinde bölünmüş durumdadır. Bir savaşın en yıkıcı tarafı sivil ve masum insanların bundan doğrudan ve en ağır tahribatı almalarıdır. Suriye İnsan Hakları Gözlemevi'nin raporlarına göre savaşın başlamasından 2017 yılı başına kadar olan sürede 470.000'den fazla (gerçekte sayının çok daha fazla olduğu düşünülmektedir), insan hayatını kaybetmiştir.¹⁹ Buna karşılık ise Suriye Siyasi Araştırma Merkezi'nin (SCPR) verilerine göre ise 670.000'den fazla insan bu savaşta yaşamını yitirmiş, yaralı sayısının ise 1,9 milyondan fazla olduğu söylenmektedir²⁰ (SCPR, 2015: Syria Alienation and Violence Impact of Syria Crisis Report 2014). Bu kanlı sürecin bir diğer faturası ise çok sayıda insanın Suriye'yi terk etmek zorunda kalmasıdır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) verilerine göre, savaştan komşu ülkelere kaçan mültecilerin sayısı 4 milyonu geçmiş, bunun ise son 25 yıldır UNHCR'in yetki alanındaki, tek başına dünyadaki en büyük mülteci krizi olduğu açıklanmıştır.²¹ Bu sayıya ilave olarak en az 8 milyon kişinin de Suriye içinde yerlerinden edilmiş durumda olduğu UNHCR tarafından açıklanmaktadır.²² Bu rakamlar, BM Mülteciler Yüksek Komiserliğine (UNCHR) göre, "bu bir nesilde tek bir çatışma nedeniyle yerlerinden edinilmiş en büyük mülteci nüfusu" olarak kayıtlara geçmiş durumdadır.²³

Suriye'den kaçan vatandaşların, mültecilerin, bölgedeki komşu ülkelere göre dağılımı 2012-2016 sonu itibarıyla şu şekildedir (The World Bank Report, 2017: 73):²⁴

Ülkeler	Ocak 2012	Aralık 2013	Aralık 2014	Aralık 2105	Aralık 2016
Lübnan	6.916	138.213	884.017	1.159.396	1.011.366
Ürdün	4.013	116.778	576.354	623.338	655.496
Türkiye	9.500	174.598	560.129	1.622.839	2.814.631
Irak	180	66.920	213.223	233.525	230.836
Mısır	924	12.386	131.707	138.212	116.013
Kuzey Afrika	Veri Bulunmuyor	Veri Bulunmuyor	Veri Bulunmuyor	Veri Bulunmuyor	29.275
Toplam	21.533	509.345	2.365.430	3.777.410	4.857.617

Tablodan da görüleceği üzere; diğer ülkelerdeki tüm mültecilerin toplam sayısından daha fazla mültecinin Türkiye’de bulunuyor olması, Suriye iç savaşının, ekonomik, siyasi ve hukuki etkilerinin doğrudan Türkiye’de yaşanmasına neden olduğu ortaya çıkmaktadır. Yakın zamana kadar Türkiye içinde, Suriyeli mülteciler ile vatandaşlar arasında çatışma ve gerilimlerin olduğu da basına yansımıştır. Bu kadar yoğun mültecinin bir ülkede bulunması ve yerleşik hayata geçmesi, o ülkenin morfolojik ve sosyolojik yapısında orta ve uzun vadede değişikliklere, zaman zaman da toplum içinde çatışma ve gerilimlere yol açacağı öngörülmelidir. Bu konularla ilgili ciddi bilimsel çalışmalara ve araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

3.1 Avrupa’daki Suriyeli Mülteciler ve Hukuksal Durumları

Şüphesiz ki çok yoğun mülteci akını Avrupa’yı ciddi anlamda etkilemeye başlamıştır. Akından en fazla etkilenen ülkelerin başında ise AB üyesi ülkeler olan Almanya, İsveç, Macaristan, Avusturya, İtalya gelmektedir.²⁵ BM Mülteciler Yüksek Komiserliği verilerine göre Suriyelilerin en çok iltica başvurusu yaptığı Avrupa ülkeleri, başlangıçtan 2017 yılı ortalarına kadar, %64 oranında Almanya ve İsveç, %24 oranında Macaristan, Avusturya, Hollanda, Yunanistan ve Danimarka ve %16 oranında ise diğer Avrupa ülkeleri olarak dikkat çekmektedir.²⁶ Buna karşılık Türkiye’nin kabul ettiği Suriyeli sayısı, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin son verilerine göre 2.900.000’den fazladır.²⁷ Lübnan’ın ise kabul ettiği mülteci sayısı 1 milyondan fazladır,²⁸ Ürdün’ün ise kabul ettiği Suriyeli mülteci sayısı ise 700 bin civarındadır.²⁹ Verilerden de anlaşıldığı üzere, Suriyeli mülteciler Avrupa’da yoğun olarak Almanya ve İsveç’i, bölgede ise Türkiye’yi tercih etmektedirler. Avrupa’da Suriyeli mültecilerin sayısının artması her şeyden önce bir politik süreci de beraberinde getirmiştir. Başlangıçta Suriyeli mültecilere karşı Avrupa’da görece bir hoş görüş varken, mülteci sayısının artmasına paralel olarak politik karşı tepkiler de gelmeye başlamıştır. Bu karşı politik tepkinin yaygınlaşmasına DEAŞ’in Avrupa’da terör eylemlerine başlamasının, uyuyan terör üyelerini harekete geçirmesinin de bir katkısının olduğu açıktır.³⁰

Mültecilerin AB üye ülkelerine ayrıca bir maliyette getirdikleri ve bununda sonuçta üye ülkelerin vatandaşlarına yansıtacağı da ortaya çıkınca, bu kere de mültecilik akının durdurulması için arayışlara girilmiştir. Bunun en somut yansıması ise AB tarafından Türkiye’ye biçilen bir nevi özel koruma, “Jandarmalık”, rolü olmuştur. Bu rolde Türkiye’ye verilecek 3 milyar (daha sonra ilave olarak 3 milyar daha verileceği söylenmiştir) Euro yardım fonu karşılığında Türkiye’deki sığınmacıların ülkede tutulması, bir başka ifade ile AB’ne gönderilmemesinin sağlanması, AB tarafından kabul edilmiştir.³¹ Ancak Türkiye’nin açıklamaları bu fonun henüz Türkiye’ye verilmediği yönünde olmakla birlikte, daha sonra bu paranın Türkiye’ye aktarılmaya başlandığı açıklanmıştır.³² Türkiye ile AB arasında Geri Kabul Anlaşmasının imzalanması ile Avrupa’daki işe yaramayacak veya riskli-sorunlu- olan

mültecilerin Türkiye'ye geri yollanmasının uluslararası hukuki alt yapısı da sağlanmıştır. Ancak tüm bu çabalara rağmen bu anlaşmanın yine de Avrupa'ya olan mültecilik akınına engellemeyeceği açıktır (Bozkurt, 2017: 699-700).

Avrupa ülkelerine mülteci olarak giden Suriyelilerin başvurularını her ülke kendi iç hukuk mevzuatı ve taraf olduğu uluslararası sözleşmeler çerçevesinde değerlendirecektir. Başka bir ifade ile uluslararası koruma sağlama konusundaki temel sorumluluk bireyin iltica/sığınma talep ettiği devlete ait bulunmaktadır (Çiçekli, 2009: 15). İlave olarak; AB üyesi ülkelerin AB Hukukundan kaynaklanan hukuki sorumluluklarının da var olduğunu göz ardı etmemek gerekmektedir. AB Hukuku genelinde ve Schengen Anlaşması³³ özelinde mültecilik düzenlemeleri gereği, hukuksal koşul ve mültecilik niteliğini taşımayan/bulandırmayan sığınmacıların geldikleri ülkeye iadesi söz konusu olacaktır. Hatta bu kapsamda, Almanya, kendi ülkesine Avusturya'da giriş yapan bir kısım mültecileri Avusturya'ya, Avusturya'da aynı şekilde Macaristan'a geri göndermiştir.³⁴

AB'nin sınır kontrolü, sığınma ve göç konusundaki yetkisi, Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanının bir parçasıdır (Özkan, 2011: 298) (Bozkurt & Rottmann, 2017: 1592-1593). Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Andlaşmaya göre (ABİA 67 madde), AB temel haklara, üye devletlerin farklı hukuk sistem ve geleneklerine göre saygılı olarak özgürlük, güvenlik ve adalet alanı yaratır (Özkan, 2011: 298) (Bozkurt & Rottmann, 2017: 1592-1593) (ABİA 67/1).³⁵ AB içinde üye ülkeler arasındaki –iç- sınırlarda kontrol olmamakla birlikte, dış sınırlar üye devletler arasındaki dayanışma prensibine göre 3. ülke vatandaşlarına karşı sığınma, göç ve dış sınırların kontrolü konusundaki ortak politikalara göre korunmaktadır (Özkan, 2011: 298) (Bozkurt & Rottmann, 2017: 1592-1593) (ABİA 67/2).³⁶

Olağanüstü gelişmeler ve yoğun mülteci akını nedeniyle Avrupa ülkeleri, özellikle AB ülkeleri, bu akınına karşı kendi iç mevzuatlarını ve kurallarını da gözden geçirmeye başlamışlardır. Keza aynı şekilde AB'de yeni düzenlemeler için çalışmalar başlamıştır. Mülteci akınıyla baş edebilmek için yeni düzenleme ve kuralların AB üyesi ülkelerde yürürlüğe girecektir (Brenke, 39.2015: 511-523). Hatta konuyla ilgili Avrupa'da bu alanda çok sayıda akademik çalışmaların sayısının arttığını da söylemek mümkündür (Schamman, 2015: 161-182) (Bank, 2000: 69:257-288). Sonuç itibarıyla; bu kadar yoğun bir göçmen akınının Avrupa'nın (AB ve üye ülkelerin) mülteci ve göçmenlik politikalarının ve yasal mevzuatlarının üzerinde kısa ve orta vadede önemli değişikliklere neden olacaktır.

3.2 Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuksal Durumu

İncelenmesi gereken bir diğer husus ise, Türkiye'deki Suriyelilerin hukuksal statüsüdür. Her şeyden önce "iltica ve sığınma taleplerinin" ortaya çıkmasına neden olan temel unsur, devletlerin vatandaşlarını korumamaları veya koruyamamalarıdır (Bozkurt & Rottmann, 2017: 1593-1594). Çatışma ve şiddet ortamı insanların ülkelerinde karşılaştıkları savaş, şiddet, yoksulluk, işsizlik, dinsel, etnik, ideolojik baskılar, çevresel/ekolojik ve doğal afetler vb. gibi farklı nedenlerle maruz kaldıkları baskılar, yaşam ve özgürlüklerine yönelik hayati tehditler, bu kimselerin başa ülkelere göç etmelerine neden olmaktadır (Bozkurt, 2016: 392). Her devlet, 1993 Viyana Deklarasyonu ve Eylem Planı'na³⁷ göre temel hak ve özgürlükleri korumakla yükümlüdür (Abass, 2012: 676). Ağır insan hakları ihlalleri, politik hakların tanınmaması ve temel hak ve özgürlüklerin evrensel ölçütte korunmaması da mültecilik için bir başka önemli etmen olarak ortaya çıkmaktadır. Bilindiği üzere, İnsan Hakları, devlet tarafından tanınsın ya da tanınmasın, anayasalarla güvence altına alınsın veya alınmasın, ayırım gözetmeksizin bütün insanların, sığınmacı ve mülteciler de dahil olmak üzere, kullanacağı hak ve özgürlükleri içeren uluslararası ahlaki-moral kavramlardır (Bulut,

2009: 9). İnsan Hakları kavramının evrenselleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesinin kabulü ile birlikte, uluslararası düzeyde bir standardın yakalanması (Dixon, 2007: 345), mültecilik ve sığınmacılığa ilişkin yeni düzenlemelerin yolu açmıştır.

1950-51’de BM Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin kurulması ve Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesinin kabul edilmesi “mültecilerin uluslararası” hukuk düzleminde korunması bir dönüm noktası olmuştur (Bozkurt & Rottmann, 2017: 1593). Sözleşme, bu sözleşmeyi imzalayan ülkeler açısından bağlayıcılık yükümlülüğü getirmektedir (Musgrave, 1997: 302). Türkiye sözleşmeyi 29 Ağustos 1961 tarihinde, 359 sayılı kanunla onaylamıştır.³⁸ Ayrıca 1951 Cenevre Sözleşmesine ek 1967 tarihli Protokol ile Sözleşmedeki “coğrafi ve zaman” sınırlamaları kaldırılmış ve böylece Sözleşmede uluslararası koruma fikri daha evrensel boyuta taşınmıştır (Bozkurt & Rottmann, 2017: 1593). Türkiye, 1967 Protokolünü 1 Temmuz 1968 tarihinde onaylamış ancak; Cenevre Sözleşmesi ile düzenlenen coğrafi sınırlama ilkesini³⁹ sürdürmeyi seçmiştir. Türkiye şu anda, Avrupalı ve Avrupalı olmayan mülteciler arasında bu ayrımı etkin bir şekilde uygulayan tek ülkedir (Bozkurt, 2016: 292). Devamla, Türkiye’de bu kavramlar 2014 tarihli, 6458 sayılı *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*’nda düzenlenmiş durumdadır.⁴⁰ Tüm bunların haricinde, ulusal mevzuatta bazı ikincil hükümlerde bulunmaktadır.⁴¹

Türk iç hukuk düzenlemelerine göre Türkiye, Avrupa ülkeleri haricinde gelen 3. ülke vatandaşlarını mülteci olarak kabul etmemektedir. Buna karşılık; Avrupa dışından gelenlerin üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, *şartlı mülteci statüsünde* geçici olarak Türkiye’de kalmasına izin verilmektedir. Uluslararası koruma arayan yabancılar Türkiye’ye adım attıklarında mülteci veya şartlı mülteci statülerini almak için başvuruda bulunmak durumundadırlar. Bu kişilere, kendilerine statüsü verilene kadar, Türkiye’de “uluslararası koruma başvuru sahibi” denilmektedir. Türkiye’deki iç hukuk mevzuatı kapsamında ve düzenlemelerinde “sığınmacı” kavramı yer almamaktadır. Netice itibariyle, iç hukuk mevzuatı gereği, 6458 sayılı kanun kapsamında yayınlanan Geçici Koruma Yönetmeliğine göre,⁴² Türkiye’deki Suriyeliler “geçici koruma” statüsündedirler ve bu kişiler yasa gereği, bireysel başvuru olan şartlı mülteci konumu için başvuru yapamazlar. Geçici koruma, ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak ülke sınırlarına gelen veya sınırlardan ülkeye bir şekilde giren ve haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılar sağlanan korumayı ifade etmektedir (Bozkurt, 2016: 393).

Türk Hukuku açısından Suriye’lilerin durumu ile ilgili kavramlar karmaşası olduğu açıktır ve gerçek olan ise Suriye’lilerin hukuksal olarak “Geçici Koruma” kapsamında tanımlanmaları ve “şartlı mülteci” başvurusu yapmaya haklarının olmadığıdır. Uluslararası düzeyde ise buna karşılık, Uluslararası Af Örgütü’nün yayınladığı rapor ve açıklamalarda Türkiye’deki bu kavram karmaşasından uzak durularak, Türkiye’deki Suriye’liler için daha evrensel bir kavram olan “mülteci/sığınmacı” hukuksal tanımlaması kullanılmaktadır.⁴³

SONUÇ

Suriye’deki protestolar önce çatışmaya ve ardından da iç savaşa dönüştüğünde, bu ülkedeki rejimin de Arap Baharı hareketini yaşayan diğer ülkelerdeki rejimlerin sonu gibi bir sonla karşılaşacağı düşünülmüştür. Bir başka ifade ile çatışmaların sıcak savaşa dönüştüğü dönemde mevcut rejimin birkaç ay içinde yıkılacağı öngörülmüştür. 7 yılı aşkın

bir süredir Şam Yönetiminin, ülkenin büyük bir kısmında kontrolü kaybetmiş olsa bile, hala iktidarda olması, rejimin birkaç ay içinde yıkılacağını öngörenlerin büyük resme bakamadıkları, bir nevi siyasi ve diplomatik miyopi(zm)'in etkisinde kaldıkları ve bu bakış açısıyla olayı değerlendirdikleri, Rusya, Çin ve İran faktörlerini çok dikkate alamadıklarını göstermektedir. Bu yanılgıya düşen sadece Türkiye değildir, başta ABD, Fransa gibi ülkeler de ummadıkları bir netice ve çok karmaşık bir denklemlerle karşı karşıya kalmışlardır. Bölgedeki savaşı, küresel aktörlerin enerji ve petrol politikalarına yönelik hedeflerinden ayrı tutmak hatalı olur, zira enerji ve petrol- boru hatları- Ortadoğu'nun siyasi ve askeri yapısında önemli bir etkiye sahiptir.

İç savaşın etkilerinin sadece bölgede ve komşu ülkelerde değil, Avrupa ülkelerinde hissedilmesi ve görülmesi, yaşanan trajedinin büyüklüğünün göstergesidir. İç savaşın şüphesiz ki siyasi, askeri, hukuki sonuç ve etkileri olmuştur. Bu savaş Ortadoğu'yu daha da bilinmez ve karmaşık hale getirmiştir. Savaşın, ölüm ve yaralanmalardan sonra, en büyük trajedilerinden biri yoğun bir mültecilik akınına başlatmış olmasıdır ve öncelikle komşu ülkelerin bundan etkilenmesi, sonrasında Avrupa ülkelerinin de paylarına düşeni almasıyla trajedi başka bir aşamaya geçmiştir. Türkiye bu savaşın doğrudan en büyük etkisini yaşayan ülkelerden biridir. Bu neticede bazı diplomatik ve siyasi hataların da rol oynadığını söylemek gereklidir. Suriye iç savaşında Türkiye tüm ülkeler içinde en büyük sayıda mülteciyi kabul etmiş ve bu mülteciler için 30 milyar Dolar'dan fazla harcama yapmıştır. Yoğun mülteci akını Türkiye AB ilişkilerini de etkilemiştir, taraflar arasında zaten gerilimli olan müzakereleri iyice durma noktasına getirmiştir. Her ne kadar taraflar arasında Geri Kabul ve Vize Serbestisi Anlaşması imzalanmışsa da gelinen nokta itibariyle ilişkiler donmuş ve anlaşmanın uygulanabilirliği çok zorlaşmıştır. Yakın bir zaman içinde taraflar arasındaki bu gerilmiş ilişkide bir yumuşama beklenmemelidir.

Türk Hukuku açısından Suriyelilerin durumu ile ilgili kavramlar karmaşası olduğu açıktır ve Suriyelilerin hukuksal olarak "Geçici Koruma" kapsamında tanımlanmaları ve "şartlı mültecilik" başvurusu yapmaya haklarının olmadığını söylemek gerekir. Ayrıca dikkate alınmalıdır ki ciddi sayıda mültecinin bir ülkede bulunması ve o ülkeye yerleşmesi, o ülkenin morfolojik ve sosyolojik yapısında orta ve uzun vadede değişikliklere, kimi zamanda çatışmalara yol açacaktır. Bu değişim ve risklerin analizi için ciddi bilimsel çalışmalara, raporlara ve araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Suriye iç savaşının yakın bir zamanda bitme olasılığı bulunmamaktadır. Uzun yıllar bu kaotik atmosferin sürmesi ve ağır trajedilerin artarak yaşanması güçlü bir olasılıktır. Bir diğer gerçeklik ise bölgedeki krizin, daha doğrusu iç savaşın, artık dünyanın her tarafına terör ihraç eder boyuta ve konuma gelmesidir. Suriye iç savaşı ile birlikte dünyadaki terör saldırılarının sayılarında ciddi bir artış olmuştur. Savaşın uyuyan pek çok terör hücrelerini uyandırdığını ve bununda saldırıların daha artmasına etki edeceğini öngörmek mantıklı olacaktır.

NOTLAR

* <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40157650>

² Bileşmiş Milletler (BM), NATO, Avrupa Topluluğu (AT) gibi.

³ 20 Ocak 2018 tarihinde Türkiye, ÖSO ile birlikte Suriye'ye yönelik, özellikle Afrin ve civar bölgeleri kapsayacak şekilde, askeri müdahalede bulunmuştur, işbu makalenin yazımı sırasında bu müdahale devam etmekteydi.

⁴ PYD, Türkiye tarafından terör yapılanması ve örgütü olarak kabul edilmektedir. Suriye'deki krizin ilk zamanlarında ve PYD'nin oluşum sürecinde Ankara ile PYD arasında sıcak ilişkiler olduğu hatırlanmalıdır. PYD'nin ABD ile daha doğrusu Suriye'deki ABD Askeri Birlikleri ile iyi ilişkilerinin olduğu, PYD'nin ISIS'e karşı askeri güç olarak kullanıldığı görülmektedir.

⁵ "Resmi veriler ve bazı uzmanların çalışmaları, BM'nin 2 milyon 900 bin olduğunu açıkladığı Türkiye'deki mülteci sayısının 3,5 milyondan aşağı olmadığını gösteriyor. Dünyada en çok göçmen ve sığınmacının bulunduğu Türkiye, Suriye'deki 6 yılı dolduran iç savaştan kaçanların yarısından fazlasına ev sahipliği yapıyor." <http://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyede-m%C3%BClteci-say%C4%B1s%C4%B1-tahmin-edilenden-y%C3%BCkse/a-39323369>

⁶ <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>

⁷ <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42079597>

⁸ <https://www.hrw.org/report/2011/06/01/weve-never-seen-such-horror/charges-against-humanity-syrian-security-forces>

⁹ Demokratik Birlik Partisi Kürtler tarafından 2003 yılında Suriye'nin kuzeyinde kurulmuştur. Kurulduktan sonra Ankara ile aralarında iyi ilişkiler mevcuttu. Şu anda böyle bir ilişki bulunmamaktadır. Yalnız Ortadoğu'da ve Suriye'de ittifaklar-karşıtlıklar çok çabuk değişebilmektedir. İttifak halinde olanlar daha sonra karşıt yapılar içinde olabilmekte, düşman/karşıt olanlar ise daha sonra ittifak kurabilmektedir.

¹⁰ http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/06/150624_suriye_ekonomi

¹¹ Bu ülkelerin kaybı Dünya Bankası verilerine göre 35 Milyar Doları aşmaktadır. Bkz. <http://europe.newsweek.com/high-cost-turkey-syrian-civil-war-403535?rm=eu> Ayrıca bkz. <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/MNA/extended-summary-impact-of-ISIS.pdf>

¹² <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201712061031278968-recep-akdag-suriyelilere-harcanan-para/> Bkz. <http://europe.newsweek.com/high-cost-turkey-syrian-civil-war-403535?rm=eu>.

¹³ <http://www.worldbank.org/en/country/syria/publication/the-toll-of-war-the-economic-and-social-consequences-of-the-conflict-in-syria>

¹⁴ <http://www.publicfinance.co.uk/feature/2016/01/counting-cost-refugees>

¹⁵ <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss554.pdf>

¹⁶ "International Agreement between the European Union and the Republic of Turkey on the readmission of persons residing without authorisation", Official Journal Of the EU of 07 Mai 2014 L134/3.

¹⁷ Strasbourg'daki oturumda yapılan oylamada, Türkiye Raportörü Kati Piri'nin hazırladığı rapor 64'e karşı 477 oyla kabul edilirken, 97 üye de çekimser kalmıştır. Bilindiği üzere AP'nin oyladığı bu yıllık Türkiye değerlendirme raporu tavsiye niteliğinde olup, bağlayıcılığı bulunmamaktadır, ancak uzun vadede AB politikalarını belirlemek ve ön görmek açısından önemlidir. Bkz. <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40518455>

¹⁸ "Geri Kabul Anlaşması" kapsamında Türkiye'nin en önemli yükümlülükleri AB ülkeleri tarafından iade edilecek sığınmacılar için uygun yerlerin hazırlanması ile Geri Kabul Anlaşmasına bağlı olarak iç hukuk mevzuatının ve uygun hale getirmesi ve sığınmacıların hukuksal statülerinin tespiti ve tayinine yönelik düzenlemelerin hazırlanması olarak belirlenmiştir. Türkiye açısından ise bir diğer hukuki yükümlülük ise "vize muafiyeti sürecinde" AB'nin yerine getirilmesini beklediği yükümlülüklerin yerine getirilmesi halinde vize muafiyetine onay verilmesi olarak belirlenmişti. Vize muafiyeti sürecine bağlı yol haritasında kayıtlı toplam 72 kriter tayin edilmiş, bu kriterlerin büyük bir kısmı Türkiye tarafından yerine getirilmiştir. Bununla birlikte Türkiye'nin bu aşamada karşılamaktan uzak olduğu kriterler, Europol ile operasyonel işbirliği, sınır yönetimi ile ilgili mevzuat, ikili Geri Kabul yükümlülüklerin uygulanması, tüm AB üyesi ülkelere ortak bir vize politikası uygulanması ve geri kabul başlıkları altında yer almaktadır. Ancak gelinen nokta itibarıyla Geri Kabul Anlaşması fiili olarak donmuş durumdadır (Bozkurt, 2017: 701-705) (Bozkurt & Rottmann, 2017: 1594).

¹⁹ <https://www.theguardian.com/world/2016/feb/11/report-on-syria-conflict-finds-115-of-population-killed-or-injured> Ayrıca bkz. <https://www.amerikaninsesi.com/a/suriye-de-olu-sayisi-470-bine-yukseldi/3187033.html>

¹⁹ <https://www.amerikaninsesi.com/a/suriye-de-olu-sayisi-470-bine-yukseldi/3187033.html> Ayrıca bkz. http://www.unrwa.org/sites/default/files/alienation_and_violence_impact_of_the_syria_crisis_in_2014_eng.p

df Başka bir kaynağa göre ise bugüne kadar Suriye nüfusunun %11,5'nin bu savaşta öldüğü veya yaralandığı açıklanmıştır. Bkz. <https://www.theguardian.com/world/2016/feb/11/report-on-syria-conflict-finds-115-of-population-killed-or-injured> : “*In all, 11.5% of the country's population have been killed or injured since the crisis erupted in March 2011*”.

²¹ <http://www.unhcr.org/turkey/home.php?content=648>

²² İbid.

²³ <http://www.unhcr.org/turkey/home.php?content=648>

²⁴ United Nations High Commissioner for Refugees. <http://www.worldbank.org/en/country/syria/publication/the-toll-of-war-the-economic-and-social-consequences-of-the-conflict-in-syria>

²⁵ <http://www.publicfinance.co.uk/>

²⁶ <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>

²⁷ <http://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyede-m%C3%BClteci-say%C4%B1s%C4%B1-tahmin-edilenden-y%C3%BCksek/a-39323369> Ayrıca bkz. <http://www.unhcr.org/tr/18504-multeciler-ve-siginmacilara-koruma-saglamak-uzere-turkiyenin-desteklenmesi-icin-25-milyon-avro-destek.html>

²⁸ <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=122>

²⁹ İbid.

³⁰ Özellikle Paris, Brüksel ve Londra'daki saldırılar ciddi bir kırılma etkisi yaratmıştır.

³¹ <http://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyede-3-milyar-euro-t%C3%BCrkiyeye-gidiyor/a-19025629>

³² <https://www.cnnturk.com/video/dunya/ab-turkiyeye-3-milyar-euro-aktardi>

³³ Schengen Abkommen, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3A133020>

³⁴ http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160112_almanya_gocmen_geri

³⁵ Art. 67/1 des Vertrags über die Europäische Union und des Vertrags über die Arbeitsweise der Europäischen Union. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT>

³⁶ İbid.

³⁷ Bkz. 1993 Wien Deklaration und Aktion Planen.

³⁸ <https://www.amnesty.org.tr/icerik/37/1122/turkiye-1951-cenevre-sozlesmesi>

³⁹ Protokolün 7. Maddesi.

⁴⁰ 2014 tarihli, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu.

⁴¹ Bkz. 5683 sayılı Yabancılar Kanunu ile 5683 sayılı pasaport kanununda da mültecilerin hukuki durumuna ilişkin düzenlemeler.

⁴² 6458 sayılı kanun kapsamında yayınlanan Geçici Koruma Yönetmeliği.

⁴³ <http://bianet.org/bianet/toplum/167434-multeci-gocmen-siginmaci-arasindaki-farklar>

KAYNAKÇA

Abass A. (2012.). “International Law, Text, Cases and Materials” Oxford Press

Acer Y & Kaya İ. (2015). Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı, Seçkin 6. Baskı,

Bank R. (2000.). “Receptions for Asylum Seekers in Europe: An Analysis of Provision in Austria, Belgium, France, Germany and the United Kingdom”, Nordic Journal Of International Law 69:257-288

Bozkurt K.(2016). Geri Kabul ve Vize serbestisi Anlaşması, TBB Dergisi, ISSN: 1304-2408 Sayı 125, Ağustos, Ankara.

Bozkurt K.(2017) Juristische Auswirkungen des neuen Flüchtlingszustroms, in; Deutsch-türkische Beziehungen Historische, sektorale und migrationsspezifische Aspekte, Gieler W, Gümüş B, Yoldaş Y (Hrsg.) Peter Lang,

Bozkurt K & Rottmann S. (2017). Legal and Anthropological Approaches to Migration Policy in Turkey and Europe, in “Researches on Science and Art in 21. Century Turkey, Editors: Arapgirlioğlu, Atık, Elliott, Turgeon, Gece Kitaplığı

Brenke K.(2015.) “Distribution of refugees very uneven among EU member states-even when accounting for economic strength and total population”, DIW Economic Bulletin.

Bulut N.(2009) Sanayi devriminden Küreselleşmeye Sosyal Haklar, XII Levha.

Çiçekli B.(2009). “Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar”, Seçkin Ankara.

Dixon M.(2007) International Law, Oxford University Press 6.th Edition, Oxford.

İdiz S. (2015). Suriye’de Kim Ne İstiyor”, Cumhuriyet, 25 Kasım.

Musgrave T.(1997). “Refugees”, in; “Public International Law, an Australian Perspective”, Edited by Sam Blay/Ryszard Piotrowicz/B. Martin Tsamenyi, Oxford Press, Melbourne.

Orhan O.(2015). “Effects of the Syrian Refugees on Turkey”, Orsam Report No. 195, January.

- Özkan I. (2011). Avrupa Birliği Kamu Hukuku, Seçkin Ankara.
- Schamman H. (2015). “Wenn Variationen den Alltag besitzimmen. Unterschied lokaler Politikgestaltung in der Leistungsgewährung für Asylsuchende” Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft, Springer, Z. Vgl Polit Wiss 9:161-182.
- Sur M. (2017). Uluslararası Hukukun Esasları, Beta 11. Baskı
- Syrian Centre for Policy Research (SCPR) (2014). Syria Alienation and Violence impact of syria Crisis Report, March 2015, , Damascus – Syria.
- Tanış T. (2016). “Eski Savaşçılar Ülkesi Türkiye”, Hürriyet, 14 Şubat.
- The World Bank (2017). THE TOLL OF WAR THE ECONOMIC AND SOCIAL CONSEQUENCES OF THE CONFLICT IN SYRIA,.
- Yamaner MB, Öktem AE, Kurtdarcan B, Uzun MC, 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları: 42.

Uluslararası Ve Ulusal Mevzuat Ve Resmi Dokümanlar

- Council Decision 2014/252/EU of 14 April 2014.
- International Agreement between the European Union and the Republic of Turkey on the readmission of persons residing without authorisation, Official Journal of the EU of 07 Mai 2014 L134/3.
- Schengen Abkommen.
- Der Vertrag über die Europäische Union und des Vertrags über die Arbeitsweise der Europäischen Union. 1993 Wien Deklaration und Aktion Planen.
- 2014 tarihli, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu.
- 5683 sayılı Yabancılar Kanunu ile 5683 sayılı pasaport kanununda da mültecilerin hukuki durumuna ilişkin düzenlemeler.
- 6458 sayılı kanun kapsamında yayınlanan Geçici Koruma Yönetmeliği.
- <http://www.publicfinance.co.uk/feature/2016/01/counting-cost-refugees>
- <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT>
- <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3A133020>
- <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss554.pdf>
- <http://www.publicfinance.co.uk/>

Uluslararası Ve Ulusal Organizasyonların İnternet Siteleri

- <http://www.unhcr.org/tr/18504-multeciler-ve-siginmacilara-koruma-saglamak-uzere-turkiyenin-desteklenmesi-icin-25-milyon-avro-destek.html>
- <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=122>
- <http://www.unhcr.org/turkey/home.php?content=648>
- <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>
- http://www.unrwa.org/sites/default/files/alienation_and_violence_impact_of_the_syria_crisis_in_2014_eng.pdf
- <https://www.amnesty.org.tr/icerik/37/1122/turkiye-1951-cenevre-sozlesmesi>
- <https://www.hrw.org/report/2011/06/01/weve-never-seen-such-horror/crimes-against-humanity-syrian-security-forces>
- <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/MNA/extended-summary-impact-of-ISIS.pdf>
- <http://www.worldbank.org/en/country/syria/publication/the-toll-of-war-the-economic-and-social-consequences-of-the-conflict-in-syria>
- <http://bianet.org/bianet/toplum/167434-multeci-gocmen-siginmaci-arasindaki-farklar>

Uluslararası Ve Ulusal Yazılı (İnternet) Haber Kaynakları

- <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42079597>
- http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/06/150624_suriye_ekonomi
- <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40157650>
- <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40518455>
- http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160112_almanya_gocmen_geri
- <http://europe.newsweek.com/high-cost-turkey-syrian-civil-war-403535?rm=eu>
- <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201712061031278968-recep-akdag-suriyelilere-harcanan-para/>
- <https://www.amerikaninsesi.com/a/suriye-de-olu-sayisi-470-bine-yukseldi/3187033.html>
- <https://www.theguardian.com/world/2016/feb/11/report-on-syria-conflict-finds-115-of-population-killed-or-injured>

<http://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyede-m%C3%BClteciler-say%C4%B1s%C4%B1-tahmin-edilenden-y%C3%BCksek/a-39323369>

<http://www.dw.com/tr/%C3%BC%C3%A7-milyar-euro-t%C3%BCrkiyeye-gidiyor/a-19025629>

<https://www.cnnturk.com/video/dunya/ab-turkiyeye-3-milyar-euro-aktardi>

**DÜNDEN BUGÜNE BODRUM'DA SİYASAL HAYAT: YEREL SEÇİM
SONUÇLARI TEMELİNDE BODRUM'UN SİYASİ YAPISININ
SOSYOLOJİK ANALİZİ**
Ali ARSLAN*, Gülten ARSLAN**, Halil ÇAKIR***

Özet

Muğla, sosyo ekonomik ve kültürel açıdan Ege Bölgesi'nin ve Türkiye'nin en önemli illerinden biridir. Muğla iline yaklaşık 111 km mesafede yer alan Bodrum ilçesinde, 2015 yılı TÜİK-ADNKS verilerine göre, 2014 yılı itibariyle toplam 152.440 kişi yaşamaktadır. Turizm sektöründe, Türkiye'nin en önemli dünya markası konumundaki Bodrum, Muğla'nın 13 ilçesinden en büyüğüdür. Turizm sezonunda ilçe nüfusu katlanarak artar. Bodrum, Muğla İlinin en batı ucunda, Bodrum Yarımadası üzerinde yer alır. Kuzey, batı ve güneyden Ege Denizi ile çevrelenmiş durumdaki ilçe, doğu yönünde Milas ilçesi ile komşudur.

Bodrum, Muğla'nın diğer ilçeleri gibi, çok büyük bir tarihi, doğal ve kültürel zenginliği bünyesinde barındırır. Bu çalışmada, yalnızca Ege Bölgesi ve Muğla açısından değil, Türkiye açısından çok büyük önem arz eden bir yerleşim birimi durumundaki Bodrum ilçemizin siyasi yapısı ve bu yapıda yakın tarihimizde yaşanan değişimin, sosyolojik olarak incelenmesi hedeflenmiştir.

Tarihsel bir bakış açısı ile gerçekleştirilecek bu çalışmada, temel veri kaynağı olarak yerel seçim sonuçları seçilmiştir. Zaman kesiti olarak ise 1980'den günümüze, 30 yılı aşkın bir zaman dilimi seçilmiştir. Çalışmada TÜİK ve YSK ile öteki kurum ve kuruluşların arşiv, kayıt, belge ve veri setleri, ikincil veri analizi tekniği kullanılarak Muğla'da siyasi yapının oluşumu, siyasi gücün toplumsal yelpazeye dağılımı ve 1980'li yıllardan günümüze değişim düzenlilikleri araştırılmıştır. Ayrıca, belirlenen hedefler doğrultusunda ortaya konan bulguların Muğla ili ve Türk toplumu geneli içinde ifade ettiği anlam da tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Bodrum, Bodrum'un Siyasi Yapısı, Siyasi Yapı, Muğla, Yerel Seçimler

GİRİŞ

Muğla, sosyo ekonomik ve kültürel açıdan Ege Bölgesi'nin ve Türkiye'nin en önemli illerinden biridir. 2016 yılı TÜİK-ADNKS verilerine göre Muğla ilinin 2015 yılı nüfusu 908.877 kişidir. Muğla il Merkezine 111 km uzaklıkta yer alan Bodrum ilçesinin, 2015 yılı TÜİK-ADNKS verilerine göre, 2014 yılı toplam nüfusu 152.440 kişidir. TÜİK'in en güncel verilerine göre ise 2015 yılı itibariyle Bodrum'da toplam 155.815 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun 76.244'ünü kadınlar ve 79.571'ini de erkekler oluşturur.

---

* Prof.Dr.; Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji bölümünde öğretim üyesi. E-posta: aliarслан@mersin.edu.tr; cimderaslan@hotmail.com

** Siyaset Bilimci, Araştırmacı. E-posta: gultenb.arslan@hotmail.com

*** Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi. E-posta: halilcakir@ymail.com

Harita 2: Bodrum Yarımadası

Kaynak: <http://www.bodrumyarimadarehberi.com/harita/>

Harita 3: Bodrum Yarımadası

Kaynak: <http://www.emre.com.tr/milasharita.htm>

Bodrum, Muğla'nın diğer ilçeleri gibi, çok büyük bir tarihi, doğal ve kültürel zenginliği bünyesinde barındırır. Bu araştırmada, yalnızca Ege Bölgesi ve Muğla açısından değil, Türkiye

açısından çok büyük önem arz eden bir yerleşim birimi durumundaki Bodrum ilçemizin siyasi yapısı ve bu yapıda yakın tarihimizde yaşanan değişimin, sosyolojik olarak incelenmesi hedeflenmiştir.

Bu çalışmada, Muğla'nın en güzel ilçelerinden biri olan Bodrum'un siyasi yapısı araştırma konusu olarak seçilmiştir. Tarihsel bir bakış açısı ve betimleyici-deskriptif sosyolojik araştırma türünde gerçekleştirilen çalışmada, temel veri kaynağı olarak yerel seçim sonuçları kullanılmıştır. Zaman kesiti olarak ise 1980'den günümüze, 40 yıla yakın bir zaman dilimi seçilmiştir. Araştırmada temel veri kaynağı olarak TÜİK (2016) ve TODAİE-YerelNet (2016)'in verileri esas alınmıştır. Çalışmada TÜİK ve YSK ile öteki kurum ve kuruluşların arşiv, kayıt ve belgeleri kullanılarak ve veri seti oluşturulmuştur.

Bu veri seti ve ikincil veri analizi tekniği kullanılarak Bodrum'da siyasi yapının oluşumu, siyasi gücün toplumsal yelpazeye dağılımı ve 1980'li yıllardan günümüze değişim düzenlilikleri araştırılmıştır. Bunların yanı sıra, ulaşılan bulgulardan hareketle, Bodrum'un Muğla ili ve Türk toplumu geneli içindeki yeri de incelenmiştir.

1. DÜNDEN BUGÜNE BODRUM'DA SİYASİ KATILIM

Yerel seçimler ya da diğer adıyla mahalli idareler seçimleri, toplumsal ve siyasal hayatta belirleyici rol oynayan son derece önemli demokratik faktörlerdendir (Arslan 2014; Arslan, 2012). Daha açık bir şekilde vurgulanmak gerekirse yerel seçimler, demokratik hayatın vazgeçilmez unsurlarındandır. Bu bağlamda yerel yönetimler de demokratik yaşamın en önemli bileşenleri arasında yer alır. Çağdaş anlamda yerel yönetimler, ilk kez kapitalist Batı toplumlarında ve kapitalist devletin doğuşu ile birlikte siyasal hayatta varlık göstermeye başlamıştır (Güler, 2006).

Yerel yönetimlerin, toplumsal ve siyasal yapı içindeki yeri ve üstlendiği işlevler anayasa ile ve ilgili kanunlarla belirlenir. Diğer demokratik toplumlarda olduğu gibi Türkiye için de bu kural geçerlidir. Türkiye'nin idari yapılanmasının, merkezden yönetim ve yerinden yönetim olmak üzere iki önemli boyutunun olduğu, özellikle 1961 Anayasası'nın 112. maddesinde ve 1982 Anayasası'nın 123. maddesinde açık bir şekilde beyan edilmiştir. Belediye Yasası'nın (5393 sayılı) 3. maddesinde de belediye, "belde sakinlerinin mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi" şeklinde tanımlanmıştır (Keleş, 2006: 219-220).

Arslan'ın birçok çalışmasında vurguladığı gibi seçimlerde, vatandaşlık haklarının ve görevlerinin bir gereği olarak oylarını kullanan seçmenler siyasal yapıyı şekillendirmede belirleyici rol oynarlar (Arslan, 2015; Arslan, 2014-a; Arslan, 2011-a; Arslan, 2011-b; Arslan, 2011-c). İş bununla da sınırlı kalmaz; seçimler de bireyler, siyasal erkin siyasi partiler arasında dağılımını gerçekleştirip, merkezi ve yerel siyasi elitleri de belirlerler. Mahalli seçimlere katılan vatandaşlar ise mahalli siyasi yapıyı şekillendirip, yerel siyasi elitleri seçerler (Arslan, 2012-b).

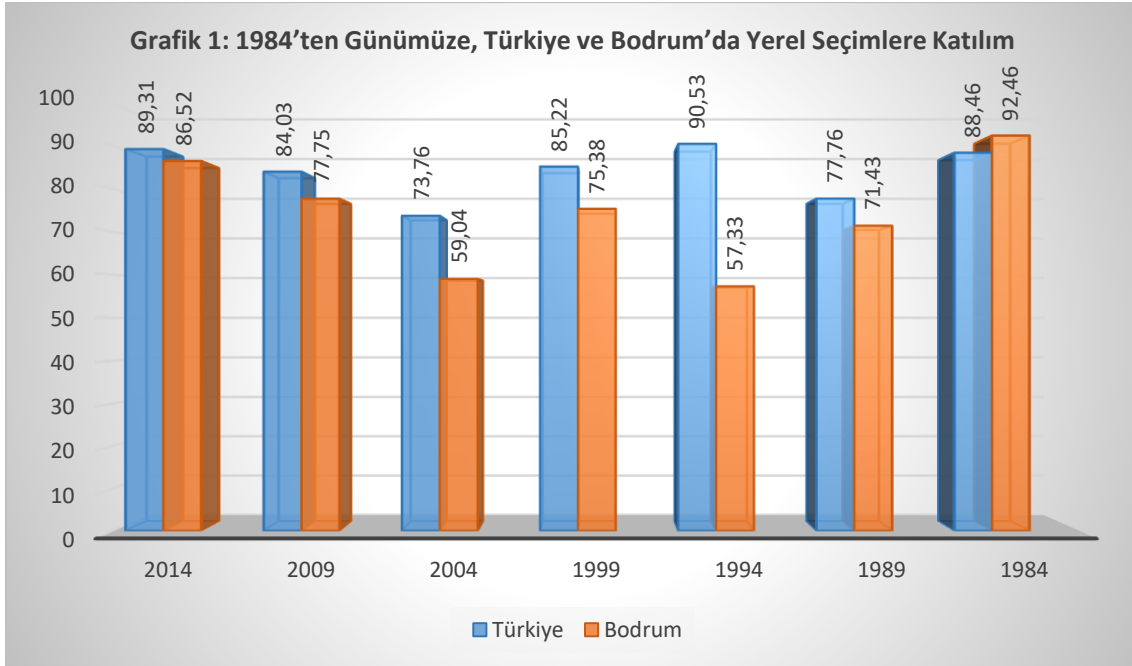
Bu nedenle, seçimlere ilgi ve katılımı sosyolojik (Arslan, 2013) açıdan büyük önem arz etmektedir. Bireylerin toplumsal ve siyasal karar alma sürecine aktif katılımlarının ise büyük ölçüde seçimlerle gerçekleşiyor olması (Sarıbay, 2008: 112), seçimlere katılımın, demokratik siyasi yaşamın inşası ve devamı için taşıdığı önemi bir kez daha gözler önüne sermektedir.

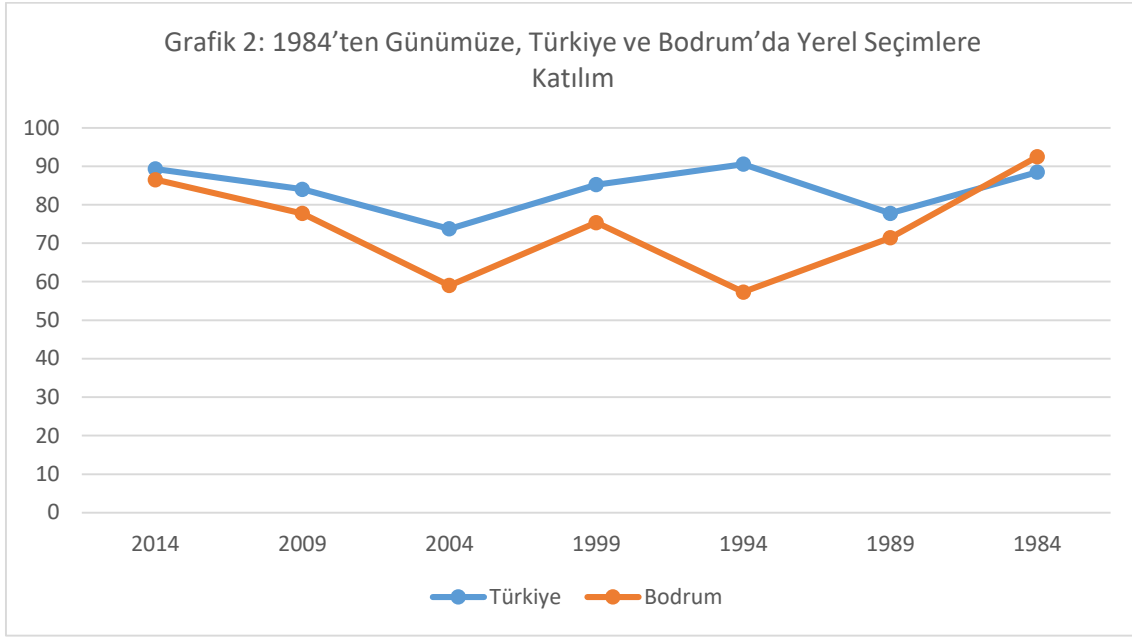
Vatandaşları siyasete ilgisi ve seçimlere katılım oranı her toplumda ve her zaman aynı seviyelerde olmaz. Bireylerin seçimlere gösterdikleri ilgi ve katılım toplumdan topluma farklılık gösterir. Hatta seçimlere katılım, aynı toplumun farklı kesimlerinde farklı seviyelerde olabilir. Örneğin, Ocak 2004 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Gürcistan'da seçimlere katılım yüzde 83 olarak gerçekleşirken (Jones, 2005), Latin Dominik Cumhuriyeti 2004 başkanlık seçimlerinde bu oran yüzde 72,8 olmuştur (Sagas, 2005). Yine aynı şekilde; İsviçre 2003 Ulusal Konsey seçimlerinde katılım oranı yüzde 44,5 (Dardanelli, 2005), Slovakya 2003

cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunda yüzde 47,9 ve ikinci turunda yüzde 43,5 (Rybar, 2005) civarında gerçekleşmiştir. İngiltere’de ise 1975 yılından 2000’li yılların başlarına kadar yapılan yerel seçimler de katılım yüzde 36 ile yüzde 49 (Rallings, 2005) arasında gerçekleşmiştir. Türkiye mahalli idareler seçimlerinde, özellikle de belediye meclisi seçimlerinde, vatandaşların seçimlere katılım oranı yüzde 77 civarında olurken, bu oran 2014 yılında yüzde 89’ü aşmıştır.

Tablo 1: 1984’ten Günümüze, Türkiye ve Bodrum’da Yerel Seçimlere Katılım Oranları

	Seçimlere Katılım Oranı (%)	
	Türkiye Geneli (Belediye Meclisi)	Bodrum (Belediye Meclisi)
2014 Yerel Seçimleri	89,31	86,52
2009 Yerel Seçimleri	84,03	77,75
2004 Yerel Seçimleri	73,76	59,04
1999 Yerel Seçimleri	85,22	75,38
1994 Yerel Seçimleri	90,53	57,33
1989 Yerel Seçimleri	77,76	71,43
1984 Yerel Seçimleri	88,46	92,46
Ortalama Katılım Oranı	83,44	74,27

Bu tespitlerden hareketle çalışmada, 1980-2016 yıllarını kapsayan dönemde, Türkiye genelinde ve Bodrum özelinde seçmenlerin siyasete olan ilgisi, yerel seçimlere katılım oranı temelinde incelenmiştir. Tablo 1 ve Grafik 1 ve Grafik 2’de de açıkça görüldüğü gibi, incelenen dönemin ilk yerel seçimlerinde, belediye meclisi seçimlerine Türkiye genelinde seçmen katılımı yüzde 89’un biraz üzerinde olmuştur. Bodrum özelinde ise seçimlere ilgi, Türkiye ortalamasından daha yüksek seviyede gerçekleşmiştir. 1989 seçimlerinde ise Bodrumlular’ın belediye meclisi seçimlerine ilgisi Türkiye ortalamasının altına düşmüştür. Araştırılan yaklaşık 30 yıllık süreçte Bodrum özelinde seçimlere en yüksek katılım, 1984 belediye meclisi seçimlerinde olmuştur. Bu dönemde Bodrum’da siyasi katılım yüzde 92’yi aşmıştır. Bodrum’da seçimlere en düşük ilgi ise 2004 yerel seçimlerinde ve yüzde 64,26 oranında gerçekleşmiştir. Bütün bu bulgular, Bodrumlular’ın siyasete olan ilgisini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

2. 1984 YILI YEREL SEÇİM SONUÇLARI

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası yapılan ilk yerel seçimler olması nedeniyle, siyasi tarihimizde ayrı bir yer ve önem arz eden 1984 yerel seçimleri, 25 Mart 1984’te gerçekleştirilmiştir (Şener, 2006). Malum olduğu üzere 12 Eylül Askeri Darbesi, Türk toplumunun toplumsal ve siyasi hayatına derin izler bırakmıştır. Darbe sonrası siyasi partiler kapatılmış, siyasi liderlere siyaset yapma yasağı getirilmiştir. Askeri darbenin gölgesinde ve olağanüstü şartlar altında gerçekleştirilen 1984 seçimlerine ise Anavatan Partisi (ANAP), Doğru Yol Partisi (DYP), Halkçı Parti (HP), Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), Refah Partisi (RP) ve Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP), katılmıştır.

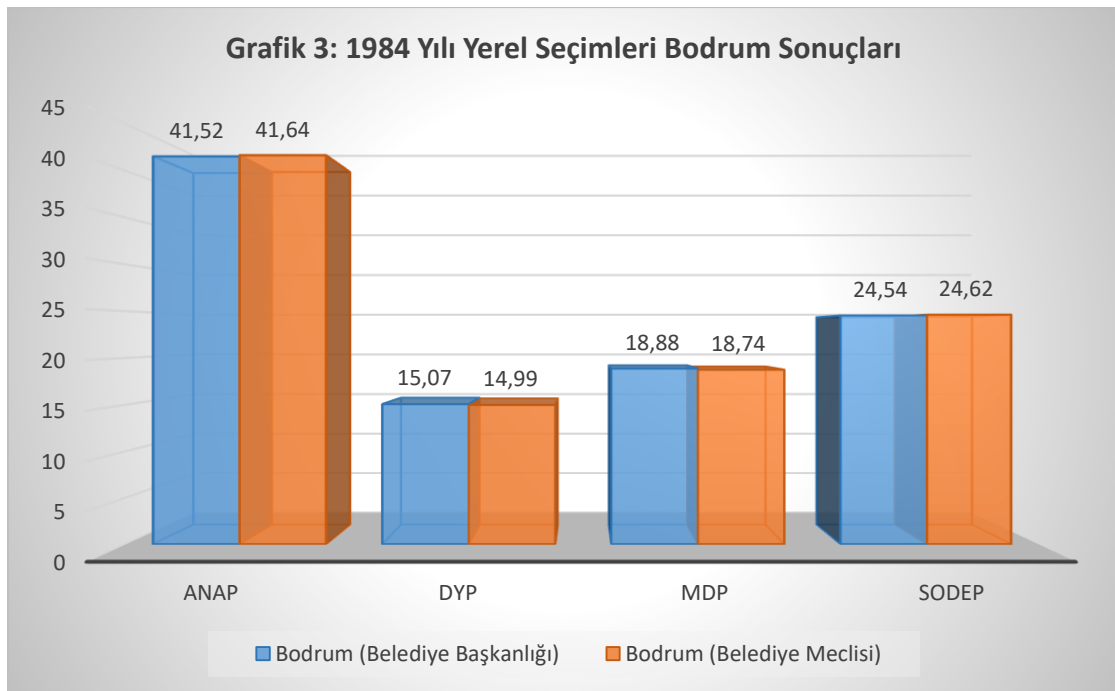
Olağanüstü şartlar altında gerçekleştirilen bu seçimlere, seçmen katılım oranları da olağan dışı seviyelerde olmuştur. Ceza ve yasakların da etkisiyle, Türkiye genelinde ve Bodrum özelinde seçimlere seçmen ilgisi bir hayli yüksek olmuştur. Bu hususta dikkat çekici bir başka bulgu da, Bodrum’da seçimlere seçmen ilgisi, Türkiye ortalamasının birkaç puan üzerinde gerçekleşmiş olmasıdır.

Tablo 2: 1984 Yılı Yerel Seçimleri Bodrum Sonuçları

	Partilere Göre Oy Dağılımı (%)	
	Bodrum (Belediye Başkanlığı)	Bodrum (Belediye Meclisi)
ANAP	41,52	41,64
DYP	15,07	14,99
MDP	18,88	18,74
SODEP	24,54	24,62
Diğer	0	0

Kaynak: YerelNET (2016).

http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=1984&belediyeid=127573

1984 yerel seçimlerinin, belediye meclisi kategorisinde, Türkiye genelinde ve Bodrum özelinde galibi, dört eğilimi birleştirme iddiası ile siyaset sahnesinde boy gösteren Anavatan Partisi (Ahmad, 1993) olmuştur. Anavatan Partisi'nin bu başarısında, Turgut Özal'ın liderlik özelliklerinin yanı sıra, Anavatan Partisi'nin merkezi yönetimde iktidar olması da oldukça etkili olmuştur. Bodrum'da belediye başkanlığını yüzde 41,52 oranında seçmen desteği alan ANAP adayı Cevat BİLKİÇ kazanmıştır.

Bodrum belediye meclisi seçimlerinde ise ikinci sırayı elde eden sol kanadın temsilcisi SODEP'in ulaştığı oy oranı, Türkiye ortalamasına yakın seviyelerde olmuştur. Daha net bir tabirle, Bodrum'da seçimi ikinci sırada tamamlayan SODEP'in oy oranı yüzde 25'e yaklaşır (Tablo 2 ve Grafik 3). Türkiye genelinde ise ANAP 1984 yerel seçimlerinde, ülke genelinde toplam 1700 belediye başkanlığının 868'ini kazanma başarısı göstermiştir (Arslan, 2007).

1984 yerel seçimleri, askeri darbenin toplumsal ve siyasi hayata doğrudan etkileri hakkında son derece önemli ipuçları verir. Bulgular sağ siyaset geleneğinin, 12 Eylül Askeri Darbesi sonrasında, toplumun siyasi yapısında hızlı bir yükseliş trendi kazanmasına zemin hazırlamıştır. Sağ kanat, darbe sonrası ilk yerel seçimlerde de seçmen desteğini yaklaşık 25

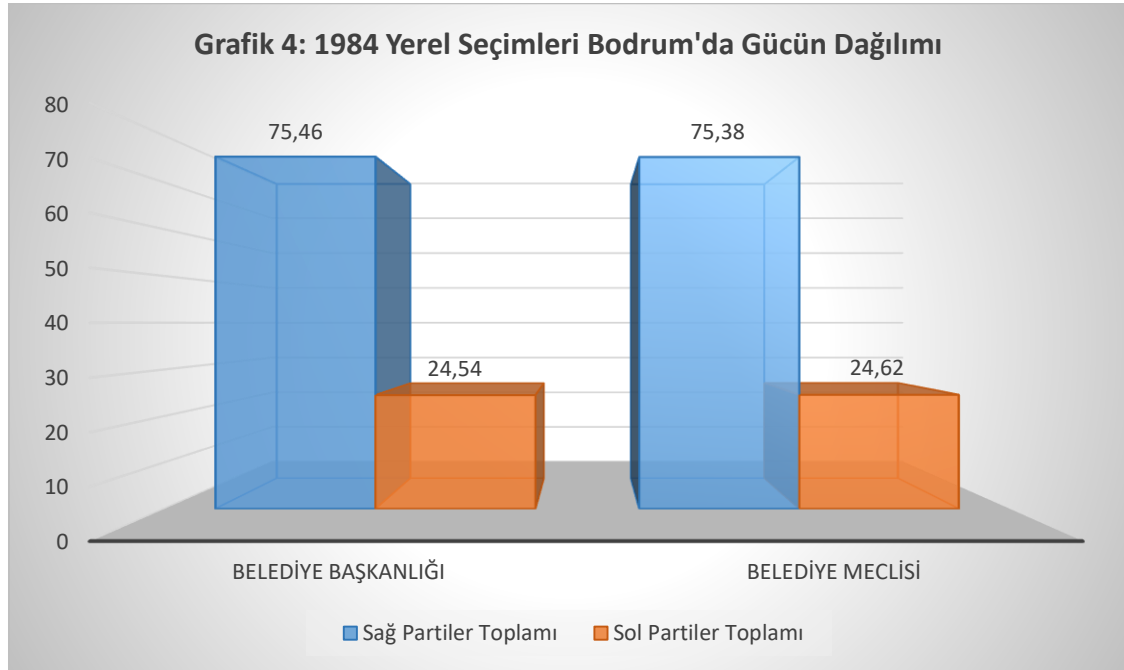

puan arttırmış ve yerel siyasi yapı içindeki ağırlığını yüzde 72'lere taşımıştır. Daha net bir ifadeyle sağ kanadın 1984 yerel seçimlerindeki gücü, darbe öncesi son yerel seçimlere oranla yüzde 54 civarında artmıştır (Arslan, 2007).

Tablo 3: 1984 Yılı Yerel Seçimleri Bodrum Sonuçları

		Bodrum Sonuçları	
		Belediye Başkanlığı	Belediye Meclisi
1984	Sağ Partiler Toplamı	75,46	75,38
	Sol Partiler Toplamı	24,54	24,62
	Diğerleri	0	0
Toplam		100	100

Kaynak: Araştırmacının 2016 yılında gerçekleştirdiği araştırma verileri temel alınarak düzenlenmiştir.

Darbe sonrası ilk yerel seçimlerde, Bodrum'un siyasi ve toplumsal yapısında da sağ siyaset geleneğinin açık bir üstünlüğü gözlemlenir. Tablo 3 ve Grafik 4'te de görüldüğü gibi, sağ kanat partiler Bodrum'da, Bodrumlu seçmenlerin dörtte üçünden fazlasının desteğini almayı başarmıştır.

3. 1989 YILI YEREL SEÇİM SONUÇLARI

1989 yerel seçimleri 26 Mart 1989'da gerçekleştirilmiştir. Bu seçimlere seçmen ilgisi, bir önceki yerel seçimlere kıyasla oldukça düşük seviyede gerçekleşmiştir. Daha net bir ifadeyle bu seçimlerde Bodrum'da seçimlere katılım oranı, yüzde 92'lerden yüzde 71'lere düşmüştür. 1989 belediye meclisi seçimlerinde seçmenlerin seçimlere ilgisi, bir önceki seçimlere kıyasla yaklaşık yüzde 22,7 civarından azalmıştır. Bu seçimlerde Bodrum'da seçimlere seçmen katılımı, Türkiye ortalamasının da bir hayli altında gerçekleşmiştir. Siyaset sosyolojisi alanında yapılan araştırmalarda sıklıkla vurgulandığı gibi, bireylerin siyasi katılımında etkin rol oynayan değişkenlerden biri de yerleşim yeridir (Orhan, 2011: 134). Bazı araştırmacılar arasında, siyasi

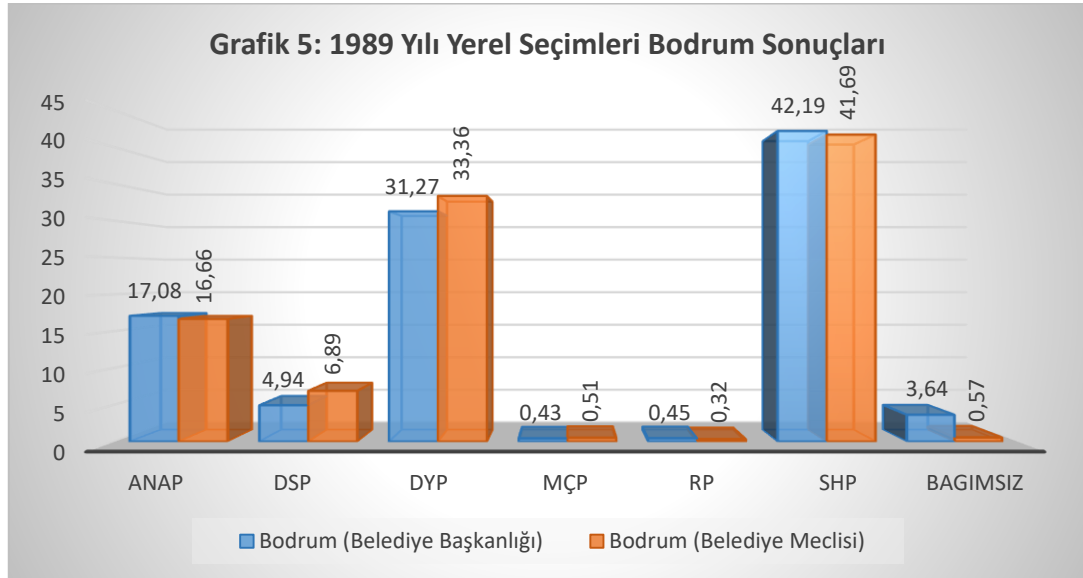
katılımının kentsel bir davranış olduğu ve kentsel alanlarda siyasete olan ilginin kırsal alanlara kıyasla daha yüksek olduğu gibi bir yanlıgı gözlemlenir. Bodrum ve Sarayönü (Arslan, 2015) örneğinde olduğu gibi, Türkiye gerçekleri bu önyargıyı yanlışlar doğrultudadır (Arslan, 2011-d: 177-205).

Tablo 4: 1989 Yılı Yerel Seçimleri Bodrum Sonuçları

	Partilere Göre Oy Dağılımı (%)	
	Bodrum (Belediye Başkanlığı)	Bodrum (Belediye Meclisi)
ANAP	17,08	16,66
DSP	4,94	6,89
DYP	31,27	33,36
MÇP	0,43	0,51
RP	0,45	0,32
SHP	42,19	41,69
BAGIMSIZ	3,64	0,57

Kaynak: YerelNET (2016).

http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=1989&belediyeid=127573 ve
http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_bm_secimsonuclari.php?yil=1989&belediyeid=127573

1989 seçimlerine Türkiye genelinde Anavatan Partisi (ANAP), Demokratik Sol Parti (DSP), Doğru Yol Partisi (DYP), İslahatçı Demokrasi Partisi (IDP), Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP), Refah Partisi (RP) ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) katılmıştır. 1989 yılı yerel seçimlerinin Türkiye genelinin galibi, yüzde 33'ü aşan oy oranıyla SHP'dir. Bu seçimler partiler bazında ikinciliği ise merkez sağdan iki parti ANAP ve DYP paylaşır. Hatta DYP kısmi oy oranı farkıyla, ANAP'ın önüne geçer.

Bodrum'da durum, oransal bazı farklılıklar gözlemlense de, Türkiye geneline son derece benzer bir görünüm arz eder. Belediye meclisi seçimlerinin Bodrum galibi, yüzde 41,69'luk oy oranıyla SHP'dir. Belediye meclisi seçimlerini Bodrum'da DYP ikinci sırada, ANAP ise üçüncü sırada tamamlamıştır. Tablo 4 ve Grafik 5'te de görüldüğü gibi Bodrum'da

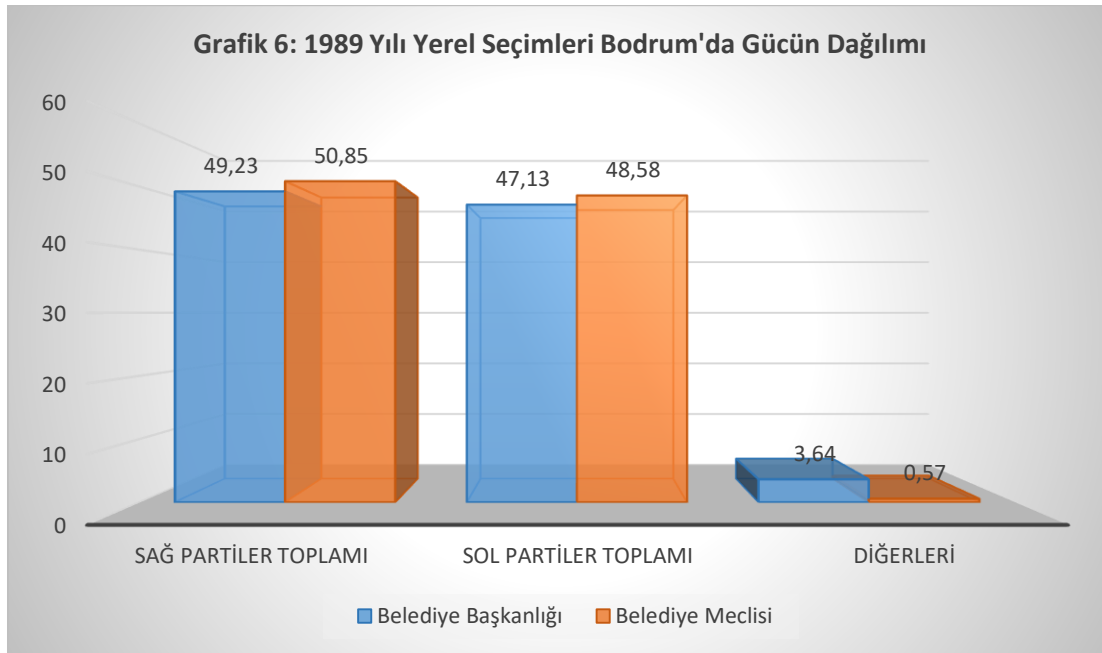
Belediye başkanlığı seçimlerinin galibi, yüzde 42,19'u bulan seçmen desteği ile SHP adayı Emin ANTER olmuştur.

Hatırlanacağı üzere 1984 seçimlerinin Türkiye galibi, merkez sağdan ANAP olmuştur (Arslan, 2007-b). 1989 seçimlerinin Türkiye genelinde, belediye başkanlığı ve de il genel meclisi kategorisinde partiler bazındaki galibi ise merkez sol parti hüviyetine sahip olan SHP olmuştur. Bu başarı, sol bir partinin yerel seçimlerde, incelenen dönem bağlamında Türkiye genelindeki en büyük başarısıdır.

Tablo 5: 1989 Yılı Yerel Seçimleri Bodrum Sonuçları

		Bodrum Sonuçları	
		Belediye Başkanlığı	Belediye Meclisi
1989	Sağ Partiler Toplamı	49,23	50,85
	Sol Partiler Toplamı	47,13	48,58
	Diğerleri	3,64	0,57
Toplam		100	100

Kaynak: Araştırmacının 2016 yılında gerçekleştirdiği araştırma verileri temel alınarak düzenlenmiştir.

Bodrum'un siyasi yapısı ve bu yapıdaki değişim, oyların siyasi yelpazeye dağılımı temelinde incelendiğinde de oldukça önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Tablo 5'te ve Grafik 6'da da görüldüğü gibi, özellikle belediye meclisi üyeliği seçimlerinde, Bodrum'un siyasi yapısına sağ siyaset geleneğinin ağırlığı gözlemlenir. Ancak sağ yelpazenin 1989 yerel seçimlerinde Bodrum'da, bir önceki seçimlere kıyasla ciddi bir oy kaybı yaşadığı da gözlerden kaçmayacaktır.

4. 1994 YILI YEREL SEÇİM SONUÇLARI

1994 yılı yerel seçimleri 27 Mart 1994 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Seçimlere ilgi bir hayli yüksek olmuştur. Seçimlere katılım özellikle, Türkiye genelinde rekor seviyelere yaklaşmıştır. Bodrum'da ise tersine tarihi dip seviyelerini görmüştür. Bu seçimlerde katılım

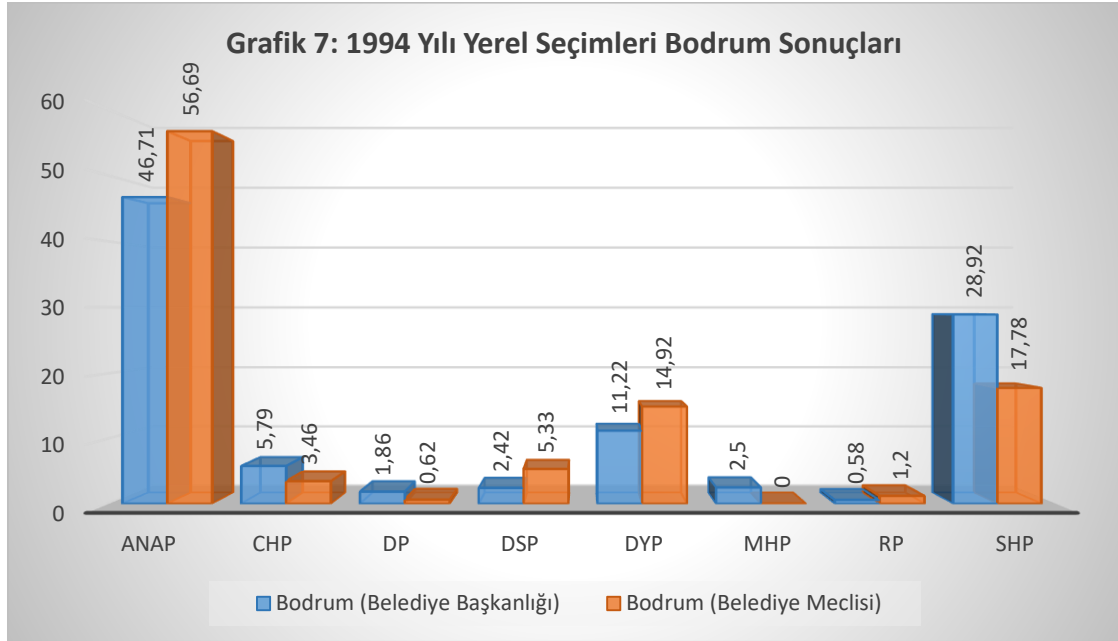
oranı Türkiye genelinde, yüzde 81'lerden yüzde 91'lere yükselmiştir. Bodrum özelinde ise katılım yüzde 71,43'ten, yüzde 57,33'e düşmüştür.

Tablo 6: 1994 Yılı Yerel Seçimleri Bodrum Sonuçları

	Partilere Göre Oy Dağılımı (%)	
	Bodrum (Belediye Başkanlığı)	Bodrum (Belediye Meclisi)
ANAP	46,71	56,69
CHP	5,79	3,46
DP	1,86	0,62
DSP	2,42	5,33
DYP	11,22	14,92
MHP	2,50	0
RP	0,58	1,20
SHP	28,92	17,78
Diğer	0	0

Kaynak: YerelNET (2016).

http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=1994&belediyeid=127573 ve http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_bm_secimsonuclari.php?yil=1994&belediyeid=127573

1994 mahalli idareler seçimlerinde ülke genelinde, 13 siyasi parti ve bağımsızlar yerelde siyasi iktidar için yarışmıştır. 1994 yılı yerel seçimlerinin sonuçları Bodrum özelinde, oyların siyasi partiler arasında dağılımı temelinde incelendiğinde son derece önemli bulgularla karşılaşılır. Daha net bir anlatımla, hem belediye başkanlığı ve hem de belediye meclisi seçimlerinde Bodrum'da seçimlerin galibi Anavatan Partisi olmuştur. ANAP bu seçimlerde Bodrum'da, belediye başkanlığı seçimlerinde yüzde 49,7 civarında oy alırken, belediye meclisi seçimlerinde desteğini yüzde 56,7'ye taşımış ve Bodrum'un siyasi yapısına damgasını vurmuştur (Tablo 6 ve Grafik 7). Belediye başkanlığını ise bu kez Anavatan Partisi'nden adaylığını koyan Tuğrul ACAR kazanmıştır.

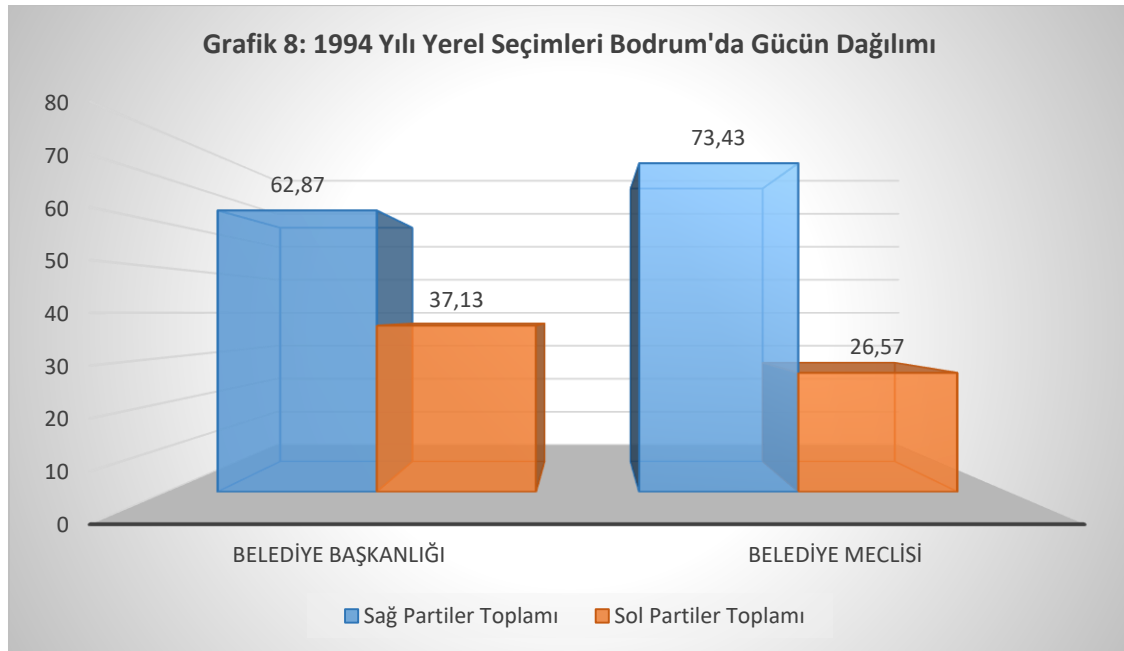
1994 yılı yerel seçimleri, Türkiye'nin genel siyasi yapısında da, sağ kanatta büyük bir toparlanmaya zemin hazırlamıştır. 1994 yerel seçimlerinde, partilerin başarı sıralamasında ilk üç sırada sağ partiler yer alır. Birinciliği ANAP'tan kıl payı farkla DYP kazanmıştır. Erbakan'ın partisi RP darbe sonrası ilk yerel seçimlerde yüzde 5'i bile bulmayan oy oranını, müteakip seçimlerde katlayarak arttırmayı başarmıştır. Somut olarak RP'nin Türkiye geneli il genel meclisi seçimlerinde 1984'teki oy oranı yüzde 4,40 iken, 1999 yerel seçimlerinde yüzde 19,14'lük seçmen desteği ile birinciliği zorlamıştır (Arslan, 2015; Arslan, 2012-c: 589-590 ve Arslan 2014-a).

Oyların siyasi yelpazeye dağılımı incelendiğinde ise, hem Türkiye geneli ve hem de Bodrum özelinde oldukça önemli sonuçlarla karşılaşılır. Bu seçimlerle sağ partilerin Türkiye'nin yerel siyasi yapısı içindeki toplam gücü yüzde 61'lerden yüzde 79'lara yükselmiştir (Arslan, 2015).

Tablo 7: 1994 Yılı Yerel Seçimleri Bodrum Sonuçları

		Bodrum Sonuçları	
		Belediye Başkanlığı	Belediye Meclisi
1994	Sağ Partiler Toplamı	62,87	73,43
	Sol Partiler Toplamı	37,13	26,57
	Diğerleri	0	0
Toplam		100	100

Kaynak: Araştırmacının 2016 yılında gerçekleştirdiği araştırma verileri temel alınarak düzenlenmiştir.

1994 yılı yerel seçimleri sonuçları Bodrum özelinde de, Türkiye genelindekine oldukça benzer bir tablo ortaya koymaktadır. Bodrum'un siyasi ve toplumsal hayatında sağ siyaset geleneğinin bariz üstünlüğü, bu seçimlerde daha bir netlik kazanır. Tablo 7 ve Grafik 8'de de görüldüğü gibi belediye meclisi seçimlerinde, sağ partilerin Bodrum'un siyasi yapısı içindeki toplam gücü yüzde 73'ü aşmaktadır. Belediye başkanlığı seçimlerinde ise sağın toplam gücü yüzde 63'ün altında kalmaktadır.

5. 1999 YILI YEREL SEÇİM SONUÇLARI

1999 yerel seçimleri 18 Nisan 1999 tarihinde yapılmıştır. Seçimlere siyasi partiler bazında son derece geniş bir katılım olmuş ve 20 siyasi parti (Bayramoğlu, 2006-b) yerel de siyasi iktidarı elde etmek mücadelesi vermiştir. Seçimlere seçmen ilgisi, hem Türkiye genelinde bir önceki seçimlere kıyasla kısmen düşmüş olsa da, genel olarak değerlendirildiğinde yine de oldukça yüksek seviyelerde olmuştur. Bodrum’da ise seçimlere katılım oranlarında, bir önceki seçimlere kıyasla ciddi artışlar gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, Bodrumlu seçmenin, 1999 yerel seçimlere ilgisi, Türkiye ortalamasının çok gerisinde kalmaktadır.

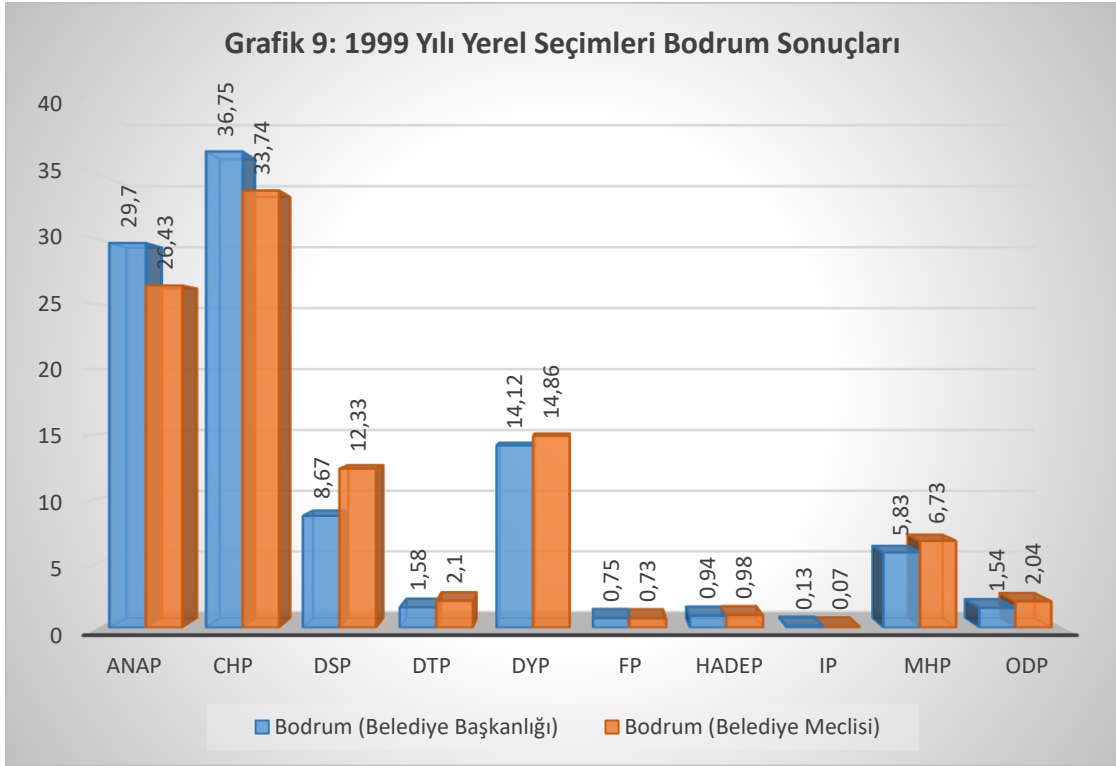
Tablo 8: 1999 Yılı Yerel Seçimleri Bodrum Sonuçları

	Partilere Göre Oy Dağılımı (%)	
	Bodrum (Belediye Başkanlığı)	Bodrum (Belediye Meclisi)
ANAP	29,70	26,43
CHP	36,75	33,74
DSP	8,67	12,33
DTP	1,58	2,10
DYP	14,12	14,86
FP	0,75	0,73
HADEP	0,94	0,98
IP	0,13	0,07
MHP	5,83	6,73
ODP	1,54	2,04
Diğer	0	0

Kaynak: YerelNET (2016).

http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=1999&belediyeid=127573 ve

http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_bm_secimsonuclari.php?yil=1999&belediyeid=127573

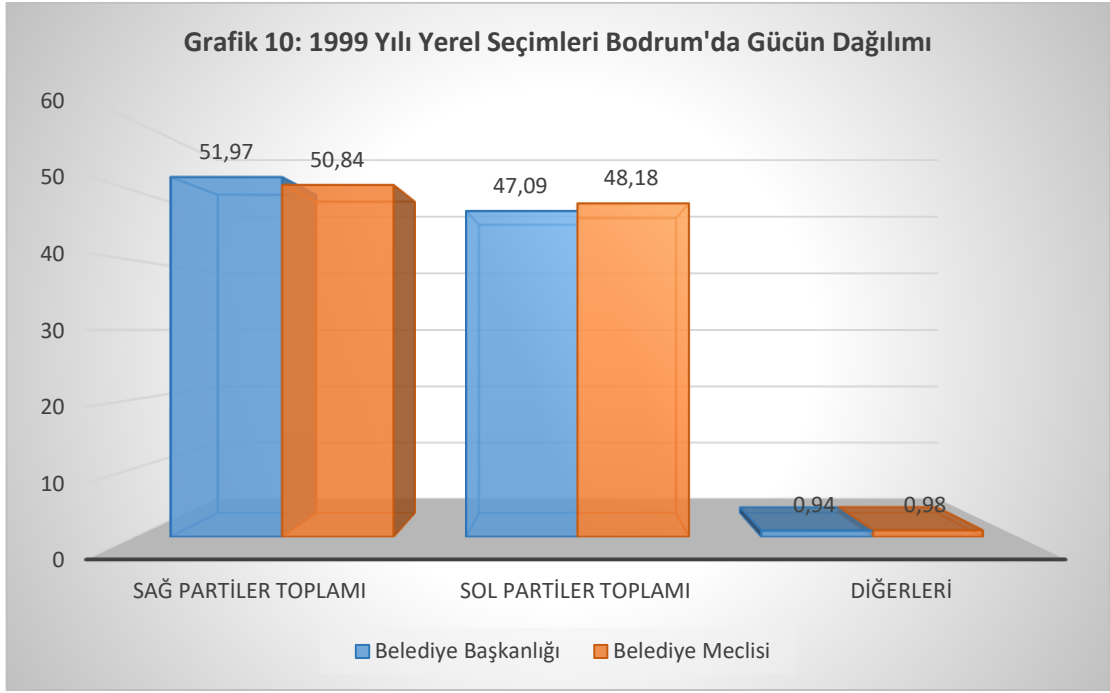
1999 yerel seçimlerinin sonuçları, oyların partilere dağılımı temelinde incelendiğinde, her iki kategoride de seçimlerin Bodrum'daki galibinin CHP olduğu açıkça görülmektedir. Grafik 9'da ve Tablo 8'de de görüldüğü gibi CHP, Bodrumlu seçmenlerin üçte bire yakınının desteğini kazanarak, birinci parti olmayı başarmıştır. İlçede belediye başkanlığını, yine CHP kazanmıştır. CHP'nin adayı Emin ANTER de Bodrum belediye başkanı olmuştur. Bir önceki seçimlerin galibi ANAP ise bu seçimleri Bodrum'da ikinci sırada tamamlamıştır.

1999 yılı yerel seçimlerinin sonuçları, iktidarın siyasi yelpazeye dağılımı temelinde incelendiğinde de dikkat çekici bulgularla karşılaşılır. Sağ kanat siyasi partiler, ülke genelinde toplam 3215 belediye başkanlığının 2551'ini kazanmıştır. Bu sonuçlarla sağ siyaset geleneğinin, ülkenin siyasi yapısı içindeki belirleyici üstünlüğü açıkça tescillenmiştir. Daha net bir tabirle sağ kanat, 1994 yerel seçimlerinde elde ettiği, ülkenin yerel siyasi gücünün yaklaşık beşte dördünü kontrolünde bulundurma başarısını bu seçimlerde de sürdürmüştür (Arslan, 2014).

Tablo 9: 1999 Yılı Yerel Seçimleri Bodrum Sonuçları

		Bodrum Sonuçları	
		Belediye Başkanlığı	Belediye Meclisi
1999	Sağ Partiler Toplamı	51,97	50,84
	Sol Partiler Toplamı	47,09	48,18
	Diğerleri	0,94	0,98
Toplam		100	100

Kaynak: Araştırmacının 2016 yılında gerçekleştirdiği araştırma verileri temel alınarak düzenlenmiştir.

1999 yerel seçimlerinde Bodrum'da, oyların siyasi yelpazeye dağılımı incelendiğinde de Bodrum'un yeni siyasi yapısı ve bu yapıdaki değişime dair son derece önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Grafik 9 ve Tablo 10'da açık bir şekilde görüldüğü üzere, daha önceki seçimlerde olduğu gibi, Bodrum'un toplumsal ve siyasi hayatında sağ kanadın üstünlüğü devam etmiştir. Ancak sağ siyaset geleneği Bodrum'un siyasi yapısı içinde ciddi oranlarda oy kaybı yaşamıştır. Sol kanat ise bu seçimlerde, Bodrum'da yalnızca belediye başkanlığını kazanmakla kalmamış, seçmen kitlesini de yaklaşık yüzde 26,82 oranında arttırmayı başarmıştır. Sol siyaset geleneği, belediye meclisi seçimlerinden ise çok daha güçlenerek çıkmıştır. Bir başka ifadeyle sol kana belediye meclisi seçimlerinde seçmen desteğini yüzde 26,57'den, yüzde 48,18'e yükseltmiştir.

6. 2004 YILI YEREL SEÇİM SONUÇLARI

2004 yılı yerel seçimleri, 28 Mart 2004 tarihinde yapılmıştır. 2004 yerel seçimlerinde seçimlere katılım oranında, hem Türkiye genelinde ve hem de Bodrum özelinde, önceki yerel seçimlerle kıyaslandığında, dikkat çekici bir azalma gözlemlenir. Bu seçimlerde, seçimlere olan seçmen ilgisinde, incelenen dönemler bazında hem Bodrum'da ve hem de Türkiye genelinde tarihi dip seviyelere yaklaşılır. Seçimlere katılım oranlarında, Türkiye genelinde ortalama yüzde 13,3 civarında bir azalma olurken, Bodrum'da bu düşüş yüzde 22'ye yaklaşır.

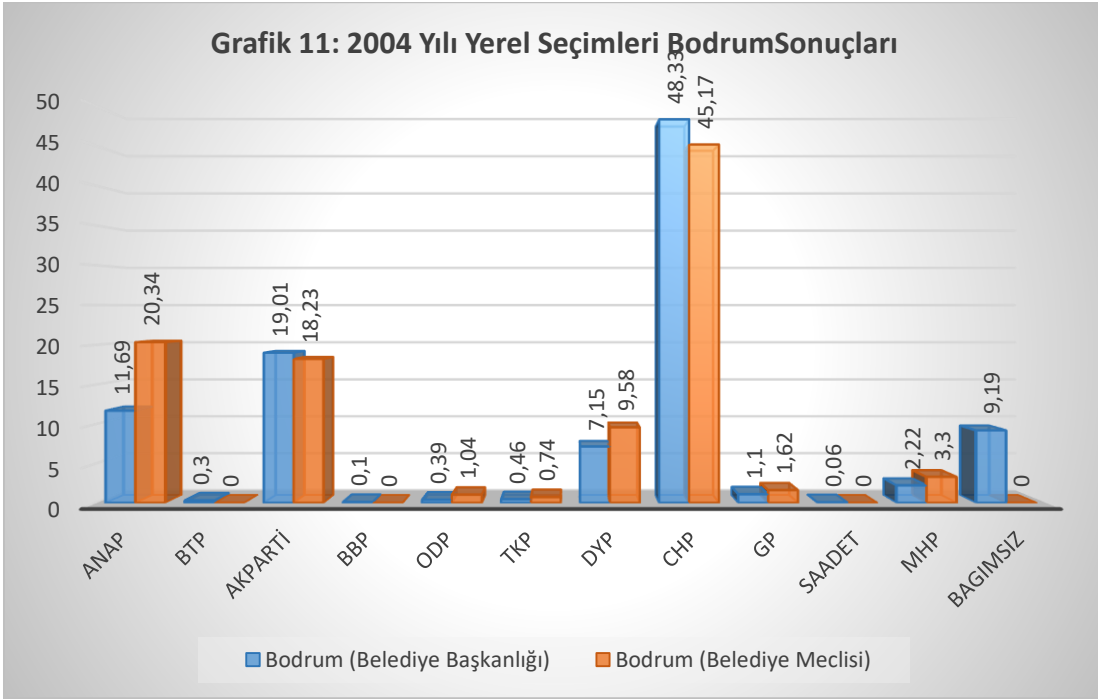
Tablo 10: 2004 Yılı Yerel Seçimleri Bodrum Sonuçları

	Partilere Göre Oy Dağılımı (%)	
	Bodrum (Belediye Başkanlığı)	Bodrum (Belediye Meclisi)
ANAP	11,69	20,34
BTP	0,30	0
AKPARTİ	19,01	18,23
BBP	0,10	0
ODP	0,39	1,04
TKP	0,46	0,74

DYP	7,15	9,58
CHP	48,33	45,17
GP	1,10	1,62
SAADET	0,06	0
MHP	2,22	3,30
BAGIMSIZ	9,19	0

Kaynak: YerelNET (2016).

http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=2004&belediyeid=127573 ve
http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_bm_secimsonuclari.php?yil=2004&belediyeid=127573

2004 yılı yerel seçimlerinde, ülke genelinde 20’den fazla siyasi partinin, yerelde iktidar mücadelesi vermiştir. Tablo 10’da ve Grafik 11’de de görüldüğü gibi, oyların partiler arasındaki dağılımı incelendiğinde, Bodrum’daki bu seçimleri diğerlerinden farklı kılan en önemli sonuç, hem belediye başkanlığı ve hem de belediye meclisi kategorisinde, seçmen desteğini çok büyük oranlarda arttırarak CHP’nin ipi göğüslemesidir. Sağ kanatta ise Bodrum’un siyasi yapısında önemli bir yere sahip olan ANAVATAN Partisi’nin ciddi bir düşüş yaşadığı gözlemlenmiştir. Hatta belediye başkanlığı kategorisinde ANAP’ın oy kaybı yüzde 60’ı aşar. Bodrum’da belediye başkanlığını da, yüzde 48.33 oy oranı ile CHP adayı Mazlum AĞAN kazanmıştır.

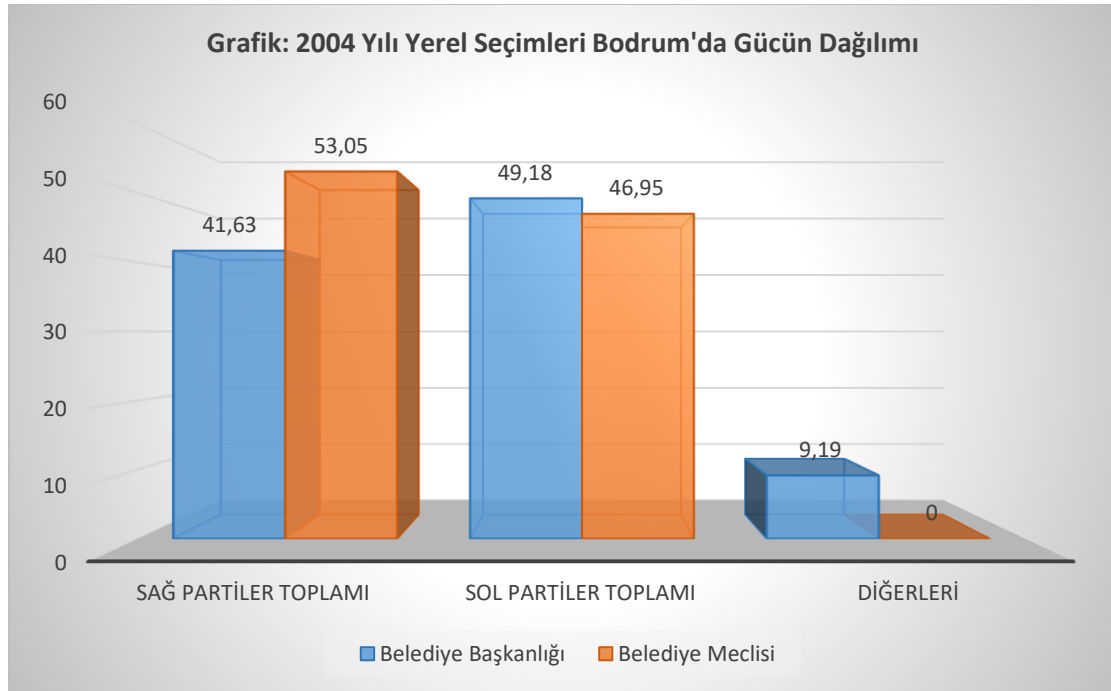
2004 yılı mahalli idareler seçimleri, Türkiye’nin siyasi hayatında ise yeni bir dönemin sinyallerini vermektedir. Bu seçimlerde Türkiye genelinde siyasi hayata, Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) damgasını vurmuştur. Muhafazakâr demokrat bir parti kimliği ile siyaset sahnesine yeni katılan Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti), Recep Tayyip Erdoğan’ın liderliğinde girdiği ilk yerel seçimlerde, büyük bir başarıya imza atmıştır (Arslan, 2015; Arslan, 2012; Arslan, 2007-c). Recep Tayyip Erdoğan’ın liderliğinde kurulan Ak Parti, ilk yerel seçim sınavında, tarihte tekrarı zor bir başarıya imza atmıştır. Kuruluşunun üzerinden daha 3 yıl bile geçmeden yerel seçimlere giren Ak Parti, Türkiye genelinde belediye başkanlıklarının yüzde 55’ten fazlasını kazanmayı başarmıştır (Arslan, 2015).

Oyların siyasi yelpazeye dağılımı temelinde Türkiye'nin yerel siyasi yapısı incelendiğinde de, son derece önemli sonuçlara ulaşılır. Sağ siyaset geleneğinin, Türkiye'nin yerel siyasi yapısında belirleyici gücü bu seçimlerde zirveye ulaşmıştır. Daha önceki seçimlerde, yerel iktidar pastasındaki payında yüzde 80'leri zorlayan sağ kanat partiler, bu seçimlerde toplam seçmen desteklerini yüzde 80'in üzerine taşımayı başarmıştır. Bir başka ifadeyle, yerel siyasi elitlerin beşte dördünden fazlası sağ partilerin temsilcileri arasından seçilmiştir. Solun ülkenin genel siyasi yapısı içindeki toplam temsil gücü ise yüzde 17'lerde kalmıştır.

Tablo 11: 2004 Yılı Yerel Seçimleri Bodrum Sonuçları

		Bodrum Sonuçları	
		Belediye Başkanlığı	Belediye Meclisi
2004	Sağ Partiler Toplamı	41,63	53,05
	Sol Partiler Toplamı	49,18	46,95
	Diğerleri	9,19	0
Toplam		100	100

Kaynak: Araştırmacının 2016 yılında gerçekleştirdiği araştırma verileri temel alınarak düzenlenmiştir.

Sağ kanat siyasi partiler, Türkiye genelinde yakalamış oldukları bu ivmeyi Bodrum özelinde sürdürmeyi başaramadılar. Hatta sağ kanat partilerin Bodrum'daki toplam seçmen desteği, incelenen süreçte ilk kez 2004 yılı yerel seçimlerinde, sol partilerin gerisine düşmüştür. Başkanlığı seçimlerinde Bodrum'da sol kanat yüzde 49,18 civarında oy alırken, sağın toplam oy oranı yüzde 41,63'te kalmıştır. Belediye başkanlığında sağı frenleyen ise bağımsız aday olmuştur.

7. 2009 YILI YEREL SEÇİM SONUÇLARI

29 Mart 2009 tarihinde gerçekleştirilmiş olan 2009 yerel seçimlerinde, hem Türkiye genelinde ve hem de Bodrum özelinde seçimlere seçmen ilgisinde kayda değer bir artış gözlemlenmiştir. Özellikle de Türkiye kırsalında katılım oranlarının, kentsel alanlara nazaran oldukça yüksek olması son derece dikkat çekicidir. Bodrumlu seçmenlerin seçimlere katılım oranlarındaki artış, Türkiye geneli ortalamasının bir hayli üstünde olmuştur. Bununla birlikte, Bodrum'da seçimlere ilgi Türkiye ortalamasının oldukça altında kalmıştır. Daha net bir ifadeyle Türkiye genelinde, seçimlerinde seçimlere katılım yüzde 84,03 iken, Bodrum belediye meclisi seçimlerinde bu oran yüzde 77,75 civarında olmuştur. Bodrum'da siyasi katılım ise, bir önceki seçimlere kıyasla, yaklaşık yüzde 31,7 civarında artmıştır.

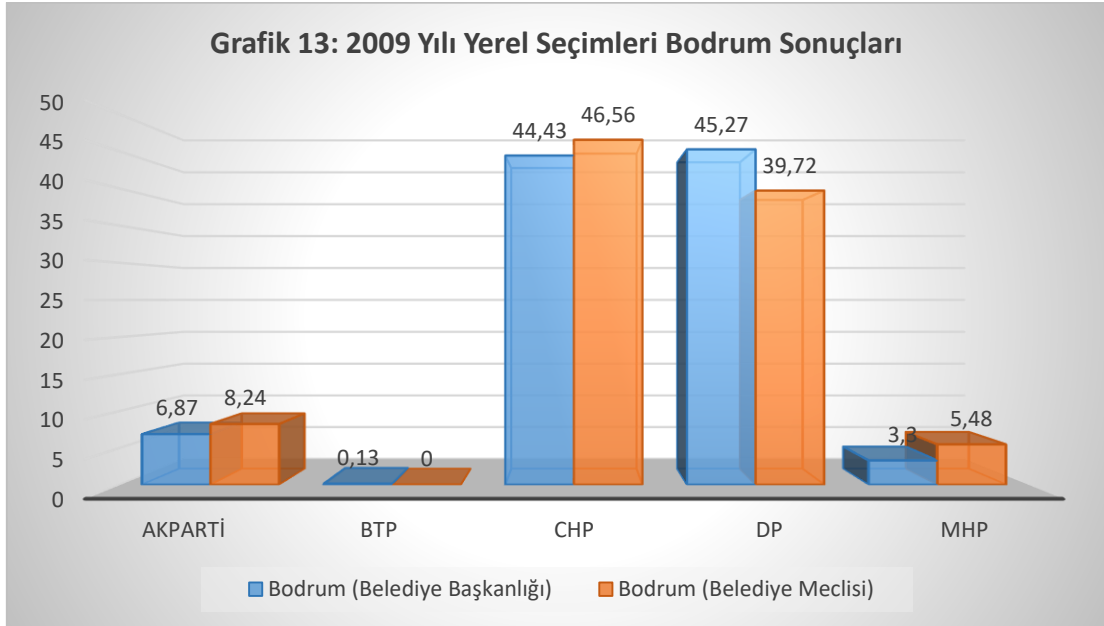
Tablo 12: 2009 Yılı Yerel Seçimleri Bodrum Sonuçları

	Partilere Göre Oy Dağılımı (%)	
	Bodrum (Belediye Başkanlığı)	Bodrum (Belediye Meclisi)
AKPARTİ	6,87	8,24
BTP	0,13	0
CHP	44,43	46,56
DP	45,27	39,72
MHP	3,30	5,48
Diğer	0	0

Kaynak: YerelNET (2016),

http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=2009&belediyeid=127573 ve

http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_bm_secimsonuclari.php?yil=2009&belediyeid=127573

Ülke genelinde 16 siyasi parti ile bağımsız adayların yerelde siyasi iktidar için yarıştığı 2009 yılı seçimlerine, bir önceki seçimlerde olduğu gibi, Adalet ve Kalkınma Partisi damgasını vurmuştur. Yurt genelinde, Akdeniz ve Ege sahil şeridinin bir kısmıyla Trakya dışındaki bütün illerde Ak Parti'nin renklerini görmek mümkündür. Kazanılan belediye başkanlıkları temelinde

de, bir önceki seçimlerde olduğu gibi 2009 yılı yerel seçimlerinin tartışmasız galibi yine Ak Parti'dir (Arslan, 2015).

Bodrum'da ise durum Türkiye genelinden oldukça farklıdır. 2009 yılı mahalli İdareler seçimlerinde hem belediye meclisi üyeliği seçimlerinde ve hem de belediye başkanlığı seçimlerinde Demokrat Parti Bodrum'da büyük bir başarı sergilemiştir. Her iki kategoride de yüzde 40'ların çok üstüne çıkan oy oranı ile DP Bodrum'da, özellikle belediye başkanlığı seçimlerinden birinci çıkmayı başarmıştır (Tablo, 12 ve Grafik 13). İlçede belediye başkanlığı seçimini DP adayı Mehmet KOCADON kazanmıştır. Belediye meclisi seçimlerinde ise CHP Bodrum'da birinciliği DP'ye kaptırmaz. Türkiye genelinde önemli bir başarı gösteren Ak Parti ise bu seçimlerde Bodrum'da, yüzde 10'u bile bulmayan seçmen desteği ile kendine üçüncü sırada yer bulabilir.

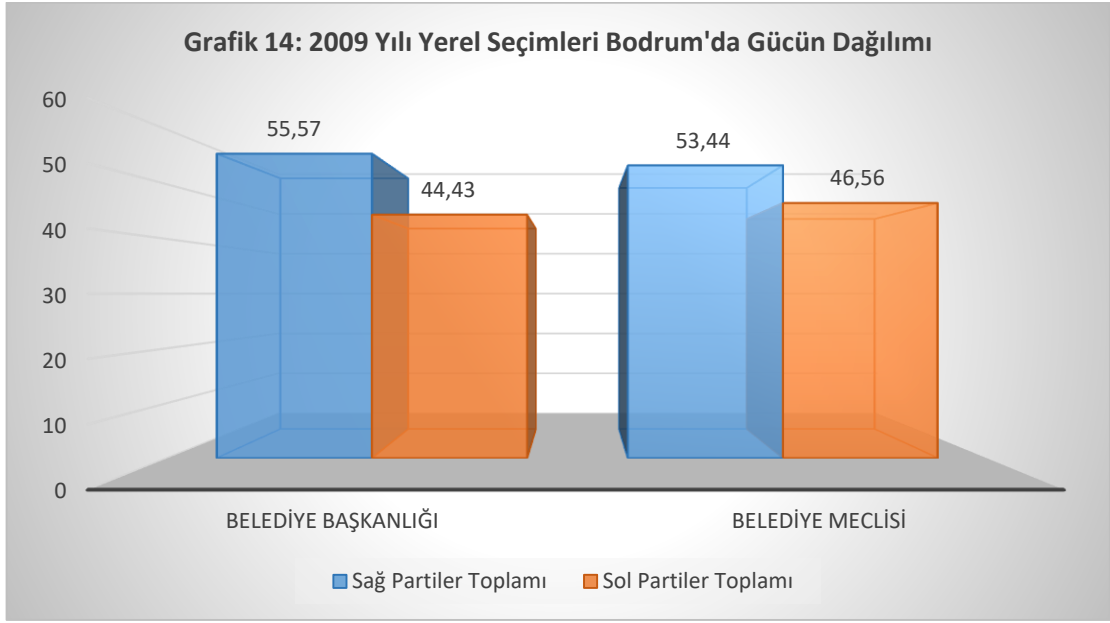
Oyların siyasi yelpazeye dağılımı temelinde Türkiye'nin ve Bodrum'un yeni siyasi yapısı incelendiğinde de son derece önemli sonuçlarla karşılaşılır. 2009 yerel seçimlerinde Türkiye genelinde, belediye başkanlıklarının dörtte üçe yakınını sağ partiler tarafından kazanılmış olduğu gerçeği ortaya çıkar. Bu seçimlerde, ülke genelinde toplam oyların üçte ikisini kazanan sağ kanat, yerel siyasi iktidarın da yüzde 73,12'sini elinde tutma hakkını elde etmiştir (Arslan, 2015).

Bununla birlikte sağ siyaset geleneğinin 2009 yerel seçim başarısı, bir önceki seçimlerin gerisinde kalmıştır. Bununla birlikte, yerel siyasi hayatta sağ siyaset geleneğini sürdürmek için yetecek kadar da büyük ve önemlidir. Bir başka ifadeyle, sağ kanadın 2009 yılı yerel seçimlerindeki güç kaybı yüzde 9'u aşmıştır (Arslan, 2012). Öte yandan sol kanadın ise bu seçimlerde Türkiye genelinde, bir toparlanma sürecine girdiği ve seçmen desteğini de yaklaşık iki kat arttırdığı dikkatlerden kaçmayacaktır.

Tablo 13: 2009 Yılı Yerel Seçimleri Bodrum Sonuçları

		Bodrum Sonuçları	
		Belediye Başkanlığı	Belediye Meclisi
2009	Sağ Partiler Toplamı	55,57	53,44
	Sol Partiler Toplamı	44,43	46,56
	Diğerleri	0	0
Toplam		100	100

Kaynak: Araştırmacının 2016 yılında gerçekleştirdiği araştırma verileri temel alınarak düzenlenmiştir.

Oyların siyasi yelpazeye dağılımı temelinde Bodrum'un siyasi yapısı incelendiğinde ise son derece çarpıcı bulgulara karşılaşılr. Tablo 13 ve Grafik 14'te de açık bir şekilde görüldüğü gibi 2009 seçimlerinde, Bodrum'un siyasi yapısında üstünlüğün yeniden sağ siyaset geleneğine geçtiği gözlemlenir. Bunda ise en büyük pay hiç kuşkusuz DP ve belediye başkan adayı Mehmet KOCADON'a aittir. Bununla birlikte sol siyaset anlayışı ise CHP'nin tek başına aldığı yüzde 46'lara ulaşan seçmen desteği ile Bodrum'daki yarıştan hiç de kopmamış olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

8. 2014 YILI YEREL SEÇİM SONUÇLARI

Günümüzdeki yerel siyasi yapıyı şekillendirmiş olan 2014 yılı yerel seçimleri, 30 Mart 2014'te gerçekleştirilmiştir. Seçimlere (belediye meclis üyeliği) seçmen ilgisi, Türkiye genelinde ve Muğla'nın Bodrum ilçesinde son derece yüksek olmuştur. Bodrum'da seçimlere katılım oranı, yüzde 86,52 ile incelenen süreçte en yüksek ikinci seviyelere ulaşmıştır. Bir önceki seçimlere kıyasla Türkiye genelinde seçmen ilgisinde 5 puana yakın bir artış gerçekleşirken, Bodrum ilçesinde de seçmenlerin seçimlere ilgisinde 11,3'lük bir artış gerçekleşmiştir.

Tablo 14: 2014 Yılı Yerel Seçimleri Bodrum Sonuçları

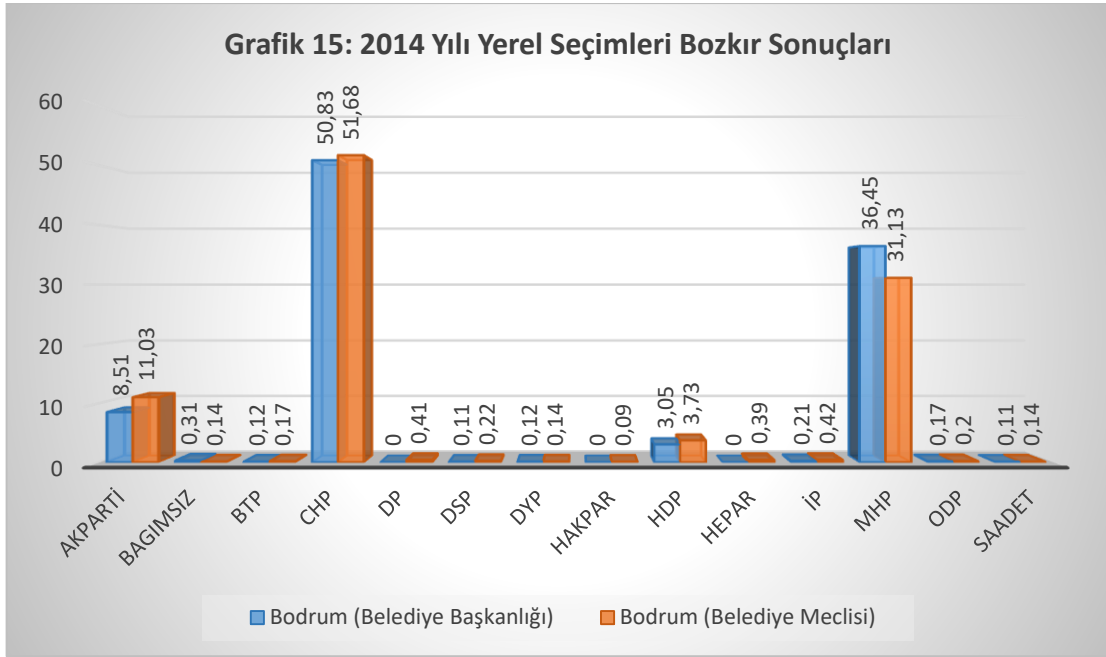
	Partilere Göre Oy Dağılımı (%)	
	Bodrum (Belediye Başkanlığı)	Bodrum (Belediye Meclisi)
AKPARTİ	8,51	11,03
BAGIMSIZ	0,31	0,14
BTP	0,12	0,17
CHP	50,83	51,68
DP	0	0,41
DSP	0,11	0,22
DYP	0,12	0,14
HAKPAR	0	0,09
HDP	3,05	3,73

HEPAR	0	0,39
İP	0,21	0,42
MHP	36,45	31,13
ODP	0,17	0,20
SAADET	0,11	0,14
TKP	0	0,10

Kaynak: TÜİK (2016), YerelNET (2016),

http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?belediyeid=127573 ve

http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_bm_secimsonuclari.php?belediyeid=127573

2014 yılı mahalli idareler seçimlerinin sonuçları, partilerin kazandıkları belediye başkanlıkları temelinde, Türkiye'nin siyasi yapısı incelendiğinde, Türkiye genelinde ilk üç sırada, 2009 seçimlerinde olduğu gibi, Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin yer aldığı görülür. Kazanılan belediye başkanlığı sayısında da sıralama değişmemektedir.

2014 yılı yerel seçimlerinin Bodrum'un siyasi yapısında meydana getirdiği farklılaşma ve değişimin boyutları ise Tablo 14 ve Grafik 15'te net bir şekilde incelenebilir. Bu seçimlerin Bodrum'daki mutlak galibi, yüzde 50'yi aşan oy oranıyla CHP'dir. İlçede belediye başkanlığını da, bir önceki seçimlerde DP saflarından belediye başkanlığını üstlenmiş olan ve bu seçimlere CHP'nin adayı olarak giren Mehmet KOCADON kazanmıştır. Öte yandan Bodrum'da yeniden siyaset sahnesine çıkan MHP ise yüzde 30'ları bir hayli aşan oy oranı ile ikinci sırada ipe göğüslemiştir. Türkiye genelinde seçimlere damgasını vuran Ak Parti ise bu seçimlerde de Bodrum'da başarılı olamayıp, üçüncülükle yetinmek zorunda kalmıştır.

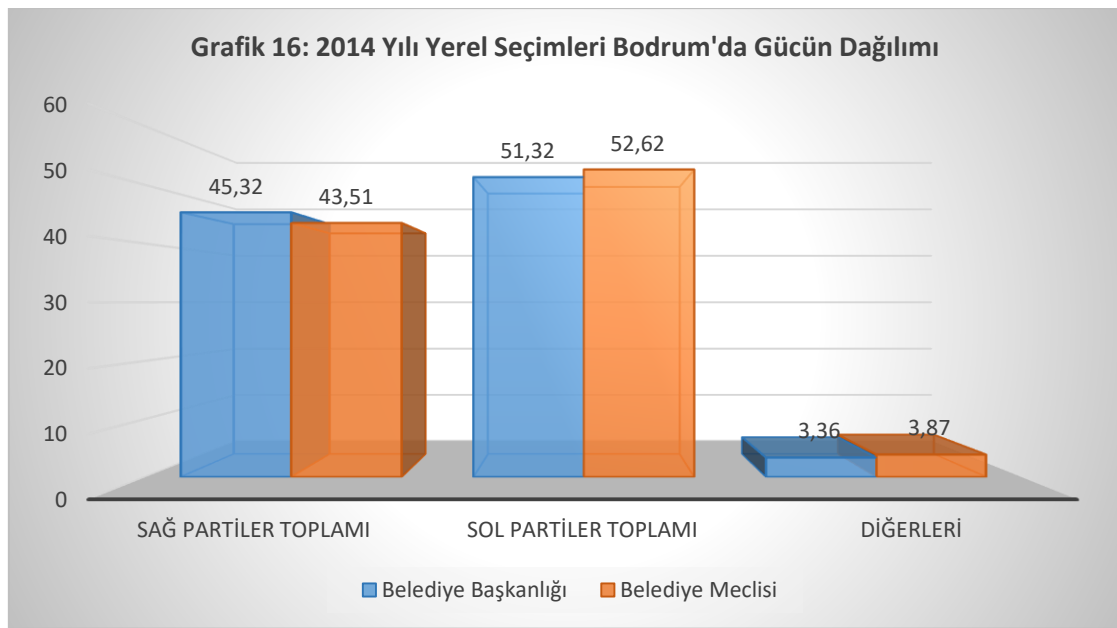
Türkiye'nin ve hem de Bodrum'un siyasi yapısını ve bu yapıdaki değişimi daha iyi anlayabilmek için oyların ve yerel siyasi elitlerin (Arslan, 2011-a; Arslan, 2011-b; Arslan, 2011-c) siyasi yelpazeye dağılımını da incelemek gerekir. Bulgular, toplumun 2014 yerel seçimleri ile yeniden şekillenen yerel siyasi yapısında, daha önceki seçimlerde olduğu gibi yine sağ siyaset geleneğinin üstünlüğüne işaret etmektedir. Ülke genelinde seçmen desteğinin üçte ikisini almayı başaran sağ kanat partiler, siyasi temsil gücünün de dörtte

üçünü kazanmıştır. Bir önceki seçimlerde olduğu gibi bu seçimlerde de, Türk toplumunun yerel siyasi yapısına sağ siyaset anlayışı damgasını vurmuştur.

Tablo 15: 2014 Yılı Yerel Seçimleri Bodrum Sonuçları

		Bodrum Sonuçları	
		Belediye Başkanlığı	Belediye Meclisi
2014	Sağ Partiler Toplamı	45,32	43,51
	Sol Partiler Toplamı	51,32	52,62
	Diğerleri	3,36	3,87
Toplam		100	100

Kaynak: Araştırmacının 2016 yılında gerçekleştirdiği araştırma verileri temel alınarak düzenlenmiştir.

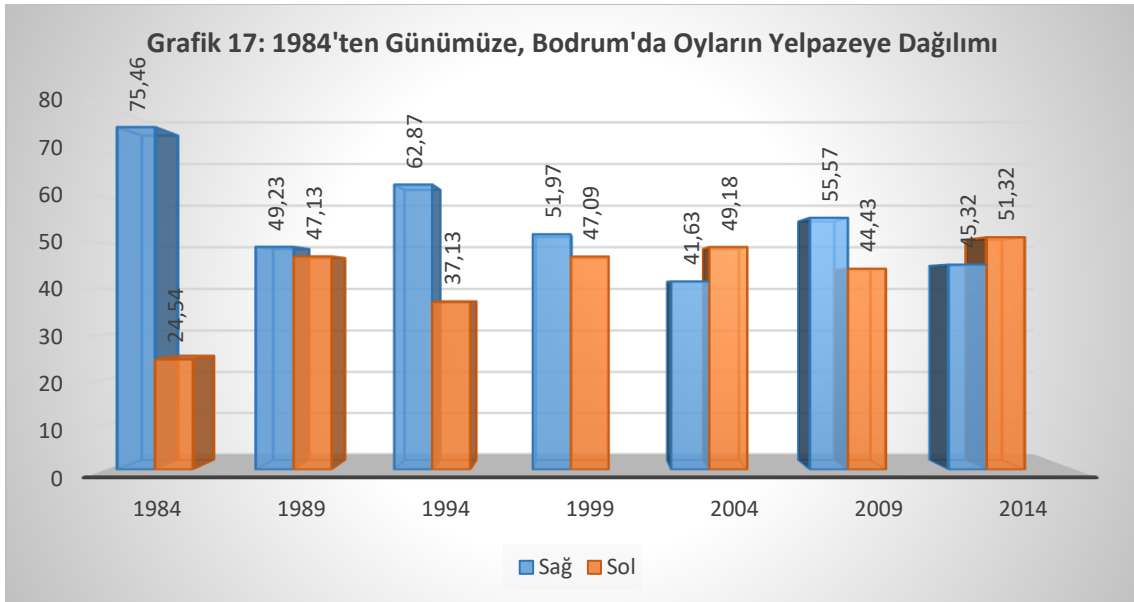
Bodrum'da ise durum Türkiye genelindekinden çok daha farklıdır. Bodrum'da, Türkiye genelindekinden çok daha farklı bir şekilde, sol siyaset geleneğinin açık bir üstünlüğü gözlemlenir. Tablo 15'te ve Grafik 16'da da görüldüğü gibi Bodrum'da, hem belediye başkanlığı seçimlerinde ve hem de belediye meclisi seçimlerinde, tek başına yüzde 50'leri aşan seçmen desteğiyle solu zirveye taşımıştır. Bu başarı da ise belediye başkanı Mehmet KOCADON'un payı son derece büyüktür.

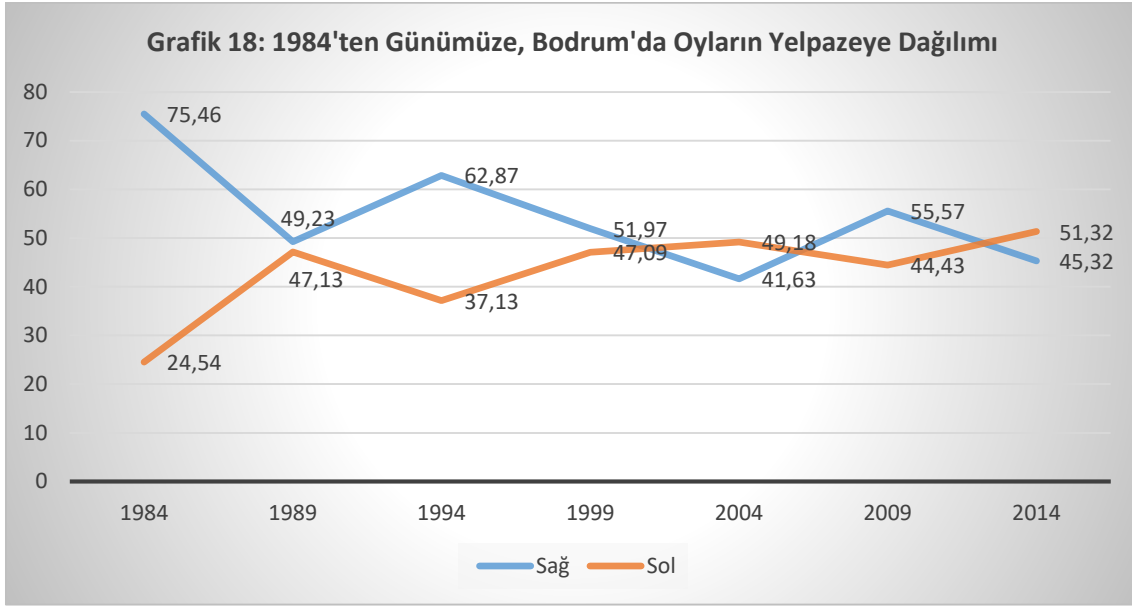
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada, tarihsel bir bakış açısıyla ve siyaset sosyolojisinin yöntem - teknikleri kullanılarak, Bodrum'un siyasi yapısı ve bu siyasi yapıda, geçmişten günümüze yaşanan değişim araştırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle, Bodrum'da ve Türkiye genelinde seçimlere katılım oranları araştırılmıştır. Müteakiben belediye meclisi ve belediye başkanlığı kategorisinde yerel seçim sonuçları incelenerek; Bodrum'un yerel siyasi yapısının ortaya konması hedeflenmiştir. Buna ilaveten, incelenen süreç içinde Bodrum'un siyasi yapısında meydana gelen değişim de ele alınmıştır. Nihai aşmada ise bulgular, Türkiye geneli sonuçları ile karşılaştırılarak, Bodrum'un Türkiye'nin siyasi yapısı içindeki yeri anlaşılmasına çalışılmıştır.

Tablo 16: 1984'ten 2016'ya Bodrum'da Oyların Siyasi Yelpazeye Dağılımı

		Yerel Seçimler (%)	
		Belediye Meclisi	Belediye Başkanlığı
2014	Sağ Partiler Toplamı	45,32	43,51
	Sol Partiler Toplamı	51,32	52,62
	Diğerleri	3,36	3,87
2009	Sağ Partiler Toplamı	55,57	53,44
	Sol Partiler Toplamı	44,43	46,56
	Diğerleri	0	0
2004	Sağ Partiler Toplamı	41,63	53,05
	Sol Partiler Toplamı	49,18	46,95
	Diğerleri	9,19	0
1999	Sağ Partiler Toplamı	51,97	50,84
	Sol Partiler Toplamı	47,09	48,18
	Diğerleri	0,94	0,98
1994	Sağ Partiler Toplamı	62,87	73,43
	Sol Partiler Toplamı	37,13	26,57
	Diğerleri	0	0
1989	Sağ Partiler Toplamı	49,23	50,85
	Sol Partiler Toplamı	47,13	48,58
	Diğerleri	3,64	0,57
1984	Sağ Partiler Toplamı	75,46	75,38
	Sol Partiler Toplamı	24,54	24,62
	Diğerleri	0	0

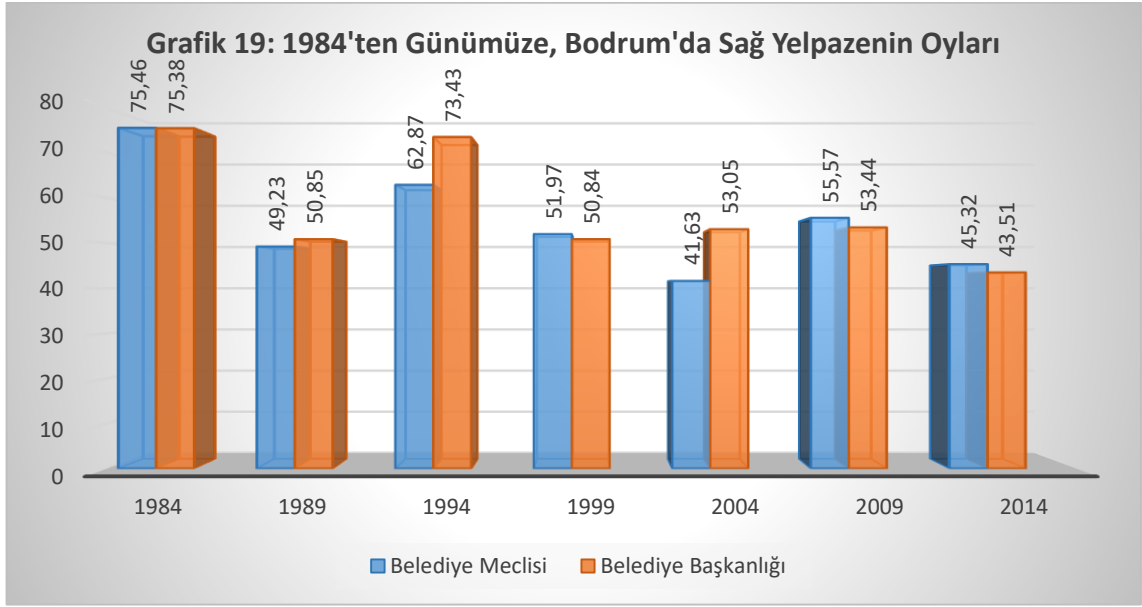

Araştırmanın temel hedefleri doğrultusunda, 1982 Anayasası ile yeniden şekillenen siyasi ve idari yapılanma sürecinde yapılan ilk seçimler olma özelliğine haiz 1984 yerel seçimleri hareket noktası olarak belirlenmiştir. Bu tarihten günümüze geçen 30 yılı aşkın asırlık süreç içinde, Türkiye’de yapılan 7 yerel seçimin sonuçları hem Bodrum özelinde ve hem de Türkiye geneli bağlamında araştırılmıştır. Tablo 16, Grafik 17 ve Grafik 18’de sergilenen bulgular, geçmişten günümüze Bodrum’un siyasi yapısında yaşanan değişimi bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir.

Tablo 17: Geçmişten Günümüze Bodrum’un Belediye Başkanları ve Seçildiği Parti

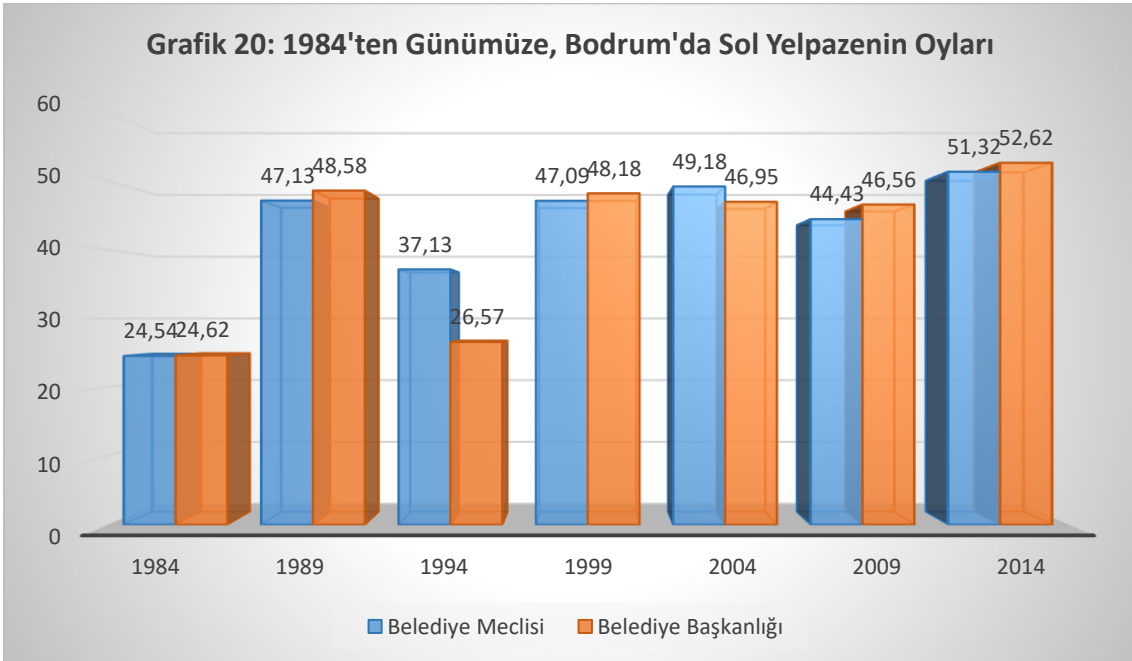
Seçimler	Belediye Başkanı	Parti
2014 Yerel Seçimleri	MEHMET KOCADON	CHP
2009 Yerel Seçimleri	MEHMET KOÇADON	DP
2004 Yerel Seçimleri	MAZLUM AĞAN	CHP
1999 Yerel Seçimleri	EMİN ANTER	CHP
1994 Yerel Seçimleri	TUĞRUL ACAR	ANAP
1989 Yerel Seçimleri	EMİN ANTER	SHP
1984 Yerel Seçimleri	CEVAT BİLKİÇ	ANAP

Diğer yandan ele alınan süreçte, Bodrum’da belediye başkanlığını kazanan parti ve adaylar yeniden sistematik bir şekilde incelendiğinde, Bodrum’un siyasi yapısı ve bu yapıda yaşanan değişimin boyutları daha bir netlik kazanmaktadır. Tablo 17’de de görüldüğü gibi, bu süreçte gerçekleştirilen seçimlerde yerel iktidar sağ ve sol partiler arasında gidip gelmiştir. Bu bulgular, Bodrum’un siyasi yapısının son derece dinamik bir karaktere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Bodrum’un siyasi hayatında sol siyaset geleneği ön plana çıkmaktadır. Zira incelenen yedi seçimden dördünü sol yelpazeden adaylar kazanmıştır. Diğer üç seçimde ise sağ gelenekten adaylar yerel siyasi hayata yön verici elit pozisyonunu elde etmiştir.

Kaynak: Arslan tarafından hazırlanmıştır.

Oyların sağ ve sol yelpazeye dağılımı sistematik bir şekilde incelendiğinde Bodrum'un siyasi yapısındaki değişimin boyutları daha anlaşılır hale gelir. Grafik 19'da da ayrıntılı bir şekilde görüldüğü gibi, sağ siyaset geleneği Bodrum'un siyasi yapısı içinde en yüksek temsil gücüne 1984 yerel seçimlerinde ulaşmıştır. Takip eden seçimlerde ciddi bir destek kaybına uğrayan sağ kanat partiler, müteakip seçimlerde yeniden bir toparlanma sürecine girmiştir. Ne var ki bu yükseliş uzun sürmemiş ve sağı Bodrum'daki temsil gücü 1999 seçimlerinde, 1994 seçimlerindeki seviyelere geri dönmüştür. Takip eden süreçte sağ partilerin Bodrum'daki seçmen desteği dalgalı bir seyir izlemiştir. Son yerel seçimlerde ise sağın Bodrum'un siyasi yapısı içindeki gücü, özellikle de belediye meclisi seçimlerinde dip seviyeleri görmüştür.

Öte yandan, Bodrum yerel seçimlerinde sol parti oylarındaki değişim ise daha dikkat çekici boyutlardadır. Bir bakıma genel seçimlere yol gösterici olma mahiyetine de sahip olan belediye meclisi seçimlerinde siyasi partilerin elde ettikleri seçmen desteği, siyasi yapıya dair önemli ipuçları vermektedir. Bu tespitin ışığında sol partilerin Bodrum'da elde ettikleri oy oranları incelendiğinde son derece çarpıcı sonuçlara ulaşılır. Grafik 20'de de görüldüğü gibi, incelenen süreçte sol yelpaze, Bodrum'un siyasi yapısı içindeki en yüksek temsil gücüne, 2014 yerel seçimlerinde ulaşmıştır. Sol siyaset geleneğinin Bodrum'da en zayıf olduğu dönem ise 12 Eylül Darbesi sonrası ilk yerel seçimlere, yani 1984 yerel seçimlerine rastlar. Müteakip süreçte, Bodrum'da ciddi bir destek artışı sağlamayı başaran sol siyaset anlayışı Bodrum'un siyasal hayatındaki gücü dalgalı bir seyir izler. Ancak sol partiler, son yerel seçimlerde Bodrum'da, hem belediye başkanlığı ve hem de belediye meclisi seçimlerinde, yüzde 50'nin üzerinde oy almayı başararak, yeniden Bodrum'un siyasi yapısına solun damgasını vurmuştur.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (1993). *The making of modern Turkey*. London: Routledge.
- Altunışık, R. (vd.) (2004). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri (SPSS uygulamalı)*. Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Arslan, D.A. (vd.) (2015). Yerel seçim sonuçları temelinde, Sarayönü'nün sosyo-politik yapısı. *Cappadocia: Journal Of History And Social Sciences*, 4, 19-61.
- Arslan, D.A. (vd.) (2014-a). Yerel seçim sonuçları temelinde, dünden bugüne Sarayönü. Uluslararası Sarayönü Sempozyumu (24-26 Ekim). Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Arslan, D.A. (vd.) (2014-b). Siyaset sosyolojisi perspektifinden 2009 ve 2014 yerel seçimlerinin karşılaştırmalı incelemesi. *Akademik Bakış, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgızistan-Celalabat İşletme Fakültesi, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 43, 1-27.
- Arslan, D. A. (2013). *Sosyoloji: Günlük yaşamın mimarisini keşfetmek*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Arslan, D. A. (2012-a). *Sosyoloji ve yöntem yazıları*. Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Arslan, D.A. (2012-b). Yerel seçim sonuçları temelinde Mersin'in siyasi yapısı. *International Journal of Human Sciences*. (9)2, 916-968.
- Arslan, D. A. (2012-c). Geçmişten geleceğe Kağızman'ın siyasi yapısı: Yerel seçim sonuçları temelinde Kağızman'ın siyasi yapısının sosyolojik analizi. Geçmişten Geleceğe Her Yönüyle Kağızman Sempozyumu (24-26 Mayıs). Kars: Kafkas Üniversitesi.
- Arslan, D. A. (2011-a). *Turkish political elites: Sociological analysis of Turkish politics and politicians*. Berlin: LAP LAMBERT Academic Publishing.
- Arslan, D. A. (2011-b). *Who rules Turkey: Turkish power elite*. Berlin: LAP LAMBERT Academic Publishing.
- Arslan, D. A. (2011-c). *Elites and power in contemporary Turkey: Social anatomy of Turkish elites*. Berlin: LAP LAMBERT Academic Publishing.
- Arslan, D. A. (2011-d). *Uygulamalı köy sosyolojisi: kırsal yapı ve kalkınma dinamikleri ile 17 öncesi ve sonrası Ankara Kavaközü*. Mersin: Mersin Üniversitesi Yayınları.
- Arslan, D. A. (2007-a). 1963'ten günümüze yerel seçim sonuçları temelinde Türkiye'nin siyasi yapısı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi (International Journal of Human Sciences)*, 4- 1, 1-32.
- Bayramoğlu, S. (2006-a). *Seçim sonuçlarının değerlendirmesi 1994 yılı raporu*. YERELNET, 01.03.2006, http://www.yerelnet.org.tr/secimler/secim_analizleri1994.php
- Bayramoğlu S. (2006-b). *Seçim sonuçlarının değerlendirmesi 1999 yılı raporu*. YERELNET, 16.02.2006, http://www.yerelnet.org.tr/secimler/secim_analizleri1999.php
- Bodrum Belediyesi (2016). Bodrum, 21.04.2016, <http://www.Bodrum.bel.tr/joom/index.php/Bodrum/bozkirtarihi>
- Bodrum Kaymakamlığı (2016). Bodrum, 21.04.2016, http://www.Bodrum.gov.tr/default_B0.aspx?content=195
- Dardanelli, P. (2005). The parliamentary & executive elections in Switzerland 2003. *Electoral Studies*, 24, 124-129.
- Gilbert, N. (1994). *Researching social life*. London: Sage.
- Güler, B. A. (2006). *Yerel yönetimler*, Ankara: İmge.
- Hürriyet Gazetesi (2014). *2014 yılı yerel seçimleri*, 25.05.2014, <http://www.hurriyet.com.tr/yerel-secim-2014/>
- Jones, S. (2005). Presidential and parliamentary elections in Georgia, 2004. *Electoral Studies*, 24, 303-311.
- Keleş, R. (2006). *Yerinden yönetim ve siyaset*, Ankara: İmge.
- Kışlalı, A. T. (2007). *Siyaset bilimi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kili, S. (1976). *Cumhuriyet Halk Partisi'nde gelişmeler 1960-1975*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Orhan, E. A. (2011). *Toplumsal, kültürel ve katılsal boyutuyla siyasal davranışın sosyo-politik analizi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Rallings, C. (vd.) (2005). Trends in local elections in Britain 1975-2003. *Local Government Studies*, 31- 4, 393-413.
- Rybar, M. (2005). The presidential election in Slovakia, April 2004. *Electoral Studies*, 24, 333-338.
- Sagas, E. (2005). The 2004 presidential election in the Dominican Republic. *Electoral Studies*, 24, 156-160.
- Sarıbay, A. Y. (208). *Global bir bakışla politik sosyoloji*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Schaap, R. D. (2005). The House of Representatives' election in Japan November 2003. *Electoral Studies*, 24, 136-140.
- Sitembölükbaşı, Ş. (2001). *Parti seçmenlerinin siyasal yönelimlerine etki eden sosyoekonomik faktörler*. Ankara: Nobel.
- Thalang, C. (2003). The parliamentary election in Cambodia, July 2003. *Electoral Studies*, 24, 130-135.
- TÜİK (2016). *Bodrum 2015 nüfusu*, 22.4.2016, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>
- TÜİK (2015). *Bodrum 2014 nüfusu*, 22.4.2016, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>

- UyduHarita (2012). *Bodrum haritası ve resimleri*. 12.09.2014.<http://www.uyduharita.org/Bodrum-haritasi-resimleri/>
- YerelNET (2016). 2014 yılı belediye başkanlığı seçim sonuçları Bodrum, 17.04.2016. http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=2014&belediyeid=127573
- YerelNET (2016). 2014 yılı belediye meclisi seçim sonuçları Bodrum, 17.04.2016. http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_bm_secimsonuclari.php?yil=2014&belediyeid=127573
- YerelNET (2016). 2009 yılı belediye başkanlığı seçim sonuçları Bodrum, 17.04.2016. http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=2009&belediyeid=127573
- YerelNET (2016). 2009 yılı belediye meclisi seçim sonuçları Bodrum, 17.04.2016. http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_bm_secimsonuclari.php?yil=2009&belediyeid=127573
- YerelNET (2016). 2004 yılı belediye başkanlığı seçim sonuçları Bodrum, 17.04.2016. http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=2004&belediyeid=127573
- YerelNET (2016). 2004 yılı belediye meclisi seçim sonuçları Bodrum, 17.04.2016. http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_bm_secimsonuclari.php?yil=2004&belediyeid=127573
- YerelNET (2014). 1999 yılı belediye başkanlığı seçim sonuçları Türkiye, 21.09.2014. http://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/secim_sonuclari/index.php?yil=1999
- YerelNET (2016). 1999 yılı belediye başkanlığı seçim sonuçları Bodrum, 17.04.2016. http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=1999&belediyeid=127573
- YerelNET (2016). 1999 yılı belediye meclisi seçim sonuçları Bodrum, 17.04.2016. http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_bm_secimsonuclari.php?yil=1999&belediyeid=127573
- YerelNET (2014). 1994 yılı belediye başkanlığı seçim sonuçları Türkiye, 21.09.2014. http://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/secim_sonuclari/index.php?yil=1994
- YerelNET (2016). 1994 yılı belediye başkanlığı seçim sonuçları Bodrum, 17.04.2016. http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=1994&belediyeid=127573
- YerelNET (2016). 1994 yılı belediye meclisi seçim sonuçları Bodrum, 17.04.2016. http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_bm_secimsonuclari.php?yil=1994&belediyeid=127573
- YerelNET (2014). 1989 yılı belediye başkanlığı seçim sonuçları Türkiye, 21.09.2014. http://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/secim_sonuclari/index.php?yil=1989
- YerelNET (2016). 1989 yılı belediye başkanlığı seçim sonuçları Bodrum, 17.04.2016. http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=1989&belediyeid=127573
- YerelNET (2016). 1989 yılı belediye meclisi seçim sonuçları Bodrum, 17.04.2016. http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_bm_secimsonuclari.php?yil=1989&belediyeid=127573
- YerelNET (2014). 1984 yılı belediye başkanlığı seçim sonuçları Türkiye, 21.09.2014. http://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/secim_sonuclari/index.php?yil=1984
- YerelNET (2016). 1984 yılı belediye başkanlığı seçim sonuçları Bodrum, 17.04.2016. http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=1984&belediyeid=127573
- YerelNET (2016). 1984 yılı belediye meclisi seçim sonuçları Bodrum, 17.04.2016. http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_bm_secimsonuclari.php?yil=1984&belediyeid=127573
- YSK (2014). Yüksek Seçim Kurulu, 2014 yerel seçim sonuçları, 26.05.2014, <http://www.ysk.gov.tr/>

FARKLI BİR KAMU KURUMU OLARAK TİKA: ÖRGÜT YAPISININ DÖNÜŞÜMÜ HAKKINDA BİR ANALİZ

Osman Gökhan HATİPOĞLU*

Özet

Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) ilk kez 1992 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kurulan Türk Cumhuriyetleri ile işbirliği yapmak ve bu ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak amacıyla *Ekonomik, Kültürel ve Teknik İşbirliği Başkanlığı* adı altında kurulmuştur. Başlangıçta Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olan bu kurum daha sonra başbakanlığa bağlanmış, merkezde ve yurtdışında örgütünü genişleterek günümüzde Türk kamu diplomasisinin önemli bir aracı haline gelmiştir. Bu çalışmada kuruluşundan bu yana geçen çeyrek yüzyıl boyunca değişen ülke ve Dünya koşullarına paralel olarak TİKA'nın örgüt yapısında yapılan çok boyutlu değişiklikleri analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu analizin gerçekleştirilebilmesi için öncelikle kurumun örgüt yapısındaki değişiklikler, hukuksal düzenlemelerden ve yönetim bilimi araçlarından yararlanılarak tasvir edilmiştir. Daha sonra analiz sonuçları da dikkate alınarak TİKA'nın Türk dış politikasındaki statüsü ve önemi yumuşak güç, güney-güney yardımlaşması ve kamu diplomasisi kavramları üzerinden incelenmiştir. TİKA'nın örgüt yapısının zamanında ve isabetli değişikliklerle dönüşüme uğradığı, böylece Türkiye'nin uluslararası itibarı ve çıkarları açısından önemli ve dinamik bir örgüt haline geldiği sonucuna varılmıştır. Çalışma bulguları ve yönetim bilimleri pratikleri doğrultusunda kurumun teşkilatı hakkında geleceğe dair önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: *Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı, Örgüt Analizi, Güney-güney Yardımlaşması, Kamu Diplomasisi, Yumuşak Güç.*

GİRİŞ

Türk kamu yönetiminde kalkınma ve işbirliği yardımı başta olmak üzere devletin dış politikaları doğrultusunda uluslararası yardımların icrası ve koordinasyonu için görevlendirilmiş olan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) 1992 yılında kurulmuştur. Dışişleri Bakanlığından bağımsız olarak yurtdışında örgütlenmiş olması, uluslararası kamu politikası üretmesi ve icra etmesi, kamu diplomasisi yürütmesi gibi özellikleri, bu kurumu bağlı bir kuruluş olarak dâhil olduğu devlet teşkilatındaki diğer yönetsel birimlerden ayırmaktadır. TİKA Türk kamu yönetiminde yeni bir aktör olmamakla birlikte, kurulduğundan bu yana geçen çeyrek asrı aşkın sürede sürekli değişim gösteren bir kamu kurumudur. Bu çalışma birçok kez örgüt yapısı, bağlı olduğu kamu otoritesi hatta ismi bile değişen, yetki ve teşkilatı bakımından atipik olan TİKA'yı alan yazındaki diğer çalışmalardan farklı olarak yönetim bilimi araçlarından yararlanarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaca yönelik olarak çalışmada öncelikle TİKA'nın örgüt yapısı ve geçirdiği yapısal değişim, kurumla ilgili yasal düzenlemelerden yararlanarak açıklanmıştır. Bu doğrultuda TİKA ile ilgili her türlü yasal değişiklik, nedenleri ve kurumun teşkilatına olan etkileri ile birlikte incelenmiştir. Kurum ile ilgili yapılan köklü değişiklikler ve reformlar araştırma sırasında tespit edilen değişim dönemlerine göre sınıflandırılmıştır. Son olarak TİKA'nın Türk kamu yönetimindeki önemi ve dış politikadaki rolü geçirmiş olduğu değişim süreçleri doğrultusunda betimlenmiştir.

---

* Dr.; Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi. E-posta: gokhanhat@yahoo.com

1. KAMU KURUMLARINDA ÖRGÜT YAPILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye’de bir kamu kurumunun örgüt yapısını analiz edebilmek için öncelikle yasal düzenlemelerin ele alınması gereklidir. Bu gerekliliğin iki temel nedeni vardır. Birincisi kamu kurum ve kuruluşlarının ihdas edilmelerinin, faaliyet alanları ve şekillerinin, personel düzenlerinin, örgütlenmelerinin ve hatta kaldırılmalarının anayasa ve yasalarla belirleniyor olmasıdır. Kamu kurum ve kuruluşları anayasadan başlayarak, yönetmeliklere kadar kamu hukuku hiyerarşisinin her basamağındaki kurullarla iç içe geçmiş bir dünyada yaşamaktadırlar. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet döneminde Kıta Avrupası’ndan transfer edilen yönetim ve hukuk bilgisinin/geleneğinin kaçınılmaz bir sonucudur.

Ayrı bir idare hukukunun olmadığı ve anayasasında kamu yönetimi ifadesinin yer almadığı ABD ile yazılı bir anayasası dahi bulunmayan İngiltere’nin temsil edildiği Anglosakson hukuk düzeninden farklı olarak Kıta Avrupası’nda kamu yönetimi hukukla çevrelenmiştir. Fransız anayasasında hükümetin kullanımına verilmiş olan yönetim (Fransa Anayasası, 1958, Md. 20) Türkiye Cumhuriyeti anayasasında ise yürütme bölümünün altında idare başlığı altında sayılarak; ilkeleri, personeli, tabi olduğu yargı kurum ve yolları, hatta önemli kamu kurumları ile birlikte ayrıntılı olarak anayasal düzene eklenmiştir (T.C. Anayasası, 1982, Md: 123-137).

Kamu kurumlarının örgütlerinin tahlilinde hukuki düzenlemelerden yararlanılmasının ikinci önemli nedeni ise Türkiye’deki akademik bakış açıdır. Aslında bu neden yukarıda açıklanan ilk nedenin kaçınılmaz bir neticesidir. Güler’in de belirttiği gibi, Türkiye’de 20. yüzyılın başından itibaren akademiye kamu yönetimine baskın bir şekilde hukuk açısından yaklaşılması nedeniyle yönetim bilimi 1950’li yıllara kadar kendine kürsü olarak bile yer bulamamıştır (2011, s. 12). Yönetime ilişkin hukuk bilgisinin kaynağı olan idare hukuku ise Tanzimat’tan sonra büyük ölçüde Fransa’dan transfer edilmiştir (Gözübüyük, 1999, s.14).

Çağdaş yönetim bilimi ve tekniklerinin henüz ortaya çıkmadığı dönemde yönetim bilimi idare hukukuna neredeyse özdeş olarak ele alınmıştır. Nitekim doğrudan transfer ettiğimiz ve/veya etkilendiğimiz Fransız Yönetim Bilimi ile ilgili Güler, geleneksel yöntemin, yönetsel kurumlar üzerine hukuksal, tarihsel, sosyolojik çalışma yapmak olduğunu vurgulamaktadır (2011: 14). Bu yöntemde ilgi doğrudan doğruya devlet dünyasına ve bunun kurumlarına odaklıdır (Güler, 2011:14). Güler’in tespitine göre Türkiye’de yönetim bilimi ile ilgili hukuk ağırlıklı kitaplarda yönetsel kuruluşlara odaklanan ve örgüt kuramından uzak duran bir yaklaşım sergilenmişken, örgüt kuramının baskın olduğu kitaplarda da hukuksal değerlendirmelerden uzak kalınmadığı görülmektedir (2011: 27). Kitaplarda hukuk bilgisinin varlığını korumasına karşın hukuk ile örgüt kuramı bağdaştırılamamış ve ortaya iç bütünlüğü olmayan bir bilgi alanı çıkmıştır (Güler, 2011: 27).

Akademik yaklaşımdaki bu çelişki de not edildiğinde, Türkiye’de bir kamu kurumunun örgüt düzeyinde incelenbilmesi işletme dünyasındaki kurumlardan yola çıkılarak geliştirilmiş örgüt kuramlarından ziyade, kurumu detaylı bir şekilde düzenleyen yasa, tüzük, yönetmelik ve her türlü yazılı hukuk kaynağının kullanılması yanlış olmayacaktır. Benzer bir yaklaşımı savunan Sürgit’e göre örgüt analizinin ilk evresi olan örgüt dayanaklarının saptanması ve incelenmesi aşamasında mevcut mevzuat ve idari metinlerin incelenmesi gerekir (1977:6). Yazar ayrıca kamu yönetimi alanında örgütlerin kanunlarla kurulduğunu ve ayrıntılarının idari metinlerle düzenlendiğini vurgulayarak, mevcut bir örgütün incelenmesinde yürürlükteki mevzuatın dikkatle göz önünde tutulması gerektiğinin altını çizmektedir. (Sürgit, 1977:7)

Kamu kurumlarının örgütlerinin işletme disiplindeki yaklaşımlardan esinlenen yöntemlerle analiz edilmesi sorunlu bir konudur. Özellikle TİKA gibi tamamen kamusal alanda, hatta uluslararası kamusal alanda faaliyet gösteren bir kurum örgüt teorisi yaklaşımları ile ancak sınırlı bir biçimde incelenebilir. Aslında örgüt teorisi yaklaşımı ile kamu sektörünü incelemek için her şeyden önce siyasi-idari sistemlerin örgütlenmelerinin ve faaliyet biçimlerinin analiz edilmesi gereklidir (Christensen v.d., 2007:1). Bu çalışmada örgüt teorisi analizlerinin de ilk aşaması olan bu öncelikli tahlil yapılmış, temelde özel sektör için geliştirilmiş olan örgüt kuramlarının doğrudan kullanılmamıştır. Bu sınırlılığın başlıca nedeni ise kamu ve özel sektör örgütlerinin önemli noktalarda birbirinden ayrılmakta olmasıdır. Bu ayrışmanın temel nedeni ise her şeyden önce çok daha kapsamlı bir norm ve değerler setine sahip kamu sektöründeki çıkarların özel sektör çıkarlarından farklı olmasıdır (Cristensen v.d., 2007:4).

Yukarıda açıklanan nedenlere uygun olarak TİKA'nın örgüt yapısını ve değişen Dünya koşulları ve kamu politikaları çerçevesinde kurumun örgüt yapısında yapılan değişiklikleri incelemeyi hedefleyen bu çalışmada, temel olarak örgütü etkileyen yasal değişikliklerin nedenleriyle birlikte açıklanması yoluna gidilmiştir. Ancak böyle bir açıklamanın sağlıklı olarak yapılabilmesi için, yalnızca kurumu düzenleyen güncel mevzuatın statik olarak değerlendirilmesinin yeterli olmayacağı düşünülmektedir. Özellikle 1980'lerde başlayan ve günümüze kadar süren kamu reformu süreci de da dikkate alındığında, ele alınan kamu kurumları ile ilgili yasaların ve diğer mevzuatta yapılan her türlü değişikliğin dinamik olarak da incelenmesi gereklidir. Bu çalışmanın nesnesi olan TİKA da öncelikle kendi yasal çerçevesini, faaliyet alanlarını, örgüt ve personel düzenini, kısacası yönetsel alanını formel olarak belirleyen yasalar ve diğer hukuki düzenlemeler içerisinde değerlendirilecektir. Kuruluşundan sonra görevlerini, örgüt yapısını ve hatta ismini değiştiren bu düzenlemeler gerekçeleri ve yapılan değişikliklerin nitelikleri ile birlikte yönetim bilimi açısından analiz edilecektir. Analizde öncelikle kurumun tüzel kişiliği ele alınacak ve bir bağlı kuruluş olarak devlet teşkilatındaki konumu ve örgütsel işlevi tahlil edilecektir. Daha sonra kurumun örgütsel yapısında son yıllardaki nicel ve nitel gelişimini temellendiren veya destekleyen hukuki gelişmeler ele alınacaktır.

2. TİKA'NIN TÜZEL KİŞİLİĞİ VE DEVLET TEŞKİLATINDAKİ YERİ: ATİPİK BİR BAĞLI KURULUŞ

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın kamu kurum ve kuruluşları ile ilgili en yalın ve temel düzenleme "İdare" başlığı altındaki bölümünde verilir ve kamu tüzel kişiliğinin ihdası ile ilgilidir. Buna göre kamu tüzel kişiliği, ancak kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulur (T.C. Anayasası, Md. 123) Kamu sektöründeki örgütlerde belirli bir hizmetin onu yürütmek için gerekli mallarla beraber tüzel kişilik haline geldiği durumlarda bir mal topluluğu söz konusudur (Gözler ve Kaplan 2012:43). Bu şekildeki kamu tüzel kişilikleri aslında bir insan topluluğu olan ve karar organları seçimle belirlenen kamu idarelerinden ayrılırlar ve kamu kurumu olarak sınıflandırılırlar. Bu tanımlardan yola çıkıldığında kanunla kurulmuş olan TİKA, yöneticileri atanmış ve özgülendiği hizmeti yerine getirmek için mal topluluğu olarak örgütlenen bir kamu kurumudur.

İdare hukukunda kamu kurumu olmanın sonuçları kendilerine has bir malvarlığına, personele, hak ve fiil ehliyetine sahip olmaları, hukukî işlemler yapabilmeleri hak ve borç altına girebilmeleridir. Kamu kurumları idarenin vesayeti altında olsalar da, kısmi bir özerklikleri bulunur. Ayrıca kamu tüzel kişileri olarak kamu gücü ayrıcalıklarından yararlanırlar (Gözler, 2011: 841).

TİKA'yı kanunlar karşısında kamu kurumu olması yanında tanımlayan ikinci sıfat ise bağlı kuruluş olmasıdır. Türk İdare hukukunda, "bakanlık bağlı kuruluşları", "bakanlık

ilgili kuruluşları”, “kamu iktisadî kuruluşları” ve “meslek kuruluşları” olmak üzere dört değişik “kuruluş” vardır (Gözler, 2011: 868). Bakanlık bağlı kuruluşu kavramı ise Türk devlet örgütlenmesinde en önemli icrai birimler olan bakanlıkları çerçeveleyen yasada açıkça tanımlanmaktadır: “Bağlı kuruluşlar bakanlığın hizmet ve görev alanına giren ana hizmetleri yürütmek üzere, bakanlığa bağlı olarak özel kanunla kurulan, genel bütçe içinde ayrı bütçeli veya katma bütçeli veya özel bütçeli kuruluşlardır” (Kanun No:3046, Md. 10). TİKA pek çok kamu kurumu gibi özel bütçeli kamu kurumları arasında yer alır (Kanun No:5018, Ek 2 Liste).

Gözler, kamu kurumlarını, faaliyet gösterdikleri coğrafi alan bakımından ülke düzeyinde faaliyet gösteriyorlarsa “millî kamu kurumları” ve yerel yönetimler düzeyinde hizmet veriyorsa “mahallî kamu kurumları” olarak ikiye ayırarak sınıflandırmaktadır (2011: 842). Ancak TİKA yurt dışında örgütlendiğinden bu temel sınıflandırmanın dışında kalmaktadır. Türkiye’de yurtdışı teşkilatı kurma yetkisi, kamu kurum ve kuruluşlarının teşkilat kanunlarında belirtilir; teşkilat kanunlarında böyle bir yetki bulunmayan kamu kurum ve kuruluşları yurtdışı teşkilatı kuramaz (KHK 189, 1983:Md. 3). Kamu kurumları yurt dışında genellikle Dış İşleri Bakanlığı gözetiminde ataşelikler halinde örgütlenmektedir. TİKA yurt dışında örgütlenmiş olan özel bütçeli tek kamu kurumudur.

3. TİKA’NIN ÖRGÜT YAPISINDA YAPILAN REFORMLAR (1992-2005 DÖNEMİ)

İlk kez Türkiye Cumhuriyetlere yardım amacıyla 1992 yılında basit bir başkanlık olarak ihdas edilen TİKA’nın örgüt yapısı üçü temel nitelikte¹ olmak üzere birçok kez değişiklik ve revizyona tabi tutulmuştur. Bu değişikliklerin bir arada görülebilmesi için yasal düzenlemeleri tarihsel olarak sıralayan Tablo 1 aşağıda verilmiştir.

Tablo 1- TİKA’nın Kuruluşundan Bugüne Kadar Örgüt Yapısını Etkileyen Bazı Yasal Düzenlemeler.

Yasal Düzenleme	Yayımlandığı Yer	Kapsamı	Örgütsel Etkisi
480 Sayılı KHK	RG:27.01.1992, S:21124	Ekonomik , Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı Adıyla Kurulması	Dışişleri Bakanlığı Bağlı kuruluşu olarak kurulmuştur.
Personel Yönetmeliği	RG: 22.02.1997., S:22913	Personel Yönetmeliği	Personel Rejimi
Personel Yönetmeliği Değişikliği	RG: 03.12.1997., S:23189	Personel Yönetmeliği Değişikliği	Disiplin Kurulundan Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirinin çıkarılması
Atama Yönetmeliği	RG: 22.12.1997., S:23208	Atama Yönetmeliği	Kurum İçi Sınav Komisyonu Üç aşamalı sınav
Atama ve Görevde Yükselme	RG: 21.02.2000, S:23971	Atama ve Görevde Yükselme	Merkezi Sınavla Atama Usulüne Geçiş
4668 Sayılı Kanun	RG:12.05.2001, S:24400.	İsim değişikliği ve Yeniden Yapılanma	Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı olarak ismi değiştirilerek Başbakanlık’a bağlanmıştır.
BKK 2002/4547	RG:01.09.2002, S:24863	Hizmet Sözleşmesi Esasları	Sözleşmeli Personel düzenine geçiş, 4668 e uyum
Teknik Uzman Yrd Yönetmeliği	RG: 22.04.2002, S:24734	Teknik Uzmanlık kadrosunun ihdası	Uzman ağırlıklı icracı teknik personel....
Atama ve Görevde Yükselme	RG: 04.10.2005, S:25956	Personel sistemi yeniden yapılandırma	Hizmet Gruplarına personel örgütlenmesi değiştirilmişti Güçler ayrılığı
BKK 2002/4202	RG: 20.06.2002, S:24791	Program Koordinasyon Ofisleri	Yurtdışı Örgütlenme
BKK 2006/10014	RG: 01.03.2006 S:26095	Program Koordinasyon Ofisleri Mali düzenleme	Yurtdışı Harcamalarda ve personel ödeneklerinde Kısmi Özerklik
BKK 2006/10202	05.04.2006 S: 26130	Program Koordinasyon Ofisleri Mali düzenleme	Harcamalarda özerklik artması
BKK 2007/11628	RG: 21.02.2007 S:26441	Hizmet Sözleşmesi Esasları Değişikliği	Yabancı Dil zorunluluğu getirildi.
BKK 2010/214	RG: 04.04.2010 S:27542	Program Koordinasyon Ofisleri Faaliyetleri	Personel sayısı artışı ve yerel personel istihdamı yetkisi
BKK 2010/620	RG: 27.07.2010 S:27654	Program Koordinasyon Ofisleri Mali düzenleme	Harcirah Kanunundan muafiyet
KHK: 656	RG: 02.11.2011 S:28103	Yeniden Kuruluş	Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı Başkanlığı olarak ismi değiştirilmiştir.
BKK 2012/2648	RG: 11.01.2012 S:28170	Hizmet Sözleşmesi Esasları	Personel ücret güncellemesi
Yayın Yönetmeliği	RG: 12.07.2013 S:28705	Yayın Yönetmeliği	Basılı ve süreli yayımlar yaygın faaliyetlerinin desteklenmesi

Bugün kullandığı fon miktarı ve yurtdışı örgütlenmesi açısından gelişmekte olan ülkelerin kalkınma ve işbirliği yardım ajansları arasında ilk sıralarda olan ajansın örgüt yapısındaki önemli bir kısmı Tablo 1’de sunulmuş olan yasal düzenlemelere göre gerçekleştirilmiş olan değişim aşağıda dönemler ve içerikleri itibarıyla açıklanmıştır.

Kuruluş: Ekonomik, Kültürel ve Teknik İşbirliği Başkanlığı

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) ilk kez 1992 yılında *Ekonomik, Kültürel ve Teknik İşbirliği Başkanlığı* adı altında kurulmuştur (KHK 480,1992). İlgili düzenlemede Başkanlığın kuruluş amacı “ Başta Türk dilinin konuşulduğu Cumhuriyetler ve Türkiye’ye komşu ülkeler olmak üzere, gelişme yolundaki ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak, bu ülkelerle ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki işbirliğini projeler ve programlar aracılığıyla geliştirmek, bu yoldan, gelişme yolundaki ülkelere yapılacak yardımlarla ilgili işlemleri yürütmek” olarak belirtilmiştir (KHK 480,1992:Md. 1). TİKA’nın temellerini atıldığı bu başkanlık Dışişleri Bakanlığı’na bağlı olarak ihdas edilmiş ve ayrı bir tüzel kişiliği olduğu açıkça belirtilmiştir.

TİKA’nın kuruluş amacı ile önemli bir belge de kurumun örgüt yapısını yeniden düzenleyen 2001 yılında çıkarılan kanunun gerekçesidir. Buna göre kurumun başlıca hedefi Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan Türk Cumhuriyetleri ve Balkan devletlerine yardım etmek ve destek olmaktır. Gerekçede bu ülkelerin ortak bir kültür ve tarihi mirasa sahip olduğuna vurgu yapılmakta ve Türkiye’nin kendisini model seçen bu ülkelere ihtiyaç duydukları her türlü yardımı yapmak, bilgi ve tecrübe birikimini paylaşmak zorunluluğunda olduğu belirtilmektedir. Bu paylaşımın unsurları ise alfabe ve eğitim başta olmak üzere ekonomik, ticarî, teknik, sosyal, kültürel ve diğer alanlarda da işbirliği ve yardımlaşma olarak açıklanmıştır.

Bir başka deyişle Türkiye hem yakın geçmişinde Osmanlı İmparatorluğu olarak hüküm sürdüğü alanlarda, hem de 1000 yıl önce ayrıldığı coğrafyada kurulan ve etnik bağları olan yeni ülkelerle yeniden ve güçlü ilişkiler kurmak istemiştir. Bu ilişkinin düzenleyicisi, eşgüdümü ve örgütlenmesinin kurumsal aracı ise TİKA olarak tasarlanmıştır (TBMM 2001:4).

3.1 TİKA’da 2001 Yılı Reformu: Kurumun İyileştirilmesi ve Etkinleştirilmesi

TİKA’nın dokuz yıllık bir faaliyet döneminden sonra beklenen etkinliğe ulaşamaması² ve yeni ihtiyaçların ortaya çıkması sonucunda 2001 yılında kurumun hem devlet teşkilatı içerisindeki konumu hem de örgüt yapısı ve personel düzeninde ayrıntılı bir kanuni değişikliğin eşlik ettiği bir reform yapılmıştır. Bu reformun başlıca dayanakları ve içeriği aşağıda başlıklar halinde sunulmuştur.

3.1.1 Kurum Adı Değişikliği ve Başbakanlığa Bağlanma

“*Ekonomik, Kültürel ve Teknik İşbirliği Başkanlığı*” adı altında kurulan ve Dış İşleri Bakanlığının bağlı kuruluşu olan TİKA Başkanlığı’nın 2001 yılında halen geçerli olan bir kanunla adı değiştirilerek, kurum adeta yeniden kurulmuştur. Bu özel kanun baştan tasarlanmamış bir önceki KHK’yi değiştirerek kanun haline getirmiştir (Kanun No:4668, 2001). Bu kanun hem kurumun adını Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı olarak değiştirmiş, hem de bir bağlı kuruluş olan TİKA’nın bağlı olduğu bakanlığı değiştirmiştir. Böylece TİKA Dış İşleri Bakanlığı’ndan alınarak Başbakanlığa bağlanmıştır. Devlet örgütü

içindeki bu kaydırmanın nedeni kanunun gerekçesine göre “projelendirme ve projelerin uygulanması görevi sırasında birden fazla kamu özel ve uluslararası kuruluşun işbirliği ve koordinasyonunu sağlamak zorunluluğu ve faaliyet alanının çok yönlü olması nedeniyle (TC Başbakanlık, 2000) yapılmıştır. Aslında kuruluş kararnamesine göre Başkanlığın devlet teşkilatı içerisindeki kısmi özerkliği dahi tartışmalıdır. KHK'nin 28 maddesi ile Başkanlık Dışişleri Bakanlığının bağlı kuruluşu sayılmış (KHK No:480, 1992) ve Bakanlıkla ilgili önceki KHK'de sayılan bağlı kuruluşlar arasına eklenmiş ve bağlı kuruluş olarak devlet teşkilatına eklenmiştir (KHK No:206, 1984).

Kurumun Başbakanlığa bağlanmasının aslında ilk kez mecliste kurumla ilgili denetleme raporlarının görüşülmesi sırasında gündeme getirildiği düşünülmektedir. Kurum yasasının müzakere edildiği meclis tutanaklarına göre: “Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun, TİKA Başkanlığını denetlemeleri sonucu hazırlanan 1998 ve 1999 yılları raporunun Türkiye Büyük Millet Meclisi KİT üst komisyonunda görüşülmesi sırasında kararlaştırılan TİKA Başkanlığının Başbakanlığa bağlanması temennisi bu yasa ile gerçekleşecektir” (TBMM, 02.05.2001: 290). Kurumun ad değişikliğinin ve Başbakanlığa bağlanmasının nedeni ilgili kanun tasarısının görüşülmesi sırasında da açıkça belirtilmiştir. Buna göre, TİKA projelendirme ve projelerin uygulanması görevi sırasında birden fazla kamu, özel ve uluslararası kuruluşun işbirliği ve koordinasyonunu sağlamak zorunda olacağından Başbakanlığa bağlanmıştır (TBMM, 02.05.2001: 292). Kurumun adı, faaliyetlerini daha iyi tarif ettiği ve esasen, kamuoyunda da öyle anıldığı için Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı olarak düzenlenmiştir (TBMM, 02.05.2001: 292).

Kanun tasarısı ile ilgili TBMM'de yapılan müzakereler incelendiğinde TİKA'da yapılan bu köklü değişikliğin nedenlerine dair başka ipuçları bulmak da mümkündür. Mevcut kurumda yaşanan aksaklıklar ve kurumun performansındaki yetersizlik örgüt yapısında bir reform yapılması gerekliliğini doğurmuştur. Örneğin kurumun politika belirleyen üst organı olarak tasarlanmış olan Koordinasyon Kurulu 1992-2001 arasındaki 9 yıl içerisinde sadece bir kez toplanmıştır (TBMM, 02.05.2001: 303). Kurumun 1992-1999 dönemi bütçesi ile ilgili bir eleştiriye göre 1992'de 23 milyon dolardan başlayan bütçesi 4 milyon dolara kadar inmiştir (TBMM, 02.05.2001: 284). Ayrıca TİKA'da daha az ülkeye yardım yapılan kuruluş yıllarında bile 130 personel çalışırken 2001 yılında sadece 98 personel çalışmaktadır (TBMM, 02.05.2001: 289). Bütün bu eleştirilerin çözümlendiği 4668 sayılı yasa ile 2001 yılında TİKA'nın koordinasyon kurulu, bütçe ve personel gibi örgüt yapısında önemli değişiklikler yapılmıştır.

3.1.2 Örgüt ve Personel Yapısında Yapılan Değişiklikler

TİKA'nın örgüt ve personel yapısında 2001 yılında yapılan reformun gerekçeleri meclis tutanaklarına da yansımıştır. Buna göre Başkanlığın gelişen iş hacmi karşısında yetersiz kalan teşkilat yapısı yeni kanunla güçlendirilmektedir (TBMM 2001:290). Gerçekten de bu yeni kanun koordinasyon kurulu, başkanlık düzeni ve personel rejimi başta olmak üzere çok sayıda yenilik getirmiştir. Şimdiki tüzel kişiliği ajans olarak tarif edilen 1992 yılında TİKA başkanlık olarak ihdas edilmiş ve kuruluş döneminde teşkilatı, Koordinasyon Kurulu, ana hizmet birimleri ve yardımcı birimler olarak örgütlenmiştir (KHK No:480, 1992: Md.3). TİKA'nın bu dönemdeki örgüt yapısı TBMM tutanaklarında şöyle analiz edilmektedir:

TİKA, kuruluşunda başkanlık ve üç daire başkanlığı şeklinde teşkilatlandırılmıştır. Bunlar, ekonomik, ticarî ve teknik işbirliği daire başkanlığı; eğitim, kültür ve sosyal işbirliği daire başkanlığı ve personel, idarî ve malî işler daire başkanlığıdır. Ana hizmet birimleri, faaliyet

alanı içerisindeki ülkelere ve bu ülkelerde sürdürülen projelere göre organize edilmiştir. (TBMM, 02.05.2001: 289)

Kurum örgütünün bu analizde değinilmemiş olan birimi ise Koordinasyon Kuruludur. Örgüt yapısı içerisinde ilk sırada sayılan kurulun görevleri; “*Başkanlığı'nın faaliyetleri ile ilgili ilke ve esaslar ile genel yönelim ve öncelikleri, hükümetin genel siyaseti ve dış politika hedefleri doğrultusunda belirlemek; programa alınacak ülkeleri ve bu ülkelere yönelik işbirliği ve yardım projelerini, ilgili ülkelerin kalkınma ihtiyaçlarını da dikkate alarak belirlemek ve tüm kamu kurumları arasındaki koordinasyonu sağlamak*” olarak sıralanmıştır (KHK No:480, 1992: Md.5). Bu haliyle Kurul, politika kararlarının alındığı bir üst yapı olarak, icracı olmaktan çok kurum politikalarını belirleyen yönetici/politika belirleyici bir örgüt unsurudur. Koordinasyon Kurulu'nun başkanı Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı olarak belirlenmiştir. Kurulda ağırlık icracı bakanlıkların ve kurumların müsteşarlarına verilmiştir. Maliye ve Gümrük, Milli Eğitim, Sanayi ve Ticaret, Enerji ve Tabii Kaynaklar ve Kültür Bakanlıkları ile Hazine ve Dış Ticaret ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarları kurulun üyeleridir (KHK No:480, 1992: Md.4). Ayrıca Diyanet İşleri Başkanı ve TÜBİTAK Başkanı da kuruldadır. Kurulda kamusal alan dışında temsil edilen tek aktör ise Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Başkanidir.

2001 yılında yapılan en önemli değişikliklerden birisi bu kurula işlev kazandırılmak istenmesidir. Daha önce verimli çalışmadığı, daha doğrusu hiç çalışmadığı Meclis tutanaklarına da yansıyan kurulun başkanı Bakanlık Dışişleri Başkanı müsteşarını iken, *bu kez Koordinasyon Kuruluna Başkanlığın bağlı olduğu bakanın başkanlık edeceği ver kurulun yılda en az bir defa olmak üzere toplanacağı hükme bağlanmıştır* (Kanun No:4668, 2001: Md.4). Böylece kurulun her yıl mutlaka toplanması amaçlanmıştır. Kurul başkanının değişmesinin nedeni ise kanun gerekçesine göre “*Bir müsteşarın diğer müsteşarlara başkanlık etmesi kamu yönetimi geleneklerimize uygun düşmediği için, model değiştirilerek, koordinasyon kurulunun çalışabilir hale getirilmesi*”dir (TBMM, 02.05.2001: 303). Bu kanunla kurulun yapısı da değiştirilmiştir. Görüldüğü şekilde yasalaşan tasarıyla³ Koordinasyon Kurulu, TİKA'nın bağlı olduğu bakan başkanlığında, ilgili kamu kuruluşları tarafından görevlendirilmiş müsteşar yardımcısı veya başkan yardımcısı gibi üst düzey temsilciler ile Türkiye Odalar Birliği temsilcilerinden oluşacaktır. Gönüllü kuruluşlar, lüzumu halinde kurula davet edilebilecektir. Bu şekilde, ilk defa, gönüllü kuruluşlarla da işbirliği imkânı yaratılmış olacaktır (TBMM, 02.05.2001: 303).

Başkanlığın kuruluşundaki icracı birimleri ana hizmet birimi olarak düzenlenen Ekonomik, Ticari ve Teknik İşbirliği Daire Başkanlığı ile Eğitim, Kültür ve Sosyal İşbirliği Daire Başkanlığı olarak tasarlanmıştır. Personel İdari ve Mali İşler Daire Başkanlığı (PİM) ise Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı'nın yardımcı birimi olarak tasarlanmıştır.

Aslında birçok konuda kurumda reform yapan bu yasa örgütün icracı birimlerinin mevcut yapısı, isim ve görevlerinde önemli bir değişiklik yapmamıştır. Sadece iki icracı birimi yöneten daire başkanlarının yerini iki Başkan Yardımcısı almıştır (Kanun No:4668, 2001: Md. 5). Böylece kurumun üst düzey yöneticisi olan başkan takviye edilmiştir. Ayrıca 12. madde ile getirilen “*Başkanlık, ana hizmet ve görevleriyle ilgili konularda Başbakanlıkça belirlenen esaslar dâhilinde diğer kamu kurum ve kuruluşları ve mahallî idareler ile gerekli işbirliği ve koordinasyonu sağlamakla görevlidir.*” hükmü ile Başbakanlığın politika belirleyici rolü vurgulanmıştır (Kanun No:4668, 2001). Bu rol önceki kanunda Dışişleri bakanlığına tevdi edilmiştir. Bir başka değişiklik de önceki düzenlemede Dışişleri Bakanlığından alınan hukuki müşavirlik hizmetinin yerine yeni açılan kadrolarla kuruma

kendi Hukuk Müşavirlerini istihdam etme olanağının tanınmış olmasıdır (Kanun No:4668, 2001: Md. 10).

Kurumun üst düzey bürokrat kadrosundaki sayısal artışın bir sonucu olarak 2001 reformunda önceki yasal düzenlemede sadece başkanlık için geçerli olan müşterek atama şartı genişletilmiştir. Buna göre Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanı, Başkan yardımcıları ve 1. Hukuk Müşavirinin müşterek kararlar ile atanması kararlaştırılmıştır (Kanun No:4668, 2001: Md. 18).

Üzerinde durulması gerekli son önemli değişiklik ise kurumun personel düzeninde yapılan reformdur. Kurumun üstlendiği görevleri başarıyla icra edilebilmesi için yeni bir teknik kadroya ihtiyaç duyulmuş bu nedenle Teknik Yardım Uzmanlığı adı altında nitelikli personel istihdamının önü açılmıştır. Bu reformun nedeni TBMM tutanaklarında “Teknik yardım uzmanı adı altında bir kariyer uzmanlığı ihdas edilerek vasıflı ve kalıcı nitelikte personelin istihdamı amaçlanmıştır” olarak açıkça ifade edilmiştir (TBMM, 02.05.2001: 290). Ayrıca bu özel mesleki kadronun kurum içinde yükselip deneyim kazanacağı iki aşamalı bir kariyer sistemi yürürlüğe koyulmuştur. Buna göre yabancı dil yeterliliği şartından sonra, teknik yardım uzman yardımcılığına atananlar en az üç yıl sonra mesleki yeterlilik sınavına alınır. Bu sınavda başarılı olanlar teknik yardım uzmanı unvanını alırlar (Kanun No: 4668, 2001: Md. 17). Bu kadro grubunun ihdası ile birlikte kurum personeli hem nitel olarak iyileştirilmesi, hem de nicel olarak artırılması hedeflenmiştir. Bu arada kamu yönetimi reformlarına paralel olarak kurumda 657 kapsamı dışında sözleşmeli personel istihdamına da olanak sağlandığının da not edilmesi gerekir⁴.

3.2 TİKA'nın Küresel Ölçekte Büyümesi: 2005 Sonrası Sürekli Gelişme Dönemi

TİKA 2001 yılındaki reformlardan sonra da önemli bir gelişim ve değişim sürecine girmiştir. Türkiye'nin dış politikadaki açılım sürecine paralel olarak diğer ülkelere yardım ve işbirliği konularına verdiği önemin artması, TİKA dışındaki kamu aktörlerinin de bu konulardaki faaliyetlerinin ve faaliyet yürütülen ülkelerin sayılarının artmasına neden olmuştur. Bu artışın iki önemli sonucundan birisi TİKA'ya kalkınma yardımı ve işbirliği konularında koordinasyon görevinin verilmesi, diğeri de program koordinasyonu ofisleri aracılığı ile yurtdışı örgütlenmesini büyütmesi olmuştur.

3.2.1 Koordinasyon Rolü

Yurt dışına yapılan yardım tutarlarının ve işbirliği projeleri sayılarının, hedef ülke sayıları ile birlikte artmasıyla, 2000'li yılların ikinci yarısında yardım ve işbirliği konusunda en örgütlü ve deneyimli olan TİKA'ya koordinasyon konusunda yetki verilme ihtiyacı duyulmuştur. Aslında bu genel koordinasyon rolü TİKA'ya önceden beri tevdi edilmiş bir görevdir. Zaten TİKA kardeş ve komşu ülkelerin ihtiyaçlarına cevap vermek ve Türk kuruluşların destek verme çabalarının koordine edilmesi amacıyla kurulmuştur (TBMM, 02.05.2001: 288). Artan koordinasyon ihtiyacının en önemli yansıması ise 2005 yılında çıkartılan bir genelge olmuştur. Buna göre Bakanlıklar dâhil olmak üzere kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kaynağı kullanan diğer kuruluşlara, kendilerine çeşitli kaynaklardan iletilmiş olan yardım talepleriyle ilgili teknik koordinasyonu gerçekleştirmek amacıyla, TİKA Başkanlığı ile istişare ve koordinasyon içerisinde hareket etmeleri talimatı verilmiştir (Başbakanlık, 2005). Ayrıca kamu kurum ve kuruluşlarının gerekli görülen hallerde, yardım

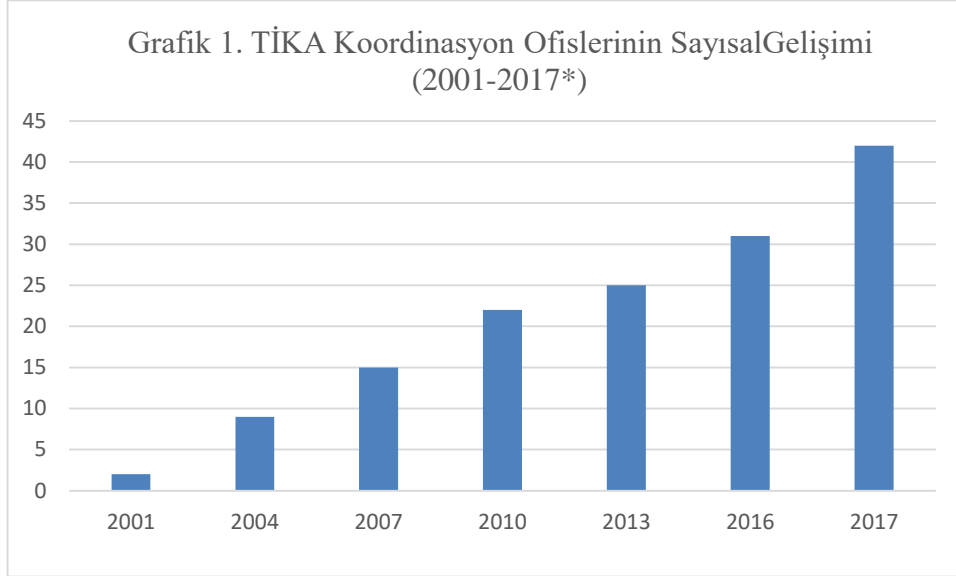
projelerini TİKA Başkanlığı kanalıyla gerçekleştirmeleri, teknik yardım projelerini kendisi uygulayan kamu kurum ve kuruluşlarının ise yardımlara ilişkin envanter çalışmalarını yaparak TİKA Başkanlığına bildirmeleri istenmiştir. Bu görevin nedeni genelgeden bir yıl sonraki bütçe görüşmelerinde şöyle açıklanmaktadır: “Yurt dışına yapılan teknik yardımların envanterinin tutulması ve uygulamanın koordinasyonu görevinin de verildiği TİKA’nın özel sektör ve sivil toplum örgütleriyle geliştirilen işbirliğiyle ülkemizin kalkınma yardımlarında sinerji oluşturması hedeflenmiştir” (TBMM, 18.12.20006: 369). Genelge TİKA’ya da faaliyetlerini Dışişleri Bakanlığına raporlaması yükümlülüğü getirmiştir. Bu genelge TİKA’ya neredeyse diğer kamu kurumlarının hatta Bakanlıkların üstünde bir koordinasyon görevi vermiştir. TİKA’ya verilen bu yeni görevin nedeni de bütçe görüşmelerine yansımıştır: “Kalkınma yardımlarına yeni bir içerik ve etkinlik kazandırmak amacıyla TİKA vasıtasıyla yeni bir yaklaşım getirmektedir. Bu çerçevede, yurt dışına yapılan teknik yardımların envanterinin tutulması ve uygulamanın koordinasyonu görevi TİKA Başkanlığına verilmiştir” (TBMM, 2006:368). Aslında 2005 yılındaki düzenleme ile TİKA’yı adeta teknik yardım ve işbirliği bakanlığı gibi bir konum kazandırıldığı göz önüne alındığında yıllar önce yapılan TİKA’nın bakanlık yapılması yönündeki bir önerinin isabetli olduğunu düşündürmektedir.⁵

TİKA 2005 yılında kurumsal yapısındaki değişikliklerin bir yansıması olarak personel düzeninde güçler ayrılığı ilkesine göre yeniden örgütlenmeye gitmiştir (TİKA Atama ve Görevde Yükselme Yönetmeliği, 2005). Mevcut personelini dört temel hizmet grubuna göre sınıflandıran kurum böylece çalışma düzenini de Yönetim Hizmetleri Grubu, Araştırma ve Planlama Hizmetleri Grubu, İdari Hizmetler Grubu ve Yardımcı Hizmetler Grubu olmak üzere bölümlendirmiştir. TİKA’nın artan görev yükü ile birlikte örgü içinde iş bölümünü belirginleştirmek istediği, uzman grubunun ağırlıklı olarak yer aldığı Yönetim Hizmetleri ile teknik uzmanlarının ağırlıklı olduğu Araştırma ve Planlama gruplarını diğer personel gruplarından bu nedenle ayırmış olması olasıdır.

3.2.2 Sahada Örgütlenme: Program Koordinasyon Ofisleri

TİKA’nın saha üzerinde, yani faaliyetlerini koordine edeceği yurt dışındaki ülkelerde örgütlenmesi Program Koordinasyon Ofisleriyle başlamıştır. Program Koordinasyon Ofislerinin açılışının yasal dayanağı 4668 Sayılı Kanunun 23 maddesine göre alınmış olan 2002 yılındaki 4202 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararıdır. Kararda tarif edildiği üzere TİKA “yurt dışında yürüteceği proje, program ve yardım işlerinin gerektirdiği koordinasyonun sağlanması amacıyla görev alanına giren ve öncelikli bölge ülkelerinde, Dış İşleri Bakanlığının görüşünü alınmak suretiyle PKO açabilir (BKK 2002/4202). PKO ile ilgili sonraki Bakanlar Kurulu kararları incelendiğinde PKO personeline EURO cinsinden de ödeme yapılabilmesi⁶ (BKK:2006/10014) kararlaştırılmıştır. Ayrıca bu ofislerin mal ve hizmet alımı için Başkanlığa olan bağımlılıkları azaltılmış ve hareket alanları artırılmıştır (BKK 2006/10202). Daha sonra 2010 yılında alınan bir Bakanlar Kurulu kararı ile PKO’larda görevli personelin özlük haklarında iyileştirmelere gidilmiş ve bu ofislerin ihtiyaçlarının karşılanmasındaki esneklik artırılmıştır (BKK: 2010/214). TİKA’nın 2005 Yılı Faaliyet Raporu’nda 18 PKO olduğu görülmektedir (TİKA,2005:199). Bu dönemde Orta Asya ve Balkanlar’da ağırlıklı olarak örgütlenen TİKA saha örgütlenmesinin uygulayıcı birimleri olan PKO’ların⁷ sayısını 2006 yılında 22’ye, 2008 yılında ise 23’e çıkarmıştır (TİKA, 2008:15 ve TİKA, 2009:12). Bu büyüme artarak sürmüş, TİKA’nın dört kıta üzerindeki Program Koordinasyon ofislerinin bulunduğu ülke sayısı 2017 yılında 42’ye

çıkıştır. TİKA'nın bu gelişimi yıllar bazında açılan PKO ofis sayılarını gösteren Grafik 1'de çarpıcı bir biçimde görülmektedir.

* 2017 Yılı için protokole bağlı olmayan PKO'lar da dâhil edilmiştir. (Toplam 42 adet)

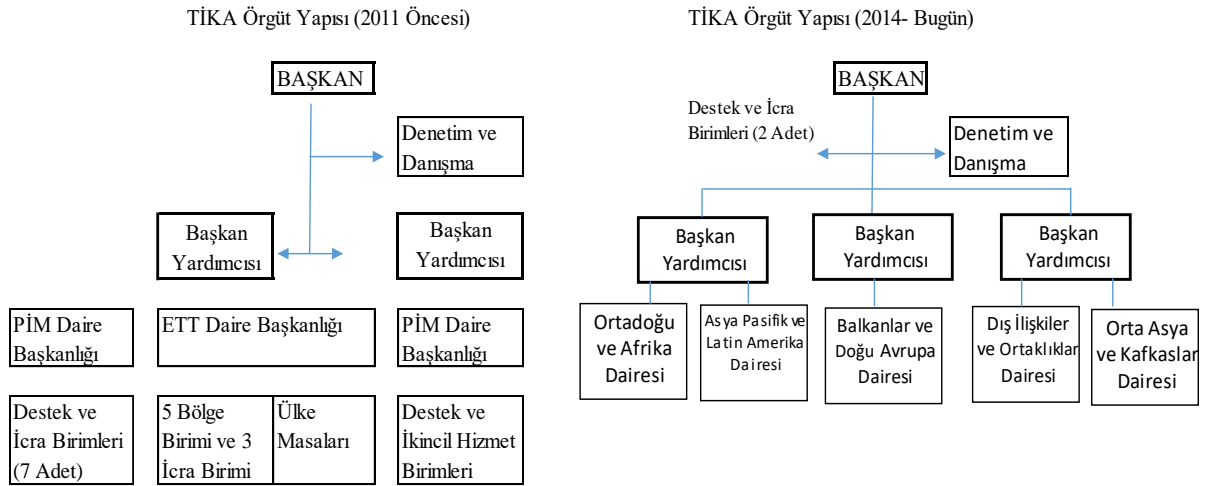
3.2.3 Yeni Pratiklerin Yeni Yasaya Dönüşmesi ve Coğrafi Örgütlenmeye Geçiş: 2011 Yılı

TİKA'nın ilk reforma tabi tutulduğu 2001 yılından sonra sürekli büyüyen faaliyet alanı ve iş yükü, artan koordinasyon görevi ve yurt dışındaki yaygın teşkilatlanma süreci gibi faktörlerin de etkisiyle eski yasanın yenilenmesi gereği ortaya çıkmıştır. Gerekli değişimin önemi nedeniyle eski yasada revizyon yapılmak yerine, 2011 yılında yeni bir yasal düzenleme ve yeni bir isimle TİKA, bu kez ajans olarak *yeniden* kurulmuştur (KHK No:656, 2011). Bu yeni düzenlemede TİKA'ya 2005 yılında verilen koordinasyon görevi adına da yansımış, kurumun adı Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi'nden Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı'na dönüştürülmüştür. Kurumun hedef kitlesi eski yasada kalkınma yolundaki ülkeler olarak ifade edilirken, bu tabir yerini işbirliğinde bulunulması hedeflenen ülkelere bırakmıştır (KHK No:656, 2011:Md.3 a,b). Ayrıca kurumun işleyişi ile ilgili çok yönlü bir yönetim yaklaşımının da yeni düzenlemeye yansıdığı görülmektedir. Buna göre kurumun görevleri arasında artık "kalkınma alanında ulusal ve yararlanıcı ülkelerin kamu kurumları, üniversiteleri, sivil toplum ve özel sektör kuruluşları ile işbirliği halinde program, proje ve faaliyetler gerçekleştirmek ve gerektiğinde uzman desteği sağlamak konuları da" eklenerek, kurumun işbirliği yaptığı aktörlerin sayısı ve evreni büyütülmüştür (KHK No:656, 2011:Md. 3/ç).

Eski yasa ile karşılaştırıldığında yeni düzenlemede ulusal ve uluslararası koordinasyon görevlerinin ayrıca vurgulandığı (KHK No:656, 2011:Md. 3/c,ğ), kuruma işbirliği hedeflenen ülkelerin dışındaki ülkelerle *de çalışma görevi verilerek uluslararası yetki alanın ve rolünün genişletildiği görülmektedir*⁸. Diğer değişiklik ise personel yapısının iyileştirilmesidir. TİKA kendi uzmanları için 2012 yılında yeni bir yönetmelikle, tezli uzmanlık anlayışını getirmiş ve üç yıllık görev süresini dolduran Teknik Uzman Yardımcılarını savunmalı bir tez hazırlamaları ve yeterli sınavının ardından uzmanlığa yükseltmeyi, ayrıca yabancı dil konusunda sınavlarla belgelenmiş bir etkinlik düzeyi öngörmüştür (TİKA Uzmanlığı Yönetmeliği,2012) .

Bu yasanın getirdiği en önemli değişiklik ise TİKA'nın idari yapısının yeni fonksiyonlarına ve özellikle yurtdışında gittikçe yaygınlaşan saha örgütlenmesine uyarlanması olmuştur. Başkan yardımcılarının sayısı ikiden, üçe, başkanlığın hizmet birimleri sayısı dörtten, TİKA'nın dünya coğrafyası üzerindeki örgütlenmesine uyarlanacak şekilde sekize çıkarılmıştır (KHK 656, 2011: Md. 4-5). Böylece ajans içinde önceden işlevlere göre yapılan örgütlenme ve işbölümü bu kez bölgelere göre düzenlenmiştir. Böylece Orta Asya ve Kafkaslar Dairesi Başkanlığı, Balkanlar ve Doğu Avrupa Dairesi Başkanlığı, Ortadoğu ve Afrika Dairesi Başkanlığı ve Doğu ve Güney Asya, Pasifik ve Latin Amerika Dairesi Başkanlığı olmak üzere dört yeni birim açılmıştır. Birden fazla bölgeyi ilgilendiren işler ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği gibi konular da Dış İlişkiler ve Ortaklıklar Dairesi Başkanlığı'na verilmiştir. Kurumun üç başkan yardımcılı sistemine göre değişen ve coğrafi bölümlenmeye odaklanan örgüt yapısını, sadece işlevsel bölümlenmenin yapıldığı ve başkan yardımcısından çok ara yönetsel birim olarak daire başkanlıklarının öne çıktığı eski örgüt yapısı ile karşılaştıran Şema 1 aşağıda sunulmuştur.

Şema 1. TİKA'nın Örgüt Yapısındaki Değişim (*)

(*) TİKA'nın 2006, 2009 ve 2014 faaliyet raporlarından yararlanılarak hazırlanmıştır

TİKA'nın örgüt yapısında 656 sayılı KHK ile getirilen son köklü değişiklik ise Koordinasyon Kurulunun kaldırılması olmuştur. Kurumun kuruluşundan beri politika belirleyici meclisi niteliğinde tasarlanmış olan ve üyeleri tek tek belirlenmiş olan Koordinasyon Kurulu da, üyelerini belirleme esnekliği tamamen bakana bırakılarak yerini Danışma Kurulu'na bırakmıştır (KHK 656, 2011: Md. 7). Kurulun yetkileri de daraltılmış ve politika belirleyici işlevini yitirerek bir istişare kuruluna dönüştürülmüştür.

3.2.4 Son Durum: Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç Aracı Olarak TİKA

20. yüzyılın sonlarına doğru uluslararası politikada geleneksel güç kullanımının yerini alan yumuşak güç kavramı, "bir ülkenin diğer ülkeleri kendi istediğini ister hale getirmesini sağlayarak istediği sonuçları üretmesi" olarak tanımlanmaktadır (Nye, 1990:166). Bu güç, ülkelerin uluslararası rejimlerinin kural ve kurumları kadar kültürel ve ideolojik cazibeleri gibi kaynaklardan doğmaktadır (Nye, 1990:168). Türkiye de özellikle 2000'li yıllarda uluslararası politikalarında yumuşak güç ve buna bağlı kamu diplomasisi çalışmalarına ağırlık vermeyi tercih etmiştir. Kamu diplomasisi faaliyetlerinde hedef

toplumları ikna etme, onlarla iletişim kurma ve sürdürme, onların değerlerine hassasiyet gösterme ve ortak noktaları vurgulama gibi konular ön plana çıkmaktadır (Eren, 2017: 40-41). Nitekim günümüz uluslararası ilişkilerinde, ulusal çıkarların savunulması geleneksel diplomasi yöntemlerinden yumuşak gücün öne çıktığı kamu diplomasisi uygulamalarına taşınmıştır. Uluslararası kamuoyunu ve gündemi etkileme becerisinin önem kazanmasıyla kamu diplomasisi dış politikanın vazgeçilmez unsurlarından birisi haline gelmiştir (Yağmurlu 2007:10).

Yumuşak gücün önem kazanmasıyla birlikte, Türkiye’de de kamu diplomasisi uluslararası ilişkilerde sert güç kullanımından yumuşak güç kullanımına doğru yaşanan eğilimde önemli bir model olmuş, Türk kamu diplomasisi ile Türkiye kendi maddi ve manevi değerlerine yakın toplumlara yönelerek dış politikasındaki ve dünya siyasetindeki istediği sonuçlara erişmeyi hedeflemiştir (Eren, 2017:41). İnsani ve kalkınma yardımı konusu ise Türkiye’nin genel dış politikasında yumuşak güç stratejisinin bir parçası olmuştur (Özkan, 2014:73). Bu durum TİKA’yı önemli bir kamu diplomasisi aracı haline getirmiştir. Eren TİKA’yı da dâhil ettiği kamu diplomasisi kuruluşlarının da özellikle 2002 yılı sonrasında etkin bir dış politika enstrümanı olarak kullanıldığını ve öneminin giderek arttığına değinmektedir (2017:41-42). Benzer bir şekilde Poyraz ve Dinçer de TİKA’nın dünyanın her yerinde Türkiye’nin görünürlüğünün artması, güçlü bir imajın oluşturulması ve sürdürülmesi için gerekli kamu diplomasisi çalışmalarını gerçekleştirdiğini belirtmekte (2016: 43); Çavuş ise TİKA’yı Türkiye’nin yumuşak gücüne katkı sağlayan başlıca kurumlar arasında saymaktadır (2014:30).

Bu dönemde TİKA’nın hızlı ve etkin büyümesini açıklayan bir diğer gelişme ise uluslararası yardım kavramındaki yaşanan paradigma değişikliğidir. Uluslararası kalkınma yardımı kavramı genellikle gelişmiş Kuzey Yarıkürenin az gelişmiş Güney Yarı Küreye sermaye kaynağı ve teknik birikim aktarımı olarak tek yönlü bir akış olarak algılanmıştır. Dolayısıyla iki bölge arasındaki kalkınma düzeyi farkı nedeniyle uluslararası kalkınmanın gelişmesi Güneye Kuzeyin ekonomik finansal ve teknik yardımı düzeyine indirgenmiştir (ROA, 2010:2). Ancak bu eğilim kalkınmakta olan ülkelerin Dünya ekonomisindeki ağırlıklarının artmasıyla değişmeye başlamıştır.

Uluslararası yardım alanında “Güney-Güney” kavramı, 2000’lerde gelişmekte olan Güney ülkelerinin yakınlaşarak işbirliği ilişkilerini güçlendirmeleriyle gündeme gelmiştir (Akgemci, 2012:29). Kuzey’e karşı denge arayışıyla Güney ülkelerinin bir araya geldikleri bu yaklaşım geleneksel Kuzey’den Güney’e yardım döngüsüne bir seçenek ortaya çıkmış ve bu kavram SSDC (South to South Development Cooperation) olarak ifade edilmeye başlanmıştır. ROA’ya (Reality of Aid Committee) göre Dünya nüfusunun % 40 ını barındıran ve dünyanın toplam gayrisafi hasılasının % 25 ini üreten BRIC (Brezilya, Rusya Hindistan ve Çin) ülkeleri başta olmak üzere Güney yarımküre içinde SSDC (South-South development cooperation: Güneyden güneye kalkınma işbirliği) olarak adlandırılan yeni bir yardım ve işbirliği türünün doğmasına neden olmuştur (2010:1). Bu türden yardımlar 1990’larda dünyadaki resmi kalkınma yardımlarının (ODA/ official development assistance) %5 i düzeyindeyken, bu oran günümüzde % 9.8 düzeyine çıkmıştır. Aslında 1950’li yıllarda bağımsızlığını kazanan Afrika ve Asya ülkeleri arasındaki işbirliklerine, 1961’deki bağlantısızlar hareketi ve 1964’teki 77 grubu gibi oluşumlara kadar izi sürülebilir SSDC küreselleşme ile birlikte teknik kapasite ve transfer edilen kaynak boyutu itibarıyla günümüzde yeni bir ivme kazanmıştır (ROA, 2010:2).

Bu yeni yardım konseptine yabancı kalmayan TİKA’nın kalkınma ve işbirliği konusunda kuruluşundan beri öncelikleri arasında olan Orta Asya ve Balkan ülkelerinde PKO’lar aracılığı ile sürdürdüğü proje ve yardım etkinlikleri diğer ülkeleri de hedef almaya

başlamıştır. TİKA böylece sadece kültürel ve manevi bağları olan ülkelerde çalışan bir yardım ve işbirliği ajansı olmaktan çıkmış, 2003-2017 arasında Güney-Güney yardımlaşması konseptinin de önemli bir aktörü haline gelmiştir. Bu dönemde özellikle ikili anlaşmalar üzerinden sürdürülen teknik işbirliğinin yanı sıra insani ve kalkınma yardımı konusu Türkiye'nin genel dış politikasında ve özellikle Afrika konusunda yumuşak güç stratejisinin bir parçası olmuştur. TİKA böylece küresel bir yardım ajansı haline gelmiş ve en etkin olduğu ve en çok büyüdüğü coğrafya ise Afrika olmuştur (Özkan, 2014:73). Bu büyüme Afrika ile de sınırlı kalmamış, TİKA Balkanlar ve Orta Asya'nın yanı sıra diğer Asya ve Avrupa ülkeleri ve Güney Amerika'da da örgütlenmeye başlamıştır. TİKA'ya bağlı PKO'ların 2017 yılı itibarıyla ülkelere göre dağılımını gösteren Tablo 2 aşağıda verilmiştir.

Tablo 2. TİKA Program Koordinasyon Ofisi/Bürolarının Coğrafi Dağılımı (*)

<u>Avrupa</u>	<u>Asya</u>	<u>Orta Doğu</u>	<u>Afrika</u>	<u>Afrika (Sahra Altı)</u>	<u>Diğer</u>
Arnavutluk	Afganistan	Filistin	Cezayir	Cibuti	Kolombiya
Bosna Hersek	Azerbaycan	Lübnan	Libya	Etiyopya	Komor Adaları
Karadağ	Gürcistan	Ürdün	Mısır	Gine	Meksika
Kosova	Kazakistan	Yemen	Tunus	Mozambik	
Macaristan	Moğolistan			Namibya	
Makedonya	Myanmar			Nijer	
Moldova	Özbekistan			Nijerya	
Romanya	Pakistan			Senegal	
Sırbistan	Tacikistan			Somali	
Ukrayna	Türkmenistan			Sudan	
				Uganda	

Kaynak: TİKA 2017 faaliyet raporundan yararlanılarak düzenlenmiştir.

(*) Kurulum aşamasında olan ofisler dâhil edilmiş, aktif olmayan Suriye Ofisi dâhil edilmemiştir.

Tablodan da görüldüğü gibi TİKA, Avrupa ve Asya'nın yanı sıra, Okyanusya'ya da dâhil edilebilen Komor Adaları, Güney Amerika'da Kolombiya ve Orta Amerika'da Meksika da örgütlenmiş durumdadır. Ancak çarpıcı olan TİKA'nın Afrika'da 15 ülkede faaliyet gösteriyor olmasıdır. TİKA'nın Afrika ülkelerine olan bu ilgisi, Türkiye'nin yumuşak güç politikaları ve kamu diplomasisi anlayışına, dış ticarete pazar arayışlarına, özellikle de güney-güney işbirliği ve kalkınma yardımı konseptine paralel olarak gelişmiştir.

TİKA'nın koordine ettiği yardımlarla beraber yürütülen Afrika açılımı 2000'lerin başından itibaren Kuzey ve Sahra-altı Afrika'da Türk ticaret ve yatırımındaki önemli bir artışa yol açmıştır. Türkiye bu ülkelere ulaşmadaki başarısının önemli bir sonucu olarak BM Güvenlik Konseyine geçici üye olarak seçilmiştir. Ayrıca bölgede elde ettiği yumuşak gücü de özenli kullanmış Sudan'da ve Somali de önemli diplomatik kazanımlar ve itibar elde etmiştir (Brian, 2013:262). Türkiye 2000'li yılların ilk yarısından itibaren TİKA'nın koordinasyonunda resmi kalkınma yardımları politikalarına hız vermiş ve bu konudaki bütçesini 2005-2012 arasında dört katına çıkarmıştır. Tomlinson'un tahminine göre 2020 yılında en fazla kalkınma yardımı yapan 6. ülke olacaktır (2013:259). Bütün bu hızlı

gelişimin başlıca aktörü ise 2000’li yıllara kadar görece olarak atıl bırakılan, sonradan ise hızlı bir örgütsel değişimle beraber harekete geçirilen TİKA olmuştur.

SONUÇ

Bu çalışma Türkiye’nin resmi kalkınma ve işbirliği kurumun örgütünün geçirdiği bu başarılı dönüşümü tahlil etmeyi amaçlamıştır. Böyle bir tahlilin gerçekleştirilebilmesi için yöntem olarak kurumu etkileyen her türlü yasal düzenlemenin ulaşılabilen gerekçeleri ve üzerinde yapılan tartışmalar üzerinden ayrıntılı olarak incelenmesi yolu tercih edilmiştir. Ayrıca kurumun kendi raporlarından ve alan yazındaki çalışmalardan yararlanılarak hukuki düzenlemelerin kurumun örgüt yapısı ve politikalarına olan etkileri değerlendirilmiştir.

Araştırmada kurumun elçiliklerden bağımsız olarak yurtdışı örgütlenmesi yapabilen, bu haliyle devlet teşkilatı içinde başka bir emsali olmayan atipik bir bağlı kuruluş olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışma bulgularına göre TİKA üç ayrı tarihte belirginleşen yapısal ve işlevsel bir dönüşüm süreci yaşamıştır. Bunlardan ilkinde, kuruluşundan on yıl sonra 2001 yılında yeni bir kanuna ve kurum adına kavuşan TİKA aslında köklü bir yapısal değişikliğe tabi tutulmamıştır. Kurumun amaç ve görevleri aynen korunmuş, örgütün politikalarını belirleyen koordinasyon kurulu bakanın yönetimine verilerek ve yılda en az bir kez toplanması şartı koşularak etkinleştirilmek istenilmiştir. Bu kanunla birlikte yapısal olmayan, ancak anlamca önemli iki değişiklik yapılmıştır. Birincisi kurumun dokuz yıl boyunca KHK ile düzenlenmiş olan bir kamu tüzel kişiliği artık kanuna bağlanmıştır. İkincisi ise kamuoyunda zaten TİKA olarak benimsenen adı değiştirilmiş ve Türk kelimesinin altı çizilmiştir. Bu kanunla gerçekleştirilen tek yapısal değişiklik ise kurumun önceden bağlı olduğu Dışişleri Bakanlığı’ndan Başbakanlığa bağlanması olmuştur ki, aslında bir Cumhurbaşkanlığı müzakeresi ile devlet bakanlığına bağlanmış olan TİKA’nın fiili olarak değişen durumu böylece yasaya taşınmıştır. Bu kanunla kurumun personel kalitesinin de yükseltilmeye çalışıldığı açıktır. Kurumun uzmanlık gerektiren işleri için “Teknik Yardım Uzman Yardımcılığı” başlığı altında nitelikli bir personel kadrosu ihdas edildiği görülmektedir. Örgüt yapısındaki değişiklikler personel düzeyinde kalmış örgütün Koordinasyon Kurulu, Başkan ve Yardımcıları, Ana Hizmet Birimleri üzerinden temellenen üçlü yapısı aynen korunmuştur.

İkinci önemli değişiklik kuruma koordinasyon görevi veren ve kısmen bakanlıklar üstü bir eşgüdüm idaresi yetkisi öngören 2005 yılında çıkarılan bir Başbakanlık genelgesi olmuştur. Bu genelge sonrasında kurum hizmet gruplarına örgüt yapısını revize etmiş ancak iki başkan yardımcısı ile bunlara bağlı daire başkanlıkları sistemi üzerinden yürüyen işlev bazlı örgüt yapısını korumuştur. Bununla birlikte örgüt olarak büyümesini sürdüren TİKA aynı dönemde yurt dışında PKO’lar aracılığı ile düzenli ve hızlı bir teşkilatlanmaya gitmiştir. Bunun sonucunda kurumun sahada yaygınlaşan örgütlenmesi, merkezdeki örgüt yapısını yurtdışı teşkilatına uydurması gerekliliği doğmuştur. Yönetilen fonların büyümesi ve kurumun önemli bir aktörü olduğu kamu diplomasisinin önem kazanması ile birlikte 2011 yılında TİKA sonuçları halen geçerli olan son bir yapısal değişikliğe tabi tutulmuştur. Bu kez TİKA’nın merkez örgütünde hizmet birimleri ayrıştırılarak, sayısı üçe çıkarılan başkan yardımcılara bağlanan yurtdışı ve uluslararası icra birimleri halinde ve coğrafi esaslara göre yeniden örgütlenmiştir.

Bu dönüşüm süreci sonucunda başlangıçta Orta Asya’da yeni kurulan Türk Cumhuriyetleri’ne yapılan yardım ve işbirliği faaliyetlerini örgütlemek için basit bir ajans olarak tasarlanan TİKA, bugün Türk dış politikasında öne çıkan kamu diplomasisinin en

önemli icra birimlerinden bir haline gelmiştir. Yeni fonksiyonuyla yumuşak güç konseptinin taşıyıcı unsurlarından biri olan ajans, gelişmekte olan ülkelerdeki en güçlü kalkınma ve işbirliği kurumlarından biri olarak güney-güney işbirliği alanında da öne çıkmaktadır. Bu çıkışın başlıca nedeni ise TİKA'nın kullanılan fonların büyüklüğü ve proje sayısı ile birlikte yurt dışında sürekli büyüyen ve bu büyümeye göre başarılı bir zamanlama ve teknikle yenilenen örgütü olmuştur.

Mevcut başarısına rağmen TİKA'nın proaktif Türk dış politikaları ile üstlendiği ve sürekli artan kalkınma ve işbirliği proje ve fonları dikkate alındığında yarı özerk veya tam özerk bir düzenleyici denetleyici kurul olarak tekrar yapılandırılabilirdiği düşünülmektedir. Ancak böyle bir üst kurulun Türk kamu yönetimindeki öncüllerinden farklı olarak bizzat hem icracı, hem de bu alanda faaliyet gösteren diğer kamu kurumları, işbirliği yapılan özel sektör aktörleri ve STK'lar üzerinde gözetimci (düzenleyici/denetleyici) bir rol üstlenecek şekilde tasarlanması gerekecektir.

NOTLAR

* Bu üç temel değişiklik 2001 yılındaki 4668 sayılı kanun, 2005 yılındaki 11 Sayılı Başbakanlık genelgesi ve 2011 yılında çıkarılan 656 sayılı KHK'dir.

² TİKA'nın ilk 10 yılındaki faaliyetleri ile ilgili bir eleştiriye göre "TİKA'nın eli ayağı da on senedir bağlı şekilde durmaktadır." (TBMM, 02.05.2001: 307)

³ Tasarının yasalaşmış halindeki hüküm şöyledir "Koordinasyon Kurulunun görüşeceği konuların nitelik ve özelliklerinin gerektirmesi halinde diğer bakanlık, kamu kurum ve kuruluş temsilcileri ile oy hakkı olmaksızın sivil toplum örgütleri ile gönüllü kuruluşların temsilcileri, Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı başkan yardımcıları ve ilgili daire başkanları Koordinasyon Kurulu Başkanınca toplantıya çağırılır". (Kanun No: 4668, 2001: Md. 4)

⁴ TİKA'da bu kanundan sonra yapılan düzenlemelerde de kurum personelinin hizmet sözleşmesi esaslarına göre istihdam edildiği görülmektedir. Bu devletin genel personel reformu anlayışlarına uygun bir dönüşüm olmuştur. Söz konusu reform sürecinin ayrıntıları için Bkz. (Sayan, İ. Özkal ve S. Oğuz Albayrak, 2011) Sayan, İpek Özkal ve Süha Oğuz Albayrak "İstisnailikten Genelliğe, Geçicilikten Sürekliliğe: 4/B Sözleşmeli Personel İstihdamı", *Amme İdaresi Dergisi*, C 44, S 3, 141-172.

⁵ Kurum ile ilgili bir kanun tasarısının görüşmelerinde TİKA'nın aslında kültürel ve tarihi hinterlandı Türkiye kadar geniş olmayan Almanya'daki gibi ayrı bir Bakanlık olarak örgütlenmesi gerektiği de savunulmuştur. (TBMM, 02.05.2001: 287).

⁶ Bu kararın Balkanlar için getirilmiş olması olasıdır.

⁷ TİKA 2006 yılı sonunda Orta Asya'da Kazakistan, Azerbaycan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan, (3 Ofis), Özbekistan, Moğolistan ve Türkmenistan'da; Balkanlar ve Kafkaslarda Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ, Kosova ve Makedonya'da; diğer coğrafyalarda Filistin, Moldova, Senegal, Gürcistan, Ukrayna, Sudan ve Etiyopya da olmak üzere 20 ülkede 23 PKO ile faaliyet göstermiştir. Suriye, Sırbistan ve Pakistan'ın eklenmesi ile 2009 yılında ülke sayısı 23'e çıkmıştır.

⁸ TİKA'ya ilgili ülkenin kalkınmışlık düzeyine bakılmaksızın, teknik katkı ve destekte bulunmak ve ortak projelere açık olan tüm ülkelerden gelecek talepleri değerlendirmek görevi verilmiştir. (KHK No:656, 2011:Md 3/h)

KAYNAKÇA

- Akgemci, E. (2012). "Lula Döneminde Brezilya'nın Afrika Politikası: "Güney-Güney" İşbirliği Nereye?" *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, c.1 s.2, s.3 -40.
- Christensen, T. v.d. (2007) *Organization Theory and the Public Sector: Instrument, Culture and Myth*, Routledge, London: Routledge.
- Çavuş, T. (2014) "Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı Ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı" *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (2):23-37.
- Eren, E. (2017) "Sivil Toplumun Dış Politika İnşasındaki Rolü: Türk Kamu Diplomasisi Örneği", *Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 2(1): 36-49.
- Fransa Anayasası (1958), http://www.adaletbiz.com/images/dosyalarim/FRANSA_ANAYASASI.pdf (01.11.2017)
- Gözler, K. (2011) "5018 Ve 6085 Sayılı Kanunlarda Bazı İdare Hukuku Terimlerinin Yanlış Kullanımı Üzerine", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (4) c.60, 837-919.
- Gözler, K. ve Gürsel, K. (2012). *Türk İdare Hukukuna Giriş*, 15. Baskı, Ekin Yayınları: Bursa.
- Gözübüyük A. Ş. (1999). *Yönetim Hukuku*, 13. Baskı, Turhan Kitabevi: Ankara.
- Güler, B. A. (2011) "Yönetim Bilimi ya da Kamu Yönetimi: Yöntem Bilimsel Özellikler Üzerine", *Türkiye'de Kamu Yönetimi ve Kamu Politikaları*, Ed. Filiz Kartal, s. 9-45, TODAİE Yayını No: 357: Ankara.
- Özkan, M. (2014) *Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye'nin Somali Politikası*, Ankara: Seta Yayınları.
- Nye, J. S. (1990) "Soft Power", *Foreign Policy*, No. 80, Washington Post.Newsweek Interactive: 153-171.
- Poyraz, E. ve Melih D. (2016) "Küreselleşen Dünyada Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri", *Intermedia International E-journal*, 3 (4), <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/intermedia/article/view/5000211005/5000179921>, (Erişim:11.12.2017)
- ROA (Reality of Aid Network) (2010), *South-South Cooperation: A Challenge to the Aid System?: Special Report on South-South Cooperation*, <http://www.realityofaid.org/wp-content/uploads/2013/02/ROA-SSDC-Special-Report1.pdf>, (Erişim:10.12.2017)
- Sayan, İ. Ö. ve Albayrak, S. O. "İstisnailikten Genelliğe, Geçicilikten Sürekliliğe: 4/B Sözleşmeli Personel İstihdamı", *Amme İdaresi Dergisi*, C 44, S 3, 141-172.
- Sürgit, K. (1977) "Örgüt Analizi Tekniği", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 3, 3-26.

- T.C. Anayasası (1982), https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf, (Erişim: 04.11.2017).
- TİKA, 2005 Yılı Faaliyet Raporu, http://www.tika.gov.tr/upload/2017/YAYINLAR/Faaliyet%20Raporlar%C4%B1/2005/TİKA_Faaliyet2005.pdf, (Erişim:25.12.2017).
- TİKA, 2008 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2008.pdf>, (Erişim:23.12.2017)
- TİKA, 2009 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2009.pdf>, (Erişim:23.12.2017)
- TİKA, 2009 Yılı Faaliyet Raporu, http://www.tika.gov.tr/upload/2017/03/2016%20IdareFaaliyetRaporu%C4%B0dare%20Rapor_2016_WebFormati.pdf, [Erişim Tarihi:23.12.2017].
- Tomlinson, B. (2013)*Working With Civil Society In Foreign Aid Possibilities For South-South Cooperation?*, <http://www.undp.org/content/dam/china/docs/Publications/UNDP-CH08%20Turkey%20Case%20Study.pdf>, [Erişim Tarihi:03.01.2018].
- Yağmurlu, A. (2007)" Halkla İlişkiler Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi", *İletişim Araştırmaları*, 5 (1), 9-38.

TBMM Tutanakları

- TBMM, (02.05.2001), B: 95 O:1, Dönem:21 Cilt:62, Yasama Yılı:3, 307-309, Yakup Budak, (FP Adana Milletvekili)
- TBMM, (02.05.2001), B: 95 O:1, Dönem:21 Cilt:62, Yasama Yılı:3, 293-296, Ayvaz Gökdemir, (DYP Erzurum Milletvekili)
- TBMM (18.12.2006) 2006 TİKA Bütçesi Görüşmeleri (18.12.2006), B: 36 O:4, Dönem:22 Cilt:141, Yasama Yılı:5, 368-370, Fatih Arıkan, (AK Parti Kahramanmaraş Milletvekili)
- TBMM, (02.05.2001), B: 95 O:1, Dönem:21 Cilt:62, Yasama Yılı:3, 284-288, Nevzat Yalçıntaş, (FP İstanbul Milletvekili)
- TBMM, (02.05.2001), B: 95 O:1, Dönem:21 Cilt:62, Yasama Yılı:3, 288-290, İbrahim Yaşar Dedelek, (ANAP Eskişehir Milletvekili)
- TBMM, (02.05.2001), B: 95 O:1, Dönem:21 Cilt:62, Yasama Yılı:3, 291-292, Metin Ergun, (MHP Muğla Milletvekili)
- TBMM, (02.05.2001), B: 95 O:1, Dönem:21 Cilt:62, Yasama Yılı:3, 301-307, Abdulhaluk Mehmet Çay, (Devlet Bakanı Çorum Milletvekili)
- TBMM, (02.05.2001), B: 95 O:1, Dönem:21 Cilt:62, Yasama Yılı:3, 338-340, Oya Akgönenç Muğisuddin, (FP Ankara Milletvekili)

Kanunlar, Kanun Tasarı ve Gerekçeleri

- Kanun No: 4668 (2001) Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, RG:12.05.2001, S:24400.
- Kanun No:5018 (2003) Kamu Mali Yönetimi Ve Kontrol Kanunu, RG: 24.12.2003, S:25326.
- Kanun No:3046 (1984) Bakanlıkların Kuruluş Ve Görev Esasları Hakkında Kanun, RG: 09.10.1984, S:18540.
- TC Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü (2000) 20.11.2000/B.02.0.KKG. 0.10/101-21/5661 Sayılı Başbakanlık Yazısı (Kanun Gerekçesi) <http://www.tbmm.gov.tr/d21/1/1-0779.pdf>, [Erişim Tarihi:01.11.2017].
- TBMM (2001), 21 Yasama Yılı: 3 (S. Sayısı: 639) *Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı Kurulması, 206 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin İki Maddesinin Değiştirilmesi ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellere Bir İlave Yapılması Hakkında 480 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Bu Kanun Hükmünde Kararname ve Devlet Memurları Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı (1/206,1/779)*

Kanun Hükmünde Kararnameler

- KHK No:189 (1983) *Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurtdışı Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*, RG: 14.12.1983, 18251.
- 480 Sayılı KHK (1992) *Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı Kurulması, 206 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin İki Maddesinin Değiştirilmesi ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellere Bir İlave Yapılması Hakkında KHK*, RG:27.01.1992, S:21124.
- KHK No: 656 (2011) *Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK*, RG: 02.11.2011 S:28103.

Bakanlar Kurulu Kararları

BKK 2002/4202, RG: 20.06.2002, S:24791
BKK 2006/10014, RG: 01.03.2006 S:26095
BKK 2006/10202, RG:05.04.2006 S: 26130
BKK 2007/11628, RG: 21.02.2007 S:26441
BKK 2010/214, RG: 04.04.2010 S:27542
BKK 2010/620, RG: 27.07.2010 S:27654
BKK 2012/2648, RG: 11.01.2012 S:28170
BKK 2002/4547, RG:01.09.2002, S:24863

Genelgeler

Başbakanlık Genelgesi 2005/11 Yurt Dışına Yapılan Teknik Yardımların Envanterinin Tutulması ve Uygulamanın Koordinasyonuna İlişkin, RG:21.04.2005, S:25793

Yönetmelikler

Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği (TİKA) Başkanlığı Sözleşmeli Personel Yönetmeliği (1997) RG: 22.02.1997, S:22913
Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı Sözleşmeli Personel Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (1997) RG: 03.12.1997, S:23189
Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı Atama Yönetmeliği (1997) RG: 22.12.1997, S:23208
Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı Teknik Yardım Uzman Yardımcılığına Giriş Sınavı ile Teknik Yardım Uzmanlığı Yeterlik Sınavı ve Atama Yönetmeliği (2002) RG: 22.04.2002, S:24734
Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı Atama ve Görevde Yükselme Yönetmeliği (2000) RG: 21.02.2000, S:23971

DIE TÜRKISCHE MIGRATIONSBEHÖRDE DGMM

Burak GÜMÜŞ*

Zusammenfassung

Die erst 2014 gegründete türkische Migrationsbehörde, die für die koordinierte Umsetzung der Einwanderungspolitik des Landes gegenüber ausländischen Staatsangehörigen, des Umgangs mit Asyilmigrant_innen und des europäisch-türkischen Rücknahme-Abkommens über die Rückführung von irregulärer Geflüchteten sowie im Gegensatz zum UN-Flüchtlingshilfswerk (United Nations High Commissioner for Refugees) über die Annahme und Bearbeitung von Anträgen von Asylbewerber_innen zuständig ist und daher Ziel deutscher Kritik wurde, ist Gegenstand dieses Artikels. Dabei wird der Aufbau, Ressourcenausstattung und die Entwicklungsgeschichte dieser vergleichsweise jungen staatlichen Einrichtung kritisch durchleuchtet.

Schlagwörter: DGMM, syrische Geflüchtete, Asylbewerber, Akp, Migration

EINFÜHRUNG

Die infolge der Syrien-Krise ausgelöste Flüchtlingsproblematik rückte neben der Randlage der Geflüchteten in den Nachbarländern und in den EU-Mitgliedsstaaten auch die 2014 gegründete türkische Migrationsbehörde „Generaldirektion zur Migrationsverwaltung“ (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, GİGM, hier: DGMM) ins Zentrum der medialen Aufmerksamkeit. Dieser zum Umgang mit den Geflüchteten gegründeten Behörde wurde auch durch ihre Rolle bei der Umsetzung des sogenannten EU-Türkei-Deals vom 18.03.2016 eine enorme Rolle zugewiesen, worauf weiter unten eingegangen wird. Ziel dieses Artikels ist die institutionalistische Analyse der DGMM.

Als Grundlage zur Untersuchung wurde auch der Gesetzestext des Gesetzes für Ausländer und zum Internationalen Schutz (Yabancılar ve Uluslararası Koruma, YUKK, AuslISchutzG, Gesetz-Nr. 6458) zur Rate gezogen. Neben der türkischen Originalfassung¹ wurden englische² und die etwas unpräzise deutsche³ Übersetzung des Quelltextes zur Zitationsübersetzung benutzt.

1. AKTEURZENTRIERTER INSTITUTIONALISMUS ALS THEORETISCHER BEZUGSRAHMEN

Der akteurzentrierte Institutionalismus wird zur Analyse politisch relevanter Tatbestände und Vorgänge herangezogen. Unter Institutionen werden dabei Regeln (*Gesetze, Normen*), Regelmäßigkeiten (*Verhaltensroutinen, Machtverhältnisse, Ressourcenverteilung*) und soziale Gebilde (*korporative Akteure, Organisationen*) verstanden. Regeln, Rechtsnormen und Regelmäßigkeiten erschaffen soziale Gebilde und bedingen durch die Vorgabe von zuzuweisenden Kompetenzen, Finanz- oder Machtressourcen auch den Rahmen für deren Verhältnisse untereinander und legen somit auch deren Handlungsauswahl zugrundeliegenden Lagedefinitionen fest. So definieren Verfassungen, Dekrete, Rechtsverordnungen, Gesetze, Satzungen durch die Zuweisung von Befugnissen und Ressourcen den Spielraum von korporativen Akteuren (Behörden, Organisationen) und bestimmen somit auch deren Perzeptionen (vgl. Mayntz und Scharpf 1995). Diese werden durch „institutionelle Regelungen *konstituiert*; oft werden sie sogar durch staatliche Entscheidung geschaffen, wobei ihnen *uno actu* Aufgaben und Kompetenzen zugewiesen werden.“ (Mayntz und Scharpf 1995: 48) Somit gründet der institutionelle Kontext Akteure und Akteurkonstellationen durch Allokationen von Befugnissen, Rechten und Pflichten und „strukturiert ihre Verfügung über Handlungsressourcen, beeinflusst ihre Handlungsorientierungen“ (Mayntz und

---

* Prof.Dr.; Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi. E-posta:burak.guemues@gmail.com

Scharpf 1995: 49). Da Individuen Mitglieder von Organisationen, Instanzen oder Behörden sind, versucht dieser Ansatz auch, das Handeln individueller Akteure innerhalb dieser Institutionen zu erklären (vgl. Mayntz und Scharpf 1995: 50).

2. GROBE SKIZZE DER BISHERIGEN TÜRKISCHEN FLÜCHTLINGSPOLITIK (2014)

Die bisherige türkische Flüchtlingspolitik bestand aus jeweils fallspezifischen Handlungen, die auf politisch-zweckrationale Interessensabwägungen fußten und somit ein Konglomerat von provisorischen fallspezifischen Dekrete, Direktive oder Zirkularbeschlüssen (vgl. Elik 2016: 330) darstellten, um ein flexibles Migrationsmanagement mit einem hohen Handlungsspielraum für die jeweiligen Regierungen zu gewährleisten.

Was den Umgang mit Geflüchteten⁴ anbelangt, gehört die Türkei zwar zu den Unterzeichnerstaaten der Genfer Flüchtlingskonvention (1951), allerdings unter dem raumzeitlichen Vorbehalt, dass sie nur Geflüchtete aus Europa i.S. des Europarats vor 1951 als (Konventions-)Flüchtlinge rechtlich anerkannte („mülteci“). Nach dem Zusatzprotokoll von 1967 wurde die zeitliche Einschränkung bei der Fortsetzung des geografischen Vorbehalts bis in die Gegenwart aufgehoben. Somit erkennt die Türkei nur Personen als Flüchtlinge an, die aus Europa kommend um internationalen Schutz suchen.

Als Flüchtling nach der Genfer Konvention gilt nach Art. 1 jede Person, „die ... infolge von Ereignissen, die vor 1951 eingetreten sind, und aus der begründeten Furcht vor Verfolgung wegen ihrer Rasse, Religion, Nationalität, Zugehörigkeit zu einer bestimmten sozialen Gruppe oder wegen ihrer politischen Überzeugung sich außerhalb des Landes befindet, dessen Staatsangehörigkeit sie besitzt, und den Schutz dieses Landes nicht in Anspruch nehmen kann oder wegen dieser Befürchtungen nicht in Anspruch nehmen will; oder die sich als staatenlose infolge solcher Ereignisse außerhalb des Landes befindet, in welchem sie ihren gewöhnlichen Aufenthalt hatte, und nicht dorthin zurückkehren kann oder wegen der erwähnten Befürchtungen nicht dorthin zurückkehren will.“ (UNHCR, Abkommen über die Rechtsstellung der Flüchtlinge vom 28. Juli 1951)

Anerkannte Flüchtlinge genießen u.a. das Recht auf Ausstellung eines Reiseausweises für Flüchtlinge; Straffreiheit bei der illegalen Einreise und Schutz vor Ausweisung (*Non-Refoulement-Prinzip*).

Andere, die ansonsten die Kriterien der Konvention erfüllen, konnten als bedingte oder Konditionalflüchtlinge („şarh mülteci“) bis zur ihrer Übersiedlung in ein Drittland in der Türkei bleiben, wohingegen Personen, die die Konventionskriterien nicht erfüllen, nur aus humanitären Gründen als subsidiär Schutzberechtigte („ikincil koruma“) geduldet werden (vgl. Ekşi, 6.7.2016). Davon sind „illegale Migrant_innen“ („kaçak göçmenler“) und „Gäste“ („misafir“) ausgeschlossen, von denen die zuletzt genannten nur die Rechte genießen, die ihnen der Staat einräumt.

Mit der Klageflut gegen die bisherige Praxis Ankaras im Umgang mit Geflüchteten beim Europäischen Gerichtshof für Menschenrechte (vgl. Eroğlu 2013) und der sogenannten „EU-ization of migration and asylum management“ (Erensu & Kaşlı 2017:532) im Zuge des EU-Beitrittsprozesses der Türkei⁵ sowie mit dem anwachsenden Bedarf an der Verregelung des Flüchtlingsproblems und an der auch von der amtierenden AKP-Regierung anvisierten Inklusion der mittlerweile drei Millionen syrischen Geflüchteten in die türkische Gesellschaft aufgrund der Zunahme ihrer Anwesenheitsdauer und steigenden Anzahl (vgl. İçduygu 2017) war ein Gesetzeswerk über Migration und Flüchtlinge notwendig.

Unter dem Eindruck der ab 2011 einsetzenden Massenflucht aus Syrien wurde noch 2012 von der Regierung ein Zirkularbeschluss zur näheren Bestimmung des „vorübergehenden Schutzes“ gefasst, der die Ein- und Ausreise regelte und nur vage die „Befriedigung humaner Bedürfnisse und die Gewährleistung der Sicherheit“ erwähnte (vgl. Şimşek 2017:18-19).

Der Mangel an einer ganzheitlichen bzw. einheitlichen gesetzten Ordnung für Ausländerangelegenheiten gewährte zwar der Türkei Flexibilität und großen Handlungsspielraum beim Umgang mit Geflüchteten, schuf aber gleichzeitig einen Nährboden für „*ad hoc* and arbitrary solutions.“ (Dalkıran 2016:1) Mit der Gesetzesnovelle wird eine Abkehr von der Willkür durch eine Verregelung und die schriftliche Reduktion von Ungewissheit angestrebt. Zudem bietet das neue Gesetz auch einige Verbesserungen für Migrant_innen:

With regards to legal migration, an efficient and systematic structure with reduced bureaucracy and informality was created. The scattered regulations were gathered under the same structure. Procedural guarantees, in addition to the efficient appeal procedures regarding return procedures and detention, are formed by the law. Non refoulement principle is granted by the law for the first time. The right for appeal to deportation is provided... (Sağiroğlu 2015:41-42)

Das am 4. April 2013 verabschiedete und 2014 in Kraft getretene Gesetz für Ausländer und Internationalen Schutz mit der Gesetz-Nr. 6458 enthielt als erster Schritt zum kohärenten Gesetzeswerk mit dem Art. 91 zum „Vorübergehenden Schutz“ (Geçici Koruma) erstmals eine umfassende Rechtsgrundlage. Demnach gibt es rechtlich gesehen vier Formen von Geflüchteten:

1. Rechtlich anerkannte (Konventions-)Flüchtlinge (aus Europa) („mülteci“; Art 61)
2. Bedingte bzw. Konditionalflüchtlinge („şartlı mülteci“, Art. 62) für Geflüchtete außerhalb Europas, die von der Türkei wegen ihrem geografischen Vorbehalt offiziell rechtlich nicht als Konventionsflüchtlinge anerkannt werden und daher bis zu ihrer Übersiedlung in ein Drittland im Land bleiben dürfen
3. Subsidiär Schutzberechtigte (subsidiärer Schutz, „ikincil koruma“; Art. 63), aus humanitären Gründen „geduldete“ Geflüchtete, die ohnehin nicht als Flüchtlinge anerkannt werden, da sie die Kriterien nicht erfüllen
4. Vorübergehend Schutzberechtigte („geçici koruma altında olanlar“, Art. 91)

War bis zur Massenflucht syrischer Geflüchteter in die Türkei die türkische Flüchtlingspolitik eher repressiv, nahm die AKP-Regierung Millionen in die Türkei auf⁶.

3. GROBE SKIZZE DER TÜRKISCHEN POLITIK GEGENÜBER DEN GEFLÜCHTETEN AUS SYRIEN

3.1 Open-Border-Policy gegenüber Geflüchteten aus Syrien

Aufgrund der seit 2011 stattfindenden gewaltsamen Auseinandersetzungen in Syrien kam es u.a. zur Massenflucht von Syrern auch in die Türkei (Gökalp Aras und Mencütek 2015). Die Politik der Erdoğan-Regierung gegenüber Geflüchteten aus Syrien kann als Open-Door-Policy betrachtet werden: „Towards Syrian refugees, Turkish state adopted ‘open door’ policy, avoided using securitization of refugee movement and did not ask for burden sharing for a long time.“ (Gökalp Aras und Mencütek 2015:194) Dieser Begriff bezieht sich auf den Umstand, dass die Regierung gegenüber Geflüchteten insofern Solidarität demonstriert, als sie bereitwillig empfängt bzw. aufnimmt, versorgt und sie nicht zurückschickt sowie ihnen Aufenthalt gewährt. So wurden sie zu Beginn in Lagern an der Grenze zu Syrien untergebracht und dann im Land verteilt und versorgt. Die Türkei gab bis Anfang Dezember 2017 insgesamt 30.285.573.000 US\$ für Geflüchtete aus Syrien aus (vgl. Anadolu Ajansı, 6.12.2017), darunter Kosten für Sicherheit, Unterkunft, Bildung, Gesundheit, Versorgung. Die Türkei wurde zum „largest refugee hosting country in the world“ (Adam 2017:44). Laut Statistik gibt es 3.400.195 Syrer als offiziell „unter vorübergehenden Schutz stehende Personen“ (Stand: 14.12.2017) (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Göç İstatistikleri Geçici Koruma, 14.12.2017).

3.2 Vom „Gast“-Status zum „vorübergehend Schutzberechtigten“

Bis zur Einführung des neuen Ausländergesetzes galten syrische Geflüchtete allerdings als „Gäste“ (Özden 2013):

Contrary to inhabitants, ‘guests’ share the key characteristic that after their stay they have to leave the host country and return to their homeland. Therefore, the length of their stay is limited, unlike ordinary citizens. As a result, Turkey refuses to grant legal refugee status to refugees from outside Europe, thereby depriving them of the rights and benefits they would otherwise have as registered refugees. (Gümüş und Eroğlu 2015:472)

Der juristisch folgenlose Begriff „Gast“ und der Zirkularbeschluss zur Gewährleistung des vorübergehenden Schutzes für schutzsuchende Syrer aus dem Jahre 2012 gewährten der Regierung einen großen Handlungsspielraum, ohne sich an völkerrechtliche Rechtsnormen halten zu müssen.

Mit dem neuen Gesetz 6458 wurde die Definition der syrischen Geflüchteten vom „Gast“ in „vorübergehend Schutzberechtigte“ umgeändert.

3.3 Angestrebte „partielle Integration“ der Geflüchteten

Mit der Regierungsdirektive zum Vorübergehenden Schutz (Geçici Koruma Yönetmeliği) vom 22. Oktober 2014 wurde eine „partielle Inklusion“ der offiziell unter dem „vorübergehend Schutz“ stehenden syrischen Geflüchteten das in das türkische Gesundheits-, Bildungs- und Sozial(fürsorge)system sowie zum Arbeitsmarkt gewährleistet. Diese Direktive sah u.a. Folgendes vor:

- Identitätskarte für unter „vorübergehenden Schutz“ stehenden Personen, d.h. für syrische Geflüchtete, die erst mit der Einsetzung der Massenfluchtwelle zur Gewährleistung dieses Schutzes registriert werden sollten
- Verteilung und Unterbringung der registrierten Syrer in den bestimmten Provinzen durch die Migrationsbehörde
- Bedingte Arbeitserlaubnis für vorab festgelegte Sektoren je nach wirtschaftlicher Bedarfslage (nach Vorlage der ID-Karte beim Arbeitsamt) in der Industrie, Handwerksbereichen oder im Dienstleistungssektor (Lehrer, Übersetzer, usw.)
- Gratis-Gesundheitsfürsorge

Der Zirkularbeschluss des Bildungsministeriums (23.9.2014) sah zudem die Ausbildung der vorübergehenden Schutzbedürftigen in staatlichen Schulen und in vorübergehenden Ausbildungszentren vor (Şimşek 2017:18-20). Die Politik zielte somit auf die „partielle Integration“ (Gümüş und Eroğlu 2015) der syrischen Geflüchteten in das türkische Bildungs- und Gesundheitssystem und in den Arbeits- und Wohnungsmarkt ab. Mit der steigenden Bevölkerungszahl und der Wohndauer stieg auch der Verregelungsbedarf an. Somit wurden syrische Geflüchtete vom „Gast“ (2011) zum „vorübergehend Schutzberechtigten“ (İçduygu 2017), während Feyzi Baban, Suzan Ilcan und Kim Rygiel von einem „limited social citizenship“ (2017:46).

Die Regierung erließ zur näheren Verbesserung der Lage der syrischen Geflüchteten weitere Direktiven und Beschlüsse, um die Lage dieser nach dem neuen Ausländer- und Flüchtlingsgesetz vorübergehenden Schutz stehenden Gruppe konkret zu verbessern (Şimşek 2017:18-20)

- Mit der Direktive des Ministeriums für Familien- und Sozialpolitik zu vorübergehend Schutzberechtigten (November 2014) erhielten die Syrer ein Anrecht auf *Bewerbung* zur bedingten Arbeitserlaubnis in den von der Regierung noch zu definierenden Sektoren, Bereichen und Gebieten.
- Mit der Direktive zur Arbeitserlaubnis der vorübergehend schutzbedürftigen Ausländer vom 15.10.2016 erhielten sie ein bedingtes Arbeitserlaubnis in ihrem gemeldeten Wohnort, aber erst ab sechs Monaten gemeldeter Aufenthaltsdauer.
- Der Zirkularbeschluss des Bildungsministeriums vom 23.9.2014 sah die Ausbildung der vorübergehenden Schutzbedürftigen in staatlichen Schulen und vorübergehenden Ausbildungszentren vor

Somit sind Syrer in der Türkei als „neither refugee nor guest“ (Baban, Ilcan und Rygiel, 2017: 45). Das führt in weiten Teilen von ihnen dazu, dass sie aus der Türkei ins europäische Ausland weiterreisen möchten (vgl. Şirin Öner und Genç 2015:251-262). Die Rede von Staatschef Erdoğan im Juli 2016 zur möglichen Einbürgerung allerdings nur von hochqualifizierten syrischen Geflüchteten (vgl. İçduygu 2017:30) trug dem Umstand Rechnung, dass mit der zunehmenden Anwesenheitsdauer und der Anzahl der syrischen Geflüchteten die Politik etwas für die Reduzierung ihrer Ungewissheit beitragen musste. Inzwischen wurden 38.000 Syrer durch die Migrationsbehörde bereits eingebürgert⁷.

Da bekanntlich Nicht-Bürger kaum Bürgerrechte einfordern können, erleichtert die Einbürgerung über das dazugehörige Wahlrecht, die wirtschaftliche, soziale und politische Lage der eigenen Gruppe im Austausch zu Wählerstimmen zu verbessern. Zudem garantiert Einbürgerung von aufgenommenen Geflüchteten oder Über- bzw. Aussiedlern Wählerstimmen für die jeweils amtierende Regierung, wie die Erfahrung mit eingebürgerten Balkantürk_innen seit der Republikgründung lehrt (vgl. Özlem, 14.11.2011).

3.4 Allmähliche Abkehr von der Open-Door-Policy

Die Terrorgefahr veranlasste die Regierung, teilweise Restriktionen für die Visavergabe für weitere Syrer einzuführen bzw. die Abschiebung von Geflüchteten zu erleichtern. Um neben weiteren Flüchtlingsströmen aus Syrien auch den Einzug von Terroristen zu verhindern, führte die Türkei Visa-Restriktionen für syrische Staatsbürger ein und errichtete eine Grenzmauer zum Nachbarland (Adam 2017:46).

Laut Gesetz können die Provinzverwaltungen und die DGMM-Filialen Abschiebungsbeschlüsse fassen. Die während des Ausnahmezustands per Regierungsdekret überarbeiteten Artikel 53 und 54 des Gesetzes beinhalten nach der von der DGMM vorgenommenen und vom Autor dieser Arbeit teilweise überarbeiteten Übersetzung folgenden Inhalt, was auf eine Verschärfung und Einschränkung des Nichtabschiebe-Prinzips rechtlich ermöglicht:

Art. 53 „(3) Der Ausländer ... kann gegen den Ausweisungsbeschluss innerhalb von fünfzehn Tagen ab Mitteilung beim Verwaltungsgericht Widerspruch einlegen. ... Mit Vorbehalt der Einwilligung des Ausländers, kann der Ausländer während der Dauer der Klageerhebung oder beim Gebrauch des Rechtsweges, bis zum Abschluss der Verhandlung ausschließlich der Absätze (b), (d) und (k) der ersten und des zweiten Absätze des Artikels 54 nicht ausgewiesen werden.
ARTIKEL 54 – (1) Für die unten aufgeführten Ausländer wird ein Ausweisungsbeschluss gefasst:

...

b) Leiter, Mitglieder, Unterstützer von terroristischen Organisationen oder Leiter, Mitglieder, Unterstützer von kriminellen Vereinigungen

...

- ç) Personen, die während ihrem Aufenthalt in der Türkei ihren Lebensunterhalt durch illegale Tätigkeiten verdienen
  - d) Personen, die eine Gefahr für die öffentliche Ordnung oder öffentliche Gesundheit darstellen
  - e) Personen, ... deren Visum annulliert wurde
  - f) Personen, deren Aufenthaltserlaubnis annulliert wurde
  - ğ) Personen, von denen festgestellt wird, dass sie ohne Arbeitserlaubnis arbeiten
  - ...
  - i) Personen, deren Antrag auf internationalen Schutz abgelehnt wurde..., sind Personen, die ... kein Recht auf den Aufenthalt in der Türkei haben
  - ...
  - k) (Anlage: 3/10/2016-KHK676/36 Art.) Personen, von denen ausgegangen wird, dass sie mit den von den internationalen Institutionen oder Einrichtungen als solche benannten Terrororganisationen in Verbindung stehen.
- (2) (Abgeändert: 3/10/2016-KHK-676/36 Art.) Über die Antragsteller, die im internationalen Schutz stehen oder internationalen Schutzstatus haben und die als im Rahmen der Absätze (b), (d) und (k) des ersten Artikels betrachtet werden, kann bei jeder Phase der internationalen Schutzvorgänge der Ausweisungsbeschluss gefasst werden."

Nach der Ausrufung des Ausnahmezustands nach dem missglückten Putschversuch am 15. Juli 2016 wurde mit dem Regierungsdekret 676 am 3.10.2016 beschlossen, dass sogar international geschützte Geflüchtete abgeschoben werden können, „if they are considered to be linked to a terrorist organisation.“ (Soykan, 17.03.2017) .

4. DIE TÜRKISCHE MIGRATIONSBEHÖRDE DGMM

Was den institutionellen Umgang mit Ausländern anbelangt, waren früher sämtliche Ausländerangelegenheiten von der Visavergabe bis zur Bekämpfung von Menschenhandel sowie Migration bis zur Europäisierung der türkischen Flüchtlings- und Migrationspolitik Gegenstand der Abteilung für Ausländer, Grenzen, Asyl der „Generaldirektion für Sicherheit“ innerhalb des staatlichen Polizeiapparats (vgl. Şirin und Genç 2015:28). Die Aufrechterhaltung der nationalen Sicherheit war oberstes Anliegen dieser Polizeibehörde, das als Institution die Weltwahrnehmungsweise und Deutungs- sowie Handlungsmuster ihrer Mitglieder, die Polizeibeamt_innen, wesentlich mit beeinflusste. Diese Einrichtung blieb „a major institution in the field as a result of their security-related perspective.“ (2015:31) Die Polizeibehörde galt daher auch als „decision-maker on asylum issues“ (Eroğlu 2015:31) und Mitentscheider „in policy-decision making mechanisms at state level.“ (Eroğlu 2015:31)

Da daher Sicherheitsbedenken der (Polizei-)Behörden Vorrang vor den humanitären Ansprüchen der Ausländer und rechtsstaatlichen Prinzipien beim staatlichen Umgang mit Geflüchteten eingeräumt wurden, stiegen der EU-Druck und die Klageflut beim EGMR gegen die Türkei an.

Mit der Europäisierung der Türkei wurde im Jahr 2006 eine Implementationsanweisung (57 sayılı İçişleri Bakanlığı Uygulama Talimatı) erlassen, die in Anlehnung an europäische Werte und Normen Rechtsansprüche und Pflichten der Geflüchteten garantierte. Es wurden neue ebenfalls an das Innenministerium gebundene Behörden gegründet (vgl. Şirin und Genç 2015: 28; Demirhan und Aslan 2015:23-62), wobei aber „TNP [or Turkish National Police, BG] and bureaucrats work[ed] together at the new agency.“ (Eroğlu 2015:32)

Mit der Gründung der DGMM im Jahr 2014 gingen „[a]lle Aufgaben und Befugnisse der Ausländerbehörden, die ursprünglich unter dem Dach der Polizeidirektionen angesiedelt waren, an

die Generaldirektion der Migrationsverwaltung über, eine der Generaldirektionen im Innenministerium.” (Ekşi, 6.07.2016)

Es wird davon ausgegangen, dass die Mitgliedsstruktur und die Rechte sowie Aufgaben der Migrationsbehörde deren Ausrichtung und Verhaltensweise beim Umgang mit Migrant_innen und Geflüchteten bestimmen.

4.1.1 Mitgliedsstruktur

■ Rolle der Regierung

Was die Mitgliedsstruktur der DGMM anbelangt, erfolgt die „Ernennung des Generaldirektors und der stellvertretenden Generaldirektoren ... durch einen *gemeinsamen Beschluss*, Ernennungen in andere Positionen erfolgen auf Vorschlag des Generaldirektors und bedürfen der Zustimmung des [Innen-]Ministers” (Art. 118 AuslISchuG). Damit scheint der gemeinsame Beschluss zwischen dem zuständigen Innenminister und dem jeweiligen Premierminister sowie dem Staatspräsidenten, dessen Gegenzeichnung benötigt wird, gemeint zu sein, wenn man sich die Bestimmung des ersten Generaldirektors Atilla Toros und seines Nachfolgers Abdullah Ayaz vergegenwärtigt: Während Toros am 9.03.2014 durch den gemeinsamen Beschluss vom damaligen Premier Recep Tayyip Erdoğan, Innenminister Efkân Ala und Staatspräsident Abdullah Gül laut Amtsblatt ernannt wurde⁸, wurde er am 20. Juni 2017 wiederum durch den gemeinsamen Beschluss von Premier Binali Yıldırım, Innenminister Süleyman Soylu und Staatspräsident Recep Tayyip Erdoğan abgesetzt und durch Abdullah Ayaz ersetzt⁹. Die aktuelle Gesetzeslage sieht die Anbindung der Generaldirektion an den zuständigen Innenminister vor, denn laut Artikel 107 AuslISchutzG ist der Generaldirektor bei der Ausführung seiner Aufgaben explizit nicht unabhängig, sondern ist als oberster Leiter „gegenüber dem Minister verantwortlich”.

Aufgrund der Ernennungsbefugnisse des Innenministers und der Genehmigung des Regierungschefs sowie der Gegenzeichnung durch den Staatspräsidenten bei der Personaleinstellung in dieser Behörde spielen neben formalen Qualifikationen bzw. der leistungsbezogenen Eignung der Kandidat_innen vermutlich auch politische Faktoren eine Rolle.

■ Rolle der Polizei bei den Übergangsbestimmungen des Gesetzes Nr. 6458: Archiv und Personal

Laut dem Vorläufigen Artikel 1 (5) der Übergangsbestimmungen des Gesetzes Nr. 6458 kann „[g]emäß Artikel 118 ... die Generaldirektion das Personal, das seit mindestens zwei Jahren in der Abteilung für Ausländer, Grenzen und Asyl der Generaldirektion für Sicherheit ... tätig ist, für die Sicherheit ihrer Mitarbeiter einstellen.” Somit können legal Polizeibeamte von der Abteilung für Ausländer, Grenzen und Asyl bei der DGMM mit Zustimmung des Innenministers übernommen werden, die ihre eigene habitualisierten sicherheitsbezogenen Arbeitsroutinen und Weltwahrnehmungsweise mitbringen, sodass kritikwürdige althergebrachte polizeiliche Standard Operating Procedures (Standardvorgehensweise) der türkischen Polizei Einzug in diese neu gegründete Behörde erhalten.

Laut Shoshana Fine wird qualifiziertes Personal als Migrationsfachleute aufgrund ihrer „expertise” eingestellt, die in Europa studiert haben und sich weltoffen und „transnational friendly” geben:

„This small group is well-educated and includes several members who have carried out doctoral research ... Additional to internal staff employed by the Turkish government, the bureau team is also made up of consultants from the IOM and UNHCR ...” (Fine 2017:6-7).

4.1.2 Rechte und Pflichten der Migrationsbehörde

Die Migrationsbehörde ist mehr als nur ein bloßes Implementationsorgan und Sekretariat des Rats für Einwanderungspolitiken (Göç Politikaları Kurulu). Das Gesetz Nr. 6458 konstituierte zwar die Migrationsbehörde als Ausführungsorgan der Regierung und des Rats für Migrationspolitik, aber die Befugnisse der Behörde gehen weit darüber hinaus:

„Die Generaldirektion für Migrationsmanagement wurde unter dem Innenministerium *eingerrichtet*, um Migrationspolitiken und -strategien *umzusetzen*, die Koordinierung zwischen den zuständigen Behörden und Organisationen sicherzustellen und Funktionen und Maßnahmen im Zusammenhang mit der Einreise, dem Aufenthalt und der Ausreise von Migranten, Ausländern in der Türkei sowie ihre Abschiebung durchzuführen, internationalen Schutz, vorübergehenden Schutz und den Schutz der Opfer von Menschenhandel zu gewährleisten (Art. 103 AuslISchutzG Hervorhebung von mir).

Rechte und Pflichten der Behörde sind laut Art. 104 u.a.:

(1) Aufgaben und Auftrag der Generaldirektion für Migrationsmanagement sind:

a) *Entwicklung von Rechtsvorschriften und Verwaltungskapazitäten* sowie Durchführung von Arbeiten zur Entwicklung von Strategien im Bereich Migration sowie *Überwachung und Koordinierung* der Umsetzung von Politiken und Strategien, die vom Ministerrat festgelegt werden;

b) Sekretariatsdienst für den Rat für Migrationspolitik und *Umsetzung* der Ratsbeschlüsse;

c) Durchführung von Aktivitäten und Maßnahmen im Zusammenhang mit Migration; ...

g) Durchführung von Tätigkeiten und Maßnahmen im Zusammenhang mit dem vorübergehenden Schutz;

ğ) die Sicherung der *Koordinierung* zwischen den Strafverfolgungsbehörden und den zuständigen öffentlichen Einrichtungen und Einrichtungen, Entwicklung von *Maßnahmen* und die Überwachung der Umsetzung solcher Maßnahmen zur Bekämpfung der irregulären Migration; ...

und, 1) andere durch die Gesetzgebung zugewiesene Aufgaben ausführen.

(2) Die Generaldirektion ist befugt, die Zusammenarbeit und Koordinierung mit öffentlichen Einrichtungen und Agenturen, Universitäten, Lokalverwaltungen, Nichtregierungsorganisationen sowie privaten und internationalen Organisationen in Bezug auf ihre Aufgaben sicherzustellen.“

(3)

Art. 104, der die Aufgaben und Rechte der Behörde festlegt, schreibt ihr neben der bloßen Umsetzung von Entscheidungen in Ausländerangelegenheiten *auch* weitreichende Befugnisse wie die „Entwicklung von Rechtsvorschriften und Verwaltungskapazitäten“, Strategieplanung in Migrationsthemen, Koordinierung und Überwachung von Umsetzung von Regierungsentscheidungen, (beeinflussende) Mitwirkung bei der Projektplanung anderer öffentlicher Einrichtungen zu, von der Erledigung der vom Gesetzgeber oder von der Regierung übertragenen nicht näher definierten Aufgaben und der Umsetzung der Entscheidungen des Rats für Migrationspolitik mal abgesehen. Die DGMM ist somit „a concrete and broad policy making

institution. It is also responsible and authorised to report, analyse and conduct research in relation to the administrative, legal and social dimensions of migration.” (Sağiroğlu 2015:42) As a result, the „DGMM has become almost the sole authority not only in devising the migration policies and strategies but also in implementing them” (Şirin und Genç 2015:28).

Dabei hat die Migrationsbehörde das Recht, mit diversen staatlichen Akteuren oder privaten Organisationen zusammenzuarbeiten, die laut Gesetz „unverzüglich” auf ihr Ersuchen von Dokumenten und Informationen reagieren müssen.

Art 105 regelt die Aufgaben, Pflichten, Befugnisse sowie die Zusammensetzung des Rats für Migrationspolitik (Göç Politikaları Kurulu), dessen Entscheidungen die Migrationsbehörde umsetzen soll:

„(1) Der Rat für Migrationspolitik arbeitet unter dem *Vorsitz des Ministers* und besteht aus den Staatssekretären des Ministeriums für Familien- und Sozialpolitik, dem Ministerium für Europäische Union, Ministerium für Arbeit und soziale Sicherheit, Ministerium für auswärtige Angelegenheiten, *Ministerium für Inneres*, Ministerium für Kultur und Tourismus, Ministerium für Finanzen, Ministerium für nationale Bildung, Ministerium für Gesundheit und Ministerium für Verkehr, Seefahrt und Kommunikation sowie der Präsident der Präsidiums der Auslandstürken und [mit den Türken] verwandten Gemeinschaften und dem *Generaldirektor für Migrationsmanagement*. Je nach Tagesordnung des Treffens können Vertreter der zuständigen Ministerien, anderer nationaler oder internationaler Organisationen und Nichtregierungsorganisationen zu den Sitzungen eingeladen werden.

(2) ... Die *Generaldirektion dient als Sekretariat des Rats*.

(3) Der Vorstand muss:

a) die Migrationspolitiken und -strategien der Türkei *festlegen* und deren Umsetzung überwachen;

c) ...;

Auch wenn die Migrationsbehörde die Entscheidungen des Rats für Migrationspolitik umsetzt, ist ihre Rolle innerhalb dieses für die interministerielle Koordination innerhalb der Regierung zuständigen Gremiums größer als anderer Ausführgane, da sie bei den Ratssitzungen mitbeteiligt ist und zudem den Sekretariatsdienst für diesen Rat übernimmt.

Es wird erwartet, dass die DGMM sukzessive Aufgaben in dem Bereich Migration übernehmen wird, die bis dahin von der UNHCR und NGOs ausgeführt wurden (Hoffmann und Samuk, 1.03.2016).

Zudem wird dieses Gremium vom Innenminister dominiert, der den Vorsitz innehat und mit der Generaldirektion und mit dem Staatssekretär das einzige Ministerium mit drei Vertretern ist. Dieser Rat scheint somit dafür zu dienen, Entscheidungen für Migrationsfragen zu fällen und dabei die interministerielle Harmonisierung innerhalb der Regierung zu garantieren.

4.1.3 Aufbau der Behörde

Die landesweite Behörde, ist je nach einem Migrationsbereich in unterschiedliche Arbeitsgruppen bzw. Abteilung(sleitung)en, bestehend aus Migrationsexperten organisiert: Es gibt u.a. Fachbereiche für Ausländer; Internationaler Schutz; Support-Abteilung, Opfer von Menschenhandel, Migrationspolitiken und Projekte, Kommunikation, Informatik, Strategieentwurf, Rechtsabteilung, Humanressourcen, Ausbildung bzw. Training, Internationale Beziehungen. So befasst sich die Arbeitsgruppe für Einwanderungspolitiken auch mit „determining, implementing and coordinating policy and strategies in the migration management” (Sağiroğlu 2015:42).

5. BERICHTETE VERHALTENSWEISE DER DGMM

Mit dem neuen Gesetz, das Verbesserungen für Migrant_innenrechte mit sich bringt, wurde auch die damit konstituierte türkische Migrationsbehörde als eine „civil authority“ (Memişoğlu und Ilgit 2017:323) bzw. eine „new civilian bureaucracy“ (Nawyn et al 2016:200) gepriesen, that „takes over migration management operations from the police“. Die Behörde schien somit als eine „most promising opportunity“ ein „interstice in the Turkish governmental power structure“ (Nawyn et al 2016:202) zu sein. Die Gründung der DGMM gilt als ein „meaningful and long-awaited institutional change that will remove the management of refugees and other protection seekers from the purview of the police.“ (Bidinger et al 2014: 103)

Es wird eine deutlichere Einhaltung von rechtsstaatlichen Prinzipien durch die Behörde erwartet: „By presenting itself as a departure from past approaches, the DGMM could use that departure to shift counter-trafficking policy into a more rights-based frame“ (Nawyn et al 2016: 202).

■ Rolle der DGMM bei der Umsetzung des EU-Türkei-Deals zur Lösung der sog. „Flüchtlingskrise“

Aufgrund der illegalen Massenfluchtmigration von hauptsächlich syrischen Geflüchteten über den türkischen See- und Landweg in die EU-Mitgliedstaaten Griechenland und Bulgarien und von dort aus nach Mitteleuropa schloss die EU mit der Türkei ein Abkommen. Inhalte dieses Deals waren u.a. (vgl. Adam 2017:45-46):

1. Rückführung „irregulärer (Flucht-)Migranten“ auf den griechischen Inseln zurück in die Türkei
2. Umsiedlung von je einem offiziell in der Türkei als vorübergehend schutzberechtigt registrierten syrischen Staatsbürgers von der Türkei in die EU für jeden wieder in die Türkei zurückgebrachten syrischen Staatsbürger, der irregulär die Türkei verlassen und EU-Territorium betreten hat (1:1-Neuansiedlungsregelung)
3. Verhinderung weiterer illegaler See- oder Landwege für die illegale Migration aus der Türkei in die EU durch Ankara

Die Umsiedlung der schutzsuchenden Geflüchteten wurde vom DGMM mit organisiert. Demnach erstellte die DGMM eine Liste mit Personalvorschlägen von registrierten syrischen Geflüchteten, die sie für die Überführung in die EU für „geeignet“ hielt. Diese Liste wurde an das Flüchtlingshilfswerk UNHCR weitergegeben, der wiederum Dossiers über die Betroffenen anfertigte und diese an die Aufnahmeländer sendete. Das jeweilige EU-Aufnahmeland überprüfte die Identität der jeweiligen Betroffenen im Visumsverfahren (vgl. Alexander, 11.04.2016). Kriterien der Bundesrepublik Deutschland für die Auswahl aus der Vorschlagsliste waren laut der deutschen Aufnahmeordnung:

- „A Wahrung der Einheit der Familie;
- B Familiäre oder sonstige integrationsförderliche Bindungen nach Deutschland;
- C Integrationsfähigkeit (Indikatoren: Grad der Schul- und Berufsausbildung, Berufserfahrung, Sprachkenntnisse, Religionszugehörigkeit, geringes Alter);
- D Grad der Schutzbedürftigkeit.“ (Alexander, 11.04.2016)

Vor der Ausreise der Betroffenen fand noch eine Gesundheitsuntersuchung statt (Alexander, 11.04.2016). Danach musste die türkische Behörde eine Ausreisegenehmigung zur legalen Übersiedlung erteilen (Der Standart, 21.06.2016)

Dennoch kam es in etwa 50 Fällen dazu, dass die DGMM bei hochqualifizierten Akademikern und Fachkräften, die Ausreise nach Deutschland verweigerte, obwohl diese ein Visum aus der Bundesrepublik bereits erhalten hatten (Höhler, 22.06.2016). Stattdessen konnten schwere medizinische Fälle, Frauen und Kinder und ungelernete Arbeitskräfte unbehelligt legal aus der Türkei ausreisen. Dieser Umstand gab Anlass für Kritik in den deutschen Medien, obwohl die Türkei offiziell angab, die Verletzbarkeitskriterien der Vereinten Nationen bei der Vergabe der Ausreisegenehmigung eingehalten zu haben, wonach besonders „schutzlose Flüchtlinge bevorzugt behandelt werden müssen.“ (Höhler, 22.06.2016) Der Umstand jedoch, dass bei der genehmigten Ausreise dieser Bevölkerungsteile die Ausreise von Personen verweigert wurde, die bereits ein Visum aus Deutschland erhalten haben, setzt allerdings indirekt voraus, dass die Betroffenen mehr als 50 Fälle von der DGMM zuvor auf die Vorschlagsliste gesetzt wurden. Die Verweigerungshaltung durch die DGMM wurden durch Behördenvertreter bei einem Treffen mit EU-Diplomaten eingeräumt, „es gebe eine Weisung von ‚höchster Stelle‘, Fachkräfte und Akademiker nicht ausreisen zu lassen.“ (Höhler, 22.06.2016)

Somit wurde bestätigt, was institutionell prognostiziert wurde: Aufgrund ihrer Anbindung an die Regierung bzw. an das Innenministerium und der Verantwortung des vom Innenminister, Regierungs- und Staatchef ernannten Generaldirektors handelt die Behörde nach politischen Handlungsanweisungen. Somit findet das „so-called cherry picking of asylum seekers“ (Unutulmaz, Sirkeci und Eroğlu Utku 2017:7) sowohl in der Türkei als auch in der EU statt.

■ **Rolle der Polizeibeamt_innen beim berichteten Amtsvergehen im Umgang mit Geflüchteten**

In den neugegründeten Migrationsbehörden arbeiteten mit den ehemaligen Angehörigen der aufgelösten Abteilung für Ausländer, Grenzen und Asyl der Hauptdirektion für Sicherheit tatsächlich ehemalige Polizeibeamt_innen, wie es nach den Übergangsbestimmungen des Gesetzes über Ausländer und Internationalen Schutz legal möglich ist. Diese importierten vermutlich ihre selektive Weltwahrnehmungsweise mit dem einseitigen Fokus auf Sicherheit vom Polizeiapparat mit : “[H]iring former police officers who previously worked in the local Foreigners, Passport, Borders and Asylum Departments is a frequent practice due to their experience in the asylum system. This situation is likely to lead to a continuation of a security rather than rights-based approach.” (Dalkıran 2016:2)

Diese Befürchtung Dalkırans (2016:2-3) scheint sich zumindest in Berichten von Migrationsvereinen über Vorwürfe zu bestätigen, wonach das (verbrieft) Recht der Geflüchteten auf anwaltlichen Beistand¹⁰, Übersetzungsdienst und Nichtabschiebung durch die DGMM verletzt wurde.

■ **Amtsvergehen gegen Abschiebehäftlinge durch die DGMM-Filialen**

Die sich in Abschiebehäft befindenden Geflüchteten können zwar nach Art. 53 gegen die Abschiebung klagen und nach Art. 79 (1) (ç) AuslSchutzG sogar einen Antrag auf eine beschleunigtes Asylbewerungsverfahren stellen (vgl. Mülteci-Der und Pro Asyl, 22.04.2016:8, Fußnote 6), aber Asylanträge müssen „persönlich vorgetragen“ und „schriftlich vorgebracht“ (Mülteci-Der und Pro Asyl, 22.04.2016:10) werden. Inhaftierte sind aber solche nicht in der Lage, ihren Asylantrag persönlich vorzubringen, da sie unfrei sind. Zudem enthalten DGMM-Behörden ihnen Schreibmaterialien vor, um sie bei der Ausfüllung eines schriftlichen Asylantrags zu behindern (vgl. Mülteci-Der und Pro Asyl, 22.04.2016:10). Erschwerend kommt die unvollständige Beratung hinzu (vgl. Mülteci-Der und Pro Asyl, 22.04.2016:10). Zudem wurden Anwälten der Zugang zu den Abschiebehäftlingen und deren Akten absichtlich unter Verstoß gegen rechtsstaatliche Prinzipien absichtlich verweigert (Mülteci-Der und Pro Asyl, 22.04.2016:11).

Andererseits sind Sicherheitsbedenken auch wichtig, wenn es um die nationale Sicherheit geht, sodass Bedürfnisse der betroffenen Geflüchteten gegen die der Aufnahmegesellschaft und des -staates abgewogen werden müssen. Dies wurde im Falle von als terrorverdächtig geltenden

Tschetschenen unter den Geflüchteten aus Syrien offenbar, zumal es Selbstmordanschläge von Ausländern in der Türkei gegeben hat.

Eine Russlandtschetschenin, deren Gatte in Syrien gewaltsam verstarb, stellte bei ihrem illegalen Grenzübertritt an der syrisch-türkischen Grenze einen Asylantrag und kam in Abschiebehaft. Ihr Antrag wurde insofern nicht bearbeitet, als die entsprechenden Dokumente angeblich „verloren gingen“ und weitere Gesuche nicht angenommen wurden; ihr Anwalt hatte keinen Zutritt zu ihr und wurde über Vernehmungen von den Behörden nicht informiert, was eine Verletzung der Art. 59 (1) (b) und Art. 75 (1) des Gesetzes für AusII SchutzG durch die örtlichen DGMM-Behörden darstellt. Zudem wurden Anträge der von Filiale zur Filiale zwangsverlegten Familie in Bursa, Hatay, İzmir, Erzurum und Bursa nicht bearbeitet. Der Anwalt konnte jedoch über das Verfassungsgericht die vorläufige Aussetzung der Abschiebeverfahrens nach Russland erwirken (vgl. Mülteci-Der und Pro Asyl, 22.04.2016:14-16).

Dieser Fall weist vermutlich auf den Vorrang sicherheitspolitischer Faktoren vor den Rechten der Geflüchteten hin, was im Falle der DGMM auf ehemalige Angehörige der Polizei hinweist. Gerade Kaukasier sind in der Syrien-Krise bei den Mitgliedern von glaubensfanatischen Milizen und Terroristen gegen das Assad-Regime in Syrien (vgl. YDH Online, 3.02.2014) und in der Türkei überrepräsentiert und gelten daher bei Bomben- und Selbstmordanschlägen in der Türkei als (Terror-)Verdächtige (Cumhuriyet, 9.01.2015; Habertürk, 21.06.2016). Daher liegt die Vermutung nahe, dass das Amtsvergehen der Behörden auf die Gewährleistung der Sicherheit abzielte und dem Aspekt der Rechtsstaatlichkeit daher weniger Gewicht gelegt wurde. Dadurch geraten ehemalige Angehörige der Polizei innerhalb der Migrationsbehörde in Verdacht. Auch wenn Terrorverdächtige seit dem Regierungsdekret vom 3. Oktober 2016 wohl kaum einen Rechtsanspruch auf Einspruch gegen ihre Zwangsabschiebung haben, war die Verschärfung im Falle der Tschetschenin faktisch vor dem Dekret in Kraft getreten.

■ **Amtsvergehen nach den Protesten „Crossing No More“**

Es gibt zudem Vorwürfe von Migrant_innenorganisationen von Zwangsabschiebungen, erzwungener „freiwilliger Rückkehr“ von Geflüchteten durch örtliche Filialen der Migrationsbehörde.

Es gibt vielmehr Hinweise von *Zwangsabschiebungen* und *sog. erzwungener „freiwilliger Rückkehr“* (Mülteci-Der und Pro Asyl, 22.04.2016:2) von Teilnehmer_innen der Kundgebung unter der am 15.09.2015 begonnenen Initiative „Crossing No More“, die die Sensibilisierung der kritischen Öffentlichkeit auf Randlage der Geflüchteten, auf die Verschärfung der europäischen Grenzpolitik fördern und eine sichere Transitroute für sie von der Türkei über den Balkan nach Europa fordern wollten. Die Teilnehmer_innen wollten vom Istanbuler Busbahnhof nach Edirne und von dort aus nach Griechenland weitermarschieren. (vgl. Support For Life, 17.09.2017).

Der Protest von einer Gruppe von fünfhundert Syrern, die trotz Behördenwarnungen geblieben war, wurde aber gewaltsam aufgelöst und diese verhaftet. Manche der Inhaftierten kamen ins Abschiebelager der DGMM und wurden dann zurück nach Syrien deportiert (vgl. Mülteci-Der und Pro Asyl, 22.04.2016:3). Die Studentin Nesrin Bekir, die während der Demonstration in Edirne verhaftet wurde, kam in das Abschiebelager in Aşkale, wo ihr der Zugang zu ihrer Familie und anwältlichen Beistand vorenthalten wurde. Das spricht gegen Art. 59 (1) (b) (vgl. Mülteci-Der und Pro Asyl, 22.04.2016:13).

Andere Syrer wiederum wurden in DGMM-Abschiebelagern solange inhaftiert, bis sie nicht „freiwillig“ das Dokument zur freiwilligen Rückkehr nach Syrien unterschrieben hatten (Mülteci-Der und Pro Asyl, 22.04.2016:3-4)

Das Außenministerium dementierte zwar im April 2016 Medienberichte über jegliche Förderung der Rückkehrbereitschaft oder gar Abschiebungen syrischer Geflüchteter (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 3.04.2016), aber Innenminister Süleyman Soylu gab im Juli 2017 dennoch offiziell an, dass bis dahin sage und schreibe 23.215 Syrer abgeschoben wurden (NTV Online, 7.07.2017)¹¹.

FAZIT

Die ursprünglich auf Druck der europäischen Öffentlichkeit (EU, EGMR) zustande gekommene Gesetzesnovelle zur rechtlichen Verbesserung der Lage der Geflüchteten und Migrant_innen war eine Abkehr von der bisherigen tradierten und als repressiv geltenden türkischen Geflüchtetenpolitik, die je nach tagesaktueller Konjunktur und kurzfristigen Bedürfnislage fallspezifisch und flexibel über Regierungsbeschlüsse unter sicherheitspolitischen Gesichtspunkten über die vorübergehende Aufnahme von Geflüchteten bis zu deren Abschiebung oder Umsiedlung entschied. Die Rechte der allgemeinen Flüchtlinge, Asylbewerber und unter vorübergehendem Schutz stehenden Geflüchteten im neuen Gesetz legal verbrieft und die Migrationsbehörde, die aufgrund der einzustellenden hochqualifizierten Migrationsexperten einen noch stärker humaneren Umgang mit Geflüchteten als vorher erhoffen. Die gehegte Hoffnung auf Verbesserung der Lage der Geflüchteten durch das neue Gesetz wurde durch die neue Migrationsbehörde enttäuscht, da Vorwürfe des Amtsvergehens erhoben wurden. So wurden Geflüchtete in nicht wenigen Einzelfällen trotz geltendem Recht abgeschoben oder Rechtsbeistand vorenthalten. Auch der Umstand, dass die Behörde bei der Umsetzung des türkisch-europäischen Flüchtlingsdeals hochqualifizierten syrischen Geflüchteten die Ausreise in die EU trotz voriger Zusage auf Regierungsanweisung verweigerte, ist ein weiterer Kritikpunkt. Trotz oder gerade wegen des neuen Gesetzes kam es nicht unbedingt zu einer großen Verbesserung der Situation der Geflüchteten. Das war institutionalistisch vorhersehbar: Erstens, die institutionelle Anbindung dieses Amtes für Zuwanderung und Flüchtlinge an die Regierung im Allgemeinen und an das Innenministerium im Besonderen, die bei der Personalbesetzung und Mitbestimmung der Handlungsrichtlinien bzw. Ausrichtung der Behörde maßgeblich sind, ermöglichten kraft Gesetz die Politisierung dieser Einrichtung und Instrumentalisierung für die herrschende Elite anstelle für die Befriedigung der Bedürfnisse der Geflüchteten. Die kraft Gesetz konstituierte Behörde setzte somit Regierungsentscheidungen anstelle allgemeiner ausländerrechtlicher Vorgaben somit auch zu Lasten der Geflüchteten um. Da die politisch regierungsabhängige und weisungsgebundene Behörde auch durch das neue Gesetz bei der Formulierung und Umsetzung der türkischen Geflüchtetenpolitik im Rat für Migrationspolitik mit vielen Befugnissen wie zum Beispiel Formulierung und Umsetzung der Migrations- und Flüchtlingspolitik ausgestattet ist, ist es wiederum die amtierende türkische Regierung, die anstelle hochqualifizierter und auf die Randlage der Betroffenen sensibilisierten Migrationsexperten selber nach ihren politischen Eigeninteressen über diese Institution DGMM einen massiven Einfluss die Planung und Umsetzung dieser Politik ausübt. Somit hängt die Lage der Geflüchteten nicht von den in der gesetzten Ordnung verankerten und daher als stabil und unveränderlich geltenden Rechtsprinzipien, sondern aufgrund derselben gesetzten Ordnung in die Migrationsbehörde einen wesentlichen Einfluss ausübenden und als wechselhaft geltenden Politik ab.

Zweitens, es wurden aufgrund der Übergangsbestimmungen des neuen Gesetzes für Ausländer und Internationalen Schutz nicht wenige Polizeiangehörige der sich früher mit Ausländern befassenden Abteilungen in die durch dasselbe Gesetz konstituierte Migrationsbehörde aufgenommen. Deren von sicherheitspolitischen Gesichtspunkten bedingte verinnerlichten Weltwahrnehmungsweisen und routinisierten Handlungsmuster erhielten allerdings auch Einzug in diese neu geschaffene Einrichtung. Somit wurden humanitäre Prinzipien, Empathie für Ausländer und die Bindung an ausländerschützende Rechtsnormen, was von den hochqualifizierten Migrationsexperten erwartet wurde und die Hoffnung auf Besserbehandlung der Geflüchteten näherte, von den ebenfalls eingestellten Polizeibeamten eher ignoriert. Daher wurden Amtsvergehen durch diese aus den Übergangsbestimmungen herrührenden Personaleinstellung mit bedingt. Somit ist teilweise von einer Pfadabhängigkeit der bisherigen türkischen Geflüchtetenpolitik auszugehen, die eben nach sicherheitspolitischen Kalkül mal weniger, mal mehr flüchtlingskritisch gestaltet wird.

ANMERKUNGEN

¹ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Kanun Numarası: 6458 Kabul Tarihi : 4/4/2013 Yayımlandığı R.Gazete : Tarih : 11/4/2013 Sayı : 28615 Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5 Cilt : 53, S. 12019-12064-2, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, abgerufen am 14.12.2017

² Law On Foreigners And International Protection Law No : 6458 Acceptance Date : 4/4/2013 Official Journal Published : Date: 11/4/2013 Issue : 28615 Principle Published : Issue : 5 Volume : 53, <http://www.goc.gov.tr/files/files/ingilizce-2.pdf>, abgerufen am 14.12.2017

³ Ausländer und Internationales Schutzgesetz Gesetz Nr. 6458, Datum der Annahme: 4/4/2013, 11.04.2013, http://www.goc.gov.tr/files/files/Almanca_Tamamland%c4%b1.pdf, abgerufen am 14.12.2017

⁴ Um Verwechslungen mit dem rechtlich definierten Flüchtling zu vermeiden, wird hier der neutrale Begriff Geflüchteter verwendet.

⁵ Diese zeichnet sich aus durch einzelne Abkommen zwischen der EU, Griechenland und Frontex mit der Türkei und dem EU-Türkei-Deal aus (vgl. Gregou 2017:1-22)

⁶ Politisch-konfessionelle Motive scheinen dabei neben humanitären Motiven auch bedeutsam gewesen zu sein: „Since a large proportion of the escapees consists of Sunni Arabs fleeing the Baathist government, it can serve to change the current sectarian nature of the population structure in favour of the conservative Sunni majority, especially as admitted refugees seem to support the government that has accepted them.” (Gümüş und Eroğlu, 2015:473)

⁷ Diese Zahl wurde vom Generaldirektor der Migrationsbehörde Abdullah Ayvaz am 2. Dezember 2017 auf einem Istanbul Symposium zur Fortentwicklung der Kapazitäten der Provinzverwaltungen (İl Yönetimleri Kapasitesinin Geliştirilmesi Sempozyumu, Istanbul, 2.-3.12.2017) genannt, das vom Innenministerium und vom Forschungszentrum für Kommunalverwaltungen der Hacettepe-Universität (Hacettepe Üniversitesi Yerel Yönetimler Uygulama ve Araştırma Merkezi, HÜYAM) organisiert wurde.

⁸ T.C. Resmi Gazete, 9.03..2014, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/03/20140309-13.htm>, abgerufen am 14.12.2017

⁹ T.C. Resmi Gazete, 21.06.2017., <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/06/20170621-18.htm>, abgerufen am 14.12.2017.

¹⁰ So haben Abschiebehäftlinge nach Art. 59 (1) (b) das Recht darauf, ihren Anwalt zu sehen und einen Telefon. Zudem müssen Anwälte nach Art. 75(1) AuslSchutzG bei den Vernehmungen ihrer Mandanten anwesend sein.

¹¹ Was nicht-syrische Geflüchtete betrifft, gibt es zahlreiche Entscheidungen von Verwaltungsgerichten und des Verfassungsgerichts, bei denen die Richter bei ihrer Rechtsauslegung des neuen Gesetzes zugunsten dieser international Schutzsuchenden und somit gegen die DGMM-Praktiken entschieden hatten (Övünç Öztürk 2017:200).

LITERATURVERZEICHNIS

Internetquellen

Bakan Soylu'dan Açıklama: 23 bin 215 Suriyeli sınırdışı edildi”, NTV Online, 7.7.2017, https://www.ntv.com.tr/turkiye/bakan-soyludan-aciklama-23-bin-215-suriyeli-sinir-disi-edildi,YTtWF_zjmkqpIIq3fr6g3w, zuletzt abgerufen am (15.12.2017)

Çeçenistan'dan Sultanahmet Bombacısı ile ilk açıklama“, Cumhuriyet, 9.01.2015, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/181792/Cecenistan_dan_Sultanahmet_bombacisi_ile_ilgili_aciklama.html#, zuletzt abgerufen am 5.01.2018; „Pendik ve Başakşehirde IŞİD operasyonu“, 21.06.2016, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1257028-pendik-ve-basaksehirde-isis-operasyonu>, zuletzt abgerufen am 5.01.2018.

No: 83, 3 Nisan 2016, „Türkiye'nin Bazı Suriyelileri Zorla Ülkelerine Geri Gönderdiği İddiaları Hk.”, T.C. Dışişleri Bakanlığı, 3.04.2016, http://www.mfa.gov.tr/no_-83_-3-nisan-2016_-turkiye_nin-bazi-suriyelileri-zorla-ulkelerine-geri-gonderdigi-iddialari-hk_.tr.mfa, zuletzt abgerufen am (4.12.2017)

No: 83, 3 Nisan 2016, Türkiye'nin Bazı Suriyelileri Zorla Ülkelerine Geri Gönderdiği İddiaları Hk.”, Außenministerium, 3.04.2016, http://www.mfa.gov.tr/no_-83_-3-nisan-2016_-turkiye_nin-bazi-suriyelileri-zorla-ulkelerine-geri-gonderdigi-iddialari-hk_.tr.mfa, zuletzt abgerufen am (4.12.2017)

„Suriye'deki yabancı militan sayısında Çeçenler birinci”, YDH Online, 3.02.2014, http://ydh.com.tr/HD12617_suriyedeki-yabanci-militan-sayisinda-cecenler-birinci.html, zuletzt abgerufen am (5.01.2018)

„Suriyeliler için harcanan maliyetin analizi”, Anadolu Ajansı, 6.12.2017, <http://aa.com.tr/tr/info/infografik/8044>, zuletzt abgerufen am (20.12.2017)

- „Türkei verweigerte mehr als 50 Syrern Ausreise nach Deutschland“, Der Standard, 21.06.2016, <http://derstandard.at/2000039440095/Tuerkei-verweigerte-mehr-als-50-Syrern-Ausreise-nach-Deutschland>, zuletzt abgerufen am 15.12.2017
- Alexander, D. (2016), „Das 5-Schritte-Auswahlverfahren für Flüchtlinge“, Welt, 11.04.2016, <https://www.welt.de/politik/ausland/article154185211/Das-5-Schritte-Auswahlverfahren-fuer-Fluechtlinge.html>, zuletzt abgerufen am 15.12.2017
- Ausländer und Internationales Schutzgesetz Gesetz Nr. 6458, Datum der Annahme: 4/4/2013, 11.04.2013, http://www.goc.gov.tr/files/files/Almanca_Tamamland%c4%b1.pdf, abgerufen am (14.12.2017)
- Bidinger S.; Lang, A.; Hites, D.; Kuzmova,, Y.; Noureddine, E.; Akram, , S. M. (2014), Protecting Syrian Refugees: Laws, Policies, and Global Responsibility Sharing, Boston University School of Law, 2014, <http://www.bu.edu/law/files/2015/09/SyriaReport.pdf>, zuletzt abgerufen am (15.12.2017)
- Dalkran, M. (2016). Law on Foreigners and International Protections: A Real Shift in Turkey's Migration Policy?“, Expert Brief, Regional Politics, Al Sharq Forum, May 2016, S. 1-6, http://www.sharqforum.org/wp-content/uploads/dlm_uploads/2016/05/Law-on-Foreigners-and-International-Protection.pdf, zuletzt abgerufen am (7.12.2017)
- Ekşi, N. (2016), „Die Asylpolitik der Türkei: Ein Überblick“, BPB, 6.7.2016, <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/laenderprofile/229957/die-asylpolitik-der-tuerkei>, zuletzt abgerufen am (23.12.2017)
- Göçmen Dayanışma, o.D., <http://gocmendayanisma.org/?s=edirne> (zuletzt abgerufen am 8.06.2017)
- Hoffmann, S. & Samuk, S. (2016). Turkish Immigration Politics and the Syrian Refugee Crisis“, SWP Working Paper No.1, *Divivison Global Issues*, https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/arbeitspapiere/Working_paper_Hoffmann_Turkish_immigration_policy.pdf, zuletzt abgerufen am 15.12.2017, S. 6.
- Höhler, G. (2016), *Flüchtlinge: Türkei behält Akademiker im eigenen Land*, Badener Zeitung, <http://www.badische-zeitung.de/ausland-1/fluechtlinge-tuerkei-behaelt-akademiker-im-eigenen-land--123374620.html>, zuletzt abgerufen am (15.12.2017)
- Law On Foreigners And International Protection Law No : 6458 Acceptance Date : 4/4/2013 Official Journal Published : Date: 11/4/2013 Issue : 28615 Principle Published : Issue : 5 Volume : 53, <http://www.goc.gov.tr/files/files/ingilizce-2.pdf>, abgerufen am (14.12.2017)
- Mülteci-Der und Pro Asyl, „Beobachtungen zur Situation von Flüchtlingen in der Türkei, 22. April 2016“, Pro Asyl Online, 22.04.2016, <https://www.Proasyl.de/wp-content/uploads/2015/12/M%C3%BClteci-DER-Beobachtungen-Fl%C3%BChtlingssituation-T%C3%BCrkei-April-2016-1-1.pdf>, zuletzt abgerufen am 5.01.2018, S. 1
- Özden, Ş. (2013). *Syrian Refugees in Turkey*, MPC – Migration Policy Centre. San Domenico di Fiesole: European University Institute, <http://www.migrationpolicycentre.eu/docs/MPC-RR-2013-5.pdf>, zuletzt abgerufen am 24.12.2017
- Özlem, K. (2011), *Balkan Göçmenleri ve Türkiye'deki Siyasi Seçimler*, 21. Yüzyıl Enstitüsü, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/balkanlar-ve-kibris-arastirmalarimerkezi/2011/04/14/6160/balkan-gocmenleri-ve-turkiyedeki-siyasi-secimler>, zuletzt abgerufen am 22.10.2017
- Soykan, C. (2017). *The EU-Turkey Deal One Year On: The Rise of Walls of Shame*, ECRE, 17.03.2017, <https://www.ecre.org/op-ed-by-cavidan-soykan-the-eu-turkey-deal-one-year-on-the-rise-of-walls-of-shame/>, zuletzt abgerufen am 15.12.2017
- SUPPORT FOR LIFE (HAYATA DESTEK). Durum Raporu. *Edirne'deki Suriyeli Mülteciler*. 17.09.2017, <http://www.hayatadestek.org/media/files/reports/150917+Edirne'deki+Suriyeli+M%C3%BClteci+Durum+Raporu..pdf>, zuletzt abgerufen am (31.05.2017)
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Göç İstatistikleri Geçici Koruma, 14.12.2017, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, zuletzt abgerufen am 23.12.2017
- T.C. Resmi Gazete 9.03.2014, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/03/20140309-13.htm>, abgerufen am (14.12.2017)
- T.C. Resmi Gazete 21.06.2017, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/06/20170621-18.htm>, zuletzt abgerufen am (14.12.2017)
- UNHCR, Abkommen über die Rechtsstellung der Flüchtlinge vom 28. Juli 1951 (In Kraft getreten am 22. April 1954), Protokoll über die Rechtsstellung der Flüchtlinge vom 31. Januar 1967 (In Kraft getreten am 4. Oktober 1967), Art. 1, A 2, S. 6., http://www.unhcr.org/dach/wp-content/uploads/sites/27/2017/03/GFK_Pocket_2015_RZ_final_ansicht.pdf, zuletzt abgerufen am (23.12.2017)

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Kanun Numarası: 6458 Kabul Tarihi : 4/4/2013 Yayımlandığı R.Gazete : Tarih : 11/4/2013 Sayı : 28615 Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5 Cilt : 53, S. 12019-12064-2, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, abgerufen am 14.12.2017

Yinanç, B. (2013). Poor transparency shadows Turkey's Syria refugee policy., Hurriyet Daily News Online, 27.05.2014, <http://www.hurriyetdailynews.com/?PageID=238&NID=47639>, zuletzt abgerufen am 6.03.2015

Zeitschriften

Adam, L. B. (2017), „The EU-Turkey Deal One Year On: A Delicate Balancing Act”, *The International Spectator*, 52/4, , S. 44-58

Baban, Feyzi; Ilcan, Suzan; Rygiel, Kim, „Syrian refugees in Turkey: Pathways to precarity, differential inclusion, and negotiated citizenship rights”. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43/1, S. 41-57

Baban, Feyzi; Ilcan, Suzan; Rygiel, Kim (2017), „Syrian refugees in Turkey: Pathways to precarity, differential inclusion, and negotiated citizenship rights. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43/1, S. 41-57.

Demirhan, Yılmaz; Aslan, Seyfettin Aslan (2015), „Türkiye'nin Sınırötesi Göç Politikaları ve Yönetimi”, *Birey ve Toplum*, 5/9, S. 23-62

Ekşi, Nuray(2014),. „Geçici Koruma Yönetmeliği Uyarınca Geçici Korumanın Şartları, Geçici Koruma Usulü, Sağlanan Haklar ve Geçici Korumanın Sona Ermesi.” *İstanbul Barosu Dergisi* 88/6, S. 65–89

Fine, Shoshana (2017), „Liaisons, labelling and laws: International Organization for Migration bordercratic interventions in Turkey”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, S. 1-13, <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1354073>, zuletzt abgerufen am 15.12.2017

Gökalp Aras N. Ela; Şahin Mencütek, Zeynep (2015), „The international migration and foreign policy nexus: the case of Syrian refugee crisis and Turkey.”, *Migration Letters*, 12:3, 2015, S. 193-208

Gökalp Aras, N. Ela; Mencütek, Zeynep Şahin (2015), „The international migration and foreign policy nexus: the case of Syrian refugee crisis and Turkey.”, *Migration Letters*, 12:3, S. 193-208, S. 194.

Gregou, M. (2017), „Conditionality, migration control and bilateral disputes: The view from the Greek-Turkish borders in the Aegan”, *Mediterranean Politics*, 2017, S. 1-22, <https://doi.org/10.1080/13629395.2017.1380117>, zuletzt abgerufen am (15.12.2017)

Gümüş, B.; Eroğlu, D. (2015), „Partial integration of Syrian ‘escapees’ under the rule of Turkey's Justice and Development Party (JDP)“, *Contemporary Arab Affairs*8:4, S. 469-487.

İçduygu, A. (2017), Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar: ‘Siyasallaşan bir sürenin analizi’, *Toplum ve Bilim*, 140, S. 27-41

İkizoğlu Erensu, A. & Kaşlı, Z. (2016), A Tale of Two Cities: Multiple Practices of Bordering and Degrees of ‘Transit’ in and through Turkey, *Journal of Refugee Studies*, 29/4, S. 528–548

İkizoğlu Erensu, A. & Kaslı, Z. A Tale of Two Cities: Multiple Practices of Bordering and Degrees of ‘Transit’ in and through Turkey, *Journal of Refugee Studies*, 29/4, S. 528-548

Memişoğlu, S. F. & Ilgit, A. (2017). Syrian refugees in Turkey: multifaceted challenges, diverse players and ambiguous policies, *Mediterranean Politics*, 22:3, S. 317-338

Nawyn S. J.; Kavaklı, N. B.; Demirci-Yılmaz, T. & Pantic-Oflazoğlu, V. (2016). Human Trafficking and Migration Management in the Global South, *International Journal of Sociology*, 46:3, S. 189-2014

Övünç Öztürk, N. (2017), „Reflections of the past, expectations for the future: a legal analysis on the development of asylum law in Turkey”, *Research and Policy on Turkey*, 2:2, S. 192-209

Şimşek, D. (2017). Göç politikaları ve “insan güvenliği”: Türkiye'deki Suriyeliler Örneği”. *Toplum ve Bilim*, 140, S. 11-26

Şirin Ö.; N. A.; Genç D. (2015), Vulnerability leading to mobility: Syrians' exodus from Turkey, *Migration Letters*, 12/3 (2015), S. 251-262;

Bücher

Elik, S. (2016). Arap Baharı Sonrası Ortadoğu'dan Türkiye'ye Göç: Türkiye'deki Suriyeliler, eds. Çeviker, Abdüllatif; Bal Faruk (Hrsg.), *Türk-İslam Dünyasında Göç ve Göç Yönetimi*, Akademik Kitaplar, 2016, İstanbul, S. 321-358

Eroğlu, , Deniz(2013), *The Making of Asylum Policies in Turkey: Analysis of Non-Governmental Organisations, Political Elites and Bureaucrats*, Unveröffentliche Dissertation. University of Essex

Eroğlu, Deniz (2015), „The Making of Immigration Policies in Turkey: An analysis of the Law on Foreigners and International Protection Drafting Process”, in Sirkeci, İbrahim; Elçin, Doğa; Şeker, Güven (Hrsg.), *Politics and Law in Turkish Migration, Turkish Migration Series*. London: Transnational Press, S. 25-38

- Mayntz, R. & W.Scharpf, F. (1995). Der Ansatz des akteurzentrierten Institutionalismus, In: Mayntz,Renate; Scharpf, Fritz (Hrsg.), *Gesellschaftliche Selbstregulung und politische Steuerung*, S. 39-72, Frankfurt/New York: Campus.
- Sađırođlu, A. Z. (2015). The fundamental parameters of Turkey's new migration policy and management within the terms of new legislation. in: Őeker, Gűven; Tilbe, Ali; Őkmen, Mustafa; Yazgan Hepgűl, Pınar Yazgan; Erođlu, Deniz , Sirkeci, İbrahim (Hrsg.), *Turkish Migration Conference 2015 Selected Proceedings*. London: Transnational Press London , S. 39-44
- Őirin, N. A.; Genç, D. (2015). Continuity or Change in Turkey's Mass Migration Policy: From 1989 emigrés to Syrian 'guests, Őeker, Gűven; Tilbe, Ali; Őzmen, Mustafa; Yazgan Hegűl, Pınar Yazgan, Erođlu, D. & Sirkeci, İ. (Hrsg.), *Turkish Migration Conference 2015 Selected Proceedings*. London: Transnational Press London, S. 23-38
- Unutulmaz, K.; Sirkeci, O.; Utku, İ. & Eroğlu, D. (2017). Chapter One Syrian Communities in Turkey: Conflict Induced Diaspora", eds. Utku, Deniz Eroğlu; Untulmaz, K. Onur; Sirkeci, İbrahim (Hrsg.), *Turkey's Syrians: Today and Tomorrow*, London : Transnational Press, S. 1-22

TOKİ'NİN KENT MEKÂNININ KULLANIMINA İLİŞKİN KAMUSAL YETKİLERİNİN YEREL DEMOKRASİ KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

Hazal Ilgın BAHÇECİ*

Özet

1980'li yıllarda tüm dünyada yaşanan ekonomi politikalarındaki dönüşüm sürecine denk gelen 1984 yılında, konut ve kentleşme sorunlarının çözümüne katkı sağlamak ve toplu konut üretimini arttırmaya yönelik bir genel amaç çerçevesinde kurulan Toplu Konut İdaresi (TOKİ), 2003 yılına kadar bu misyonu yerine getirmekte önemli adımlar atmış; ancak bu yapı, 2003 yılından itibaren özellikle kentsel planlama konusunda TOKİ'ye verilen yetkilerin ciddi şekilde artırılmasıyla bozulmaya başlamıştır.

2008 yılına kadar büyük ölçüde yerel yönetimlerin uhdesinde gerçekleştirilen kentsel mekanın kullanımına yönelik uygulamaların giderek artan bir şekilde merkezi yönetim eliyle TOKİ'nin yetki alanına sokulması ve son durumda neredeyse tüm yetkinin TOKİ'de bulunması, hem yerel demokrasinin gelişimi açısından önemli sorunların ortaya çıkmasına hem de kentsel gelişimin sorunlu bir süreç haline gelmesine neden olmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, TOKİ'nin kent mekânının kullanımına ilişkin yetkilerinin, “demokratik değerlerin yerel yönetimler için geçerli kılınması” esasında şekillenen bir kavram olan yerel demokrasi kavramı çerçevesinde incelenmesidir. Bu çerçevede ilgili mevzuat ve TOKİ'nin kurumsal tarihi, konuya ilişkin esaslar çerçevesinde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: TOKİ, Yerel demokrasi, Kentsel dönüşüm, Kentsel planlama, Yerel yönetimler

GİRİŞ

Günümüzde TOKİ sahip olduğu ekonomik ve hukuksal güç ile kentleşme politikalarına yön veren çok önemli bir aktör konumundadır. Bu konumuna özellikle 2002 sonrasında kendisine tanınan yetkilerle kavuşan TOKİ'nin bu yetkileri özellikle, kent mekânının kullanımına dair planlama, imar ve dönüşüm üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yerel yönetimlerin görev ve sorumluluk alanlarında olması gereken söz konusu yetkilerin Türkiye'de TOKİ'de toplanmış olması, TOKİ'nin bu yetkileri yerel yönetimlere rağmen ve hatta onlara karşı kullanıyor olması, yerel demokrasi ilkeleriyle çelişmektedir. Bu durum kent mekânında ortaya çıkan ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel pek çok sorunun da kaynağını oluşturmaktadır.

1.YEREL YÖNETİMLER VE DEMOKRASİ

Yerel yönetimlerle demokrasi arasında doğrudan ve zorunlu bir ilişki bulunmaktadır. Bu bağlamda yerel yönetimler, demokrasi tecrübesinin ilk kez yaşandığı yerler olarak demokratik yaşamın başlangıç noktası olarak görülmektedir. Bu savın dayandığı temel yaklaşım ise yerel yönetimlerin tarihsel gelişim süreci içinde yerel halk tarafından kendi kendini yönetmek amacıyla merkezi idarelere karşı özerk, karar organları seçimle işbaşına getirilen, yerel halkın gündelik yaşamını etkileyen işleri yapan ve bunlara ilişkin kararları alan kurumlar şeklinde kurulmuş olmalarıdır¹ (Yaylı ve Pustu, 2008: 134). Demokrasinin kurulması ve yerleşmesi için bir okul (Wickwar, 1970: 23-25) olarak “*yerel yönetim kurumları, özgür ulusların gerçek gücünü oluşturur. İlkokulların bilime katkısı ne ise yerel yönetimlerin de özgürlüğe katkısı odur*” (Tocqueville, 1962: 52). Bu çerçevede yerel yönetimler; bireylerin özgürleştirilmesinde, kurumların demokratik yönetime yakınlığı ile

* Dr.; Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi. E-posta: hazali.bahceci@bozok.edu.tr

demokrasinin yaşanabilmesinde ve bireylerin demokratik eğilim kazanmasında birincil kuruluşlar olarak görülmektedir (Görmez, 1997: 62).

Yerel yönetimlerin demokratik birer kurum olarak nitelendirilmesinin gerekçelerinden biri seçim ve temsil ilkesinin varlığıyla ilgilidir. Merkezi yönetimin taşra birimleri ile karşılaştırıldığında yerel yönetimler, karar ve yürütme organları seçim ilkesine göre olduğundan daha demokratik birimler olarak görülmektedir.

Yerel yönetimler ve demokrasi ilişkisi çerçevesinde yerel yönetimleri avantajlı kılan bir diğer nokta ise ölçektir. Kent ölçeği, katılım ve temsil ilkelerinin en etkin şekilde gerçekleşebildiği ölçektir. Böylece yerel seçimler sonucunda oluşan yerel meclisler ile temsil edilenler arasında coğrafi ve toplumsal yakınlık, demokrasinin denetim ve sorumluluk ilkesinin gerçek anlamda uygulanabilir olmasına imkân sağlamaktadır (Çitçi, 1998: 234). Katılımın yerel yönetimlerde ulusal düzeydekinden daha yoğun ve doğrudan bir şekilde gerçekleşmesi, dolayısıyla demokrasi kavramının temel gerekleri olan halk katılımı, çoğunluk ilkesi ve seçmenlere karşı hesap verme sorumluluğu gibi değerler yerel yönetimlerde daha kolay hayata geçirilmektedir (Hill, 1974: 22-24). Yerel yönetimler düzeyinde temsilciler ile seçmenler arasındaki coğrafi ve toplumsal uzaklığın ulusal düzeye oranla daha az olması, demokrasi kuramının öngördüğü hem “gerçek bir seçme süreci”ni hem de etkili bir halk denetiminin gerçekleşmesini sağlamaktadır (Çitçi, 1998: 6). Böylece yerel yönetimler, halkın yönetime katılımını kolaylaştırarak, halka kendi kendisini yönetme erdemi kazandıran temel kuruluşlar olarak demokrasinin etkin bir şekilde hayata geçirilmesini sağlamaktadır (Pustu, 2005: 124).

Demokrasi kültürünün yerleşmesi ve gelişmesine katkı açısından çok zengin olanaklar sunan yerel yönetimler, “demokrasinin beşiği ve okulu” olarak adlandırılmakta ve yerel yönetimler demokrasinin tabandan tavana yayılmasında başlıca kurumlar olarak nitelendirilmektedir. Bu sebeple, yerel yönetimler düzeyinde demokrasi konusunda başarılı olunursa, ülke düzeyinde de başarılı olunacağı iddia edilmekte (Şinik, 2001: 12) ve gerçekten işleyen bir yerel yönetim geleneği, ulusal demokrasinin oluşumu için bir zorunluluk olarak görülmektedir (Ortaylı, 1994: 5).

1.1 Yerel Demokrasi

Yerel yönetimler, yönetime katılım, hizmetlerde etkinlik, demokratik uygulamalar, özgürlük gibi demokrasinin pek çok değerinin hayata geçirildiği kurumlar olarak toplumun demokratikleşmesine önemli katkılar sağladıkları için yerel demokrasiler olarak adlandırılmaktadır (Yaylı ve Pustu, 2008: 136). Yerel demokrasi, halkı doğrudan etkileyen, günlük hayatını önemli ölçüde belirleyen gerçek ve somut sorunların gündemi belirlediği, tartışılıp karara bağlandığı ve uygulamaya konulduğu küçük ölçekli bir dünyadır (Hill, 1974: 71).

Literatürde yerel demokrasi kavramının sıklıkla “demokratik yerel yönetim” kavramıyla eş anlamlı kullanıldığı, ya da bu kavramın yerel iktidarı işaret ettiğine yönelik bazı görüşler bulunmaktadır.² Yerel demokrasi kavramı henüz devlet egemen bir düzen olarak ortaya çıkmadan önce de var olan bir düzendir. Bu düzen kendiliğinden gelişen toplumun ihtiyaçları ve katkıları ile şekillenen bir öz yönetim şeklindedir. Dolayısıyla yerel demokrasi ile yerel iktidar kastedilmemektedir. Demokratik yerel yönetim kavramında yerel yönetim sisteminin demokratikliğine; bir başka ifadeyle yönetim süreçlerinin ve yönetimin işleyişinin demokratikliğine vurgu yapılmaktadır. Yerel demokrasi ise kapsayıcı bir kavram olup, burada temel vurgu yerel demokratik değerler, diğer bir deyişle demokratik kültür üzerinedir. Demokrasinin amaçlarla değil, araçlarla ilgili bir olgu olmasından hareketle (Hill,

1974:224) günümüzde yerel demokrasi kavramından anlamamız gereken yerel yönetim sisteminin demokratikliğidir. Bu bağlamda yerel demokrasi, demokratik değerlerin yerel yönetimler için geçerli kılınmasını ifade etmektedir (Görmez, 1997: 70).

Yerel demokrasi, belli bir mekâna ilişkin ve o mekânı şekillendiren kararların, orada yaşayan sakinlerin katkısı ya da onayını ne derece aldığı, bu nüfusun kompozisyonunu ve yapısını, dolayısıyla da gereksinim ve beklentilerini ne denli yansıtabildiğiyle ilgili bir kavramdır ve kent olgusundan hareketle düşünülmelidir. Kentler, kentlilerin doğru ve dolaysız yansıması olmalıdır. Kentlilerin etkin bir katılımı olmadan onlar için iyi bir kent kurulamaz (Bumin, 2013: 16). Bu noktadan hareketle yerel demokrasinin kalitesi belirli ölçütlere göre değerlendirilir. Bu amaca yönelik olarak, yerel yönetimlerde karar mekanizmalarının işleyişinden başlayıp, yerel toplulukların bilgilenebilme düzeyi ve sivil toplumun güçlülüğü ve etkinliğine dek uzanan geniş bir yelpazede ele alınabilecek çok sayıda gösterge ölçüt olarak kullanılmaktadır (Bayramoğlu Yıldırım, 2002: 12). Bu göstergeler idari vesayet, yerel özerklik, yönetime katılım ile açıklık ve bilgi edinme ilkelerinin varlığıyla ilişkilidir.

İdari vesayet, merkezden yönetim organlarının yerinden yönetim kuruluşları üzerindeki denetim yetkisidir. İdarenin bütünlüğü gereği uygulanan ve anayasal bir yetki olan idari vesayet yetkisinin boyutu, ülkede uygulanan yerel demokrasinin durumunu göstermesi açısından oldukça önemlidir. Merkezi idare, sahip olduğu vesayet denetimi yetkisini kullanırken, yerel yönetimlerin özerkliğinin zedelenmemesine özen göstermeli ve özerkliği ortadan kaldıracak politikalar uygulamamalıdır. İdari vesayet denetiminin, yerel yönetimlerin özerkliğini zedelemeyecek, yerel girişim gücünü ve gelişme potansiyelini kısıtlamayacak bir nitelik taşıması temel ilke olmalıdır (Aslan, 1994: 21'den akt. Şinik, 2001: 15).

Yerel yönetimlerin, yerel demokrasi olarak nitelendirilebilmeleri için, yönetimlerin yerel halkın ihtiyaçlarını karşılamada görev ve yetki sahibi olması gerekmektedir. Bu da ancak yerel özerkliğin sağlanmasıyla mümkün olabilir. Yerel özerklik, yerel nitelikteki kamusal hizmetlerin daha iyi görülmesi, katılımcı demokrasinin yaşama geçirilmesi, korunması ve güçlendirilmesi doğrultusunda, yerel toplulukların, yerel nitelikteki hizmetleri kendi sorumlulukları altında, özgürce seçerek oluşturdukları organları aracılığıyla yerine getirebilmeleri ve bunun için yeterli gelir kaynaklarına sahip olabilmeleri durumunu ifade etmektedir (Keleş, 1998: 143.).

Yerel demokrasinin geçerli kılınabilmesindeki bir diğer ölçüt ise yönetime katılımıdır. Yerel yönetimler, organları halk tarafından seçilen ve halka en yakın yönetim birimleridir. Yönetime katılım ilkesi aslında demokrasinin vazgeçilmez şartlarından biri olan katılımın sadece seçim zamanlarında oy kullanmaktan ibaret olmadığı anlamına gelmektedir. “Halkın yönetime katılması, hem seçilmiş görevlileri yönlendirme ve denetleme, hem de atanmış görevlilerin oluşturduğu yönetim aygıtının işleyişine katılma ve denetleme biçiminde olmalıdır” (Şinik, 2001: 16). Yerel yönetim kuruluşlarının kararlarını etkileme olanağını yerel topluluklara veren söz konusu katılım süreci, halk yönetiminin etkinliğini de artırarak, yerel demokrasiye gerçek niteliğini kazandırmaktadır (Özer, 2000: 135).

Yerel demokrasi ilkelerinin hayata geçirilmesinde önemli olan bir diğer ölçüt açıklık ve bilgi edinmedir. Demokratik bir yönetimin oluşturulabilmesi için şeffaf olmak en önemli şartlardan birisidir. Bu çerçevede yerel yönetime ilişkin politikaların oluşturulması sürecinde halkın bilgilendirilmesi, kararların kamuoyuna açıklanması, tartışılması ve bu şekilde olgunlaştırıldıktan sonra kesinlik kazanması, yani kamuoyunun tepkilerinin değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Yerel yönetimler rasyonel politikalar

üretebilmek için yönetimin sunduğu hizmetler konusunda halka bilgi vermeli, halkın taleplerini, görüşlerini ve önerilerini saptayabilmelidir.

1.2 Yerel Demokrasinin Türkiye’deki Seyri

Tarihsel süreç içinde yerel yönetimlerin ortaya çıkışı ve gelişimi, yerel halkın kendi kendini yönetme geleneğinin oluşması sonucunda doğan, yerel demokrasi ve yönetim kültürüne bağlı olarak tabandan yukarıya doğru örgütlenen bir kurumun oluşması şeklinde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda yerel yönetimler, bireylere ülke yönetiminde en alt birimden başlayarak etkin bir rol alma olanağı sağladığından ve bu şekilde sağlanan geniş tabanlı katılım demokrasiyi koruyucu bir rol oynadığından demokrasi kuramında özel bir yere sahiptir (Eryıldız, 1989: 7). Ancak, Batı ülkelerinde yaşanan bu gelişmeye karşılık Türkiye’de yerel demokrasi gelenek ve kültürü oluşmadan yukarıdan aşağıya doğru gerçekleşen bir demokrasi geleneği ortaya çıkmış; demokrasinin ulusal ölçekte yukarıdan aşağıya getirilişi gibi yerel yönetimlerde de aynı gelişme yaşanmıştır (Geray, 1995: 73). Bu çerçevede Türkiye’de ulusal ve yerel ölçekte gerçek anlamda demokrasinin kurulup işleyemeyişi, demokratikleşmeyi olanaklı kılan gelenek ve ortamın yaratılmayışı, demokrasiye duyarlı ve bilinçli bireylerin var olamayışının temelinde (Görün, 2006: 162), yerel yönetim geleneğinin, büyük ölçüde, yerel demokrasi ilkeleri doğrultusunda şekillenmemiş olması yatmaktadır. Yerel yönetimler ve yerel demokrasi arasındaki ilişki, Türkiye’de yerel yönetimlerin temelini oluşturan belediye kurumu ve yerel demokrasi arasındaki ilişki bağlamında düşünülmeli ve analizler buna göre yapılmalıdır.

Türkiye’nin idari ve siyasi tarihi açısından yerel yönetim kavramı ile karşılaşması Tanzimat Dönemi’ne denk gelmektedir. Bunun temel sebebi, bu döneme kadar padişahların koruduğu değerlerin ve yönetim anlayışının, toplumun inanç ve kültür yapısıyla bir bütünlük arz etmesi nedeniyle yerel yönetimlere, bir başka deyişle Batı’daki gibi idari ve mali özerkliğe sahip bir başka kuruma olumlu bakılmamasıdır (Koçak ve Ekşi, 2010: 296).

Türkiye’de yerel yönetimler, gündeme geliş gerekçeleri itibariyle demokrasiyi ve yerel yönetimi amaçlamamakla birlikte, 19. Yüzyıldaki Tanzimat ve Islahat hareketlerinin dolaylı bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Ortaylı, 1976: 16; Ortaylı, 1985: 21). Osmanlı yönetimi iç ve dış baskılara karşı ayakta durabilmeyi, Avrupa’nın öngördüğü bir modernleşmeye bağlamış ve Tanzimat, Osmanlı sisteminin resmen Batı kurumlarına göre yeniden yapılandırılmasının miladı olarak bu çerçevede ortaya çıkmıştır. İşte yerel yönetimlerle ilgili yapılan reformlar da bu modernleşme sürecinin bir parçası olup (Koçak ve Ekşi, 2010: 297), bu dönemle birlikte “modern merkezîyetçilik güçlendiği ölçüde, Osmanlı toplumunda modern anlamda yerel yönetimin de çekirdeğinin oluştuğu ve yerel grupların yönetime katıldığı görülmektedir” (Ortaylı, 1985: 21). Ancak söz konusu değişim sürecine rağmen söz konusu dönemde kentsel politikaları belirleyen temel dinamikler batıdaki gibi burjuvanın kent yönetimleri üzerine olan talepleriyle değil, daha çok devletin toplumsal yaşamı kontrol etme yaklaşımıyla oluşmuştur (Süvari, 1994: 59).

Türkiye’nin yerel yönetim geleneği açısından başlangıç noktası 1855 yılında başında merkez tarafından atanan şehremininin bulunduğu, meclisinin ise Bab-ı Ali’nin seçimi ve Padişah’ın onayı ile atandığı İstanbul Şehremaneti’nin kuruluşudur. Dönemin yoğun değişim dinamiklerine ayak uyduramayan bu ilk uygulamanın başarısızlıkla sonuçlanması üzerine, 1856 yılında yabancı dil bilen Müslim ve Gayrimüslimler ile bazı yabancılardan oluşan İntizam-ı Şehir Komisyonu kurulmuş, bu komisyon tarafından hazırlanan Nizamname-i Umumi ile İstanbul 14 belediye dairesine bölünmüş ve 1857 yılında çoğunlukla azınlıkların yaşadığı Galata ve Beyoğlu bölgesinde yerel hizmetlerin

yürütülmesi amacıyla Altıncı Daire-i Belediye kurulmuştur. Altıncı Daire, özel gelir kaynakları ve ayrı personeli bulunan, ancak belediye başkanı ve meclis üyeleri atama ile seçilen; hizmetlerin yürütülmesinde gerekli masrafları karşılamak üzere gelir tahsil edilen ilk yerel yönetim birimidir.

Türkiye’de belediye kurumu nihayet 1877 Dersaadet ve Vilayet Belediye Kanunları ile tüzel kişilik kazanmış, ancak bu yerel yönetimlere demokratik anlayışı, yerel demokrasiyi getirmeye yetmemiş ve belediyeler yerel demokrasiden ziyade, merkezi yönetimin uzanamadığı hizmetleri gören ve harap olan kentleri imar eden bir kurum olarak merkezi yönetimin taşradaki uzantıları şeklinde faaliyet göstermişlerdir (Görmez, 1997: 93). Böylece 1921 Anayasası’nın kısmi yerel özerkliği savunan 11. Maddesi³ dışında, Cumhuriyet’in ilanına kadar yerel yönetimlere bakış çok fazla değişmemiş, hatta merkeziyetçi siyasal yapı ve bununla örtüşen siyasal kültür çoğu kurumuyla birlikte Osmanlı’dan Cumhuriyet’e devrolmuştur (Görmez, 2000: 83).

Osmanlı’dan Cumhuriyet’e miras kalan merkeziyetçi anlayışın ilk ürünü 1930 yılında çıkarılan ve 2005’e kadar yürürlükte kalan 1580 sayılı Belediye Kanunu olmuştur. Belediyeler için son derece geniş bir görev alanı çizen bu kanunun yerel demokrasiye en önemli katkısı belediye başkanının doğrudan hükümet tarafından atanması yerine, belediye meclislerine kendi üyeleri arasından veya seçilme şartlarını taşıyan dışarıdan bir kişiyi başkan olarak seçme hakkı vermesi olmuştur. Ancak seçilen bu kişilerin başkanlığının illerde, İçişleri Bakanı’nın imzası ve Cumhurbaşkanı’nın onayı ile diğer belediyelerde ise valinin onayı ile kesinleşmesi öngörülmüştür ki, bu durum ilgili kanuna yerel yönetimlere pek çok görev yüklese de merkeziyetçi anlayışın sirayet ettiğinin göstergesidir. Kanunun diğer bir eksikliği, belediyelerin görev alanlarını bu denli geniş kılmasına rağmen belediyelerin gelir kaynaklarında bir artış öngörmemesi olmuş; kaynak yetersizliği nedeniyle yetki alanlarında bulunan görevleri yerine getiremeyen belediyelerin bu görevlerini zaman içinde merkezi yönetim devralmıştır.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında yeni rejimin hem fiziki hem de insan kaynaklarının sınırlı oluşu ve bunların rasyonel kullanımının gerekliliği etkin bir bürokratik yönetim düşüncesinin egemenliğini getirmiş, buna bir de savaş sonrası ortaya çıkan ekonomik sıkıntılar eklenince merkeziyetçi yönetim giderek ağırlığını arttırmıştır. Bu dönemde başta İçişleri Bakanlığı olmak üzere merkezi yönetimin yerel yönetimleri sıkı bir kontrol mekanizması içinde kararları, bütçeleri, personeli ve organları açılardan ciddi bir vesayet altında bulundurduğu bilinmektedir. Bu açıdan dönemin en önemli özelliklerinden birisi, merkezi yönetim ve yerel yönetim ilişkilerinin büyük ölçüde siyasallaşmasıdır (Heper, 1986: 16-17).

1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti devleti küçültmeyi, yönetimi demokratikleştirmeyi, yerel ihtiyaçların yerinden karşılanarak halkın yönetime katılımının sağlanmasını ve belediyelerin güçlendirilmesini vaat ettiyse de, iktidar değişimi sonrası bir önceki dönemin siyasal geleneğiyle birlikte siyasal yapısında da önemli bir değişimi ortaya çıkaracak düzenlemeler yapılmamıştır. 1955 yılında belediye gelirlerinde sağlanan kısmi artış ve belediye sayılarının artışı dışında bu dönemde, merkeziyetçi yönetim pratiği ve yerel yönetimlerin ağır vesayet altında olması durumu devam etmiştir (Görmez, 2000: 84).

1960 Askeri Müdahalesi sonrasında belediye başkanlıkları iki yıl süreyle vali ve kaymakamlıklara devredilmiştir. 1961 Anayasası, belediyelerin organlık sıfatı kazanmalarının denetimini, yargı yoluna bırakmış, 1963 yılında yürürlüğe giren 307 Sayılı Kanun’la birlikte, daha önce bakanlar kurulunda olan belediye meclislerini feshetme yetkisi, Danıştay’a devredilmiştir. Kanun, belediye başkanlarının doğrudan halk tarafından, tek dereceli çoğunluk usulüyle seçilmesi hükmünü getirmiştir⁴ (Koçak ve Ekşi, 2010: 301).

Bunun yanı sıra 1961 Anayasası, yerel yönetimler konusunda daha önceki anayasalardan farklı olarak hizmet yerinden yönetim ilkesini anayasal kılmıştır. Anayasadaki merkeziyetçi olmayan hükümlere rağmen, Türk yönetim sistemi bu dönemde de aşırı merkeziyetçi öğeleri üzerinden atamamıştır (Görmez, 1997: 131).

1970’li yıllarda yerel yönetimler açısından yaşanan önemli bir gelişme 1973 yılında yapılan seçimler sonrasında özellikle büyük kentlerin belediyelerinin muhalefet partisine mensup belediye başkanları tarafından yönetilmesi olmuştur. Bu durum “demokratik belediyecilik” tartışmalarını gündeme taşımıştır. Böylece “1973 yılından 1980’lere kadar, Türkiye’nin politik gündeminde belediyelerin canlı ve sıcak bir konu olarak kalması, toplumun demokratikleşmesinden yana olan kesimlerce yeni bir belediyecilik anlayışının demokratikleşme programının bir parçası olarak ileri sürülmesi, Türkiye’de belediye olgusunun daha iyi anlaşılmasına ve bu olguya daha geniş kesimlerce sahip çıkılmasına neden olmuştur” (Tekeli, 1983: 10). Bu şekilde yeni belediyecilik akımlarının gelişmesi sırasında belediyelerin merkezi hükümet karşısında görev alanlarının genişlediği tek önemli alan toplu konut girişimleri olmuştur. Şüphesiz bu durumun ortaya çıkmasında 1958 yılında İmar ve İskân Bakanlığı’nın kurulmasıyla merkezi yönetime bırakılan toplu konut yapma yetkisinin, merkezi yönetim tarafından pek de başarılı bir şekilde kullanılamaması önemli bir etkidir (Tekeli, 1983: 16).

1960-1980 dönemi arasında genel olarak belediyelerin gelirler açısından merkeze bağımlılığı artmıştır. Bu bağımlılığı, planlama ve imar konusunda belediyelerin yetkilerinin azaltılması ve denetimin İmar ve İskân Bakanlığı’na aktarılması izlemiştir. 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi’nin ardından belediye meclisleri feshedilmiş, belediye başkanları görevden alınarak yerlerine valiler, kaymakamlar ve emekli askerler atanmıştır. 1983 yılı sonrasında bir taraftan belediye gelirleri ve görev aktarımı konusunda olumlu düzenlemeler yapılmış, diğer yandan ise merkeziyetçilik eğilimleri arttırılmıştır.

Bu dönemin temel düzenlemeleri 3030 sayılı Büyükşehir Yönetimi Hakkında Kanun ve 3194 sayılı İmar Kanunu’dur. 1984 yılında çıkarılan 3030 sayılı Kanun’la birlikte belediyelerin daha etkin ve verimli hizmet vermesi amaçlanarak büyükşehir belediyeciliğine geçilmesi yerel demokrasi konusunda ileri bir adım olarak görülebilir. Yine de kanun, büyükşehir belediye başkanlarını ilçe belediye başkanlarına nazaran güçlendirmesi ve Genel Sekreterin İçişleri Bakanlığı’nın onayı ile atanmasını öngörmesi gibi düzenlemeleri içerdüğinden merkeziyetçi eğilimlerin de bir yandan devam ettiği tespiti yapılabilir.

Diğer bir düzenleme olan 3194 sayılı İmar Kanunu ise imar planlarını yapma ve onama yetkisini belediyelere ve il özel idarelerine vermesi açısından yerel demokrasi ilkelerine uygun bir gelişme olarak görülebilir. Ancak bu kanunda da yerel yönetimlere bir güvensizlik söz konusu olup merkezin kontrolünü sağlayacak bir düzenleme eklenmiş ve kanunun 9. maddesi ile Bayındırlık Bakanlığı’nın isterse pek çok konuda imar planı yapma yetkisini ilgili yerel yönetim kuruluşlarından devralabileceği hükmü getirilmiştir. Ayrıca 2487 ve 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu ile belediyelere konut yapma yetkisi verilmesi ve 1985 yılında 775 sayılı Gecekondu Kanunu ile Bayındırlık ve İskân Bakanlığı’nın bazı yetkilerinin belediyelere devredilmesi dönemin diğer olumlu sayılabilecek gelişmelerindendir (Görmez, 2000: 85).

1980 sonrası dönemin en önemli düzenlemelerinden birisi 2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu’nun çıkarılmasıyla sivil idareler döneminde yapılamayan mali düzenlemelerin yürürlüğe konularak belediye gelirlerinin arttırılmasıdır. Ancak bu uygulamanın yerel yönetimlerin özerkliğini arttırmaktan çok, ağırlaşan kent sorunlarının çözümünü kolaylaştırmayı ve yerel yönetimlerin depolitize edilmesini hedeflediği belirtilmektedir (Koçak ve Ekşi, 2010: 302). Belediye gelirlerindeki artış, genel bütçe vergi

gelirlerinden pay verilmesi yoluyla gerçekleştirildiğinden düzenleme sonrası belediye gelirlerindeki artışın merkezi idareye bağımlılığı azaltmamış olması (Görmez, 2000: 86) da bu savı kanıtlar niteliktedir.

2000’li yıllar ise yerel yönetimler için reform yılları olarak değerlendirilebilir. “Bu reform sürecinde Avrupa Birliği’nin Kopenhag Kriterlerine uyum sağlama ve müzakerelerde ilerleme kaydetme isteği önemli olmuştur. 2004 yılında, 5216 Sayılı “Büyükşehir Belediyesi Kanunu” ve 2005 yılında da, 5393 Sayılı “Belediye Kanunu” yürürlüğe girmiştir. Belediye Başkanı biraz daha güçlendirilmiş, daha özerk ve halkın katılımının sağlandığı bir belediyeçilik anlayışı hedeflenmiştir. Ayrıca 2008 yılında çıkarılan 5747 Sayılı “Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması Hakkında Kanun” ile büyükşehir kurulan yerlerde belde belediyeleri kaldırılmış, yeni bazı ilçeler oluşturulmak suretiyle alt kademe belediyesi olarak sadece ilçe belediyesi statüsüne yer verilmiştir. Bu kanunlarla daha katılımcı ve daha demokratik yönetilen yerel yönetimler hedeflenmiştir” (Koçak ve Ekşi, 2010: 303-304).

1980’den günümüze gelen süreç içinde de belediyelerde yerel demokrasi adına önemli adımlar atıldığı söylenemez. 2000’li yıllar, Türkiye’de demokratikleşme ve serbestleşmenin bazı inkıtalara rağmen başarıyla uygulandığı yıllar olmakla birlikte, 2010 yılından itibaren yeni bir döneme girilmiş; hukuk ve ekonomi politikaları, kamu hizmetlerinin yeniden tanımlanması, yerelleşme, devletin yeni rolü gibi konularda yeni bir politika oluşmaya başlamıştır. Son yıllarda bir önceki dönemden farklı olarak daha müdahaleci, daha merkezîyetçi politikaların üretilmeye başlandığı gözlenmektedir ki; bu dönemde yapılan değişiklikler bunun bir göstergesidir (Görmez, Altınışık ve Bahçeci, 2013: s.355).

Belediyelerin kent mekânının planlanmasına yönelik yetkilerini nihai olarak sona erdiren temel gelişmenin, 2011 yılında Van’da meydana gelen deprem olduğu söylenebilir. Van depreminin etkilerini ortadan kaldırmak için AFAD ve TOKİ başta olmak üzere, merkezi yönetim kurumlarının geniş finansman ve yönetim olanaklarıyla devreye girmeleri sağlanmıştır. Bu vesileyle bir dizi yeni yasal düzenlemeye gidilerek, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı kurulmuş ve bu Bakanlık ile TOKİ’nin kentsel dönüşümde olağanüstü yetkilerle donatılması sağlanmıştır (Demirdizen, 2015). İlgili düzenlemeler 648 sayılı KHK ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığının kuruluşu ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun’dur.

2011 yılında çıkarılan 648 sayılı “Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair kanun Hükmünde Kararname” ile belediyelerin tüm planlama yetkileri ile kentsel dönüşüm alanı ilan etme ve bu alanlarda imar planı uygulama ve proje yapma yetkileri de Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na geçmiştir (Güzey, 2012: 74).

2010 sonrası merkezîyetçi görüşü yansıtan önemli bir diğer düzenleme ise 6306 sayılı “Afet Riski Altındaki alanların Dönüştürülmesine İlişkin Kanun”dur. 2012 yılında yürürlüğe giren bu kanun ile dönüşümden sorumlu kurumlar birincil olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile TOKİ, ikincil olarak ise belediyeler şeklinde belirlenmiştir. “Her ne kadar dönüşüm projeleriyle ilgili planların belediyelerce hazırlanacağından söz edilmekteyse de, Bakanlığa planları onaylama yetkisinin tanınmış olması, görevin 3194 sayılı İmar Yasasındaki düzenlemeye aykırı olarak ‘merkezîleştirilmekte’ olduğunu göstermektedir. Yeni yasayla Bakanlığa, her tür ve ölçekte etüt, harita, plan, parselasyon planı yapma yetkileri gibi çok geniş yetkilerin tanınmış olması, merkezîleşme eğiliminin başka örnekleridir” (Keleş, 2012).

Söz konusu sürecin son düzenlemesi ise 2012 tarihli 6360 sayılı “On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” dur. Pek çok çelişen ilkeyi ve düzenlemeyi içinde barındıran bu kanunla, bir yandan büyükşehir belediyelerinin yetki alanı ilçe belediyeleri karşısında genişletilmiş, öte yandan il özel idareleri ortadan kaldırılmış, yerine kurulan Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıkları ile valilik makamının; yani merkezi hükümetin yetkileri güçlendirilmiştir (Eraydın, 2012: 22). Bu açıdan merkezîyetçiliği aşikâr olan kanunun, etkin hizmet üretmeye elverişli olup olmadığı tartışmalıdır.

Sonuç olarak Türkiye’de yerel yönetimler kuruldukları 19. yüzyıldan günümüze değin güçlü bir merkezi yönetim ideolojisi altında, tarihsel süreç içinde kendilerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirmeye çalışmaktadır. Bu süreçte öne çıkan temel unsur, yerel yönetim anlayışının temelini oluşturan yerel demokrasinin gelişiminin çoğu zaman gerek askeri, gerek siyasal müdahalelerle sekteye uğratılmış olması, bu nedenle de yerel yönetimler ile merkezi yönetimler arasında sürdürülebilir ve sağlıklı bir görev paylaşımının gerçekleştirilememiş olmasıdır.

2.KENTSEL MEKÂNIN KULLANIMI VE TOKİ

Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı 1984 yılında, 1982 Anayasası’nın çevre ve konut haklarına dair 56. ve 57. maddeleri uyarınca kar amacı gütmeyen bir kuruluş olarak kurulmuştur. Kuruluş amacı, hızlı nüfus artışı ve kentleşme sebebiyle oluşan konut ve kentleşme sorunlarının çözülmesi ve dar gelirliilerin konut ihtiyacının karşılanmasıdır (TOKİ, 2011). Bu tarihte yürürlüğe giren 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu ile aynı zamanda kurumun finansman kaynağı olan Toplu Konut Fonu oluşturularak kurumun ilk yıllarındaki politikası, kredi verme yoluyla kooperatiflerin desteklenerek konut üretiminin canlandırılması şeklinde belirlenmiştir. Bu politikanın 1980’li yılların sonuna doğru faizlerin yükselmesiyle sekteye uğraması sonucu 1990 yılında, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi’nin ayrılmasıyla bugünkü adıyla TOKİ (Toplu Konut İdaresi) kurulmuştur. 1990’lı yıllarda belli ölçülerde etkinliğini sürdüren kurum, 2001 ekonomik kriziyle Toplu Konut Fonu’nun kaldırılması ve Türkiye Emlak Bankası’nın iflası sonucu mali kaynaklarını büyük ölçüde yitirerek işlevsiz hale gelmiştir. Böyle bir ortamda Kasım 2002 seçimleri sonrası yaşanan iktidar değişikliği TOKİ için önemli bir kırılma noktası olmuştur. Nitekim Ocak 2003’te yeni hükümet tarafından ortaya konan Acil Eylem Planı çerçevesinde TOKİ’nin yasal, yönetsel ve mali kapasiteleri önemli ölçüde artırılmış ve kurum Türkiye’deki en güçlü gayrimenkul geliştiricisi haline gelmiştir (Deneç, 2014). Bu çerçevede TOKİ’nin kentsel mekânın kullanımına yönelik yetkilerini 2003 yılı öncesi ve sonrası şeklinde ayırarak incelemek gerekmektedir.

2.2 2003 Yılı Öncesinde TOKİ

1981 yılında çıkarılan 2487 sayılı Toplu Konut Kanunu’ndan beklenen başarının sağlanamaması üzerine, 1984 yılında 2985 sayılı yeni bir Toplu Konut Kanunu çıkarılmıştır. Kanunun 2. Maddesiyle aynı zamanda, ilk kanunun finansman sorununun çözülmesi amacıyla bütçe sistemi dışında tutularak geniş kapsamlı ve önemli gelir kaynaklarının tahsis edildiği bir Toplu Konut Fonu oluşturulmuştur.

Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı adıyla kurulan kurum, 1990 yılında ilgili kanunda yapılan değişikliklerle Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ve Kamu

Ortaklığı İdaresi şeklinde ikiye ayrılmıştır. Bu değişim sonrası Toplu Konut Fonu'nun gelir kaynakları azalmış, 1993 yılında Fon genel bütçe kapsamına alınmış (www.toki.gov.tr) ve 2001 yılında da Fon yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece TOKİ'nin kaynakları büyük ölçüde azalmış ve TOKİ genel bütçeden aktarılacak ödeneklere bağımlı hale gelmiştir (TOKİ, 2011).

Aynı yıl kabul edilen 4698 sayılı Konut Müsteşarlığının Kurulması ve Arsa Ofisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile TOKİ, Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü ile birlikte Konut Müsteşarlığına bağlanmıştır. 4698 sayılı Kanun'un 1. maddesinde kanunun amacı kalkınma planları, bölgesel planlar ve yerel planlar ile yıllık programlar arasında uyum sağlamak ve böylece hem sağlıklı hem de düzenli yapılaşmayı gerçekleştirmeye yönelik “yatırım sektörleri, kamu tesisleri ve her çeşit konut için ihtiyaç duyulan arsa üretimini sağlamak, konut ihtiyacını gidermeye yönelik alternatif finansman modellerini geliştirmek, arsa ve konut politikaları üretmek ve bu politikaların uygulanmasını sağlamak” olarak belirtilmiştir.

TOKİ'nin kentleşme ve konut politikaları alanında yeniden önemli bir güç elde etmesi, Kasım 2002 seçimleri sonrasında mümkün olmuştur. Türkiye'de yaşanan konut sorununun artarak devam etmesi ve önceki politikaların sorunları çözmede yetersiz kalması karşısında 58. ve 59. T.C. Hükümetleri bir Acil Eylem Planı ile harekete geçerek, Ocak 2003'ten itibaren sosyal konut ve kentsel dönüşüm uygulamalarına hız vermiştir. Bunu izleyen dört yıl süresince TOKİ'nin kurumsal yapısı geliştirilmiş ve yetkileri yasal düzenlemelerle genişletilmiştir (TOKİ, 2011: 8-9).

TOKİ'nin ilgili alanlarda yasal yetkilerinin yeniden düzenlenerek genişletilmesinde 1999'da gerçekleşen Marmara Depremi önemli bir etken olmuştur. Öncelikle bu deprem kurumun fiziksel olarak oldukça kalitesiz bir yapı stoğuna sahip olduğunu göstermiştir. Bundan sonra ortaya konacak kentsel dönüşüm ve yenileme projelerinin meşrulaştırılmasında sıkça kullanılan söylemlerden biri, -1999 depremine verilen referanslarla- “sağlıksız, güvensiz, yasadışı” yapılaşmayı kaldırarak “sağlıklı, güvenli, hijyenik” yapılar üretmek şeklinde belirlenmiştir (Deneç, 2014).

TOKİ'nin kurumsal dönüşümünde en önemli etken ise 1980 sonrası dönemin ithal ikameci politikasının yerini ihracat öncelikli neoliberal politikalara bırakmasıyla, kent ve kentsel arazinin sermaye birikiminin sahnesi olmaktan öteye geçerek, bu sürecin bizatihi aktörü olmaya doğru evrilmesidir. Devletin yeniden ölçeklendirilmesi olarak da adlandırılan bu süreçte üretim ve sosyal hizmetler alanından çekilen devlet sermaye, mal ve hizmetlerin küresel akışını hızlandırıcı düzenlemeleri yapma görevini üstlenmektedir. Bu çerçevede kentsel alanlarda mekânın yeniden üretimi için gerekli yasal altyapı hazırlanmakta ve konjonktürel duruma göre merkezi yönetim ya da yerel yönetim sürecin en önemli aktörü olarak sahneye çıkmaktadır (Yılmaz, 2014).

2.3 2003 Yılı Sonrasında TOKİ

2003 yılı TOKİ açısından hızlı ve köklü bir değişimin başlangıcı olmuştur. Bu dönemde yapılan değişikliklerle birlikte kentsel ve kamusal mekânın örgütlenmesinde TOKİ'ye yeni iş sahaları ve roller tanınmış, böylece idarenin inşaat ve gayrimenkul sektörü/finansmanı gibi alanlarda iktisadi bir teşekkül gibi hareket edebilmesi sağlanmıştır (Kaya, 2010'dan akt. Zariç, 2012: 11).

TOKİ'nin kentsel alanlara müdahale yetkilerini genişleten düzenlemeler silsilesinin ilki 4966 sayılı Kanunla, Toplu Konut Kanunu Kanunu'nda yapılan değişikliklerden oluşmaktadır. Bu kanunla birlikte TOKİ'nin kredi vereceği proje alanları ve arsa teminiyle

ilgili yetkileri genişletilmiş, konut sektörüyle ilgili şirketler kurmak veya kurulmuş şirketlere ve finans kurumlarına ortak olmak yetkisi verilmiştir. Ayrıca kurum doğrudan veya iştirakleri aracılığıyla proje kar amaçlı projeler geliştirmek, konut, alt yapı ve sosyal donatı uygulamaları yapmak veya yaptırmak gibi son derece geniş yetkilerle donatılmıştır. Bu kanun TOKİ'nin dilediği yere konut yapma ve dilediği projeyi geliştirme yetkilerinin başlangıcı sayılabilir.

2003 yılında 59. Hükümet döneminde Başbakanlığın kararıyla TOKİ, Bayındırlık ve İskân Bakanlığına bağlanırken, 2004 yılında ise yine Başbakanlığın kararıyla Başbakanlığa bağlanarak kuruluş kanununa uygun bir düzenlemeye gidilmiştir (TOKİ, 2018). TOKİ'nin konut projeleriyle özellikle büyük kentlerin kentleşme politikalarında belirleyici aktör olmasının altyapısı bu şekilde merkezi yönetime yakınlığı sayesinde çıkarılan yasal düzenlemelerle gerçekleşmiştir. Yerel yönetimlerin büyük ölçüde devre dışı bırakılması ve TOKİ'nin müdahale alanının alabildiğine genişlemesinde TOKİ'nin doğrudan Başbakanlık'a bağlı aracısız bir kurum olması önemli bir rol oynamıştır (Yılmaz, 2014).

TOKİ'nin yetki genişlemesi açısından bir diğer önemli düzenleme, 2004 yılında çıkarılan 5162 sayılı Kanun'la birlikte 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu'nun yenilenmesidir. Bu kanunla TOKİ'ye aynı anda “plan yapma ve onama”, “kamulaştırma yapma” ve “gecekondu dönüşüm projeleri üstlenebilme” yetkileri verilmiştir. Gecekondu dönüşüm projeleri üstlenebilme yetkisinin içeriğini belirleyen 4. maddede “Başkanlık gecekondu bölgelerinin tasfiyesine veya iyileştirilerek yeniden kazanımına yönelik olarak gecekondu dönüşüm projeleri geliştirebilir, inşaat uygulamaları ve finansman düzenlemeleri yapabilir.” ifadesinin yer almasına karşın, gecekondu alanlarının dönüşümde en can alıcı nokta sayılabilecek “iyileştirerek yeniden kazanım”a dair detaylı bir hüküm yer almamaktadır.

İlgili Kanun'un bir diğer önemli hükmü ise 2. maddede yer almakta olup buna göre TOKİ'nin “mülkiyeti kendisine ait arsa ve arazilerden konut uygulama alanı olarak belirlediği alanlarda” plan yetkisini kullanabileceği öngörülmüştür. Böylece TOKİ, konut yerleşim alanı olarak belirlenen bölgelerde her türde ve ölçüdeki imar planını yapma, uygulama ve değiştirme yetkisine sahip olmuş, gerçek ve tüzel kişilere ait arsanın ve arazinin içindeki veya üzerindeki yapılarla ilgili kamulaştırma yetkisi ile gecekondu dönüşüm projelerini hazırlama ve bu projeleri uygulama yetkisiyle kentsel dönüşümde yer alma hakkını elde etmiştir (Oluğ, 2015: 101). Ayrıca yine bu düzenlemedeki “üç ay içerisinde onaylanmayan plânlar Başkanlık tarafından re'sen yürürlüğe konur” ifadesiyle “belediyeler, herhangi bir bölgede TOKİ tarafından yapılan imar planını üç ay içerisinde onaylamak zorunda olan noter konumuna getirilmiştir” (Yılmaz, 2014).

2004 yılındaki bir diğer düzenleme ise 5273 sayılı Kanunla Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü'nün görev ve yükümlülüklerinin TOKİ'ye devredilmesi olmuştur. Böylece TOKİ, kamu kaynaklarını kullanan, hemen her alanda yatırım yapan devasa bir şirket halini almış, kamunun her türlü ekonomik faaliyetten uzaklaştırıldığı bir zaman diliminde, girişimci bir kamu kurumu olarak kentleşme politikalarının belirlenmesinde son derece önemli bir konuma yükselmiştir (İMO Raporları, 2011).

Bu şekilde bir yandan TOKİ'nin dönüşüm ile ilgili yetkileri gecekondu alanlarında genişletilirken, aynı dönemde Türkiye'nin Avrupa Birliği süreci ile ilgili genel siyasi konjonktüre uygun olarak, kentsel dönüşümüne ilişkin kamu yetkileri 2005 yılında belediyelere verilmiştir. Buna göre, belediyelerin yetkileri “eskiyen kent kısımları” ya da “kent tarihî ve kültürel dokusu” ve “deprem riskine karşı tedbir” şeklinde tanımlanan iki başlık altında yapılan iş tanımıyla çizilmiştir. Böylece her iki alanda da belediyelerin yeni fonksiyonlar ile birlikte yeniden inşa ve restorasyon yapmaları amaçlanmış; minimum beş hektar olabilen kentsel dönüşüm uygulanacak alanları belediye meclislerinin belirleyeceği

ifade edilmiştir (Demirdizen, 2015). Belediyelere kentsel dönüşüm yetkisi verilmesinden çok kısa bir süre önce “yıpranan tarihi ve kültürel taşınmaz varlıklar” ile sınırlı olarak “yenileme” konularına yönelik özel bir yasa çıkarılmış olup bu düzenleme yine TOKİ’nin yetkilerini genişletmesi açısından önemlidir.

Söz konusu düzenleme 2005 yılında çıkarılan 5366 sayılı Kanun’dur. Kanun’un 3. Maddesinde yer alan “Yenileme alanları olarak belirlenen bölgelerde il özel idaresi ve belediye tarafından hazırlanan veya hazırlatılan yenileme projeleri ve uygulamaları ilgili il özel idareleri ve belediyeler eliyle yapılır veya kamu kurum ve kuruluşları veya gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine yaptırılarak uygulanır. Bu alanlarda Toplu Konut İdaresi ile ortak uygulama yapılabileceği gibi, Toplu Konut İdaresine de uygulama yaptırılabilir” hükmü ile TOKİ’nin uygulayıcı aktör olarak müdahale alanı genişletilmiştir. Böylece TOKİ için ilk defa, gecekonduların dışında kentsel dönüşüm veya yenilemeyle ilgili bir rol tarif edilmiştir. Buna göre, sit alanlarında yenileme alanı olarak belirlenen yerlerde “uygulama” TOKİ ile ortak yapılabileceği gibi, TOKİ de bizzat uygulama yaptırabilecektir. TOKİ bir önceki düzenlemede kendisi için tanımlanan rolle gecekondular alanlarındaki dönüşüm projelerinde kendiliğinden harekete geçebilmekte iken, sit alanları kapsamındaki yenileme alanlarında yerel yönetimlerin talebi halinde uygulamaya yönelik rol üstlenebilmektedir. TOKİ’nin kentsel mekânın organizasyonunda daha geniş kapsamlı bir rol üstlenmesi için esas olarak 2008 yılını beklemek gerekecektir (Demirdizen, 2015).

2005 yılında yapılan bir diğer düzenleme 5436 sayılı Kanun’la 5018 sayılı Kanun’da değişiklik yapılarak TOKİ’nin mali konulara Sayıştay denetimi dışında tutulmasının sağlanmasıdır. Bu şekilde denetimden muaf tutulan TOKİ, gerçekleştirilen diğer düzenlemelerle artan yetkileri sayesinde özellikle yerel yönetimleri yetkisiz kılan bir idare haline dönüşmüştür.

Bu savı destekleyen yasal düzenlemelerden biri 2006 yılında yürürlüğe giren 5492 sayılı Kanun’dur. Bu kanuna göre TOKİ tarafından yapılan alt yapı ve üst yapı inşaatlarıyla ilgili olarak belediyeler, TOKİ tarafından geçici kabulün yapılmış olması kaydıyla başka bir belge aranmaksızın 15 gün içinde yapı kullanma izin belgesi vermek zorundadır. Bunun yanı sıra kanun maddesinde geçen “istenen diğer belgeler TOKİ tarafından daha sonra tamamlanır” ifadesi de yine kentsel planlama konusunda yerel yönetimlerin TOKİ karşısında güçsüz kılındığının son derece açık göstergelerinden birisidir.

Ardından gelen bir diğer önemli düzenleme 2007 yılında çıkan 5609 sayılı Kanun ile 775 sayılı Gecekondular Kanunu’nda değişiklik yapılarak Bayındırlık ve İskân Bakanlığı’nın gecekondular alanlarındaki tüm yetkilerinin TOKİ’ye devredilmesidir. İlgili kanunun “Ek 4” ve “Geçici 9” maddeleriyle TOKİ bazı durumlarda, Hazineye ait arazileri bağlı olduğu Bakan ve Maliye Bakanı teklifi ve Başbakan onayıyla bedelsiz olarak devralma yetkisine de sahip olmuştur. Bu düzenlemeyle TOKİ’nin gecekondularla mücadele alanı genişletilerek “gecekondular önleme bölgelerinin belirlenmesi” de görevleri arasına eklenmiştir (İMO Raporları, 2011). “Böylece yerel yönetimlerin sınırları içinde, TOKİ’ye gecekondular ıslah bölgeleri, gecekondular tasfiye bölgeleri ve gecekondular önleme bölgelerinin sınırlarını onama yetkisi verilmiş; imar ve ıslah planlarının (TOKİ denetiminde) yerel yönetimlerce hazırlanmasına rağmen, yalnızca TOKİ’nin plan tekliflerini red veya onaylamaya yetkili kılındığını ve yerel yönetimlerin arsa satışında TOKİ’den izin alması zorunluluğu getirilmiştir” (Türkün ve Yapıcı, 2009’dan akt. Yılmaz, 2014). Bu Kanun’la TOKİ onaylayan idare olarak daha üstün bir konumda tanımlanmış, belediyeler ise TOKİ’nin lüzum görmesi durumunda uğraşı gerektirebilecek işleri alanda yürütmekle görevlendirilmiştir (Altınok, 2012: 138).⁵

2008 yılında yürürlüğe giren 5793 Sayılı Kanun'unun 10'uncu maddesi ile 2985 Sayılı Toplu Konut Yasası'nın Ek 7'nci maddesine eklenen "Başkanlık, yukarıda belirtilen hükümler kıyas yoluyla uygulanmak suretiyle depremle ilgili dönüşüm projeleri de gerçekleştirebilir. Bu projelere dair işlemlerin usul ve esaslarını belirlemeye Başkanlık yetkilidir." fıkrasıyla "depremle ilgili dönüşüm projeleri"nin TOKİ'nin görevleri arasına eklenmesi TOKİ'nin yetki genişlemesi açısından milat sayılacak düzenlemelerden birisi olarak görülebilir.

Aynı kanununun 7. Maddesiyle Toplu Konut Kanunu'nun 4. Maddesinde bir değişiklik yapılması öngörülmüştür. Buna göre TOKİ'nin 2004 yılındaki 5162 sayılı Kanun'la elde ettiği "mülkiyeti kendisine ait arsa ve arazilerden konut uygulama alanı olarak belirlediği alanlarda"ki plan yapma yetkisinin sınırlarında bir takım değişikliklere gidilmiştir. Bu düzenlemeyle ilgili maddeden "konut uygulama alanı olarak belirlediği alanlarda" ifadesi çıkarılarak TOKİ'nin hiçbir farklı koşul tanınmaksızın, mülkiyeti kendisine ait olan her yerde plan yapma ve onama yetkisini kullanabileceği belirtilmiştir. 5793 sayılı Kanun'un söz konusu hüküm ile ilgili olarak getirdiği değişiklik bununla da sınırlı kalmamış, bir önceki düzenlemedeki "...her tür ve ölçekteki imar plânlarını yapmaya, yaptırmaya ve tadil etmeye yetkilidir" ifadesi, "her tür ve ölçekteki planlar ve imar plânlarını yapmaya, yaptırmaya ve tadil etmeye yetkilidir" şeklinde değiştirilerek Başkanlık'ın artık, ifraz planlarına kadar bütün planlarını kendisinin yapacağı hükmü getirilmiştir. Yine bir önceki düzenlemede de yer alan "Belediye meclisleri ve valilik tarafından üç ay içerisinde onaylanmayan tüm planların Başkanlık tarafından re'sen onaylanacağı" hükmüne ek olarak "Belediyeler, valilik veya Başkanlık tarafından onaylanan bu planlar; askı, ilan ve itiraza dair kararlar da dahil olmak üzere 3194 sayılı İmar Kanunu hükümlerine göre belediyeler ve ilgili kamu kurumları tarafından yapılacak tüm işlemler Başkanlık tarafından re'sen yapılmak suretiyle yürürlüğe konur." hükmü getirilmiş ve TOKİ her türlü planı yapma ve onama konusunda, dilerse yerel yönetimler karşısında askı, ilan ve itiraz haklarını hükümsüz kılabilme yetkisiyle birlikte tam yetkili kılınmıştır.

Bu bağlamda başlangıçta sadece Türkiye genelinde gecekondular alanlarının dönüşümüne yönelik finansal kolaylıklar sağlayan bir kurum olarak öngörülen TOKİ'nin yetkileri kısa zamanda, gecekondular alanlarındaki dönüşüm projelerinin geliştirilmesi ve inşaat işlerini de kapsayacak şekilde genişletilmiş, bu yetkilere bir de depremle ilgili dönüşüm projelerinin de eklenmesiyle, TOKİ'nin kentsel mekânın kullanımına dair artırılmış yetkilerinin kapsamı büyük ölçüde belirlenmiştir.

2010 yılına gelindiğinde çıkarılan 5998 Sayılı Kanun'la Belediye Kanunu'nun dönüşüm alanlarıyla ilgili 73. Maddesinde TOKİ yetkilerini saklı tutan bir düzenleme getirmiştir. Yasada ilgili maddeye "Bu Kanunun konusu ile ilgili hususlarda Bakanlık Toplu Konut İdaresine 2985 sayılı Kanun ve diğer kanunlarla verilen yetkiler saklıdır." ibaresi eklenmiştir.

Yine 2010 yılında gerçekleştirilen bir diğer düzenleme ise 5953 sayılı Kanun'dur. Bu kanunun 2. maddesiyle Emlak Vergisi Kanunu'nun muafiyeti belirleyen 14. Maddesinin (i) bendine TOKİ eklenmiş ve İdare'nin arazi vergisinden daimi olarak muaf tutulması sağlanmıştır. Bu düzenleme şüphesiz TOKİ'nin finansman imkânlarının belediyelerin aleyhinde genişlemesine neden olmakta; hâlihazırda gelir kaynakları kısıtlı olan belediyelerin vergi gelirlerinin daha da küçülmesi anlamına gelmektedir.

2012 yılı, belediyelerin TOKİ karşısında kentsel mekânın kullanımına ilişkin yetkilerini nihai olarak kaybettikleri yıl olarak kayıtlara geçebilir. Bu çerçevede ele alınması gereken ilk düzenleme 6292 sayılı Kanun'dur. Bu kanunun 2. Maddesiyle TOKİ, 2/B alanlarını ve gerektiğinde proje bütünlüğünü sağlayacak diğer alanları da içine alan yerleri

tespit etmede ve dönüşüm projelerinin hazırlamasında yetkili kılınmıştır. Buna ek olarak aynı Kanun'un 8. Maddesinde ilgili yetkinin kullanımında TOKİ'nin üstün olduğu "Aynı proje alanı için birden fazla teklif olması hâlinde, öncelik sıralaması TOKİ, büyükşehir belediyeleri ve belediyeler olmak üzere değerlendirme yapılır" ifadesi ile ortaya konmuş ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın aynı bölgedeki farklı kurumların projeleri arasında yapacağı değerlendirmede TOKİ'nin projelerine öncelik vereceği belirtilmiştir.

Aynı yıl yürürlüğe giren bir diğer önemli düzenleme 6306 Sayılı Kanun'dur. 2008 yılında gerçekleştirilen deşiklik sonrası hâlihazırda "depremle ilgili dönüşüm"ün sınırlarının son derece esnek olduğuna ilişkin tartışmalar sürerken bu düzenleme, getirdiği geniş kapsamlı bir riskli alan ve yapı tanımıyla ilgili muğlaklığı arttırarak tartışmaların üst seviyeye çıkmasına neden olmuştur. Kanun'da afet riski "umumi hayata müessir" olmasına bakılmaksızın, sadece "can ve mal kaybına yol açma riski" çerçevesinde bir değerlendirmeyle ele alınmış ve TOKİ'ye de bu minvalde geniş kapsamlı yetkiler verilmiştir.

Tüm bu düzenlemelerle birlikte TOKİ, her türlü masraftan ve denetimden muaf, kentin özel ve kamusal tüm mülkiyetlerinde kendi kendine proje yapmaya ve hatta onamaya yetkili bir kurum haline getirilmiş (Yılmaz, 2014) ve nihayetinde yerel yönetim organlarının bu alanlarda büyük ölçüde devreden çıkarılmasında önemli bir paya sahip olmuştur.

SONUÇ

Yerel yönetimler, yerel nitelikli hizmetlerin en etkin ve verimli şekilde gerçekleştirilmesinde önemli birer araç işlevi görmelerinin yanı sıra, halka en yakın yönetim birimi olmaları açısından demokrasinin gerçekleştirilmesinde de temel kurumlar olarak görülmektedir. Yerel yönetimlerin her açıdan işlevlerini gerçekleştirebilmeleri, yerel demokrasi ilkelerinin varlığına bağlıdır. Demokratik ilkelerin yerel yönetimler için geçerli kılınması anlamında kullanılabilir yerel demokrasi kavramı, sağlıklı kentleşme politikalarının geliştirilmesi ve yürütülmesi için vazgeçilmezdir. Çünkü yerel yönetimlerin kentsel politikalar açısından üstlerine düşen sorumlulukları yerine getirebilmeleri, merkezi yönetim karşısında yeterli özerkliğe sahip birer birim olmalarına bağlıdır ki, bu da yerel demokrasinin sağlanması açısından en önemli ön koşullardan birisidir. Ancak Türkiye'de kent mekânının kullanımına yönelik yetkilerin neredeyse tamamının bir merkezi yönetim kuruluşu olan TOKİ'nin elinde bulunması, yerel demokrasinin gerçekleştirilebilmesini imkânsız kılmaktadır.

1984 yılında kentleşme ve konut sorunlarına çözüm üretebilmek amacıyla bir kamu tüzel kişiliği olarak kurulan TOKİ, 2002 yılı sonrasında kendisine tanınan yetkilerle kentleşme politikalarının yönlendirilmesinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile birlikte en önemli aktör konumuna yükselmiştir. 2003 yılından itibaren gerçekleştirilen pek çok mevzuat değişikliğiyle birlikte TOKİ; her türlü kamu arazisini bedelsiz olarak bünyesinde toplayabilme yetkisine ve ciddi miktarda bir arazi stoğuna sahip olmuştur. Kurum sahip olduğu bu arazi stoğunu doğrudan ya da iştirakleri aracılığıyla satın aldığı yeni arazilerle arttırabilme, mülkiyetleri üzerinde büyük projeler geliştirme ve bu alanları bizatihi planlayarak yaratılan imar haklarına da kendisi karar verme yetkisiyle donatılmıştır. Böylece TOKİ diğer yetkileriyle birlikte ürettiği projeleri ihalelere açabilen ve kimi arsaları doğrudan satışa çıkararak bu alanlardan çok önemli gelirler elde edebilen, gecekondularına müdahale ederek yine bu alanlarda yüksek kar getirisi olan projeler üretebilen, dev bir şirket görünümünde, bir bakanlık kadar yetkili bir devlet aygıtı konumuna getirilmiştir. Bunun anlamı TOKİ'nin, kent mekânının tamamında hem yeni gelişme alanlarının yaratılması, hem

de halihazırdaki yapılı alanlara müdahale edilmesi açısından tek yetkili kurum olmasıdır. Ancak kentsel mekânın kullanımında yerel yönetimlerin bu şekilde büyük ölçüde süreç dışında bırakılması, yerel demokrasi açısından önemli sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

TOKİ elinde bulundurduğu yetkilerle, kentsel araziler üzerinde neredeyse sınırsız bir kullanım hakkına sahiptir. TOKİ'ye verilen yasal yetkiler sonucunda-özellikle imar planı yapma yetkisiyle- TOKİ'nin elde ettiği hemen hemen istediği tüm arsalar üzerinde proje yapabilmesi kentsel bütünlüğün parçalanması tehlikesini yaratmakta ve belediyeler tarafından hazırlanan imar planlarının istenildiği gibi geçersiz kılınabilmesi anlamına gelmektedir. Çoğu zaman kentin büyüme ve gelişme yönünün değişmesi, altyapı ve ulaşım maliyetlerinde artışlar yaşanması gibi kentsel sorunların ortaya çıkmasına neden olan bu durum karşısında, belediyelerin hiçbir söz hakkının olmaması, sadece yerel demokrasi ilkeleri ile değil, yerel yönetim mantığıyla da tamamen çelişen bir durumdur. Bu durum yerel yönetimlerin planlama yetkilerinin aşılmasından çok öte, yerel yönetimlerin planlama yetkilerinin tamamen ellerinden alınması anlamına gelmektedir. Bunun üzerine bir de TOKİ'nin kentsel dönüşüm uygulamalarına dair yetkileri eklendiğinde, yerel yönetimlerin kent yönetimindeki vasıflarının son derece dar bir çerçeveye sınırlandığı anlaşılmaktadır. Büyük ölçüde kaynakların sermaye piyasalarına ve devlete aktarımını temel alarak, özellikle rant getirisi yüksek alanlarda yapılı çevrenin hızlı bir şekilde gelişmesine dayanan kentsel dönüşüm uygulamalarında yerel yönetimlerin çoğu zaman süreç dışında bırakılması, bu uygulamaların toplum nezdinde/kentli yurttaşta karşılık bulamamasına neden olmaktadır. Çünkü kentsel planlama, imar, kentsel dönüşüm hizmetleri yerel nitelikli hizmetlerin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır ve yerel nitelikli hizmetler en rasyonel biçimde, pek tabii olarak, yerel yönetimler tarafından görülebilmektedir. Bu bağlamda özellikle 2003 yılı itibarıyla kentsel mekânın organizasyonuna ilişkin yerel yönetimlerin yetkisinde olması gereken görevleri merkezin üstlenmesi Türkiye'de yerel demokrasinin gelişmesini engellemektedir ki hâlihazırda, yönetim kültürümüzdeki merkezîyetçi ve yerele güven duymayan bakış açısının varlığı, yerel demokrasi kültürünün gelişmemiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye'de yerel demokrasinin güçlenmesi, yani yerel yönetimlerin demokratikleşmesi; ülkedeki demokrasi kültürünün gelişmesine, Türkiye'de yerel yönetimlere olan yaklaşımın değişmesine ve hemen hemen her siyasi iktidar döneminde kendisini gösteren merkezîleşme eğiliminin terk edilmesine bağlıdır. Merkezîyetçi-bürokratik yönetim anlayışı demokratik, güçlü yerel yönetimi, dolayısıyla yerel demokrasiyi dışlamaktadır. Bir başka yönüyle de yerel seçmene, yerel politikaya, kısaca yerel demokrasiye güvensizlik, inancsızlık anlamı taşımaktadır. Türkiye'nin artık eski yönetim anlayışlarını bir kenara bırakıp, yerel düzeyde yönetim sistemine yepyeni yaklaşımlarla bakması gerekmektedir. Demokratik ve etkin bir yerel yönetimin kurulması, yerel yönetimin karar alanlarının belirlenmesini, bunun ardından da yetkilerin yerel yönetimlerce kullanılması sırasında, karar alma ve uygulamada gerekli özerkliğin sağlanmasını gerektirir.

Türkiye'de yerel demokrasinin yerleşmesi ve kök salabilmesi açısından bir diğer önemli konu ise, yerel yönetim sistemindeki kuruluşların güçlendirilmesi ve görev alanlarında geniş yetkiye sahip olmalarını sağlayacak yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesidir. Bu şekilde yerel yönetimlerin, yerel kamu hizmetleri üzerinde yetki ve sorumluluklarının artırılması gerekmektedir.

NOTLAR

- * Ayrıntılı bilgi için bkz; Kemal Görmez (1997), *Yerel Demokrasi ve Türkiye*, Vadi Yayınları, Ankara: 17-67
- ² Ayrıntılı bilgi için bkz; Can Hamamcı (1995), “Yerel Yönetimler ve Yerel Demokrasi”, *Yeni Gündem Dergisi* (Yerel Yönetimler Eki), C.4: 6: 19; Kemal Görmez, a.g.e.: 68, 196
- ³ 1921 Anayasası’nın 11. maddesinde yer alan “Vilayet yerel düzeyde tüzel kişiliğe sahip ve özerkliği olan bir kuruluştur. Eğitim, sağlık, tarım, ekonomi, bayındırlık işlerini düzenleme vilayet meclislerinin yetkisindedir” ifadesi, vilayetlerin yerel konularda özerkliği olduğunu, vilayet meclislerinin -bunlar seçimle geliyor- pek çok konuyu kendi iradeleri ile düzenleyip yönetebileceğini belirterek Türkiye’de yerel yönetim ve yerel demokrasinin gelişmesini öngören “eşi bulunmaz bir statü” getirmiştir (Ortaylı, 1974:207).
- ⁴ Bu tarihe kadar belediye başkanları halkın seçmiş olduğu belediye meclis üyeleri tarafından seçilmekteydi.
- ⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. 775 Sayılı Kanun’un 5, 7, 16, ve 20. Maddeleri.

KAYNAKÇA

- Altınok, E. (2012). *Kentsel Mekânın Yeniden Organizasyonunun Ekonomi Politikası ve Mülkiyete Müdahale: 2000 Sonrası Dönemde İstanbul TOKİ Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Bayramoğlu Yıldırım, F. (2002). Yerel Demokrasi ve Kentteki Gençlik. F. B. Yıldırım (Ed.), *Gençlik ve Kent Yönetimi* (s. 11-37). İstanbul: WALD
- Çitçi, O. (1998). Yerel Siyaset ve Demokrasi/ Çoğulculuk/ Sivil Toplum, *Sivil Toplum İçin ‘Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi’ Seminerleri*, İstanbul: WALD
- Cevat G. (1995). Yerel Demokrasi, Özerklik ve Halk Katılımı. *Yönetimde Yeniden Yapılanma Özel Sayısı Yeni Türkiye Dergisi*, (4)
- Demirdizen, E. (2015), “Kentsel Dönüşümde TOKİ’ni Rolü” <http://www.demirdizen.com/haberdetay.php?hid=111>, (Erişim:22.01.2018).
- Deneç, E. A. (2014), “Türkiye Kentlerinin Mekânsal Üretiminde TOKİ Etkisi”, *Mimarlık*: 378 <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=392&RecID=3443>, (Erişim:20.01.2018)
- Eraydın, A. (2012). Girişimci Devlet, Otoriterleşen Populizm: Neoliberalizmin Yeni Evresinde Devletin Yeni Davranış Kalıpları. 3. *Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı Sempozyumu 6-7 Aralık 2012, Kent Bölgeler, Metropolitan Alanlar ve Büyükşehirler: Değişen Dinamikler ve Sorunlar, Bildiri Kitabı*, Ankara
- Eryıldız, H. S. (1989). *Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanması*, Ankara:TÜSES
- Görmez, K. (1997). *Yerel Demokrasi ve Türkiye*, Ankara: Vadi
- Görmez, K. (2000). Demokratikleşme Açısından Merkezi Yönetim-Yerel Yönetim İlişkileri, *G.Ü. İİBF Dergisi*, (4), 81-88
- Görmez, K., Altınışık Uçar H. & Bahçeci, H.I. (2013). Muhafazakarlık, Neoliberalizm, Kentsel Dönüşüm ve Kimliksiz Kentler, Y. Bulut, V. Eren: Karakaya & A. Aydın (Eds), *Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar*, (s. 355-360), Ankara: Pegem.
- Görün, M. (2006). Yerel Demokrasi Ve Katılım: İzmir, Konya Ve Ağrı İl Genel Meclis Üyeleri Üzerinde Bir Araştırma, *Yönetim Bilimleri Dergisi* 4(2), 159-183.
- Güzey, Ö. (2012). Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları: Neo-liberal Kent Politikaları, Yeni Kentsel Aktörler ve Gecekondu Alanları, *İdealkent Dergisi*, (7), 64-83
- İMO Raporları (2011), “TOKİ Değerlendirme Raporu” http://www.imo.org.tr/resimler/dosya_ekler/2d6528de98702ba_ek.pdf?tipi=4&turu=H&sube=0 (Erişim:21.1.2018).
- Heper, Metin (1986). Local Government in Turkey: An Overview with Special Reference to The Municipalities, 1923-1980. M. Heper (Ed), *Dilemmas of Decentralization*, Bonn: Friedrich EbertStiftung.
- Hill, D. M. (1974). *Democratic Theory And Local Government*, London: Routladge Publ.
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, (2. Baskı), Ankara: İmge Yayınevi.
- Keleş, R. (2006). *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, İstanbul: Cem Yayınları.
- Keleş, R. (2012). Türkiye’de Yerel Yönetimlerde Kentsel Dönüşüm Yönetim Süreci, *Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Türkiye’de Yerel Yönetimlerde Kentsel Dönüşüm Süreci Çalıştayı*, 10-11 Aralık, Ankara
- Koçak, Y. ve Ekşi, A. (2010). Katılımcılık ve Demokrasi Perspektifinden Türkiye’de Yerel Yönetimler, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (21), 295-307.
- Pustu, Y. (2005). Yerel Yönetimler ve Demokrasi, *Sayıştay Dergisi*, (57),121-134

- Ortaylı, İ. (1976). Türkiye’de Taşra Yönetimi ve Yöneticiliğin Evrimi, Kurthan Fişek(Ed), *Türkiye’de Mülki İdare Amirliği*, Ankara: Türk İdareciler Derneği Yayınları
- Ortaylı, İ. (1985). *Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, İstanbul: Hil
- Ortaylı, İ. (1994). Mahalli idare Geleneği; Abartma ve Gerçek Üzerine”, *Türkiye Günlüğü*, 26-31
- Özer, M. A.(2000). Yerel Demokrasi, Demokratik Yerel Yönetimler ve Yerel Yönetimlerin Demokratikleşmesi Kavramlarının Tahlili Üzerine, *Türk İdare Dergisi*, (426), Y. 72, 129- 143.
- Süvari, Ö. (1994). Merkezi Yönetim, Yerel Yönetim ve Kamu Hizmetleri-2, *Eğitim ve Toplum*, Bahar, 59-63
- Şinik B.(2001). Türkiye’de Yerel Demokrasi(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Şirine Öner, M. (2016), *Konut ve Konut Politikası*, İstanbul: IJOPEC
- Tekeli, İ. (1983). Yerel Yönetimlerde Demokrasi ve Türkiye’de Belediyelerin Gelişimi, *Amme İdaresi Dergisi*, 16 (2), 3-22
- Tocqueville, A. (1962). *Amerika’da Demokrasi* (Çev. Taner Timur), İstanbul: Türk Siyasi İlimler Derneği
- TOKİ (2011), Kurum Profili <https://www.toki.gov.tr/content/images/main-page-slider/30102016225052-pdf.pdf>, (Erişim: 20.01.2018].
- TOKİ (2018), Kuruluş ve Tarihçe, <https://www.toki.gov.tr/kurulus-ve-tarihce>, (Erişim :21.01.2018)
- Yaylı, H. ve Pustu, Y. (2008). Yerel Demokrasinin İlkeleri, *Karadeniz Araştırmaları*, (16), 133-153
- Yıldız, M. (1996). Yerel Yönetimler ve Demokrasi, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 5(4), 3-15
- Yılmaz, E. (2014). “Kentsel Dönüşüm Politikaları ve TOKİ’nin Önlenemez Yükselişi” <https://tr.boell.org/tr/2014/06/16/kentsel-doenuesuem-politikalari-ve-tokinin-oenlenemez-yuekselisi> (Erişim:20.01.2018)
- Wickwar, H. (1970). *The Political Theory of Local Government*: Carolina: Universty Of South Carolina Pres
- Zariç, s. (2012). Türkiye’de Kentsel Planlama Ve TOKİ’nin Planlama Yetkilerindeki Genişlemenin Boyutları”, *Akademik Bakış Dergisi*, (28), 1-19

Ulusal Mevzuat

4966 sayılı Bazı Kanunlarda ve Bayındırlık Ve İskân Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararıyla Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

5162 sayılı Toplu Konut Kanununda ve Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararıyla Eki Cetvellerin Toplu Konut İdaresi Başkanlığına Ait Bölümünde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun

5273 Sayılı Arsa Ofisi Kanunu ve Toplu Konut Kanununda Değişiklik Yapılması ile Arsa Ofisi Genel Müdürlüğünün Kaldırılması Hakkında Kanun

5366 Sayılı Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun

5436 Sayılı Kamu Malî Yönetimi Ve Kontrol Kanunu İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararılarla Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun

5492 Sayılı Genel Kadro Ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararıyla Toplu Konut Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun

5609 Sayılı Gecekondu Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

5793 Sayılı Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararılarla Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

5998 Sayılı Belediye Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun

5953 Sayılı Arsa Üretimi Ve Değerlendirilmesi Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

6292 Sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun

6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun

Diğer Konular / Beyond The Topic

TÜRKENANGST EUROPAS IN DER VORMODERNE: DRACULA UND DIE OSMANEN

Mustafa GENCER*

Zusammenfassung

Vlad Dracula (Vlad Tepes) regierte die Walachei für fünf Jahre als osmanischer Voyer (Prinz) (1448; 1456-62; 1476), war ein treuer Prinz während dieser Zeit und zahlte Steuern an den Sultan. In dieser Zeit verwendeten die Osmanen den Namen "Pfähler", der ihn nicht darstellt. Als er jedoch gegen die osmanische Regierung rebellierte, wurde er bei den Osmanen als "Pfähler Woivod" bekannt. Ab diesem Moment begannen die osmanischen Historiker, sich auf rebellische Vlads Aktionen und schlechtes Benehmen zu konzentrieren. In diesem Artikel werden die Arbeiten über Vlad Tepes im osmanischen Territorium behandelt. Am Anfang war er eine würdevolle und anerkannte Person. Er verwandelte sich dann zu einem Rebellen und Sünder. Der gegen Sultan Mehmet II. auch als Verräter auftrat, entwickelte sich von da aus zu einer mörderischen, verfluchten und grausamen Person, die seine Gegner durch Pfählpraktiken quälte.

Schlagwörter: Türkenangst, Europa, Dracula, Osmanen

EINLEITUNG

Vlad III. Tepeş (1431-1476) ist als Kont Drakula oder unter dem Namen Drakulaoğlu *Kazıklı Voyvoda* "Pfähler Woivod" bekannt. Er regierte in den Jahren 1448, 1456-62 und 1476 das Fürstentum der Walachei. Er hatte sich mit seiner Grausamkeit und Pfählpraktiken gegenüber den osmanischen Soldaten einen Namen gemacht.

Geographisch liegt Vlad Tepeş's Operationsgebiet an der Schnittstelle zwischen Ost und West, Nord und Süd und vor allem zwischen Europa und dem Osmanischen Reich im 15. Jahrhundert.

Nach dem 16. Jahrhundert wurden in Europa Stereotypen und Klischees über Vlad Tepeş verbreitet. Vlad wurde dazu instrumentalisiert, ein Feindbild (Türkengefahr) in das Bewusstsein des Volkes zu verbreiten, dies wurde dafür verwendet um die Türkensteuer zu rechtfertigen.

Andererseits wurde er in den Dichtungen von Michel Beheim allgemein zum Symbol des Bösen und des Tyrannen und zum Antichristen gemacht. Er wird auch in Europa als eine Figur dargestellt, die alle moralischen, religiösen und menschlichen Werte missachtet, das Religiöse denunziert und erbarmungslos und grenzenlos tötet.

Hieraus lässt sich ableiten, dass zwei Dinge Vlad ausmachen. Einmal die Türkengefahr in Europa und der Widerstand gegen das Osmanische Reich, die Großmacht unter dem Sultan, dem Eroberer Mehmet II. Zweitens seine Skrupellosigkeit zu töten, ohne dabei Unterschiede zwischen der Religionszugehörigkeit, der Herkunft oder der Klassenzugehörigkeit der Opfer zu machen.

In seiner ganzen Lebenszeit von 45 Jahren hatte Vlad in unterschiedlicher Art und Weise mit dem Osmanischen Reich zu tun gehabt. Die Darstellung Vlads in den osmanischen Werken unterscheidet sich wesentlich je nach seiner Loyalität. Das Vlad-Bild verwandelt sich vom angesehenen Mann zum bösen Tyrannen. Dieser Beitrag konzentriert sich auf die Konstruktion und den Wandel des Vlad Bildes in der osmanischen Geschichtsschreibung:

---

* Prof.Dr.; Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. E-posta: mustafagencer1@hotmail.com

Erst während seiner Kindheit als Geisel, dann als Voivod (Fürst) der Walachei und zuletzt als Rebell und Feind gegenüber dem Osmanischen Reich.

1. DIE BEGEGNUNG VLAD TEPEŞ MIT DEN OSMANEN

Die Osmanen drangen im 14. Jahrhundert in Südosteuropa ein, setzten ihre Eroberungen in folgender Zeit stark fort und in der Regierungszeit Mehmeds II. stand schon fast ganz Südosteuropa unter osmanischer Herrschaft (Yıldız, 2013: 22-25). Die Begegnung von Vlad Tepeş mit dem Osmanischen Reich beginnt mit der Audienz seines Vaters, Vlad II. Dracul, vor dem osmanischen Sultan Murad II. (1421-1451) im Jahr 1443. Auf Verdacht hielt der Sultan Vlad II. und seine zwei Söhne, Radu und Vlad Tepeş, als Geisel bei sich. Vlad Tepeş lebte zwischen 1442 und 1448 sechs Jahre lang unter den Türken. Er wurde mit seinem Bruder in der Festung Eğrigöz in Kütahya festgehalten, danach wurde er nach Tokat und dann nach Edirne gebracht. Vlad Tepeş wurde demnach mit dem Sultan zuerst nach Bursa und anschließend zur Sommerresidenz nach Manisa gebracht und blieb dort bis 1448. In Manisa wurde er gemeinsam mit den berühmten Persönlichkeiten wie Iskender Bey, der Held des albanischen Widerstands, und Şehzade (Prinz) Mehmed ausgebildet, denen er in Zukunft auf dem Schlachtfeld begegnen würde. Die Ausbildung beinhaltete Fächer wie die Koranlehre, die Logik von Aristoteles, Mathematik und auch Türkisch. Seine Ausbildung wirkte sich stark auf seine kalte und sadistische Persönlichkeit aus (Florescu und McNally, 2000:75-77).

Vlad Tepeş konnte weder akzeptieren, dass sein Vater Dracul ihn im Osmanischen Reich zurückließ, noch vergessen, dass sein Vater von den Osmanen ermordet wurde. Dennoch wurde er zu einem sehr erfolgreichen Offizier im osmanischen Heer. Sein ernsthaftes Auftreten und seine Führungskompetenz beeindruckte Sultan Murad II. Gleich nach der zweiten Schlacht auf dem Amselfeld (1448) verließ Vlad die osmanische Hauptstadt und floh nach Walachei, um den Thron seines Vaters zu übernehmen (Florescu und McNally, 2000:78-104). So beendete er seinen dauerhaften „Gästestatus“ im Osmanischen Reich.

Nach der Darstellung vom osmanischen Geschichtsschreiber wird er nicht gleich nach dem Entfliehen aus dem Osmanischen Reich als „Pfähler“ bezeichnet. Vlad Tepeş regierte sein Land zwischen 1456 und 1462 fünf Jahre lang als Woiwod und bezahlte bis 1459 dem osmanischen Sultan Steuer und pflegte gute Beziehung zu ihm. Für die osmanischen Autoren war Vlad Tepeş in diesen fünf Jahren noch nicht „Der Pfähler“. Während dieser Zeit wurden seine Folterungen mit den Pfählen in der Walachei von den Autoren noch nicht in ihren Schriften erwähnt. An dieser Stelle lässt sich die Frage stellen, ab wann Vlad zum „Pfähler Woiwod“ für die osmanischen Autoren wurde? Erst als er gegen den osmanischen Sultan Widerstand zu leisten begann und sein Tribut nicht mehr bezahlte, wurde er als „Pfähler Woiwod“ bezeichnet. Dieser Prozess lässt sich in den Darstellungen der osmanischen Geschichtsschreiber folgendermaßen einordnen.

1.1 Die Eigenschaften von Vlad Tepeş in den osmanischen Darstellungen

1.1.1 Angesehen und akzeptiert / Hochgeehrt / Mutig

Nach dem Tod seines Vaters Dracul erbte Vlad Tepeş das Fürstentum Walachei. Laut osmanischem Chronist *Hoca Sadettin* war seine Beziehung zum Sultan ziemlich gut, wie in den Zeiten seines Vaters. Der Sultan und die osmanischen Staatsmänner schätzten ihn auf

dieselbe Weise wie seinen Vater. Vlad Țepeș zeigte seine Loyalität, indem er wertvolle Geschenke in die Hauptstadt Edirne schickte. Dadurch wurde er von Sultan Mehmed II. gelobt und mehr geschätzt als die anderen gleichrangigen Fürsten (Hoca Sadettin Efendi, 1992:59). Laut *İdris-i Bitlisi* war der Grund für sein gutes Ansehen seine Bereitschaft, sich zu unterwerfen und regelmäßig Steuern zu bezahlen. Nach den Erzählungen des Autors brachte Vlad seine Steuern sowie seine Geschenke immer persönlich zu der Audienz des Sultans und bekam dafür wertvolle Kaftane für seine Hochschätzung (İdris Bitlisi, 2013:157). Darüber hinaus beschrieb ihn der osmanische Historiker *Gelibolulu Mustafa Ali* als eine mutige Person (Gelibolulu Mustafa Ali, 2003:120).

1.1.2 Aufsässig / Rebellisch / Grenzüberschreitend

Als Vlad keine Steuer mehr bezahlte und anfang, gegen den Sultan zu rebellieren, begannen die osmanischen Geschichtsschreiber ihn durch boshafte Eigenschaften zu beschreiben.

Alle osmanischen Autoren sind darüber einig, dass Vlad aufgrund seiner Rebellion gegen den Sultan als Aufrührer bezeichnet wurde. Nach *İbn-i Kemal* bewies der Woiwod seine Aufsässigkeit, indem er osmanische Armeeführer ermordete und ihre Köpfe dem Sultan sendete (İbn-i Kemal, 1957:206).

In dem 1464/65 verfassten als drittälteste erhaltenen osmanischen Geschichtswerk *Düsturname* (Buch des Wesirs) geht *Enveri* in Form einer Dichtung auf den Feldzug gegen Vlad ein. Er konzentriert sich dabei ganz auf die Ereignisse nach seiner Anschauung, ohne den Namen des Woiwoden zu nennen (Gheorghe und Weber, 2013:23). In *Düsturname* meint *Enveri* weiterhin, dass Vlad sich offenbar dem Sultan widersetzte (Enveri, 2003:65-66). *Mustafa Nuri* bezeichnete ihn als grenzüberschreitend (Mustafa Nuri Paşa, 2008:64), *Hoca Sadeddin* als abkehrend von der Tür des Sultans (Hoca Sadettin Efendi, 1992:62). *Selaniki Mustafa Efendi* schrieb, dass der Sultan ihm am Anfang trotz all seiner Aufsässigkeit vergeben habe (Selaniki Mustafa Efendi, 1989:564).

Arglistig

Die erste große Hinterlistigkeit des Pfählers begann mit der Einladung des Sultans zum Palast. Der Pfähler antwortete auf diese Einladung mit einer Anfrage, ob starke Kommandeure zu ihm kommen könnten, da er sein Land nicht für so eine lange Zeit ohne Fürsten verlassen wolle. Er meinte, somit könne er ohne Sorgen nach Edirne reisen, wenn sein Land gut bewacht werde. Laut *İbn-i Kemal* erschien der Pfähler zunächst wie ein Freund aber zeigte danach sein wahres Gesicht (İbn-i Kemal, 1957:206).

Die Arglistigkeit des Fürsten Vlad wurde auch von anderen osmanischen Autoren dokumentiert. Laut der Primärquelle *Menakib-ü Tevarih-i Ali Osman* (Die Denkwürdigkeiten und Geschichten des Osmanischen Hauses) von *Aşıkpaşazade* sendet der walachische Woiwode nach der Eroberung Trapezunts (1461) seine Boten, und dem Sultan zu gratulieren. Der Sultan forderte die persönliche Erscheinung des Woiwoden am Hof. Er zeigte sich dazu bereit, aber zugleich bat er den Sultan um die Präsenz eines osmanischen Heeres an der walachischen Grenze, um politische Stabilität gegen die Bojaren zu gewährleisten.

Der Sultan verließ sich auf ihn und schickte wichtige Kommandeure, den Fürsten von Nikopolis (Niğbolu) *Çakırcıbaşı* Hamza Bey und den Fürsten von Silistre Yunus Bey zu ihm. Vlad versteckte seine Hinterlist. In einer Nacht überfiel er die ganze osmanische

Truppe und ermordete alle. Als Hamza Bey das Donau-Ufer erreicht hatte, stationierte er dort seine Soldaten, dies war nötig, da der Fluss aufgrund der Kälte zugefroren war. Vlad Tepes hingegen überquerte in einer Nachtaktion die Donau und überfiel die osmanische Truppe und ermordete viele Soldaten.¹

Er versteckte seine Arglist und griff unerwartet das osmanische Heer an, enthauptete seine Kommandeure und schickte deren Köpfe an den ungarischen König als Zeichen seiner Rebellion und Feindschaft gegen die Osmanen, wodurch die Intervention des Sultans gerechtfertigt wurde (Gheorghe und Weber, 2013:25).

1.2.Brutal / Mörder / Fluchwürdig: Benutzt Pfählung als Politik

Die osmanischen Autoren bezeichnen den Pfähler meistens mit den Wörtern “brutal” und “fluchwürdig”. Sie suchten die Begründung dieser Bezeichnungen in den Massakern gegenüber dem eigenen Volk. *Hadidi* berichtete, dass die Leidenschreie-dieser Massaker den Himmel erreichten und diese Tat eine riesige Sünde darstellte (Hadidi, 1991:262-264). Laut *Kivami* war er ein gewalttätiger, blutiger, ungläubiger, beutegieriger und verfluchter Teufel mit einem schwarzen Gesicht. Seine Brutalität war offenbar dadurch zu erkennen, dass rund um sein Schloss gepfälte Menschen zu sehen waren (Hadidi, 1991:262-264). *Oruç Bey* schrieb, dass seine Männer die Nasen und Ohren der Menschen abschnitten und als Ehrenzeichen zu ihm brachten. Diese Art von Grausamkeiten hatte bisher niemand den Menschen angetan, weder von Muslimen noch von den Christen und Juden etc. (Oruç Bey, 2007:116-117). Auch die Menschen von seiner eigenen Religion und Konfession sah er als Feinde an und prahlte mit seinen Massakern und seiner Brutalität. Das soll auch ein Beweis seiner Tobsucht sein (Gelibolulu Mustafa Ali, 2003:121). *İbn-i Kemal* berichtete über ihn als furchtlos und blutsüchtig. Den Beinamen “Pfähler” verdanke er seiner Gewohnheit, die Menschen zu pfählen. Er glaubte, dass das Leben der Menschen und die Güter in seiner Umgebung in seinem Besitz sind und er sie ohne weiteres vernichten dürfe. Er übte für kleine Morde große Folter aus (İbn-i Kemal, 1957:202).

Tursun Bey gilt neben *Aşıkpaşazade* als Vater der *Kazıklı Voyvoda* Erzählung und Tradition im Osmanischen Reich. Als Teilnehmer am Feldzug gegen Vlad hatte er einen langen detaillierten Bericht verfasst, indem er auf Psychologie des *Kazıklı Voyvoda* einging und ihn dämonisierte. Im Gegensatz zu *Aşıkpaşazade*, der sich auf die Erklärungen der politischen Ereignisse konzentriert hatte, versucht *Tursun Bey* in seiner wenig analytischen und einseitigen Darstellung Bezug auf den zentraleuropäischen Dracula-Legenden zu nehmen.

Laut *Tursun Bey* war Vlad ein blutdürstiger, despotischer und unverschämter Ungläubiger, Gouverneur der Provinz Walachei. *Tursun Bey* betont den tyrannischen Charakter *Kazıklı*'s, um die osmanische Intervention in der Walachei zu begründen. Die Exzesse seiner Grausamkeit erreichten ein derartiges Ausmaß, so dass er als Haccac der Ungläubigen bezeichnet wurde (Gheorge und Weber, 2013: 33).

Als sich der Eroberer-Sultan wegen einem Glaubensfeldzug gegen das weit entfernte Kaiserreich Trapezunt am östlichen Schwarzmeer (1461) befand, zeigte der Verfluchte seine bösen Absichten gegen die islamischen Gebiete. Im Frühjahr 1462 (886 nach Hidjra-Kalender) begab sich der Sultan mit einem mächtigen Heer von etwa 300.000 Kriegern einen Feldzug gegen *Kazıklı Voyvoda*, den Anführer der walachischen Rebellen. Nachdem der Rachezug vollendet und der Vlad beseitigt wurde, übergab der Sultan die Herrschaft des Landes dem Woiwoden Radu, und kehrte in die Residenz des Sultanats in Edirne zurück (Gheorge und Weber, 2013:112-119).

Laut *Tursun Bey* war er der Brutalste von den Nicht-Muslimen (1977:157). Gegenüber seinem Schloss befand sich ein Gelände von sechs Meilen, umgeben von Mauern, auf dem angespitzte Pfähle in die Erde gesetzt worden sind. Auf diesem Gelände pfähelte und kreuzigte er seine Feinde (İdrisi Bitlisi, 2013:157). Laut einem anderen Autor war der Pfähler jemand, der nur an den Folterungen der Menschen Vergnügung fand (Murad, 1325 (H):75-79).

Weitere Eigenschaften

Einige weitere Eigenschaften, die im Vergleich zu den oben erwähnten vorrangigen Charakteristiken eher sekundär erscheinen, wurden von den Autoren wie folgt beschrieben: Er ist *bösartig*. Seine Massaker entstanden durch seine nichtswürdige Persönlichkeit. Das leidvolle Ergebnis seines boshaften Charakters war Gräueltat und Entsetzen (İbn-i Kemal, 1957:204). Aufgrund des Räuberunwesens in seiner Beschaffenheit begab er sich in üble Wege (Hoca Sadettin Efendi, 1992:59). Er war *vernunftlos*. Laut *İbn-i Kemal* war es ein Beweis dafür, dass er Widerstand leistete und seine Steuer nicht mehr bezahlte (1957:205-206). Nach manchen Autoren ist er *ungläubig und abergläubisch* (Hadidi, 1991:262-264). Sein Widerstand sei zu seiner Ungläubigkeit zurückzuführen (İbn-i Kemal, 1957:207). Darüber hinaus sei der Pfähler ein *Hetzer und Miesmacher* (Hoca Sadettin Efendi, 1992:59-60). Sein Widerstand war offenbar nichts anderes als Hetzerei (İdrisi Bitlisi, 2013:158). Noch dazu war er *feige*. Das könne man dadurch erkennen, dass er in Hoffnungslosigkeit geriet und heimlich nach Ungarn floh, sobald er mit dem Sultan zu fechten begann (Solakzade Mehmed Hemdemi Çelebi, 1989:62-68).

2. ZUSAMMENFASSUNG UND ERGEBNIS

Die osmanischen Geschichtsschreiber verfassten vorwiegend psychologische Analysen über den Pfähler. Es wäre nicht angebracht, wenn diese Schriften als rationale objektive Beurteilungen betrachtet werden. Die Autoren betonen mehrheitlich seine schlechten Eigenschaften. Ein Grund dafür ist selbstverständlich die Anhebung der Legitimität und Hoheit des osmanischen Sultans und dessen Staat, da der Pfähler einen Widerstand gegen den Sultan leistete.

In diesem Sinne ist es ganz selbstverständlich, im Rahmen der damaligen soziopolitischen Wahrnehmung, dass die osmanischen Historiker ihn mit negativen Eigenschaften beschreiben. Die osmanischen Geschichtsschreiber stellten Vlad Tepeş zuerst als angesehen und mutig dar, aber als er sein Tribut nicht mehr bezahlte und gegen den Sultan rebellierte, wurde er verdammt und als *Kazıklı Voyvoda* (Pfähler Woiwod) bezeichnet.

Unter Berücksichtigung der Tatsache, dass die osmanischen Geschichtsschreiber staatszentrierte Geschichte schreiben, sind solche Schilderungen zu erwarten. Gleichzeitig haben solche Analysen eine ernsthafte Warnungsfunktion für die Personen, die gegen den osmanischen Staat rebellieren oder einen Widerstand planen. Kurzum er wird verehrt, sobald er dem osmanischen Sultan und dessen Reich gegenüber loyal bleibt. Er wird verdammt, als er gegen die Osmanen rebelliert.

Kazıklı Voyvoda ist in der modernen Türkei wohl unter den Studierenden und dem Volk weitgehend bekannt, weil er als historische Reizfigur in Erinnerung geblieben ist. 1972 wurde sogar ein Kinofilm „Kara Murat als Heldensoldat von Sultan Fatih gegen Kazıklı“ gedreht. Die Pfählungen von *Kazıklı* werden ebenso von Menschen (Politiker, Geschäftsleute etc.) als Imitation zur grausamen Bestrafung zitiert.

ANMERKUNGEN

(1) Hadidi, Tevarih-i Al-i Osman, Haz: Necdet Öztürk, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1991, S. 262-264; Fatma Kaytaç, Behiştî Tarihi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2011, S. 240; Solakzade Mehmed Hemdemi Çelebi, Solakzade Tarihi, Cilt I, Haz: Vahid Çabuk, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 1989, S.305; Hoca Sadettin Efendi, Tacü't-Tevarih, S. 60; Müneccimbaşı Ahmed B. Lütfullah, Camiü'd-Düvel (Osmanlı Tarihi), Haz: Ahmed Ağırakça, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, S.263-265; Aşıkpaşade, Osmanogullarının Tarihi, Haz: Kemal Yavuz/M. A. Yekta Saraç, Koç Kültür Sanat Tasarım, İstanbul 2003, S. 243; İdrisi Bitlisi, HeştBihîşt, S. 158; Necdet Öztürk, Çadırdan Saraya 14-15. Yüzyıl Osmanlı Devlet Düzeni, İstanbul 2012, S. 43.

LITERATURVERZEICHNIS

- Aşıkpaşade(2003) *Osmanoğullarının Tarihi*, Haz: Kemal Yavuz-M.A.Yekta Saraç, Koç Kültür Sanat Tasarım, İstanbul
- Babinger, F.(2003.), *Fatih Sultan Mehmed, ve Zamanı*, Oğlak Yayınları, İstanbul
- Enveri(2003) *Düsturname-i Enveri*, Haz: Necdet Öztürk, Kitabevi, İstanbul
- Florescu, Radu R. - Raymond T.McNally(2000). *Drakula ya da Kazıklı Voyvoda: Eflak Prensi III. Vlad Tepeş'in Yaşamı*, Çeviren: Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitapçılık, İstanbul
- Gelibolulu Mustafa Ali.(2003) *Künhü'l-Ahbar*, cilt II, Haz: Hüdaî Şentürk, TTK, Ankara,
- Hadidi, *Tevarih-i Âl-i Osman*, Haz: Necdet Öztürk, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1991.
- Gheorghe, A. & Albert W. (2013.)Vlad der Pfähler alias Kazikli Voyvoda. Gestalt, Dynamik und Entwicklung des Pfählerfürstendiskurses im Osmanischen Reich. In: Corpus Draculianum. Dokumente und Chroniken zum walachischen Fürsten Vlad dem Pfähler 1448-1650. Bd. [Vol.] 3: Die Überlieferung aus dem Osmanischen Reich. Postbyzantinische und osmanische Autoren. Hrsg. v. [Ed. by] Thomas M. Bohn, Adrian Gheorghe und Albert Weber.Wiesbaden
- Gelibolulu Mustafa Ali (1992)*Tacü't-Tevarih*, Haz: İsmet Parmaksızoğlu, cilt III, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara,
- İbn-i Kemal (1957) *Tevarih-i Âl-i Osman*, VII. Defter, Haz: Şerafettin Turan, TTK
- İdrisi Bitlisi (2013) *Heşt Bihîşt*, Tercüme: Muhammed İbrahim Yıldırım, cilt 7, TTK, Ankara
- Jorga, Nicolae (2007). *Büyük Türk*, Yeditepe Yayınları, İstanbul
- Joseph von H. (2011). *Fatih Sultan Mehmed Cihan İmparatoru*, Çeviri: Şerif Kaya Bilir, Kariyer Yayıncılık, İstanbul
- Kaytaç, F. (2011). *Behiştî Tarihi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul
- Kıvamî, *Fetihname*(2007).Haz: Ceyhun Vedat Uygur, YKY, İstanbul
- Mehmed Murad, (1325). *Tarih-i Ebu Faruk*, cilt 2, Matbaa-i Amedi, İstanbul
- Mustafa Nuri Paşa(2008). *Netayicü'l-Vukuat*, Haz: Yılmaz Kurt, Birleşik Yayınevi, Ankara
- Müneccimbaşı Ahmed B.Lütfullah (1995). *Camiü'd-Düvel (Osmanlı Tarihi)*, Haz: Ahmed Ağırakça, İnsan Yayınları, İstanbul
- Neşri, *Kitab-ı Cihannüma* (1957). Haz: Faik Reşit Unat-Mehmed A.Köymen, TTK, Ankara
- Oruç Bey(2007). *Oruç Bey Tarihi*, Haz:Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul
- Özcan, A.(2013). İdris-i Bitlisi, *TDVİA*, C.21, İstanbul
- Selaniki Mustafa Efendi(1989). *Tarih-i Selaniki*, Haz: Mehmet İpşirli, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul
- Solakzade M. H. Ç. (1989). *Solakzade Tarihi*, C. 1, Haz: Vahid Çabuk, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara
- Tursun Bey (1977). *Tarih-i Ebul Feth*, Haz: A. Mertol Tulum, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul
- Uzunçarşılı, İ. H. 1988). *Osmanlı Tarihi*, cilt I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- Uzunçarşılı, İ. H. (1994). *Osmanlı Tarihi*, cilt II, TTK
- Yıldız, Y.(2013). *Osmanlı-Habsburg İlişkileri. Kanuni-Şarlken-Busbecq*, TTK Yayınları, Ankara

POLITIK ALS EINE DIE GESELLSCHAFT BILDENDE INSTITUTION*

Mustafa YILDIZ**

Zusammenfassung

Strukturen einer Gesellschaft, Lebensweisen, sozialen Beziehungen, Normen und Werte wandeln sich nicht von heute auf morgen. Das politische System braucht auch einige Zeit um einen stabilen Punkt zu erreichen. In der Arbeit wird die Politik als eine der die Gesellschaft bildende Institution behandelt. Der geschichtliche Ablauf der Institution, die vorhandenen Probleme und deren Ursachen bezüglich der Funktion dieser und eine Extrapolation hinsichtlich der Institution und welche Richtung die Entwicklungen bringen werden, bilden den Inhalt dieses Schriftstückes. Die Souveränität, die vom Volke ausgeht, braucht den Begriff des Gleichgewichtes und nicht den der Gewaltenteilung. Eine vierte Gewalt kommt zu Gesetzgebung, Verwaltung, Gerichtsbarkeit, die als 'Aufsicht' definiert werden soll und zwischen diesen anstatt einer Teilung die Harmonie und das Gleichgewicht erstellt. Man spricht nicht mehr von einer Gewaltenteilung, sondern von einem Aufgaben- und Funktionsgleichgewicht. Denn die Gesellschaft wird von Institutionen wie Religion, Wissenschaft, Wirtschaft und Politik gebildet und wird zwischen diesen ein Gleichgewicht herstellen.

Schlagwörter: Politik, Gesellschaft, Institution, Gewaltenteilung

EINLEITUNG

Änderungen sind im Leben eines Menschen unabdingbar. Die Vollkommenheit der Schöpfung bedingt dieses. Es ist auch notwendig, denn der Mensch kann nicht sein Leben statisch fortsetzen. Wir leben in einer Zeit, in der die Änderungen so rasant sind. Kein Bereich im Gesellschaftsleben bleibt unberührt und kein soziales Phänomen kann ohne darauf zu achten erörtert werden.

Leicht wurde der heutige Stand nicht erreicht. Obwohl seit der geschriebenen Geschichte beim Menschen keine biologischen Veränderungen (Carr, 1991, s. 135) festgestellt wurden, vermehrte sich die Wirkung seines Denkens. Der Wandel in den sozialen Strukturen findet langsam statt. Man muss sich manchmal der Bausteine der alten Gesellschaftsordnung bedienen (Bell, 1979, s. 17).

In der Türkei ist die Lage nicht anders gewesen. Obwohl man seit der Gründung das Geschichtliche (altes) ablehnte, musste man sich um eine neue Struktur zu errichten, der alten bedienen. Der revolutionäre Übergang in die Republik bezweckte die Änderung der gesellschaftlichen Identität, die als eine 'zwangsmässige Ablöseaktion' (Toynbee, 1971, s. 66) bezeichnet werden kann. Dieser schnelle Wandel benötigte neue Institutionen. Auf diesem Wege wurde auch vieles unternommen. Man kann trotzdem von keiner Stabilität sprechen. 'Die Suche eines Besseren' (Yörünge, Haziran 93, s.13) geht heute noch weiter.

Um das Gleichgewicht des Lebens zu bewahren, braucht es den natürlichen Dingen den richtigen Lauf zu geben und die zwangmässigen Änderungen zu verhindern. Wissenschaft und die Logik sollen in dieser Hinsicht die bestimmenden Faktoren sein. Denn ansonsten verursacht man unerwartete Probleme, die vielleicht noch schlimmeres hervorrufen. Die Institutionalisierung war ein nicht verhinderbarer Resultat des Bevölkerungswachstums gewesen.

---

* Der Artikel basiert auf die Dissertation des Verfassers.

** Dr.; Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.
E-posta: Mustafa.yildiz@bozok.edu.tr

Ich werde mit diesem Artikel versuchen, die Politik als eine, die Gesellschaft bildende Institution zu untersuchen. Der geschichtliche Ablauf, die Aussicht der heutigen Situation und die Richtung für die Zukunft sind einige Überlegungen des Themas. Man bezieht nicht die Richtung des Wandels zu bestimmen. Es wird der Verlauf bei der genannten Institution festgestellt und Prognosen über die Zukunft erstellt.

1.1 Gesellschaftsordnung

Die Menschheit blieb nie ohne gesellschaftliche Ordnung. Die Probleme brachten bei den Institutionen Neuerungen mit sich. Von einer natürlichen 'sozialen Disziplin' ging sie zum 'sozial-gesellschaftlichen Abkommen' über und der Staat entstand. So wurden die Zivilisationen gegründet (Akdemir, 1990, s. 37).

Religion spielte anfangs bei der Gründung und Entwicklung eine wichtige Rolle. Politische Institutionen wurden gebildet, um die Sicherheit zu gewährleisten. Um die materiellen Bedürfnisse zu stillen sind die 'wirtschaftlichen' und mit der Denkweise der Menschen die 'wissenschaftlichen Institutionen' gebildet und entwickelt worden. Den Schutz der gesellschaftlichen Ordnung hatten lange Zeit die politischen Institutionen inne. Der Kampf um diese Rolle zwischen diesen Institutionen ist aber eine unvermeidliche Realität gewesen.

Wenn von der gesellschaftlichen Ordnung die Rede ist, verdient der Mensch als Hauptakteur hier erwähnt zu werden. Seine Fähigkeiten geben uns die Möglichkeit analogisch die Institutionen ins Leben zu rufen und in der Harmonie beides am Leben zu halten.

Mit einer Tabelle kann man dies veranschaulichen: (Ersoy, 1995, s. 50).

Die Fähigkeiten des Menschen	Die Bedürfnisse des Menschen	Die Kriterien
Die Vertrautheit	Politische Bedürfnisse	Recht/Unrecht
Der Wille	Wirtschaftliche Bedürfnisse	Vorteil/Nachteil
Der Sinn	Religiöse Bedürfnisse	Gut/Schlecht
Das Denken	Wissenschaftliche Bedürfnisse	Richtig/Falsch

Der Bedarf nach den Institutionen kommt von den menschlichen Bedürfnissen selbst. Aus diesem Grund gründeten die Menschen diese und definierten auch ihre Funktionen. Welche Institutionen, unter welcher Form und mit welcher Funktion ihre Aufgabe wahrnehmen und erfüllen, kann auch durch eine Tabelle veranschaulicht werden (Ersoy, 1995, s. 53).

Die Hauptinstitutionen	Organisationsform	Die Funktion
Die Politik	Politische Parteien und Institutionen	Das Recht herstellen und Unrecht beseitigen.
Die Wirtschaft	Vereinigungen, die die Produktion und den Verbrauch organisieren	Das Nützliche fördern und Unnützlich vermeiden
Die Religion	Stiftungen, Vereinigungen, usw.	Das Gute verbreiten und Schlechtes vermeiden
Die Wissenschaft	Universitäten, Institute usw.	Richtig und Falsch aufsuchen

Die Nichterfüllung der Aufgabe seitens der Institutionen verursachte Unausgewogenheiten im sozialen Leben. Der Grund dafür war und immer ist, dass jede Institution einzig und allein das soziale Leben unter ihrer Kontrolle halten möchte. Das verursacht wiederum falsche Entwicklungen. Anstatt einen Kampf zu führen, wird ein

Gleichgewicht zwischen diesen Institutionen die Zukunft der Gesellschaft bestimmen können. Jede nimmt ihre Aufgabe wahr und wird die anderen in ihrer Funktion unterstützen.

1.2 Geschichte

Die ältesten ansässigen Zivilisationen wurden in Mesopotamien gegründet. Man sieht in der Geschichte zwei Gruppen, die für Neuigkeiten, soziale Vorkommnisse und Theorien als Vorkämpfer zu sehen sind. Propheten und Philosophen. Die zweiten waren die in Macht verwandelte Form der Ersten. Gründer und Bestimmer waren aber die Ersten.

Allein der Beginn der menschlichen Geschichte ist mit einem Propheten versiegelt. D.h. der Stand, den wir heute erreicht haben, verdanken wir den göttlichen Quellen. Wenn Adam der Anfang dieser Geschichte ist, ist Noah das Gesicht des Ganzen von einer Einheitsgesellschaft zu einer Mehrheitsgesellschaft (Eliacıık, 1993, s. 53).

Die Realität der Gesandtschaft kann nicht außer Acht gelassen werden. Geburt Jesus als Anfang der Zeitrechnung zu nehmen, ist das beste Beispiel dafür. Nicht nur das, fast alle Kalender der heutigen Zeit sind letztendlich einem Propheten zuzuordnen. Propheten leisteten ihren Beitrag, in dem sie bei der Institutionalisierung die Vorreiterrolle spielten.

Die Trennung der Institutionen fand danach statt. Die Worte der Geistlichen waren Beweismittel genug und wurden von den Menschen ohne Einwände praktiziert. Die Wissenschaft war die erste Institution, die sich von der Religion befreite. Abraham spielte in dieser Hinsicht eine große Rolle. Er war derjenige, der die Dinge mit seiner Vernunft in Frage stellte und den Menschen die Methode der richtigen Denkweise beibrachte (Ersoy, 1995, s. 15).

Die zweite Trennung von der Religion fand beim Rechtssystem statt. Die Regeln wurden entweder durch die Geistlichen oder durch die Staatsmänner bestimmt. Das Gesagte musste als Gesetz angenommen werden. Es gab auch keine Institution, die ihre Macht in Grenzen halten konnte. Moses war der erste, der durch die zehn Gebote sich selbst und die Rabbiner nach einem schriftlichen Text richten musste. Die objektiven schriftlichen Texte nahmen die Stelle der subjektiven Regeln ein und es wurde klar, was religiös und gesetzlich war. Es ändert an der Tatsache nicht, dass Thora den Regierenden Grenzen setzte, obwohl sie ein religiöses Buch war. Diese Entwicklung objektivierte die Regeln. Die zehn Gebote bestimmen sogar heute noch die Grundlagen der sozialen Ordnung und sind nicht veraltet (Sayı, 1992, s. 209). Die Rechtsordnung brachte den Gedanken des zwischenstaatlichen Abkommenschliessens hervor, wodurch die Gesetzgebung entstand und die Gesetzgeber auch festhielt. Das Gesetzssystem des Moses kann als seine grösste Revolution bezeichnet werden. Es war auch der Anfang der Rechts- und Gesetzeszeit in der menschlichen Geschichte (Sayı, 1992, s. 310).

Die Propheten David und Salomon leisteten bei der Entwicklung der Wirtschaft, besonders bei der Technologie und beim Seehandel einen großen Beitrag. Der Verbrauch bestimmter Mineralien, individuelles Vermögen und Einführung des Schiedsrichteramtes ermöglichten die Trennung der Wirtschaft von der Religion als soziale Institution (Akdemir, 1990, s. 166).

‘So gebt dem Kaiser, was des Kaisers ist’ (Matta: XX/21) gab die Trennung der religiösen Ordnung von der Religion als Institution. Durch die Empfehlung des Jesus verbreiteten seine Freunde auf der ganzen Welt, die Moral und seine Lehre. So entwickelte die Religion ihre ethische Seite und gewann die reale Funktion (Akdemir, 1990, s. 167). Mit dem letzten Propheten Muhammed (as) erreichte die Menschheit die Vervollkommnung der sozialen Ordnung. Muhammed (as) verkündete, dass er als Erbe der vorigen Propheten

(Koran, 3/3-4)) die ganze Menschheit anspreche (Koran, 34/38; 21/107), und das Buch Lösungen der Probleme in der Zukunft beinhalte (Koran, 2/2: 18/37), welche durch die Wissenschaft und Vernunft (Logik) gelöst werden. (Koran, 55/1-3) Die Verträge sind das wesentliche. Gesetzgebung könne durch Einigungen erzielt werden und das Einvernehmen müsse gehalten werden (Koran, 23/3). Anhänger einer Religion können in verschiedenen Ländern und Anhänger verschiedener Religionen können in einem Land leben. Religion und Ordnung sind getrennt und es darf in keiner Religion einen Zwang geben (Koran, 2/256).

Wenn in der sozialen Ordnung keine Einigung erzielt wird, sollte es möglich sein, eine Trennung ohne Kriege zu führen, unterschiedliche Gesellschaften zu gründen. Die Aufgabe des Staates ist dabei allen Religionen die Freiheit zu gewährleisten. Der Staat ist da um Freiheiten zu schützen (Koran, 2/193). Kriege darf man nur gegen diejenigen, die die Menschenrechte und Freiheiten verletzen, führen. Religionsfreiheit ist eine der höchsten Freiheiten, für die dieser Weg unternommen werden kann (Koran, 2/193-194).

Die Tatsache, dass die Propheten in ihren Gesellschaften zu ihren Zeiten wichtige und grosse Änderungen geschaffen haben, war der Grund, warum hier unbedingt die Entwicklung der Institutionen durch die Propheten erwähnt werden sollte. Jetzt kann man die Politik als eine dieser in Betracht ziehen und versuchen, ihre Position zu definieren.

1.3 Die Politik

Über den Inhalt und Rahmen der Politikwissenschaften sind die Wissenschaftler kaum einig. Wenn der Staat nach einigen diesen bestimmt, ist die Regierung an der vorderen Stelle, meinen die anderen. Obwohl die Politik außerhalb des Staates seit langem existiert, trat der Staat erst in der Phase der Institutionalisierung der Verwaltung auf. Der Begriff Regierung beinhaltet eine gewisse Autorität, welche wiederum von Regierenden und Regierten sprechen lässt. Sie beinhaltet auch die Macht, Entscheidungen zu treffen und diese durchzusetzen (Kıslalı, 1987, s. 3).

Der Mensch ist das Hauptelement des politischen Lebens. Sowohl auf individueller wie auch auf gesellschaftlicher und staatlicher Ebene ist man seiner Rolle bewusst. Die Politik weist auf diesen Ebenen Unterschiede auf. Es gibt eine Umgebung, wo das politische Leben entsteht. Das kann nur unter den Menschen sein, die in einer Gemeinschaft leben und Spuren ihrer Vergangenheit in sich tragen. In diesem Sinne kann vom Erbe von Generation zu Generation die Rede sein (Akdemir, 1990, s. 46; Kıslalı, 1987, s. 225).

Die Menschen lebten am Anfang in einer natürlichen und sozialen Disziplin in Form von Familia. Mit dem Begriff ist eine kleine Gemeinschaft gemeint und beinhaltet die einfachen und schlichten Funktionen eines Staates. Später entwickelte sich die Form des Stamm-Clans, wo immer noch kollektives Eigentum- und Strafrechtssystem gültig war. Nach der Stammeszeit entwickelten die Menschen den Stadtstaat, der als erste Erscheinung der Staatsform betrachtet werden kann (Ergun, 1982).

Zivilisationen kann man unterschiedlich klassifizieren. Trotz ihrer Unvollständigkeit haben diese der politischen Geschichte eine neue Dimension gegeben. Ein Blick in den Verlauf der Zivilisationen verhilft uns einen anderen Winkel zu erfassen, ein Urteil über das Geschehen zu fällen und Prognosen für die Zukunft zu erstellen (Frankfort, 1989, s. 73).

Die mesopotamischen und ägyptischen Zivilisationen bieten uns durch ihre unterschiedliche Formen über die anderen Zivilisationen eine Beobachtungsmöglichkeit. Somit kann man sie in zwei Hauptgruppen unterteilen. Die ersteren sind die östlichen Zivilisationen. Mesopotamien, Palästina, das Christentum und der Islam zählen dazu. In diesen wird das Recht bevorzugt, anstatt einer Scheindemokratie das Volk zum Entscheiden

gebracht und die Regionalverwaltung akzeptiert. Die zweite Gruppe ist die Ägyptenrichtung, die das Recht des Mächtigen als Rechtsquelle heranzieht, eine zentrale Verwaltung bevorzugt und das Volk im Allgemeinen versklavt; wie Ägypten, das antike Griechenland, Rom und der Westen (Akdemir, 1990, s. 46; Guenon, 1979).

Die Zivilisationen wechselten sich wie Tag und Nacht und verhalfen der Entwicklung des Staates. Mesopotamien durch die Stadtstaatform, Ägypten durch das Königtum, Palästina durch die Gesetzesordnung, das antike Griechenland durch die Mehrheitsform, das Christentum durch die religiöse Form, die Römer durch den Imperialismus, der Islam durch die Form der persönlichen Auffassung und der Westen durch bürokratische Form halfen der positiven Entwicklung dieses Apparates. Es bedarf einer näheren Betrachtung dieser Formen um die Zukunft richtig zu schätzen.

Die erste sesshafte Zivilisation findet man in Mesopotamien an den Flüssen Tigris und Euphrat. Die Stadtstaaten gründeten unter sich die Vereinigung dieser und waren bei den inneren Angelegenheiten unabhängig. Das ermöglichte die autonome Verwaltung. Kollektive Strafen überliessen ihren Platz den individuellen Strafen (Akdemir, 1990, s. 50).

Ägypten gründete durch die Entwicklung der Verkehrswege einen zentralisierten Staat in Form eines Königtums und überholte Mesopotamien in diesem Sinne. Ein Großteil des Volkes wurde versklavt und der Macht die Souveränität verliehen (Mcneill, 1985).

Die Flucht der Juden nach Palästina unter Anführung von Moses brachte den Gesetzgebern ein Ende, die durch ihre Befehle die Staaten regierten. Im Licht der göttlichen Rechtsprinzipien ordnete Moses das Recht der Gemeinschaft und führte die Gesetzesordnung. Die Aufgabe der Führer war nun mehr die Verwaltung und keine Gesetzgebung. Der Staat gewann einen gemeinschaftlichen Charakter. Moses zeigte allen Menschen auch den Führern in einem Rechtssystem zu leben (Sayı, 1992).

Die politische Geschichte beginnt nach vielen Wissenschaftlern mit dem antiken Griechenland. Die Einschränkung durch das göttliche System verließ ihren Platz der Demokratie, welche die Einschränkung seitens des Volkes bedeutete. Das System beruhte sich nicht auf das ganze Volk. Sklaverei war verbreitet. Die Sklaven durften wirtschaftliche Tätigkeiten ausüben, jedoch hatten sie keine politischen Rechte. Das Kolonialsystem wurde entwickelt und der Wirkungsraum vergrößerte sich durch die Handelswege (Çam, 1981).

Das Verständnis des Stammesglaubens verließ seinen Platz der Universalität. Religion und Glaube gehörten der ganzen Menschheit. Jesus brachte im Evangelium keine Bestimmungen über den Staat. Die Christen konnten keinen Staat gründen und mussten die Unterdrückung der Römer lange Zeit ertragen. Erst die Konvertierung der Römer zum Christentum ermöglichte ihnen die Kontrolle des Staates. Durch das Christentum wurde die Religion aus der Verwaltung rausgenommen (Akdemir, 1990, s. 52).

Die Römer waren es, die die Form des Imperiums entwickelten und großen Teil der Welt unter ihre Führung brachten. Das 'Magistra System' und 'Edictum System' spielten bei der Erhaltung der Souveränität des Rechtssystems eine wichtige Rolle. Das Bundeslandssystem vergrößerte das Imperium und brachte den Römern Tribut. Durch den Einfluss des Christentums gründeten sie eine überregionale Zivilisation, die ihre Wirkung mit Byzanz weiterführte (Umur, 1982).

Muhammed (fsmi) erklärte sich als Nachfolger der Gesandten Abraham, Moses, Jesus und aller anderen. Er gründete die Fundamente der islamischen Zivilisation. Seine Einladung der Araber stieß auf eine heftige Reaktion. Nach dem Tod seines Onkels und seiner Frau sprach ihm sein Stamm die Angehörigkeitsrechte ab. Als die Stämme sich einigten ihn zu töten, musste er nach Medina auswandern (Hamidullah, 1973, s. 94).

Er lud die Stämme in Medina unabhängig von ihrer Religion zum ‘Medina-Bund’ ein. Dieser folgten Christen, Juden und auch arabische Götzendiener-Stämme und so wurde der ‘Medina-Stadtstaat’ gegründet, in dem zum ersten Mal auf der Welt, Anhänger verschiedener Religionen gemeinsam und solidarisch lebten. Die Eigenschaften dieser Vereinigung kann man folgendermassen zusammenfassen:

- 1) In Medina wurde unter den Stämmen ein soziales Abkommen gegründet.
- 2) Blutrache wurde beendet und die Wiedervergeltung für den Täter akzeptiert.
- 3) Der gemeinsame Vorgang gegen den äusseren Feind wurde angenommen, wobei alle bei den inneren Angelegenheiten unabhängig waren. Der Anführer war als Schiedsrichter zu wählen.

Als Folge dieses Abkommens konnten die Juden und Christen ihr eigenes Rechtssystem errichten und praktizieren. Muhammed (fsmi) erklärte, dass er mit dem ihm gesandten Buch Koran neben politischen auch religiöse, wissenschaftliche und wirtschaftliche Institutionen erstellen und dies als Beispiel durchführen werde. Mit dem Tod des Muhammed wurde das Wahlsystem durch die Sasaniden und Byzanz beeinflusst. Diese Zeit soll in Betracht gezogen werden. Das Rechtssystem, welches durch die islamische Zivilisation ins Leben gerufen wurde, ermöglichte eine Form der persönlichen Auffassung und des Konsenses. Das Proportionalitätsverständnis wurde geschaffen, wodurch das Individuum die freie Wahl des eigenen Rechtssystems und die Teilnahme in die gewünschte Richtung hatte (Ebu Zehra, 1979, s. 171-223).

Die Blütezeit der islamischen Zivilisation beeinflusste im Westen die Renaissance und Reform-Bewegungen, welche der Beginn für eine neue Zivilisation war. Am Anfang waren die Könige im Kampf gegen die Kirche. Durch die Erfindung der Kanone verlor die feudale Struktur auch in Europa ihren Einfluss. Die industrielle Revolution verursachte andere Anforderungen. Die vorhandene Ordnung konnte diese nicht mehr stillen. Die Könige begannen die Länder mit der Bürokratie zu verwalten. Das stärkte den zentralen Staat, in dem die Technokraten/Experten eine wichtige Rolle spielten. Wegen den hohen Ausgaben des Staates und neu aufgesetzten Steuern waren die Bestechung und Korruption unvermeidlich. Konstitutionelle und republikanische Regime wurden geboren. Die reichen Händler unterstützten diese auch, denn leicht beeinflussbare und wechselbare Führer waren besser als die nicht wechselbaren Könige. In der Realität konnte man aber gegen Bürokratie noch kein Rezept finden und in die richtige Demokratie umsteigen. Die Demokratie, die auf ein Mehrheitssystem basiert und den Konflikt als Grundlage sieht, war bevorzugt. Völker wurden aufeinander gehetzt, wodurch Revolutionen fortgesetzt werden konnten (Tunaya, 1980).

Der Staat war in dieser Epoche am stärksten präsent und hatte einen großen Einfluss in vielen Bereichen. Obwohl noch von keiner etablierten richtigen Demokratie die Rede ist, machte man in Bezug auf die Grundrechte wichtige Fortschritte (Ljiphart, 1986).

2. PROBLEME/URSACHEN

Die Menschheit hat seit Anfang ihrer Geschichte mehrere Phasen durchgemacht. Wie oben dargelegt, wurden in vielen Fällen die Probleme analysiert, die Ursachen klassifiziert und Lösungen durchgeführt. In unserem Zeitalter werden die Menschen immer noch mit politischen Problemen konfrontiert. Die vorgeschlagenen Lösungen bringen aber neue Probleme mit und wie bei einem alt werdenden Menschen vermehren sich die Probleme, die dann wie eine chronische Krankheit da sind und auf eine Heilung warten.

Was sind die politischen Probleme? Wo begegnet man ihnen? Kann man ihre Grenzen festsetzen? Wie vorhin erwähnt, ist es schwierig für das politische Gebiet eine Grenze zu setzen. Wenn der Staat als die politische Bildung für die äußere Sicherheit, die Verwaltung als Teil der sozialen Ordnung und sie bildenden Gruppen, das Rechtssystem als Gesetzgebung ein Rahmen einnimmt, kann man die Probleme, die in diesen Gebieten vorkommen, als politische Probleme bezeichnen. Die wahren Grenzen kann man aber erst nach der Bestimmung der theoretischen Grundsäulen definieren. Es wird hier versucht, bei den Ursachen nach den wahren und nicht den sichtbaren Gründen zu suchen und diese zu untersuchen.

2.1 Das politische und soziale Ungleichgewicht

Die soziale Realität und die Form der Bildung des Staates stimmen nicht überein. Denn der Staat hat heute von der Macht her eine Autotität, welche Grund für ein wichtiges Problem darstellt. Wenn China mit einer Milliarde und Luxemburg mit ein paar hundert tausend Einwohnern in den gleichen Topf geworfen werden, ist es nicht zu verstehen. Die privilegierte Position der USA, von Russland, England, Frankreich und China im Rahmen der UNO und die Unfähigkeit all der anderen Länder gegen diese Privilegien.¹ Die politische Krise endet nicht, weil die Ausbeutung weitergeht. Staaten mit weniger Macht erleben unerwartet Dinge und werden in die unverständliche Kriege verwickelt. Das Verständnis die Macht hochzuschätzen und das Recht darauf zu berufen und auch den Markt weiterhin danach zu verteilen ist die wesentliche Ursache. Die Menschen sind weiterhin auf der Suche nach Ruhe und Frieden.

Das Ungleichgewicht der Institutionen, die den Staat bilden, ist auch nicht anders, wie bei den Staaten. Die Unklarheit und der Konflikt bei den Begriffen können als Ursache bezeichnet werden. Der Soziologie wird nicht die richtige Rolle zugeschrieben, deswegen stürzt es in Chaos der Begriffe und es ist unmöglich ein soziales Gleichgewicht aufzustellen (Akdemir, 1990, s. 66).

2.2 Die Art der Kriege und das Aufrüstungsproblem

Krieg ist einer der wichtigsten Gleichgewichtsfaktoren. Staaten, die kein Recht und Gesetz kennen, aufzuhalten oder zur Vernunft zu bringen, kann er als effektivste Waffe verwendet werden. Gegen solche können Staaten sich verbünden und das Unrecht beseitigen. Der Krieg kann heute diese Funktion nicht mehr ausüben. Staaten werden in Lagern aufgeteilt, gleiche oder verwandte Nationen werden gegeneinander in den Krieg geführt. Es ist das Dilemma der Kriege in unserer Zeit. Der chronische Zustand dieser Krankheit zwingt alle Staaten zum Krieg (Revel, 1987). Der Grund ist die Überlegenheit der Macht und das Recht findet keinen Platz im System. Denn während für die einen der Krieg ein Mittel den Mächtigen zu bestimmen ist, versuchen die anderen ihn als Mittel um das Recht geltend zu machen, zu verwenden. So bleiben die Kriege immer aufrecht (Yalvaç K/Tosun M. 1975).

Aufrüstung ist für die Nationen ein Schutzmechhanismus. Dieses Recht wird den Menschen mit Verboten genommen. Die Armeen der Nationen werden verstärkt um das eigene Volk unter Kontrolle zu halten. Ein Großteil des Staatbudgets wird für Waffen ausgegeben. Es scheint so, als ob die Menschheit das Problem nicht lösen wird können. So wird die soziale Sicherheit vernachlässigt, Hunger verursacht und kein Frieden gefunden (Revel, 1987). Grund dessen sind zentrale Verwaltungen. Die Kluft zws. Regierenden und

Regierten verursacht, dass die Verwaltung auf das eigene Volk Druck ausübt und sich nicht für die Verteidigung sondern gegen das eigene Volk aufrüstet. Die Ausnahmezustände sind auch ein anderes Mittel dafür. Alleine die Hälfte der republikanischen Geschichte verlief unter Ausnahmezuständen. Man nahm sogar das Militär als eine unsichtbare politische Partei an, wo man nicht wusste, wann sie in die Regierung kommt (Üskül, 1989).

2.3 Das Problem der Kompetenzverteilung und Unterschied zws. Bürger und Beamte

Die Geschichte des Rechtssystems weist viele Rechtsverfahren auf. Die Verwaltung vermeidet es bei den Konflikten sich einzumischen und wünscht sich, dass Gerichte diese Aufgabe übernehmen. Die Gerichte sind in Unkenntnis voneinander. Die Verwaltung schiebt die Aufgabe auf die Gerichte und die Gerichte verzögern das Recht wegen ihrer Überfüllung. Der Staat, der an sich die Aufgabe hat, das Recht aufrechtzuerhalten, wurde zu einem Apparat, der nur seine Bürokraten ernährt. Das ist eine wichtige Krankheit, die nicht so leicht zum Ausdruck kommt. Das heutige Beamtentum und die Bürokratie sind Grund dafür. Die Staatsdienste werden von Beamten durchgeführt, deren Kontrolle nie richtig stattfindet. Das lohnabhängige Beamtentum hat diese Krankheit der Bürokratie hervorgebracht, welche im System kaum eine Heilung finden wird (Savaş, 1989).

Die Bestimmungen, die aus dem Machtprinzip des Staates ausgehen, stärken den Staat und unterdrücken das Volk. Das verursacht wiederum zwischen Staat und seinem Volk eine Feindschaft. Die Souveränität geht nicht mehr vom Volke aus, sondern wird auf Waffen und Zwang aufgebaut. Die Ursache dieses Misstrauens kann das Mehrheitsprinzip bezeichnet werden. Um eine Regierung zu bilden muss man die Mehrheit auf seiner Seite haben. Die Regierungen schaffen das meist, in dem sie die Mächtigen auf ihre Seite holen, wo die Projektionsordnung zustande kommt. Das Volk merkt das und fällt in ein Unsicherheitsgefühl (Başgil, 1960, s. 242).

2.4 Das Problem der Gesetzgebung und Realitätsfremdheit der Bestimmungen

Bevölkerungswachstum brachte schriftliche Texte hervor, die anstelle der willkürlichen Verwaltung an der Macht waren. Der Zustieg der Bestimmungen und widersprüchlichen Paragraphen in denen und die Willkür der Zuständigen bei der Handlung bedeutet eine Rückkehr. Die Bestimmungen wären zur Bestrafung der Bürger da. Dies kann auch als eine Krankheit bezeichnet werden, die eine unvermeidliche Folge des zentralistischen Machtprinzips ist. Die unüberschaubare Vielfalt der Bestimmungen ist die Ursache. Diese berufen sich auf die Gesetzgebung im Parlament. Es besteht keine Harmonie zwischen ihnen, denn eine wird verändert, eine wird neu gemacht eine andere wird aufgehoben. Da es keine Systematik drinnen ist, sieht man viele Widersprüche (Yıldız, 1994: Kuzu, 1985).

Das Rechtswesen konnte die fortschrittliche Entwicklung der Menschheit nicht mitverfolgen. Es wurde ein Mittel zur Unterdrückung. Die Bestimmungen konnten die schlechte Lage leider nicht verbessern. Die Art und Weise, wie Gesetze verabschiedet werden, ist die Ursache. Gesetze, die in der Zentrale beschlossen werden, befriedigen die Bedürfnisse nicht, passen an die unterschiedlichen Zeiten und Orte nicht. Da eine Änderung nicht zu leicht ist, bleiben sie hinter den Entwicklungen und sind nicht zeitgemäss (Akdemir I, 1990, s. 70).

2.5 Innere Sicherheit und Anarchie

Die Unterstützung der zentralen Autorität und der mächtigen Gruppierungen durch den Staat verursacht eine Unsicherheit ihm gegenüber. Das Gefühl, dass die Staatsordnung jemanden vernichten will, wird man nicht los. Dies führt von Zeit zu Zeit zu Unruhen und die Ordnung durch Waffengewalt und Folterungen zu schützen. Die dadurch entstandene Spannung bringt die Menschen auf die Strasse. Obwohl die Weltkriege vorbei sind, steigt die Anzahl der Anarchie, des Terrors, der Sabotage, usw. (Duhm, 1987). Die ungleichmässige Aufteilung des Grundbesitzes und die Unbestimmtheit kann als deren Grund bezeichnet werden.

2.6 Wirtschaftliche Sicherheit/Mafiaproblem

Die fehlende Gewährleistung der Sicherheit seitens der zentralen Regierung bringt die Menschen dazu, ihre Rechte selbst zu erwerben. Die Gewalttätigen werden den Sicherheitsbeamten vorgezogen. Menschen versuchen durch Erpressungsmassnahmen ihre Rechte von ihnen schützen zu lassen. Allein diese Krankheit ist Grund genug für den Untergang eines Staates. Der Kapitalismus, durch den der Staat von Reichen regiert wird und deren Wächter spielt und seine Armeen aufstellt, um deren Kapital zu beschützen und nicht das Land, kann als Ursache bezeichnet werden. Die innere Sicherheit in diesem Sinne bedeutet auch der Schutz deren Vermögens (Akdemir I, 1990, s. 71).

2.7 Das Bestechungsproblem

Die Bestechung ist in den heutigen Gesellschaften in der einen und anderen Form zu sehen und schaut wie eine unheilbare Krebskrankheit aus. Die vielfältigen Bestimmungen, mangelnde Kontrolle, bürokratische Ordnung zwingen die Staatsbeamten Bestechungen anzunehmen. Die dadurch entstandene Netze nehmen eine institutionelle Form und eliminieren die unwilligen durch Verleumdung und Beschuldigung. Die Bürokratie und Inflation sind als Ursachen zu sehen. Die politische Struktur wird dadurch beeinflusst (Ersoy, 1995, s. 128).

2.8 Untersuchung/Das Folterproblem

Das Untersuchungsamt ist ein unverzichtbarer Teil im Rechtswesen. Die Untersuchung der Fälle seitens der Polizei, des Staatsanwaltes und des Richters ist wichtig. Die Wirklichkeit soll ans Licht kommen. Die Revieruntersuchung im Vorfeld und eine Vorladung ins Revier alleine sind schon eine Folter. In weiterer Folge kommt es zum Verprügeln, Verkrüppeln, Umbringen oder als Vorbestrafter zum Ausschluss aus der Gesellschaft. Die Folter hat heute wie die Anarchie eine gefährliche Phase erreicht (Kunter, 1986).

Der Grund ist das unzeitgemässe Untersuchungssystem. Das Recht, die Menschen ins Revier vorzuladen, ob schuldig oder unschuldig, in geschlossen Räumen sie zu verhören, und bei unaufgelösten Fällen, weiterhin nur die Beamten zu beschuldigen, wird die Folter nicht aus der Welt schaffen. Sie wird weitergehen (Donay, 1982).

2.9 Das Problem der Gerichtsbarkeit und der verspäteten Gerechtigkeit

Das Problem hat mit der Politikwissenschaft zu tun. Die von der Regierung abhängige Verwaltung führt die Untersuchungen durch. Die Vollstreckung ist zur Gänze in der Hand der Regierung. In allen Ländern spricht man von den unabhängigen Gerichten. Die Richter werden von der zentralen Verwaltung ernannt, kontrolliert, befördert und bezahlt. Da ist von einer Unabhängigkeit zu sprechen schwer. Eine eigene Institution der Richter fehlt. Sie müssen mit verschiedensten Schwierigkeiten kämpfen. Dies verursacht, dass einige in Bestechungsmechanismen verwickelt werden, wodurch Schuldige den Schutz genießen und die Gerichte sich zum Staat verwandeln. Die Richter handeln nicht mehr nach dem Gesetz, sondern nach ihren persönlichen Urteilen und Willen. Es gibt auch keine Institution, die diese ausreichend kontrollieren kann. Das Ernennungs- und Ermittlungssystem kann man als Grund geben. Da die Richter die zentrale Autorität repräsentieren und ihrerseits ernannt werden, kann von keiner Unparteilichkeit und Gerechtigkeit die Rede sein. In einer demokratischen Ordnung ist das nicht ausreichend. Die Willkür bei den Entscheidungen und wiederholten Ermittlungen verursachen diesem System gegenüber Misstrauen, was wiederum ein Problem darstellt (Erem, 1978).

Die verspätete Gerechtigkeit als Problem gehört auch zu denen der Gerichtsbarkeit. Die Verspätung der Urteile beeinträchtigt das gesellschaftliche Leben und seine Funktionalität. Die Verantwortung müssen wieder die Politiker tragen. Man kann das 'Nichturteilen-Können' als größtes Problem des heutigen Justizsystems bezeichnen. Die Prozesse gegen unbekannte Massen verhindern die schnelle Abschließung der Fälle. Das führt wiederum zu vielen Benachteiligungen. Der Prozessgewinner kann sich sogar nicht freuen, da er wegen Gerichtskosten und Unruhen, die Jahre dauern, sein Recht nicht bekommt. Die Gerichte sind nicht mehr da um Gerechtigkeit zu verteilen, sondern ein Mittel zur Unterdrückung. Das Ermittlungssystem und das Annahmeverfahren der Anwaltschaft kann als Grund angegeben werden. Man braucht wegen der Vielfalt der Bestimmungen einen Justizexperten. Ein Verfahren ohne einen Anwalt ist heutzutage nicht mehr vorstellbar. Seine Tätigkeit beruht auf Verhandeln und Klienten-Prinzip. Der Anwalt kann zufrieden sein, so lange der Prozess lauft. Dass diese gute Menschen sind, ändert an der Tatsache nichts. In Wirklichkeit sind die Gerichte und Anwälte, damit es zu keiner Streitigkeit kommt. Das System führt sie aber zu diesem Ergebnis (Akdemir, 1990, s. 73).

2. KONFLIKTE

Politische Institutionen haben sich dem Staat gleichgestellt gesehen und wollten die anderen unter ihre Kontrolle nehmen. Das führte sowohl in der Geschichte als auch in unserer Zeit zu Konflikte mit den anderen Institutionen, welche Revolutionen und Aufständen verursachten. Es ist von Vorteil kurz darauf einzugehen und diese hier zu schildern.

3.1 Politik/Wissenschaft Konflikt

Systeme, die sich auf die Macht berufen, bevorzugen die zentrale Verwaltung. Der Kapitalismus wurde durch jene entwickelt, die das Kapital bedeutend fanden. Beim Sozialismus wurden die Partei und Armee bevorzugt. Die Wissenschaft wurde als Mittel an der Macht zu bleiben benutzt. Sie dient aber nicht immer zu diesem Zweck, was zum ständigen Streit zwischen Politik und Wissenschaft führt.

3.2 Politik/Religion Konflikt

Die Geistlichen gewinnen die Unterstützung der Menschen durch Überzeugung und Beliebtheit, während die Politiker durch Sanktionen und Bedrohung sie regieren. Der starke Wille nach der absoluten Führung brachte die Politiker dazu, den Kampf gegen die Geistlichen zu eröffnen. Ein Gleichgewicht, das die Politiker in Grenzen hält, ist kaum zu finden.

3.3 Politik/Wirtschaft Konflikt

Wenn die Politik in Schwierigkeiten kommt, erhöht sie die Steuern, ihre Macht zu stabilisieren. Darausfolgend geht das Nationaleinkommen zurück. Das eigene Steuereinkommen sinkt auch. Das verursacht Steuerhinterziehung, wodurch Wirtschaft und Politik in Konflikt geraten. Große Unternehmen melden den Zinssatz ihrer Kredite als Ausgaben. Bürger aber, die nicht die gleiche Chance haben, Kredite aufzunehmen, müssen Steuern zahlen, für die sie nicht verantwortlich sind, oder sie gehen Bankrott, weil sie keine Steuern hinterziehen können. Es ist in diesem Fall nicht vorstellbar die Wirtschaft zu bessern.

3.4 Politik/Politik Konflikt

Das zentrale System und Verständnis der Mehrheit gibt den Regierungen die Möglichkeit, das was vorher gebaut wurde, kaputt zu machen. Der Wettkampf geht an der falschen Stelle weiter. Die Bürokraten nützen dies aus und steuern den Staat nach ihren eigenen Interessen.

3. Entwicklung/Extrapolation

Die Geschichte der Zivilisationen zeigt, dass alle der politischen Entwicklung beigetragen haben, in dem sie die Probleme der vorigen versuchten zu lösen. Viele Autoren sind der Meinung, dass die westliche Zivilisation ihren Höhepunkt erreicht hat. Die heutigen Probleme und deren Gründe zeigen, dass die Institutionen von Krankheiten umgeben sind. Die Menschheit bedarf einer neuen Zukunftsorientierung. Die Gründer der neuen Zivilisation werden nicht die Staaten sein, die Verbote verhängen und sogar Ein- und Ausatmen mit Gesetzen regeln, sondern die Institutionalisierung jeglicher Ideologien erlauben, die Durchführung jedes Systems oder Modells akzeptieren, ohne die Menschen zu unterdrücken und das Recht bevorzugen und diese Vielfalt in sich behalten.

In dieser Arbeit wurde versucht die Politik als eine Institution darzulegen. Die folgenden Prognosen in dieser Hinsicht geben uns ein Hinweis, dass die oben erwähnten Probleme behoben werden und ein sozialer Frieden hergestellt werden kann.

4.1 Gewaltengleichgewicht/Soziales Gleichgewicht

Wenn die Souveränität vom Volke ausgeht, braucht es den Begriff die Gewaltengleichgewichtes und nicht den der Gewaltenteilung. Eine vierte Gewalt kommt dazu, die als 'Aufsicht' definiert werden soll und zwischen Gesetzgebung, Verwaltung, Gerichtsbarkeit und Aufsicht anstatt einer Trennung die Harmonie und das Gleichgewicht erstellt. Statt Gewaltenteilung wäre von einem Aufgaben- und Funktionsgleichgewicht zu

sprechen. Denn die Gesellschaft wird von Institutionen wie Religion, Wissenschaft, Wirtschaft und Politik gebildet und wird zwischen diesen ein Gleichgewicht herstellen. Die Gesetzgebung, Verwaltung, Gerichtsbarkeit und Aufsicht sollen als Funktionen dieser Gewalten angenommen werden und somit kann das soziale Gleichgewicht erreicht werden.

4.2 Das Gleichgewicht der Regionalverwaltung/Zentralverwaltung

Sowohl die Regional- als auch die Zentralverwaltung sind als Kriterien für die Organisation der Gesellschaft anzunehmen, worin ein Gleichgewicht zwischen diesen geregelt wird. Diese Dualität ermöglicht dem Volk die Teilnahme an den demokratischen Entscheidungen und bewahrt die Stärke des zentralen Staates. Die Politik und Wirtschaft bilden diese Dualität. Organisation wird etwas unerlässliches sein.

4. Übereinstimmung/Konsens

Das Stammesgebilde von früher kann nur in totalitären Regimen gesichtet werden. Die Vielfalt der Gesellschaften macht dies aber zunichte. Die Zukunft wird nicht mehr ein einheitliches System darstellen, sondern es wird eine Phase geben, wo verschiedene Rechtsverständnisse gemeinsam leben können. Zwischen all diesen wird die Verfassung das Gemeinsame sein, wo alle ihre Übereinstimmung durch ein Abkommen bekräftigen werden.

5.1 Das System der sozialen Gruppierung

Die Gewaltenteilung wird nicht nur mit politischen Gruppen begrenzt werden. Durch die Teilnahme des Volkes als politische, wirtschaftliche, religiöse und wissenschaftliche Gruppen wird es in allen Bereichen möglich sein und 'Solidarität' wird zwischen diesen den Kern bilden.

Die Eigenschaften werden folgendermassen festgelegt:

1. Gruppierungen werden in den vier Kernbereichen gebildet. Die ganze Verantwortung und Kompetenz wird aber nicht wie üblich den politischen Gruppen zugeschrieben.
2. Durch die Partnerschaft und nicht durch Mitgliedschaft wird die Verantwortung die Rechtlichkeit bestimmen.
3. Die Vielfalt der Gruppierungen wird die Anzahl dieser festlegen. Ein echter Pluralismus wird gelebt.
4. Jede Partnerschaft wird ein Abkommen vorbereiten und die gemeinsamen Punkte werden als Übereinstimmung von allen akzeptiert. Diese wird auch alle verpflichten. Dies soll ein gesellschaftliches Abkommen durch alle ermöglichen. In Konflikten kann nach dem eigenen gehandelt werden.
5. Die Partnerschaften werden ihren Mitgliedern Verpflichtungen zusichern. Ein Schaden durch einen Partner muss durch die Gruppe ersetzt werden.
6. Der Ersatz wird nach dem Solidaritätsprinzip erfolgen, damit kein Partner wirklich benachteiligt wird. Das Volk wird versichert sein.
7. Die Gruppen werden gleichzeitig die Partner rechtlich beraten. Das unrechtliche kann dadurch verringert werden.
8. Die Partner werden die Möglichkeit haben, die Partnerschaft jederzeit zu ändern. Es muss aber einer Partnerschaft angehört werden.

Die Demokratie wird nicht nur mit politischen Bereichen begrenzt werden. In allen anderen sozialen Institutionen wird auch nach dem Mehrheitsprinzip und dem Proportionalitätsprinzip gehandelt werden.

5.2 Die öffentlichen Dienste: Das System der freien befähigten Bediensteten

Öffentliche Dienste werden mit einigen Kriterien, die auch einen öffentlichen Charakter haben, dem Bereich des Staates gehören. Die Organisation dieser Dienste werden Stiftungen mit einem begrenzten Verfügungsrecht übernehmen.

Bürokratie und ihr unvermeidliches Wesen Beamtentum werden neu beschrieben. Die Arbeiten werden leichter erledigt. Dienste mit öffentlichem Charakter werden durch freie Bedienstete und ähnliche Gruppen angeboten. Kompetente Fachleute und durch ihre Beteiligung wird die Sache erledigt. Diese werden vom Budget nach der Anzahl ihren Anteil erhalten. Möglichkeit für mehrere Kammern in vielen Gruppierungen wird es geben. Das Volk wird demjenigen sein Vertrauen schenken, dem es will. Diese werden nach ihren Diensten den Anteil seitens des Staates bekommen. Falls die Bedienstete die einzelnen Personen oder den Staat in Schaden bringen, wird er von ihrer Gruppierung ersetzt. So wird das Vorrecht der Beamten und die Unterdrückung durch diese aufgehoben. Die Souveränität wird vom Volk ausgehen.

5.3 Die Rechtshoheit und das Anklageprinzip

Das Recht und die Rechtshoheit wird geachtet. Anstelle des 'Ermittlungssystems' wird das Anklageprinzip angenommen und statt Richter wird ein Schiedsrichter bevorzugt. Solange kein Haftbefehl vorhanden ist, werden die Menschen nicht verhaftet und ohne einen festen Beweis nicht beschuldigt. Die Konflikte werden zuerst durch die zivilen Verwalter aufgehoben, erst nachher werden die Beteiligten zu Gericht gehen können.

5.4 Das System des Präsidiums: Die Kompetenzen des Vorsitzes

Der Vorsitz jeder demokratischen und politischen Institution wird durch Wahlen bestimmt. Dieser wird der letzte Entscheidungsträger sein. Die Parteien haben das Recht seine Entscheidungen zu korrigieren. Die Schiedsrichter der Streitparteien bestimmen den Oberschiedsrichter. Der Vorsitz kann bei den Konflikten als Schiedsrichter akzeptiert werden. Er kann aber die inneren Angelegenheiten der Organe nicht beeinflussen.

5.5 Bürgerschaft: Absonderung (Trennung) und Zwangsverschickung (Deportation)

Bei der neuen Zivilisation wird es bezüglich der Bürgerschaft keinen Zwang geben. Diese wird mit dem Staat begrenzt sein. Jede Gemeinde, jede Stadt wird eine Zugehörigkeit haben. Einem Wechsel wird nichts im Wege stehen. Verlassen des Staates wird Verlust der Bürgerschaft und Verlassen einer Institution wird eine Adressenänderung bedeuten. Dies wird den Menschen ermöglichen, dort zu leben, wo sie wollen und vor allem frei. Wenn die Gemeinde ihn nicht will, wird der Vorsitz ohne ihm Schaden zu fügen vom Deportationsrecht Gebrauch machen können. Das wird ein Gleichgewicht erstellen. Wenn derjenige trotzdem die Gemeinschaft nicht verlässt, wird er die rechtliche Unterstützung der Gemeinschaft verlieren.

FAZIT

Es hat in jeder Epoche der Geschichte die sozialen Institutionen, die die Gesellschaft bilden gegeben, welche ihre Wirkung weiterhin haben. Diese Institutionen sind "Religion", "Wissenschaft", "Wirtschaft" und "Politik". Der Einfluss der Religion auf andere Institutionen ist im Laufe der Zeit verschwunden, andere konnten ihre Funktionen mit ihren eigenen Kriterien erfüllen. So sehr, dass Religion aus dem Leben verbannt und auf das Gewissen beschränkt wurde. Die Frage, ob die hier behandelte politische Institution die gesamte Gesellschaft abdeckt oder nicht, stellt ein Problem dar. Politik und Verwaltung als Institution bilden nicht die Gesellschaft als Ganzes, sondern sind ein Teil der Gesellschaft.

In diesem Artikel wurde versucht, die Geschichte der Politik als Institution, die als einer der Bestandteile des gesamten Gebilde betrachtet wird, zu behandeln, ihre Lage zu bewerten, die Frage sorgfältig zu prüfen und die Richtung, in die die Institution gehen könnte, auszudrücken.

ANMERKUNGEN

1 Der Präsident der Türkischen Republik Recep Tayyip Erdoğan brachte dieses Thema sowohl bei der UNO Versammlung als auch an verschiedenen Plattformen zur Sprache und stellte dieses Ungleichgewicht in Frage.

LITERATURVERZEICHNIS

- Akdemir, S. (1990). Sosyal Denge I, Devlet Yapısının Tarihi Seyri (Soziales Gleichgewicht I, die Geschichtliche Entwicklung des Staates), İstanbul: İşaret Yayınları
- Basgil, A. F. (1960). Esas Teşkilat Hukuku (Grundorganisationsrecht), İstanbul
- Basgil, A. F. (1991). Din ve Laiklik (Religion und Laizismus) (6. Aufl.), İstanbul: Yagmur Yayınları
- Bell, D. (1979). Die Nachindustrielle Gesellschaft, aus dem Amerikanischen von Siglinde Summerer und Gerda Kurz, Reinbeck bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH
- Carr, E. H. (1991). Tarih Nedir? (What Is History), (Çev. M. G. Gürtürk), (3. Baskı), İstanbul: İletişim Yay.
- Çam, E. (1991). Siyaset Bilimine Giriş (Einführung In Die Politikwissenschaft), İstanbul
- Donay, S. (1982). İnsan Hakları Açısından Sanığın Hakları, (Rechte des Angeklagten in Bezug auf die Menschenrechte), İstanbul: İÜHF
- Duhm, D. (1987). Kapitalizm'de Korku, (Die Angst Im Kapitalismus), (Çev. S. Sölçün), Ankara: Kalem
- Ebu Zehra, M. (1979). İslam Hukuku Metodolojisi „Fıkıh Usulü“ (Methodologie Des Islamischen Rechts), (Çev. A. Şener), Ankara: Fon Matbaası
- Eliacik, I. (1993). İslam Ve Sosyal Değişme (Islam Und Sozialer Wandel), İstanbul
- Emre, S. A. (1993, 27 Haziran). Yörünge, 13.
- Erem, F. (1978). Ceza Usulü Hukuku, (Strafverfahrensrecht), Ankara
- Ergun, D. (1982). Sosyoloji Ve Tarih (Soziologie Und Geschichte), İstanbul
- Ersoy, A. (1995). Silm Sosyal Yapılanma (Silm Soziale Bildung), İstanbul: Yörünge Yay.
- Frankfort, H. (1989). Uygarlığın Doğuşu (Die Geburt Der Zivilisation), (Çev. A. Şenel), Ankara: V Yay.
- Guenon, R. (1979). Modern Dünyanın Bunalımı (Die Depression der Modernen Wlet), (Çev. N. Avcı), İstanbul
- Hamidullah, M. (1973). Muhammed, Rasulullah Muhammed (Muhammed, Prophet Muhammed), (Çev. S. Tuğ), İstanbul
- Kişlali, A. T. (1987). Siyaset Bilimi, (Politikwissenschaft), Ankara: Aübyyo Yay.
- Kunter, N. (1986). Muhakeme Hukuku Ceza Muhakemesi Hukuku, (Verfahrensrecht, Strafverfahrensrecht), İstanbul
- Kuzu, B. (1985). Türk Anayasa Hukuku'nda Kanun Hükmünde Kararnameler, (Gesetzesdekrete Im Türkischen Verfassungsrecht), İstanbul
- Lijphart, A. (1986). Çağdaş Demokrasiler (Die Modernen Demokratien), (Çev. E. Özbudun, E. Onulduran), Ankara: Tdv Ve Sid Ortak Yay.
- Mneill, H., W. (1985). Dünya Tarihi (Die Weltgeschichte), (Çev. A. Şenel), İstanbul: Sistem Ofset Mat.
- Revel, J., F. (1987). Demokrasi Çıkamazı (Die Sackgasse Der Demokratie), (Çev. N. Erkurt), İstanbul
- Savaş, V. F. (1989). Anayasal İktisat (Verfassungsrechtliche Volkswirtschaft), İstanbul: Beta Yay.
- Sayi, A. (1992). Firavun, Haman Ve Karun Karşısında Hz. Musa (Moses Gegen Pharao), İstanbul: İz
- Toynbee, A. J. (1971). Türkiye (Türkei), (Çev. K. Yargıcı), İstanbul: Milliyet Yay.
- Tunaya, T. Z. (1980). Siyasal Kurumlar Ve Anayasa Hukuku (Politische Institutionen Und Verfassungsrecht), İstanbul: İü Yay.
- Umur, Z. (1982). Roma Hukuku (Römisches Recht), İstanbul: İü Yay.
- Üskül, Z. (1989). Siyaset Ve Asker, (Politik Und Armee), İstanbul: Afa Yay.
- Yalvaç, K., Tosun, M. (1975). Sümer, Babil Ve Assur Kanunları Ve Ammi Saduka Fermanı (Sumerische, Babylonische Und Assyrische Gesetze Und Ammi Saduqa Edikt), Ankara
- Yıldız, M. (1994). Die Türkische Verfassung und Ihre Inneren Widersprüche, (Diplomarbeit), Wien
- Yücekok, A. (1976). 100 Soruda Türkiye'de Din ve Siyaset (Religion und Politik in der Türkei in 100 Fragen), (2.Aufl.), İstanbul: Gerçek Yay.

21. YÜZYIL'A BAŞLARKEN ALMANYA'NIN YENİ DIŞ POLİTİKA VİZYONU

Tural BAHADIR*

Özet

31.01.2014-02.02.2014 tarihleri arasında Münih'te yapılan geleneksel güvenlik konferansı'nda başta Almanya Cumhurbaşkanı Joachim Gauck¹ olmak üzere, Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier² ve Savunma Bakanı Ursula von der Leyen yaptıkları konuşmalarda; Almanya'nın uluslararası düzende daha fazla sorumluluk üstlenen bir aktör olması gerektiğine vurgu yaparak daha etkili bir dış politika söylemi ortaya koymuşlardır. Konferans sonrası, Almanya'nın AB ve dünyadaki rolü üzerine yapılan tartışmalarda Almanya'nın "sorumluluk söylemi" öne çıkmış ve Almanya'nın uluslararası sorun ve krizlerde askeri boyutta da daha fazla sorumluluk üstlenerek etkin bir aktör olması benimsenmiştir. 2014 Münih Güvenlik Konferansı'nda meydana gelen bu gelişme, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'daki rolü konusunda son derece hassas olan Almanya için ne anlama gelmektedir? Alman devletinin en üst düzeyde benimsediği dış politika söylemi nasıl yankılanmış ve ne gibi tepkiler olmuştur? Bu çalışmada Alman Cumhurbaşkanı ve iki Alman Bakanın, Almanya'nın dış politika vizyonu hakkında ortaya koydukları söylemler çerçevesinde bu sorulara cevap verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Almanya, Alman dış politikası, sorumluluk, söylem analizi

GİRİŞ

Federal Almanya Cumhuriyeti (kısaca Almanya) 12 Eylül 1990 tarihinde Moskova'da imzalanan "2+4 Antlaşması" sonrası Doğu Almanya ile birleşerek II. Dünya Savaşı sonunda meydana gelmiş olan bölünmüşlüğü ortadan kaldırmıştır. Bu süreç aynı zamanda Soğuk Savaşın da sonu olmuş ve gerek Almanya'nın gerekse Avrupa kıtasının yeni bir uluslararası düzene girmesini sağlamıştır. I. ve II. Dünya Savaşı'nın meydana gelmesine yol açan ve II. Dünya Savaşı sonunda büyük bir yıkım yaşayan Almanya bu sorumlulukları bağlamında Soğuk Savaş sürecinde bu ağır yükten kurtulmaya ve Avrupa'da tekrar saygın ve eşit bir devlet olarak kabul görmeye odaklanmıştır. 2+4 Antlaşması ile bu amacına ulaşan Almanya, Soğuk Savaş sürecinde üye olduğu özellikle NATO ve AT çerçevesinde Batı Dünyasına olan bağlılığını ortaya koymuş ve geleceğini, geçmişte yaşanan felaketlerin sorumluluğunun bilincinde ve Batılı kurumlara bağlı kalarak inşa etme amacında olmuştur.

Soğuk Savaş sürecinde dış politikasının temellerini; Doğu Almanya ile birleşmeye ve dış ticaretini geliştirmeye oturtmuş olan Almanya, bu amaçlarında başarılı olmuş ve bu sürecin sonunda aynı zamanda dünyanın en önemli ekonomik güçlerinden biri olmayı başarmıştır. Almanya, Soğuk Savaş sonrası süreçte de ekonomik gücünü arttırmış ve ekonomik etkisini dış politikasının temel araçlarından biri olarak benimsemiştir. Nitekim Almanya, 21. yüzyılın başı itibarı ile Avrupa Birliği'nin (AB) tartışmasız en büyük ekonomik gücü ve AB'nin en etkili üyesi konumundadır. Günümüzde Fransa ile birlikte AB'nin iki temel ayağını teşkil eden Almanya, bu gücünü 2008 sonrası yaşanan küresel finans krizi ve Yunanistan'da yaşanan finans krizi ile birlikte (Avro krizi) AB içinde etkisini önemli ölçüde göstermeye başlamış ve Almanya'nın ekonomik ağırlığı diğer AB üyeleri tarafından adeta kabul edilmek durumunda kalmıştır.

Almanya'nın 1949'da kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte yaşadığı bu gelişme büyük bir başarı öyküsüdür. Şüphesiz ki burada Amerika Birleşik Devletleri'nin

---

* Dr.; Siyaset Bilimci, Araştırmacı (Almanya). E posta: tural0901@gmail.com

(ABD), Almanya'nın özellikle 1955'te NATO üyesi olmasından sonra güvenliğini sağlayan ana aktör olarak etkisi büyük olmuştur. Aynı şekilde, AB içinde Fransa'nın, Almanya'yı daha önce yaşanan savaşlara rağmen AB'nin inşasında temel aktör olarak kabul etmesi ve desteklemesi de büyük önem arz etmiştir. Almanya, 21. yüzyılın başı itibarı ile AB içindeki güçlü konumu ve dünyadaki ekonomik ağırlığının farkında olan bir devlet olarak kendi konumunu tekrar değerlendirmiştir. Almanya, gerek AB içinden gelen talep gerekse ABD'de Donald Trump'ın 08 Kasım 2016'da ABD'de seçimleri kazanması sonucunda Başkan olması ile Batı Dünyası içindeki yeri önemli bir tartışma konusu olmuştur.

Trump'ın "Liberal Batı Medeniyeti" vizyonunu benimsemeyerek korumacı ve ABD'nin çıkarlarını önceleyen (America First) bir dış politika stratejisi benimseyeceğini açıklaması sonucunda Almanya liberal Batı Dünyasının lider devlet olarak öne çıkartılmıştır. Batı'nın liberal değerlerini küresel düzeyde de temsil edebileceği tartışmalarında öne çıkan Almanya sadece ekonomik olarak değil, politik olarak da küresel düzeyde etkinliğini arttıran devlet konumundadır. Bu bağlamda, 31 Ocak 2014-02 Şubat 2014 tarihleri arasında Münih'te ellincisi yapılan geleneksel "Münih Güvenlik Konferansı"nda Almanya'nın, Avrupa ve dünyadaki konumunu belirleyebilecek önemli bir gelişme olmuştur. Bu konferansta; Almanya Cumhurbaşkanı Joachim Gauck, Almanya Dışişleri Bakanı Frank Walter Steimeier ve Almanya Savunma Bakanı Ursula von der Leyen yaptıkları konuşmalarda Almanya'nın artık daha fazla sorumluluk üstlenerek ekonomik gücünün ağırlığının ötesinde küresel düzeyde politik ve askeri olarak da rol almasının önemine vurgu yapmışlardır. Bu gelişmenin Almanya'da ve Avrupa'da önemli yankısı olmuş ve Almanya'nın artık II. Dünya Savaşı'ndan beri taşıdığı tarihsel-psikolojik kötü imajından kurtularak küresel düzeyde güçlü bir aktör olarak 21. yüzyılda yoluna devam etmek istediği yorumlarına yol açmıştır. Bu makalede: Almanya'nın Cumhurbaşkanı, Dışişleri Bakanı ve Savunma Bakanı'nın Münih'te yaptıkları konuşmalar çerçevesinde her üçünün de ortaya koydukları "sorumluluk söylemi" ele alınarak, Almanya'nın bu yeni dış politika söylemi incelenecek ve bu söylemin Almanya'daki yankıları incelenecektir.

1. 2014 MÜNİH GÜVENLİK KONFERANSI VE SORUMLULUK SÖYLEMİ

2014 Münih Güvenlik Konferansı'nın açılış konuşmasını yapan Almanya Cumhurbaşkanı Joachim Gauck, konuşmasında Almanya'nın dünyadaki rolüne vurgu yaparak Almanya için yeni bir dış politika vizyonu ortaya koymuş ve Konferansa adeta damgasını vurmuştur. Gauck'un konuşması, Almanya'da önemli ölçüde yankı bulmuş ve "Almanya artık sadece ekonomik olarak değil politik ve askeri olarak da küresel düzeyde etkisini ortaya koymak istiyor" algını güçlendirmiştir. Gauck, konuşmasında Almanya'nın artık yeni bir vizyonla dünyada hareket etmesi gerektiği konusu üzerinde durmuş ve Almanya'nın tarihinde hiç olmayan yeni bir sürecin içinde bulunduğunu ve bu yeni süreçte Almanya'nın artık II. Dünya Savaşı sonrası kötü algısından sıyrılarak fakat geçmişte yaşanan felaketleri asla unutmadan yeni sorumluluklar üstlenen bir aktör olarak yoluna devam etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Gauck, Almanya'nın kendine güvenmesi gerektiğini, kendine güvenen bir Almanya'nın hem AB içindeki hem de NATO'daki dost ve müttefik devletler için güvenilir bir ortak olabileceğini belirtmiştir. Bu bağlamda Almanya Cumhurbaşkanı Joachim Gauck'un şu ifadeleri önem arz etmiştir:³

Bugün burada Almanya'nın gelecekte nereye doğru hareket edeceği konusunda konuşmak istiyorum. Çünkü biz Almanlar daha önce alışık olmadığımız bir tür sorumluluk taşımaya ve o yönde hareket etmeyi benimseyen bir yola doğru ilerlemekteyiz. Kısacası ben Almanya'nın dünyadaki yeni rolü üzerinde konuşmak istiyorum. Bu Almanya iyi bir Almanya, şimdiye kadar sahip olduğumuzun en

iyisi[...]Almanya büyük ölçüde küreselleşmiş konumdadır. Almanya küreselleşmiş liberal dünya düzeninin önemli bir üyesidir ve bu düzenden önemli ölçüde faydalanmaktadır. Bu liberal dünya düzeninin korunması ve gelecekte de devamının sağlanması Almanya'nın 21. yüzyıldaki en önemli çıkar unsurudur.

[...]Almanya'da bazı kişiler 'Uluslararası Sorumluluk' kavramının bir kod olduğunu varsayıyor. Bazıları bu kavramın, Almanya'nın uluslararası sorunlar için daha fazla para harcaması anlamına geleceğini, bazılarıda Almanya'nın daha fazla ateş etmesine yol açacağını (Alman askerlerinin uluslararası kriz veya çatışmalara dahil olmasını kastederek)⁴ ileri sürerek, 'daha fazla sorumluluğun' daha fazla sorun anlamına geleceğine inanıyorlar. Sizin için belki sürpriz olacak fakat ben her ikisinden de farklı düşünüyorum ve bu konuya farklı bakıyorum (Gauck, 2014)

Joachim Gauck'un söylemlerinde görüldüğü gibi üzerinde düşünülmüş ve Almanya'nın geleceği için belirlenmiş yeni bir dış politika vizyonu ortaya koyma amacındadır. Gauck söylemlerinde Almanya'nın 21. yüzyılda küresel düzeyde sorumluluk üstlenen ve uluslararası sistemde güçlü bir aktör olarak yerini alması gerektiğine inanmakta ve Almanya'nın gelecekte bu vizyonla hareket etmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Almanya'nın bu yeni vizyonu hükümet tarafından da benimsendiğini Almanya'nın Dışişleri Bakanı ve Savunma Bakanlarının konuşmalarında da ifade edilmiştir.

Bu çerçevede Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier konuşmasında dünyanın hızlı bir şekilde değiştiğini ve gerek Avrupa'da gerekse Ortadoğu ve Doğu Asya'daki sorunlara değinerek Almanya'nın bu sorunlu dünyadaki dış politikası için yedi tane tez ortaya koymuştur. Steinmeier'in Almanya'nın dış politikası bağlamında şu söylemleri öne çıkmıştır (Steinmeier, 2014):⁵

[...]Almanya, dış ve güvenlik politikasında daha erken, daha kararlı ve içeriği belirlenmiş bir düzeyde hareket etmeli[...]Dış politikada üstlenilen sorumluluk Almanya için belirgin ve anlaşılır olmak zorunda.

[...]Almanya, AB'nin dış, güvenlik ve savunma politikası için kendi gücü ve etkisini ortaya koyacaktır. AB ülkeleri hem güneyde hem de doğuda ağırlığını birlikte hareket ederek ortaya koyarsa Avrupa'nın dış politikası etkisini hissettirebilecektir.

[...]Ordunun kullanılması en son aşamada gerçekleşmeli. Bu durumlarda ilk önce geri durulmalı fakat bu Almanya'nın sorunlar karşısında hareketsiz kalacağı veya dışarıda kalacağı anlamına gelmemeli. Almanya, dünya politikasını dışarıdan izleyecek ve değerlendirecek bir küçük devlet değildir. Almanya dünya politikasının merkezinde yer alacak kadar büyük bir devlettir.

Burada anlaşılacağı gibi Dışişleri Bakanı Steinmeier, Almanya'nın Avrupa ve dünyada dikkatli fakat ne istediğini bilen ve kendinden emin bir şekilde hareket etmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Gauck ve Steinmeier'e benzer şekilde Avrupa ve dünya'daki sorunlara değinen Savunma Bakanı Ursula von der Leyen: Afganistan, Ortadoğu ve Afrika kıtasındaki sorunlara değinerek güçlü NATO ve güçlü AB konusuna vurgu yapmıştır. Von der Leyen'in konuşmasında şu söylemleri önem arz etmiştir (Leyen, 2014):⁶

[...]Biz güncel krizlerin ve çatışmaların adım adım çözüme kavuşturulmasında vazifemizi ve sorumluluğumuzu yerine getirmek durumundayız. Almanya gibi bir ülke bu kriz ve çatışmaların çözümünde, ne güvenlik politikasını ne de insani durumu bahane ederek kayıtsız kalamaz.

[...]Önemli bir ekonomik güç olarak ve büyük bir devlet olarak uluslararası barış ve istikrarın sağlanmasında önemli çıkarımız var. Bu gerçek çerçevesinde Almanya uluslararası sorumluluk üstlenmek durumunda olacaktır.

[...]Ne NATO ne de AB, Afrika'nın süregelen sorunlarında da olduğu gibi tek başlarına çözüme ulaşamaz. Avrupa'lı devletler mutlaka tek sesli konuşmalı...Almanya Avrupa'da güçlü bir devlettir. Almanya, AB içinde ve NATO'nun sunduğu imkanlar ölçüsünde hareket eden güçlü bir devlettir. Biz bunu asla unutmayacağız.

Von der Leyen, konuşmasında Almanya'nın AB ve NATO içinde kalarak yoluna devam edeceğine vurgu yapmış ve transatlantik birliğinin her iki taraf için de önemli olduğunu ifade etmiştir. Von der Leyen, Almanya'nın uluslararası güvenlik sorunlarının çözümünde üzerine düşeni yapması gerektiğini ve Almanya gibi güçlü bir ülkenin bundan kaçınmayacağını belirterek Almanya'nın üzerine düşen uluslararası sorumlulukları üstlenmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Konuşmasında ABD'nin: "Avrupa'lı müttefiklerimiz NATO'ya daha fazla kaynak ayırmalı" talebine de cevap veren von der Leyen, Washington'un bu talebini olumlu karşılamış ve transatlantik alanının güvenliği için Avrupalı devletlerin daha fazla katkı yapması gerektiğini belirtmiştir.

Yukarıdaki söylemlerde görüldüğü gibi Almanya devlet olarak 21. yüzyılı yeni bir süreç olarak değerlendirmekte ve bu yeni süreçte, I. ve II. Dünya Savaşlarının Almanya üzerindeki tarihsel-psikolojik olumsuzluklarından kurtularak dış politikasında yeni bir vizyon inşa etmeyi kurgulamaktadır. Almanya bunu Cumhurbaşkanı, Dışişleri Bakanı ve Savunma Bakanının konuşmaları ile önemli bir uluslararası toplantıda ortaya koymuştur. Almanya bunu en üst resmi yetkililerin söylemleri ile ortaya koyarak yeni bir dış politika için önemli bir adım atmıştır. Nitekim üst düzey devlet yetkililerin söylemleri bu çerçevede Uluslararası İlişkiler (Uİ) alanında da önemli bir yere sahiptir.

Konuşmalar ve yazılı metinlerin çözümlenmesinde kullanılan "söylem analizi"⁴, Uİ ve dış politika analizinde söylemlerin incelenmesinde önemli bir yöntemsel çerçeve sunmaktadır. Dilsel öğelerin Uİ alanında önemli bir yer edinmesi ve "konuşma eylemi kuramı"nın söylem analizlerinde kullanılması ile söylemler Uİ alanında yaygın şekilde incelenmektedir. Söylem, dilsel bir ifade olarak bu çerçevede aynı zamanda hareket etmek olarak değerlendirilmiştir (Baumann, 2006: 69). İnşacı kuram ve konuşma eylemi konularında önemli çalışmalar yapan Nicholas Onuf: "Bizler, birbirimize karşı davranışımız ve birbirimize karşı dile getirdiğimiz söylemlerimizle var olan dünya'yı meydana getiriyoruz (inşa ediyoruz)" demiş ve bunu adeta şu şekilde formüleştirmiştir: "Indeed, saying is doing: talking is undoubtedly the most important way that we go about making the world what it is" (Onuf, 1998:59). Burada anlaşılacağı gibi, konuşma ve yazılı metinler gibi dilsel öğeler içinde yaşadığımız toplumsal düzende önemli bir yere sahiptir ve içinde yaşadığımız dünyadaki ilişkiler ağının önemli belirleyicisi durumundadır. Bu durum aynı şekilde bir devletin dış politikasının belirlendiği, ortaya konduğu ve inşa edildiği bir süreçte açıklamaktadır.⁷ Nitekim yukarıda üç önemli siyasi kimliğin ortaya konan söylemleri de ifade edildiği tarihten itibaren Alman dış politikası ile ilgili yazılı metin ve sözlü eylemlerde önem arz etmiştir. Bu söylemlerde öne çıkan *uluslararası sorumluluk* alma ve güçlü bir Almanya olarak uluslararası sistemde hareket etme ifadesi ve talebi, daha farklı boyutta çıkarların ve amaçların kurgulandığı ve Almanya'nın gelecek süreçte bu yeni vizyon doğrultusunda hareket etme amacında olduğuna işaret etmektedir.

2. II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI ALMANYA VE SORUMLULUK SÖYLEMİ

II. Dünya Savaşı sonrası Batılı müttefik devletler (ABD, İngiltere ve Fransa) ve SSCB tarafından kontrol edilen Almanya, 1949'da kurulduktan 1990'da tekrar birleşmesine kadar olan süreçte iki temel dış politika amacına ulaşmak için mücadele etmiştir. Bir taraftan Avrupa'nın merkezinde zor bir jeopolitik konuma rağmen Soğuk Savaş sürecinde

güvenliğini sağlamak için güvenlik garantileri elde etmek için çabalamış, diğer taraftan Avrupa kıtasının yıkılmasına sebep olmasından dolayı Batı Avrupalı komşularında Almanya'nın hegemonya kurma arzusuna karşı var olan tarihi korkuları ortadan kaldırmak ve komşularının tekrar güvenini kazanmak için ciddi çaba göstermiştir. Her iki amacına ulaşmak için Batılı kurumlara üye olmak için hareket eden Almanya, NATO'ya 1955'te üye olarak hem kendi güvenliğini sağlamış hem de Almanya'ya karşı Batılı komşularının güvenliklerini garanti altına alınmak istenmiştir (bu durumu tanınmış siyaset bilimci Wolfram Hanrieder 'çifte sınırlandırma' olarak tanımlamıştır). Almanya'nın, NATO'nun yanında AT'ye üye olması, Almanya'nın aynı zamanda Batı kulübü içinde yer almasını ve söz hakkı elde etmesinin yolunu açmış ve Almanya'nın Avrupa ve dünyada tekrar eşit ve saygın bir devlet olarak hareket edebilmesine imkan sağlamıştır. Bu bağlamda özellikle ABD ve Fransa'nın katkıları büyük olmuştur. ABD, Almanya'nın NATO'ya katılmasına destek olmuş ve böylece hem Almanya'nın güvenlik taleplerine cevap vermiş hem de Almanya'nın komşularının Almanya'ya karşı varolan güvenlik taleplerini karşılamıştır. ABD, hem I. Dünya Savaşı'nda hem de II. Dünya Savaşı'nda Almanya ile savaşmış her ikisinde de galip çıkmıştır. Buna rağmen ABD, Almanya'nın II. Dünya Savaşı sonrası NATO'ya kabul edilmesini ve ekonomik olarak desteklenmesini sağlamıştır. ABD'nin, Almanya'yı II. Dünya Savaşı'ndan kısa süre sonra bu boyutta desteklemesini temel nedeni, Sovyetler Birliği'nin Batı'ya karşı saldırgan bir strateji benimseyerek hareket etmesi ve Batı dünyasını tehdit etmesinin büyük rolü olmuştur. ABD, Almanya'yı tekrar Batı'ya entegre ederek kendi küresel stratejisinin temelini oluşturan "SSCB'nin küresel düzeyde sınırlandırılması stratejisine" Avrupa kıtasında önemli katkı yapacağını düşünmüştür. Bu çerçevede, SSCB'nin 1948'de Batı Berlin'e giriş-çıkışları engellemek istemesi ve 1950'de Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırması ve Moskova'nın Kuzey Kore'nin yanında yer almasının önemli etkisi olmuştur. Nitekim 1955'te "Almanya Sözleşmesi" ile, II. Dünya savaşıdan sonra Batı Almanya'nın yönetimine el koyan Batılı müttefikler, iç ve dış konularda Almanya'ya otonomi vermişlerdir. Fakat 1945'te Potsdam Antlaşması'nda belirlendiği gibi Almanya üzerindeki temel haklar ve yaptırım gücü 1990'a kadar SSCB, ABD, İngiltere ve Fransa'da kalmıştır (Bierling, 2014:14-15).

Nitekim Almanya 12 Eylül 1990'da Moskova'da imzalanan 2+4 Antlaşması ile (Batı ve Doğu Almanya + SSCB, ABD, İngiltere ve Fransa) II. Dünya Savaşı'ndan sonra kaybettiği haklarını elde etmiş ve ABD Almanya'dan sadece NATO'da kalma talebinde bulunmuştur. Bu antlaşma ile Batı Almanya üç temel amacına ulaşmıştır (Bierling, 2014: 23):

- a) İsteddiği birliğe girme kararında özgür olması.
- b) SSCB ordusunun Doğu Almanya'dan çekilmesi.
- c) II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Almanya ve Batı Berlin'in yönetimine el koyan ABD, İngiltere ve Fransa'nın bütün hakları ve sorumlulukları Batı Almanya'ya tekrar iade etmesi.

Bu gelişmenin ardından 03 Ekim 1990 tarihinde Doğu ve Batı Almanya birleşmiş ve kısa bir süre sonra Batı ve Doğu Avrupa devletlerinin üye olduğu Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) "Paris Antlaşması" ile Soğuk Savaşın bittiğini ilan etmiş ve hem Avrupa tarihinde hem de Almanya tarihinde zor ve sorunlu bir süreç son bulmuştur (Bierling, 2014: 22-23).

Görüldüğü gibi Almanya tarihte eşi olmayan iki önemli savaşa yol açmış ve hem Avrupa'nın yıkılmasına yol açmış ve Avrupalı güçlerin dünya gücü olmasına son vermiş hem de kendi halkı büyük acılar çekmiştir. Batı Almanya, II. Dünya Savaşı sonrası süreçte daha önce izlediği "özel yol (Sonderweg-special path)" stratejisini terk ederek "liberal bir

politik kültürün” Batı Almanya’da gelişmesi için çaba sarfetmiş ve Adolf Hitler’in hakim olduğu NAZİ döneminin Almanya ve Avrupa’ya verdiği büyük zararı telafi ederek Batı dünyasına entegre olma politikasını ana dış politika stratejisi olarak benimsemiştir. Alman tarihine bakıldığında Almanya, Batı ile karmaşık ve çelişkili bir ilişkiler ağı olduğu görülür. Çünkü Almanya bir taraftan “Batı Aydınlanmasına” (Kant vb.) katkı yapan önemli bir bilgi birikimini temsil etmiş ve “Batı’nın normatif projesine” katkı yapan önemli unsur olmuş diğer taraftan Avrupa kıtasında iki dünya savaşının yaşanmasına sebep olmuştur. Hans Kundnani’ye göre NAZİ dönemi, Almanya’nın “Batı dünyasını” reddedmesi ve Batıya karşı çıkışının zirvesi olmuştur (Kundnani, 2016: 1).

Bu süreç aslında 19. yüzyıl Avrupa kıtasında meydana gelen gelişmelerin adeta sonucu olmuştur. 19. yüzyılda Avrupa’da önemli bir güç faktörü olarak beliren Almanya, 19. yüzyılın sonlarına doğru Batı Avrupa kıtasının en etkili gücü konumunda olmuştur. 19. yüzyılda Almanya’nın gücünü hızlı bir şekilde arttırması ve Fransa’nın bu gelişme karşısında zayıf kalması, Avrupa’da 1648 Vestfalya Antlaşması’ndan sonra kurulan Avrupa’daki güç dengelerini rahatsız eden önemli bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. 1871’de Fransa’ya karşı savaş kazanarak Avrupa’nın merkezinde büyük güç olarak ağırlığını koyan ve birliğini sağlayan Alman İmparatorluğu, Napolyon sonrası dönemde (1815-Viyana Kongresi sonrası) Avrupa kıtasında kurulan düzeni bozmuş ve adeta I. ve II. Dünya Savaşına giden yolu açmıştır. Bu durum İngiltere Başbakanı Benjamin Disraeli tarafından şöyle değerlendirilmiştir: “Alman devrimi yeni bir dünya yarattı ve güç dengesi tamamen yok edildi” (Kundnani, 2016: 7).

1990 sonrası süreçte, tarihinde yeni bir sayfa açan Almanya, Avrupa kıtasında yaşanan acıların geçmişte kalması konusunda kararlı olmuş ve askeri-politik etkinliği benimsemekten çok, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi ekonomik olarak güçlenmeyi dış politika stratejisi olarak benimsemiştir. Soğuk Savaş sürecinde ticarete ağırlık veren Almanya, II. Dünya Savaşı’nda yıkılmış ve altyapısı büyük zarar görmüş olmasına rağmen ekonomik kalkınmaya büyük önem vermiş ve adeta “ticaret devleti” olmuştur. Dış ticaretini sürekli arttıran Almanya, “Almanya mucizesini” gerçekleştirerek çok hızlı bir şekilde kalkınmış ve dış ticaret Alman ekonomisinin ana omurgası haline gelmiştir (Colschen, 2010: 232-233). Almanya’nın ihracatı 1970’de 64.053 Milyon \$, 1980’de 179.120 Milyon \$, 1990’da 328.651 Milyon \$, 2000’de 597.455 Milyon \$, 2010’da 951.959 Milyon \$ ve 2016 ise 1.203.833 Milyon \$ seviyesine ulaşarak, artan oranda süratle yükselmiştir. Almanya’nın ihracatı 2011 yılında 1 trilyon \$ seviyesini ilk defa aşmış⁸ (Statistisches Bundesamt, 2017) ve 2017 yılında ise Almanya’nın bütçesi 287 Milyar \$ fazla vererek dünya birincisi olmuştur (Çin’in bütçesi ise aynı yıl 135 Milyar \$ fazla vermiştir)⁹ (Wirtschafts Woche, 2018). Bu verilerde anlaşılacağı gibi Almanya, II. Dünya Savaşı’nda harap olmuş ve işgal edilmiş ülke konumundan günümüzün ekonomik devi konumuna yükselmiştir. Almanya bu ekonomik gücünü uluslararası düzeyde daha etkili bir güç olabilmek için kullanmak istemiş ve bunu 2014 Münih Güvenlik Konferansında; Cumhurbaşkanı, Dışişleri Bakanı ve Savunma Bakanı seviyesinde “uluslararası sorumluluk” üstleneceği söylemi ile ortaya koymuştur. II. Dünya Savaşı’ndan günümüze kadarki süreç göstermektedir ki, hiçbir şey Almanya’yı ekonomik gelişimi kadar etkilememiştir (Hellmann, Wagner & Baumann, 2014: 97).

Almanya’nın 1990 sonrası süreçteki dış politika stratejisinin 1990 öncesi süreçteki stratejisinden farklı olmadığını belirten Hanns W. Maull, Almanya’nın dış politika rolünü “sivil güç” (Zivilmacht) olarak tanımlamış ve bu sivil güç kavramını; demokrasi, insan hakları, uluslararası politika’nın kurumsallaşması ve uluslararası hukuk’un ön planda olması gibi unsurlarla açıklamıştır. Maull ayrıca Almanya için vazgeçilmezi olan liberal dünya ekonomik düzenin devamının sağlanmasını, Alman dış politikasının temel unsuru olarak

ifade etmiştir. 1990 sonrası geleneksel Alman dış politikasında, Alman askerlerinin uluslararası kriz bölgelerine gönderilmesinin tek önemli farklılık olduğunu belirten Maull, bu unsurların hem 1990 öncesi Batı Almanya tarafından hem de 1990 sonrası birleşik Almanya tarafından benimsendiğini ve devam ettirildiğini belirterek 1990 sonrası “Berlin Cumhuriyeti” için Avrupa’nın entegrasyonunun devamı ve NATO’nun önemine dikkat çekmiş ve Washington, Londra, Paris, Varşova ile olan ilişkilerin önemi yanında Moskova ile olan ilişkilerin vazgeçilmezliğine dikkat çekmiştir. Almanya’nın dış politikasında yeni sorumluluk üstlenerek yoluna devam etme talebinin 2013’de iktidara gelen CDU (Hristiyan Demokrat Partisi) ve SPD (Almanya Sosyal Demokrat Partisi) iktidarı sürecinde geliştiğini belirten Maull, Cumhurbaşkanı Gauck’un da bu vizyonu zaten benimseyen bir çizgi izlemesiyle, 2014 Münih Konferansı’nda Alman devletinin yeni vizyonunu ortaya koyduğunu dile getirmiştir (Maull, 2015: 323-325). Maull, Ukrayna-krizi ile 1990’da Paris’de benimsenen Avrupa düzeninin bozulmasının, Yunanistan’da başlayan ekonomik krizin ve AB içinde “Avro krizinin” ciddi boyutlarda olmasının, ABD’nin Asya-Pasifik bölgesini dış politikasında ana eksen olarak belirlemesinin ve “Arap Baharı” ile birlikte Avrupa’nın çevresinde meydana gelen sorunların Almanya’nın “daha fazla sorumluluk üstlenme” stratejisini benimsemesinde önemli etkisi olduğunu belirtmiştir. Fakat Maull aynı zamanda Almanya’nın bu yeni vizyonu etrafında geçmişinden gelen ve Alman diplomasinin temel ilkeleri olan: “Never again” (bir daha asla), “never alone” (yalnız asla) ve “politics before force” (güç kullanmadan önce politika) ilkelerinin değişmeyeceğini (Hitler dönemini kastederek) dile getirerek Almanya’nın geçmişteki saldırgan politikalarına dönmeyeceğini ifade etmiştir (Maull, 2015: 325-326).

Almanya’nın bir taraftan uluslararası düzeyde daha fazla sorumluluk üstlenerek daha etkili olmak isterken diğer taraftan “güç politikası” konusunda hassasiyetini ifade etmesi, Almanya’nın geçmişte yaşanan olayların Avrupa’daki komşularını tedirgin etmemesi ve bu konuda komşuları tarafından yanlış anlaşılmayı önlemesi için olmuştur. Nitekim Yunanistan’da 2009 sonlarında su yüzüne çıkan ve 2010’da etkisini hissettiren finans krizi Yunan halkını sarsmış ve Yunanistan’da başlayan ekonomik çöküşün ardından Almanya’nın Yunan hükümetine istediği mali politikaları dayatması ardından Yunan halkında Almanya’ya karşı büyük bir öfkenin oluşmasına yol açmıştır. Bu süreçte Yunan halkı, Yunanistan’ı ziyaret eden Almanya Başbakanı Angela Merkel’i NAZİ olmakla suçlamış ve “Merkel dışarı”, “Yunanistan koloni değil” şeklinde pankartlarla ve Hitler yakıştırmalı posterlerle Almanya protesto edilmiştir¹⁰ (Giegerich & Power, 2016: 156). Bu olaylar Almanya’da “biz Yunanistan’ı ve AB’yi kurtarmaya çalışıyoruz şu Yunanlıların yaptığına bak” tartışmalarına yol açmıştır. Yunanlıların protestolarına karşın Polonya Dışişleri Bakanı Radoslaw Sikorski bu süreçte şu ifadeye bulunmuştur: “Ben Almanya’nın gücünden çok Almanya’nın hareketsizliğinden korkuyorum”. Sikorski bu ifadesi ile, AB’de yaşanan “Avro krizi” çerçevesinde Almanya’dan AB’nin en güçlü ekonomisi olarak Avro krizinde öncü rol üstlenerek çözüm üretmesini istemiştir¹¹ (Der Spiegel, 2012). Yunan halkının Merkel’e tepkisi ve buna karşın II. Dünya Savaşı’nda ülkesi Almanlar tarafından işgal edilen Polonya Dışişleri Bakanının Almanya’dan Avro krizini çözmesi konusundaki zıt tutumları, Almanya’nın AB içinde de ne kadar farklı tepkilerle karşı karşıya kalabileceğini göstermiştir. Bu gelişmeler, Almanya’nın “uluslararası sorumluluk üstlenmek” isterken ne kadar hassas dengeler üzerinde yürümesi gerektiğini gözönüne sermiştir.

Almanya’nın bir taraftan mali desteğinin talep edilerek AB’nin Avro krizini çözmesinin istenmesi diğer taraftan Almanya’nın gücünün arttığı ve AB’ye hakim olduğu tartışmaları sonucunda Almanya’nın eleştirilmesini ve Almanlara tarihte yaşanan acı olayların gündeme getirilerek Almanya’nın yüzüne vurulmasını eleştiren Klaus-Dieter

Frankenberger, Almanya'nın dost ve müttefik ülkelerden gelen bu tür tavırlara karşı çekinmeden karşı koymasını gerektiğini ifade etmiştir. Frankenberger, AB içinden Almanya'ya karşı yöneltilen eleştirilere şu şekilde karşılık vermiş ve tepkisini ortaya koymuştur: "Gelecek; reform yapmayı reddeden, ülkesini modernleştirmeyen ve Alman karşıtı söylemlerin arkasına gizlenenlerin olmayacaktır" (Frankenberger, 2015).

3. SORUMLULUK SÖYLEMİ VE ALMANYA'DAKİ YANKILARI

2014 Münih Konferansı sonrası süreçte, Almanya'nın en üst seviyedeki yetkililerin ortaya koyduğu söylemler ve ortak irade Almanya'da önemli yankılara ve yorumlara yol açmıştır. Bu durum Almanya Savunma Bakanlığı'nın 2016 yılında yayınladığı Beyaz Kitapta da (Weissbuch) benzer ifadelerle tekrar ortaya konmuş ve Almanya'nın uluslararası olaylarda sorumluluk alarak kararlı bir şekilde hareket edeceğini ve gelecekte güvenlik politikası ve insani sorunlarla ilgili gelişmelerde/olaylarda gerektiğinde yöneten/lider devlet rolünü üstleneceği ifade edilmiştir¹² (Weissbuch, 2016: 23). Savunma Bakanı von der Leyen, Beyaz Kitapta: "Almanya'nın NATO'daki müttefikleri ve Avrupa'daki dost devletlerle güvenlik politikasını sorumlu bir şekilde düzenleyeceğini ve Almanya'nın güvenilir bir müttefik olacağını dile getirerek Almanya'nın yeni dış ve güvenlik politikasını oluştururken müttefik ve dost Avrupalı devletlerle paylaşılacağını belirtmiş ve birlikte hareket etme düşüncesine tekrar vurgu yapmıştır" (Weissbuch, 2016: 8). Dışişleri Bakanı Steinmeier ise, Foreign Affairs dergisinde makale yazarak Almanya'nın ekonomik gücüne dikkat çekmiş ve Almanya'yı, Avrupa'nın barışçıl gücü olarak öne çıkartmıştır. Almanya'nın uluslararası krizlerde askeri olarak geri planda kalmak istemesinin eleştiri konusu olduğuna değinen Steinmeier, Almanya'nın askeri boyutta çekimser kalmasının sadece Alman meclisinde geçmesinin zorunluluğu ve zorluğu ile değil aynı zamanda Alman halkının hassasiyetinden dolayı olduğunu belirterek askeri harekâtın her türlü risk ve alternatiflerin değerlendirilmesinden sonra söz konusu olacağını ifade etmiştir (Steinmeier, 2016: 108-110). Steinmeier, makalesinde Almanya'nın uluslararası rol talebinde bulunurken, askeri angajmanlarda dikkatli olacağını ortaya koymuştur.

2014 Münih Güvenlik Konferansı'nda en üst seviyedeki Alman yetkililerin Almanya için yeni bir dış politika söylemi ortaya koymalarından sonra, Berlin yoğun şekilde dış politika tartışmalarının odağında olmuştur. Gauck ve Alman Bakanlar, II. Dünya Savaşı sonrası Almanya tarihinde ilk defa sadece Avrupa'da değil, dünyadaki sorunlar karşısında sorumluluk üstlenen küresel düzeyde aktif bir Almanya profili ortaya koymuşlardır. Bu sürecin ardından bu konu ile ilgili Almanya'da geniş tartışmalar başlamıştır. Almanya'nın küresel düzeydeki sorunlarda üstlenebileceği önleyici rol talebine Almanya dışındaki tepkiler de genel çerçevede olumlu olmuştur. Almanya'nın ekonomik gücü ve bunun diplomasiye yansımaları kendini özellikle Yunanistan'ın ekonomik krizinde göstermeye başlamış, Ukrayna krizinde devam etmiş ve Donald Trump'ın ABD'de iktidara gelmesi ile daha da güçlenmiştir. Gauck'un ifade ettiği gibi, Almanya Ukrayna krizinde "daha erken ve zamanında, kararlı ve ne yapacağını bilen, içeriği doldurulmuş" bir diplomatik yaklaşımla hareket etmiş ve Avrupa'daki liderlik rolünü pekiştirmiştir. Almanya'nın daha etkili ve aktif dış politika girişimi AB içinde özellikle de Fransa ve İngiltere'de de destek bulması Almanya adına önemli bir gelişme olmuştur. Tanınmış siyaset bilimci Gunther Hellmann, Almanya'nın güçlenen Avrupa'daki konumunu "oyun kurucu" rolü ile irtibatlandırmış ve AB'yi de bu oyuncunun takımı olarak değerlendirmiştir (Hellmann, 2015: 474-475, 487-488).

Gauck, Steinmeier ve von der Leyen'in daha etkili ve güçlü Alman dış politikası söylemlerini değerlendiren Josef Janning ve Almut Möller, Almanya'nın bu rolünü: Yunanistan krizi, Ukrayna krizi ve Suriye'den gelen göçmenler krizinde kendini gösterdiğini dile getirmişlerdir. Janning ve Möller, Almanya'nın Avrupa'nın merkezi gücü rolüne vurgu yaparak Almanya'nın sadece diplomatik alanda liderliğe talip olmasının yeterli olamayacağını, Almanya'nın gerek Avrupa'nın çevresindeki güvenlik sorunları gerekse ABD'nin NATO çerçevesinde daha fazla kaynak aktarması talebi ve transatlantik ilişkilerdeki rolü gereği askeri alanda da daha fazla sorumluluk üstlenmesi gerektiğini öne çıkartmışlardır (Janning & Möller, 2016: 1-2, 6-7). Almanya'nın, Avrupa'nın de facto lideri olduğunu belirten Erik Brattberg ve Bernardo Pires de Lima ise, Berlin'in, Avrupa'nın sorunlarını çözecek güce sahip tek başkent olduğunu dile getirmişlerdir. Avrupa'nın, Almanya'nın liderliğinde daha güçlü ve istikrarlı olacağını ileri süren Brattberg ve de Lima, güçlü bir Almanya'nın Avrupa'nın faydasına olacağını ileri sürerek İngiltere'nin bu çerçevede AB içinde kalarak Almanya'nın büyüyen gücünü dengeleme konusunda daha belirleyici olabileceğini, Fransa'nın ise ihtiyaç duyduğu reformları gerçekleştirerek daha etkili bir aktör olabileceğini ve Almanya ile birlikte AB'nin istikrarına önemli katkı yapabileceğini belirtmişlerdir. Brattberg ve de Lima bununla birlikte Washington'un da Avrupa'daki varlığının gerekliliğini ortaya koyarak bunu transatlantik ilişkilerin dolayısıyla Batı dünyasının güçlü kalması açısından gerekli görmüşlerdir (Brattberg & Lima, 2015).

Diğer taraftan Donald Trump'ın Ekim 2016'da ABD Başkanı olarak seçilmesi Almanya'nın konumunu etkileyen önemli bir gelişme olmuştur. Trump, geleneksel ABD dış politikasında değişikliğe gideceğini, korumacı ticaret politikası uygulayacağını, NATO'ya Avrupa'lı müttefiklerin daha fazla katkı yapmasının kaçınılmaz olduğunu ve ABD'nin, Avrupa'nın güvenliğine katkısının artık eskisi gibi olmayacağını belirterek hem Almanya'da hem de Avrupa'da endişelere yol açmıştır. Almanya, Trump'ın iktidarı ile birlikte ekonomik olarak yükselmesinde vazgeçilmez olan "uluslararası liberal düzenin" artık eskisi gibi güvenli olmayacağını ve uluslararası güvenlik sorunlarının artacağını düşünmüş ve gelecekteki dünya ticareti için endişeli olmuştur. Bu gelişmeler uluslararası tartışmalarda Almanya Başbakanı Angela Merkel'in Batı'nın değerlerini temsil eden en önemli Batılı politikacı ve "özgür dünya'nın lideri" (leader of the free world) olarak öne çıkartılmasına sebep olsa da bu durum bizzat Merkel tarafından saçma bulunmuş ve reddedilmiştir (Kundnani, 2017). ABD'de Trump'ın iktidara gelmesi ile 2017 yılında küresel düzeyde sarsılmalar kendini göstermeye başlamış ve Trump'ın "önce Amerika" (America First) söylemi Almanya'nın geleceğini de olumsuz etkileyecek gelişmeler silsilesinin habercisi olmuştur. Almanya'nın enerji politikasının Rusya'ya, dış ticaretinin Çin'e ve savunma politikasının ABD'ye bağımlı olduğunu dile getiren Jörg Lau, güçlü ve büyük Almanya'nın uluslararası liberal düzenin devamına bağımlı olduğunu ve Alman dış politikasının sarsılan ve dönüşen bu düzende sorumlu hareket etmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Almanya'nın milli hedeflerine yalnız ulaşamayacağını ileri süren Lau, Alman dış politikasının gelecekte "sertlik" ve "hoşgörü" arasında yeni bir denge kurarak hareket etmesinin hem kendi geleceği hem de Avrupa'nın geleceği açısından önemini ifade etmiştir (Lau, 2017).

Gunther Hellmann, Almanya'nın yeni rolünü inceleyerek Alman dış politikasının gelecekte daha çok "güç" ve "sorumluluk" etrafında gelişeceğini ve Almanya'nın bu iki faktör arasındaki ince çizgide hareket edeceğini belirterek bu çerçevede geçmişte yaşadığı gibi "hegemonya tuzağına" düşmemesi için dikkatli bir şekilde hareket etmesi gerektiğini dile getirmiştir (Hellmann, 2016: 4). Hellmann, Almanya'nın hegemon bir güç olduğu konusunun Almanya dışında yaygın bir kanı olduğuna dikkat çekerek bu konuda ünlü İngiliz Sosyolog Anthony Giddens'in düşüncelerini aktarmış ve Giddens'in: "Almanya daha önce

askeri yollarla hakim olamadığı Avrupa'ya barış içinde kalarak hakim oldu" dediğini belirtmiştir (Hellmann, 2016: 10). Güçlü Almanya imajının geçmişte yaşanan savaşlarla ve acı olaylarla artık bağlantısının kurulamayacağını dile getiren Jan Techau ise, Almanya'nın, Avrupa'da herhangi bir devletten toprak talebinin sözkonusu olmadığını ve Avrupa'da "Alman sorusu"nun Mart 1991'de yürürlüğe giren 2+4 Antlaşması ile tamamen ortadan kalktığını ifade etmiştir. Anglo-Sakson çevrelerce gündeme getirilen "Almanya tekrar hegemon güç olmak istiyor" gibi görüşleri haksız bulan Techau, Almanya'nın böylesi bir vizyonunun hele hele AB içinde kesinlikle olamayacağı gibi bunun günümüz Almanya'sının gerçekliği ile hiçbir ilgisinin olmadığını ileri sürmüştür. Techau ayrıca Alman ordusunun gerekli kaynakların ayrılmamasından dolayı zaten etkisiz bırakıldığını ifade ederek, Almanya'nın kendi demografik sorunları gibi birtakım önemli iç sorunları olduğunu belirtmiş ve Alman hegemonyasından bahsetmenin mümkün olmadığını dile getirmiştir (Techau, 2016).

Almanya'nın jeoekonomik bir güç olduğunu belirten Liana Fix, Almanya'nın yöneten güç olarak artan oranda Avrupa'nın normatif özelliklerini üstlenen ve AB'nin sivilleşen yapısı içinde ana aktör olduğunu ileri sürmüştür. Fix, bu bağlamda Almanya'nın sadece kendi çıkarlarını gözetken değil, Avrupa'nın değerlerini/prensiplerini savunan bir aktör olduğunu belirterek Almanya için sadece güç unsurunun değil, "sorumlu devlet" olmanın önemine vurgu yapmıştır. Margaret Thatcher'ın iki Almanya'nın birleşmesinde: "Biz Almanya'yı iki defa mağlup ettik, fakat Almanya tekrar döndü" cümlesinin Almanya Başbakanı Helmut Kohl tarafından dile getirildiğini ifade eden Fix, "eğer bayan Thatcher günümüzde yaşasaydı Almanya'nın normatif değerler etrafında bir Avrupa gücü olduğunu o da kabul edebilirdi" iddiasında bulunmuştur (Fix, 2015). 2014 Münih Konferansı sonrasında Almanya'nın en üst seviyede aktif bir dış politika izlemesi talebi İngiltere merkezli think tank olan Chatham House direktörü Robin Niblett tarafından da dile getirilmiştir. Niblett, Avrupa kıtasında Fransa'nın zayıf kaldığını ve İngiltere'nin kendine yeni bir rol aradığını (Brexit sonrası) belirterek AB içinde artan ekonomik gücü ve daha fazla politik sorumluluk üstlenme iradesini ortaya koyan Almanya'nın öncü rol üstlenmesinin önemine vurgu yapmıştır. Buna karşın Die Zeit yazarı Matthias Naß, Almanya'nın büyük bir güç olmadığını, Almanya'nın daha çok güvenilir bir müttefik olmasının gerekliliğini öne çıkartarak Almanya'nın AB üyeleri ile dengeli ve ortak hareket eden karakterine vurgu yapmak istemiştir (Naß, 2015). Avrupa kıtasında, Almanya'ya karşı tarihten gelen kuşklar var olsa da, 21. yüzyıl sürecinde bu algının değiştiğini ve Almanya'ya dış politikada daha etkili hareket etme alanı bırakıldığını belirtmek gerekir.

Almanya'nın sadece ekonomik olarak değil, politik ve diplomatik olarak Avrupa'daki artan etkisine işaret eden Adrian Hyde-Price; Gauck, Steinmeier ve von der Leyen'in 2014'te Münih Güvenlik Konferansı'ndaki konuşmalarını "uyur gezer dev" uyardı şeklinde değerlendirmiştir. Hyde-Price, Almanya'nın 2014'te Münih'teki tavrı ile ilk defa Batılı müttefik ve dost devletlere karşı muhalif bir tavır sergilediğini belirterek Almanya'nın aktif bir dış politika izlemek istediğini ifade etmiştir. Von der Leyen'in, "hergün cinayet işlenirken ve insanlar tecavüze uğrarken görmemezlikten gelemeyiz" dediğini dile getirerek von der Leyen'in amacının Almanya'nın önderliğinde güçlü bir "Avrupa güvenlik ve savunma politikası" oluşturmak olduğunu ifade etmiştir (Hyde-Price, 2015: 601-603). Hyde-Price, ortaya koyduğu düşünceleri ile Almanya'ya karşı olan tarihsel kuşklarını dile getirerek Almanya'nın büyüyen gücüne karşı kuşku ile bakmış ve Almanya'nın, kendi çıkarları çerçevesinde çekinmeden AB üyelerinin aleyhine hareket edebileceğini ileri sürmüştür.

SONUÇ

Almanya, 2014 Münih Güvenlik Konferansı'nda en üst düzey yetkililerin ağzından 21. yüzyıl için yeni bir dış politika vizyonu benimsediğini ortaya koymuştur. Cumhurbaşkanı Gauck, Almanya'nın tarihinin en iyi döneminde bulunduğu bu süreçte Almanya'nın yeni bir dış politika vizyon geliştirmesini Almanya'nın çıkarları için uygun görmüştür. Gauck, Almanya'nın, liberal dünya düzeninde daha etkili bir şekilde kendi çıkarlarını savunması için "uluslararası sorumluluk" üstlenerek yeni bir rol benimsemesinin önemine vurgu yapmıştır. Bu durum gerek Dışişleri Bakanı Steinmeier gerekse Savunma Bakanı von der Leyen tarafından da benimsenerek Almanya'nın hem AB'deki rolü hem de transatlantik bağlantısına atıfta bulunularak Almanya'nın küresel boyutta daha etkili ve aktif bir dış politika stratejisi, ortak bir vizyonu ifade etmiştir. Münih'teki bu gelişme genel çerçevede Almanya ve Avrupa'da olumlu karşılanmış ve eleştirilerin dozajı küçük boyutlarda kalmıştır. AB ülkelerinde Almanya'ya karşı tarihsel hassasiyetle bakan çevreler olsa da, Almanya'nın ekonomik gücünün adeta AB'nin motor gücünü teşkil etmesi ve Alman ekonomisinin AB projesinin devamı için vazgeçilmez bir faktör olması, İngiltere ve Fransa gibi Almanya'ya karşı büyük savaşlara katılmış ülkelerde dahi ılımlı mejaslara yol açmıştır. Almanya'nın çıkarlarının aynı zamanda hem Avrupa'nın hem de genel çerçevede Batının çıkarları olduğunu ve Batı Medeniyetinin üyesi olan Almanya'nın kendi çıkarlarını bu çerçevede değerlendirerek hareket ettiğini belirten ünlü Alman tarihçi Heinrich-August Winkler, Almanya'nın geçmişte yaşadığı gibi Avrupa kıtasında tek başına hareket eden bir aktör olmasının artık mümkün olmadığını ifade etmiştir¹³ (Der Spiegel,2015).

2014 Münih Konferansında öne çıkan söylemler, 21. yüzyılda Almanya için yeni bir dış politika vizyonu tartışmalarını öne çıkartmış ve yeni bir dış politika vizyonu inşa etme süreci başlamıştır. Bu çerçevede bu söylemler tarihi öneme sahip olmuş ve gelecek on yıllarda Almanya'nın dış politikasındaki etkileri pratikte de uygulanması ile gerçeklik olarak gözlemlenebilecektir. Almanya kendi çıkarlarını izlerken, Avrupa'daki dost ve müttefik devletlerle olan ilişkilerini "tarihi hassasiyetleri" dikkate alarak geliştirmesi, hem kendi geleceğini hem de AB'nin geleceğini belirleyen önemli bir unsur olacaktır.

NOTLAR

¹ Cumhurbaşkanlık görevi 18 Mart 2017’de son bulmuştur.

² 19 Mart 2017 tarihinden itibaren Almanya’nın Cumhurbaşkanı olmuştur.

³ Almanya Cumhurbaşkanı Joachim Gauck’un Münih Güvenlik Konferansındaki konuşması. Eröffnung der 50. Münchner Sicherheitskonferenz, München, 31. Januar 2014, kaynak: <http://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/DE/Joachim-Gauck/Reden/2014/01/140131-Muenchner-Sicherheitskonferenz.html> (09.01.2018).

³ Yazarın notu.

⁴ Söylem analizi ve inşacı kuram ile ilgili daha fazla bilgi için bkz.: Tural Bahadır (2016), Ortaklıktan Krize Türkiye-ABD İlişkileri, Ankara: Astana Yayınları: 23-76.

⁵ Almanya Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier’in Münih Güvenlik Konferansındaki konuşması. Rede von Außenminister Frank-Walter Steinmeier anlässlich der 50. Münchner Sicherheitskonferenz, 01.02.2014, kaynak: <http://www.tallinn.diplo.de/contentblob/4121464/Daten/3891113/DLDMunchnerSiKonf14RedeBMSSteinmeier.pdf> (09.01.2018).

⁶ Almanya Savunma Bakanı Ursula von der Leyen’in Münih Güvenlik Konferansındaki konuşması. Rede der Bundesministerin der Verteidigung, Dr. Ursula von der Leyen, anlässlich der 50. Münchner Sicherheitskonferenz München, 31. Januar 2014, kaynak: <http://www.nato.diplo.de/contentblob/4123416/Daten/3885836/redevdleyensiko2014.pdf> (09.01.2018).

⁷ Söylem analizi ve inşacı kuram ile ilgili daha fazla bilgi için bkz.: Tural Bahadır (2016), Ortaklıktan Krize Türkiye-ABD İlişkileri, Ankara: Astana Yayınları, s. 23-76.

⁸ Statistisches Bundesamt, Außenhandel nach Bundesländern (Exporte), 24.10.2017, kaynak: https://www.destatis.de/DE/ZahlenFakten/GesamtwirtschaftUmwelt/Aussenhandel/Tabellen/AusfuhrNachBundeslaendernAb1970.pdf?__blob=publicationFile (22.01.2018).

⁹ Deutschland mit weltgrößtem Exportüberschuss, 22.01.2018, kaynak: <http://www.wiwo.de/politik/konjunktur/konjunktur-deutschland-mit-weltgroesstem-exportueberschuss/20851114.html> (22.01.2018).

¹⁰ Bkz. Kanzlerin Merkel muss sich in Griechenland gegen Hass-Welle wappnen, 09.10.2012, kaynak: https://www.focus.de/politik/deutschland/tid-27618/angela-hau-ab-kanzlerin-merkel-muss-sich-in-griechenland-gegen-hass-welle-wappnen_aid_834631.html (23.01.2018); Severin Weiland/ Philipp Wittrock, Erniedrigte und Beleidigte, 16.02.2012, kaynak: <http://www.spiegel.de/politik/ausland/griechen-vs-deutsche-erniedrigte-und-beleidigte-a-815670.html> (23.01.2018).

¹¹ Polnischer Außenminister fordert deutsche Führungsrolle, 13.05.2012. kaynak: <http://www.spiegel.de/spiegel/vorab/polnischer-aussenminister-sikorski-fordert-deutsche-fuehrungsrolle-a-832820.html> (23.01.2018).

¹² Weissbuch 2016. Berlin, Bundesministerium der Verteidigung, s. 23.

¹³ „Ein neuer Sonderweg“, Heinrich-August Winkler ile söyleşi, Der Spiegel, Nr. 1/ 2015, s. 28.

KAYNAKÇA

Baumann, R. (2006).). *Der Wandel des deutschen Multilateralismus*, Baden Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.

Bierling, S. (2014), *Vormacht wider Willen: Deutsche Außenpolitik von der Wiedervereinigung bis zur Gegenwart*, Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.

Brattberg, E. & Lima, Bernardo P. de (2015) Germany’s Unipolar Moment, *Berlin Policy Journal*, 21. September, <https://berlinpolicyjournal.com/germanys-unipolar-moment/> (Erişim: 16.01.2018).

Colschen, L. C. (2010). *Deutsche Außenpolitik*, Paderborn: Wilhelm Fink Verlag.

Fix, L. (2015). Eine deutsche Metamorphose, *Internationale Politik*, November/Dezember, <https://zeitschrift-ip.dgap.org/de/ip-die-zeitschrift/archiv/jahrgang-2015/november-dezember/eine-deutsche-metamorphose> (Erişim: 11.01.2018).

Frankenberger, K-D. (2015). *Deutschland darf sich nicht einschüchtern lassen* <http://www.faz.net/aktuell/politik/europaeische-union/kommentar-zur-fuehrungsrolle-diese-deutschen-13716049.html> (Erişim:17.01.2018).

Giegerich, B. & Power, M. (2016). The Munich Consensus and the Purpose of German Power, *Survival*, vol. 58 no: 2.

Hellmann, G.; Wagner, W. & Baumann, R. (2014). *Deutsche Außenpolitik: Eine Einführung*, 2. überarbeitete Auflage, Wiesbaden: Springer Verlag.

- Hellmann, G. (2016). Zwischen Gestaltungsmacht und Hegemonialfalle, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, Deutsche Außenpolitik, Nr. 28-29.
- Hellmann, G. (2015) Im offensiven Mittelfeld – Deutschlands neue Spielmacher-Rolle in der europäischen Politik, *Zeitschrift für Außen- und Sicherheitspolitik*, vol. 8, Nr. 1.
- Hyde-Price, A. G.V. (2015). The „sleep-walking giant“ awakes: resetting German foreign and security policy, *European Security*, vol. 24, no. 4.
- Janning, J. & Möller, A.(2016 July) Leading From The Centre: Germany’s New Role In Europe, European Council On Foreign Relations, *Policy Brief*.
- Kundnani, H. (2016). *The Paradox of German Power*, paperback edition, London: Hurst & Company
- Kundnani, H.(2017). The New Parameters Of German Foreign Policy, *Transatlantic Academy Paper Series*, No. 3: IV-1.
- Lau, J.(2017). Mehr Härte, mehr Großzügigkeit, *Internationale Politik*, Juli-August, <https://zeitschrift-ip.dgap.org/de/ip-die-zeitschrift/archiv/jahrgang-2017/juli-august/mehr-haerte-mehr-grosszuegigkeit> (Erişim:07.01.2018).
- Mauß, H. W. (2015). Deutsche Außenpolitik nach der „Review 2014“: Zivilmacht 2.0?, *Zeitschrift für Politik*, 62.Jg., 3/2015.
- Naß, M. (2015) Deutschland will nicht Großmacht sein, Die Zeit, <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2015-02/weissbuch-sicherheitspolitik-deutschland-grossmacht> (Erişim: 02.11.2017).
- Onuf, N. (1998). Constructivism: A User’s Manual, içinde: Vendulka Kubalkova/Nicholas Onuf/Paul Kowert (editors): *International Relations In A Constructed World*, New York & London: M.E. Sharpe
- Statistisches, B. (2017). Außenhandel nach Bundesländern (Exporte) https://www.destatis.de/DE/ZahlenFakten/GesamtwirtschaftUmwelt/Aussenhandel/Tabellen/AusfuhrNachBundeslaendernAb1970.pdf?__blob=publicationFile (Erişim: 22.01.2018).
- Steinmeier, F.-W. (2014). Rede von Außenminister Frank-Walter Steinmeier anlässlich der 50. Münchner Sicherheitskonferenz <http://www.tallinn.diplo.de/contentblob/4121464/Daten/3891113/DLDMunchnerSiKonf14RedeBMSteinmeier.pdf> (Erişim:09.01.2018).
- Steinmeier, F.-W. (2016 July/August). Germany’s New Global Role, *Foreign Affairs*
- Techau, J. (2016). Deutsche Führung, *Internationale Politik*, März/April, <https://zeitschrift-ip.dgap.org/de/ip-die-zeitschrift/archiv/jahrgang-2016/maerz-april/deutsche-fuehrung> (Erişim:19.01.2018).
- Wirtschafts, W. (2018). *Deutschland mit weltgrößtem Exportüberschuss*, <http://www.wiwo.de/politik/konjunktur/konjunktur-deutschland-mit-weltgroesstem-exportueberschuss/20851114.html> (Erişim: 22.01.2018).

Kitap İncelemeleri/ Book Reviews

METİN HEPER

BÜROKRATİK YÖNETİM GELENEĞİ, Ankara 1974, ODTÜ Geliştirme Vakfı ve İletişim A.Ş. 202 S.

Eser ve Yazar Hakkında

Orta öğrenimini İngiltere ve Türkiye’de tamamlayan Metin Heper, 1963 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirmiştir. Heper, 1968 ve 1971 yıllarında Amerika Birleşik Devletleri’nde, Syracuse Üniversitesi’nden master ve doktora dereceleri almış, 1975 yılında doçent ve 1985 yılında profesör olmuştur. Türkiye’de akademik hayatını ODTÜ, Boğaziçi Üniversitesi, Koç Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi’nde sürdürmüştür. Akademik hayatına Bilkent Üniversitesi’nde devam eden yazar, Bilkent Üniversitesi’nde Türkiye’nin Siyasal Hayatı ve Tarihi Merkezi’nin ve Siyaset Bilimi Bölümü’nün başkanı ve İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi’nin dekanlığı görevlerini sürdürmektedir. Heper Türkiye Bilimler Akademisi kurucu üyesidir.¹

Bürokratik Yönetim Geleneği Heper’in 1970 yılında Syracuse Üniversitesi’nde kabul edilmiş doktora tezinin geliştirilmiş şeklidir. Kitap 1974 yılında ODTÜ İdari İlimler Fakültesi yayını olarak (Yayın No:23) basılmıştır.

Bürokratik Yönetim Geleneği

Heper’e göre Batı’yla erken ilişkiye girmiş olan ve siyasal bağımsızlıklarını korumuş olan Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti’ndeki bürokratik gelişim kendine özgüdür. Bu bürokratik değişim ve dönüşümü mevcut bürokrasi kuramlarıyla açıklamak güçtür. Yazar bu çalışmasının ampirik olmadığını, ancak ikincil kaynaklardan yararlanarak yeni bir kuramsal çerçeve çizerek, Türk bürokrasi geleneğini açıklamayı amaçladığını belirtmektedir.

Osmanlı Türk bürokrasisinde sivil bürokrasi 19. Yüzyıl’ın ikinci yarısından sonra yer almaya başlar. Ancak dini ve askeri bürokrasi ile birlikte geniş bir kamu bürokrasisinden bahsedildiğinde, Osmanlı-Türk Devleti Tarihi Bürokratik İmparatorluklar kategorisine dahil edilebilir. Osmanlı Türk devletinde bürokrasi siyasal hayatta, daima önemli olmuş ve modernleşme sürecine yön vermiştir. Sivil bürokrasi Cumhuriyet döneminde siyasal etkinliğinin zirvesine çıkmış ve siyasal bir kurum olarak etkileri günümüze kadar gelmiştir. Türkiye’de siyasal sisteminin bürokratik kanadı ve özellikle bürokratik entelektüel elit, uygulayıcılıktan çıkarak, siyasal çıkarları da savunan bir kesim haline gelmiştir. Osmanlı devletindeki bürokratik gelişimde siyasal kurumlar ile bürokrasinin gelişimi arasında bir uyumsuzluk vardır. Yapısal ve işlevsel olarak farklılaşmış bir kurumlaşmaya gidilmiş, ancak bu kurumlarda görev alacak bürokratlar, kurumların örüntülerine uygun rolleri benimsememiş, uygun tutum ve davranışları kazanamamıştır. Başka bir deyişle bürokraside normatif gelişim eksiktir. Yani özsel olarak, benimsenen bürokratik davranış kriterleri, biçimsel olarak benimsenememiş ve patrimoniyal Osmanlı muhafazakâr kast bürokrasisi Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Heper eserinin 2. bölümünden başlayarak Türk bürokrasi geleneğinin gelişimini tarihsel dönemler halinde ele almış, Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşundan 19. yüzyıla kadar geçen ve Avrupa etkisinin zayıf olduğu ilk altı yüzyılı tek bir dönem olarak incelemiştir. Daha sonra Avrupa etkileriyle III. Selim’den sonra Osmanlı’da kuvvetlenen bürokrasiyi, III. Selim dönemi - I. Meşrutiyet arası (1789-1876), Osmanlı devletinin son dönemi olarak iki ayrı bölümde analiz etmiştir. Heper, 20. Yüzyılda çağdaş Türk bürokratik geleneğinin geçirdiği ikinci köklü dönüşümü ise

Cumhuriyetin erken dönemi (1919-1950) ve 1950 sonrası olarak eserinin son iki bölümünde tahlil etmiştir.

II. bölüm: 19. Yüzyıla Kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasal-Bürokratik Kurumlaşma Biçimi

Osmanlı devlet geleneği başlangıçta hem İslam düşünce geleneğinden, hem de İslami olmayan unsurlardan etkilenmiştir. Birinci derecede akıncı/askeri yapısını Moğol-Eski Türk kaynaklardan alan Osmanlı devleti, Selçuk mirasıyla da İslam'ın yayıcısı konumundadır. Askeri örgüt ve merkezîyetçi devlet yapısında Bizans etkileri olduğunu savunan görüşler de mevcuttur. İslami gelenekler Fatih döneminde dahi padişah idaresinin üstüne çıkmamış, ancak Sultan Süleyman'ın döneminin (1560'lar) sonlarına doğru İslami etkiler zirveye ulaşmıştır. Bu tarihten sonra bürokraside önceden kalan ve İslamiyet öncesine ait olan gelenekler ancak dine uyduğu sürece varlık göstermişlerdir. Bu dönemde Padişaha sadık sivil, askeri ve dini bir bürokrasi kurulmuştur. Bürokratlar siyasi ve sosyo-ekonomik birikim olarak zayıftır. Dini bürokratlar Müslüman ve medrese mezunu, sivil ve askeri bürokratlar ise gayrimüslimdir. Bunların toplumla bağları kesilmiştir. Böylece hepsinin Padişaha tamamen bağlı olması amaçlanmıştır. Bu nedenle İmparatorlukta merkezdeki sivil ve askeri bürokratlara kapıkulları denilmiştir. Alınan esirlerden devşirilen oğlan çocukları Enderun'da eğitilip, sivil bürokrat olarak yetiştirilmiştir. Enderun'a alınmayanlar ise yeteneklerine göre askeri bürokrasiye hazırlanmıştır.

Heper'e göre Osmanlı'daki erken dönem bürokrasisi kalemiye (dini ve sivil bürokrasi) ve seyfiye sınıfı (askeri bürokrasi) olmak üzere iki sınıftır. Osmanlı devletin 16. yüzyıldan sonra başlayan duraklama ve çözülme dönemi Padişah otoritesinin zayıflamasına ve bürokrasinin bağımsız siyasal yaklaşımlar geliştirmeye başlamasına neden olmuştur. İltizam sistemine geçilmesiyle vergi toplamının özelleştirilmesi, halkın yükünü artırmış, mülkiyet ayan ve mahalli eşrafa aşamalı olarak geçmiştir. Sened-i İttifak'a varan bir süreçte; ayan sınıfı kontrolü ele almış ve Padişah/merkezi otorite zayıflayarak bir tür feodal yapıya geçmiştir. Bu Ademi-merkezîyetçi güç kayması, Padişah'ın etkinliğinin bir kısmının bürokrasiye kaymasına neden olmuştur. Yeniçerilik kurumu da zayıflamış ve lonca örgütleri haline dönüşmüştür.

III. Bölüm: Bürokratik Yönetim Geleneğinin İlk Görüntüleri (III Selim- I. Meşrutiyet)

Heper çağdaş bürokrasi bilgisinin Avrupa'dan transfer edilmeye başladığı ve ilk eğitilmiş bürokratların Osmanlı devletinde görev almaya başladığı bürokratik yönetim geleneğinin başlangıç dönemi olarak ele almıştır. Yazar bu dönemi Fransız Devrimi, Tanzimat'ın ilanı ve I. Meşrutiyet ilanı tarihlerini referans alarak iki tarih aralığında incelemiştir.

1. Oligarşiden- Aydınlıkçı Mutlakiyete (1789-1839)

Bu dönemde iki yüzyıl önce başlamış olan çözülme sürecini durdurma çabaları başlamıştır. Avrupa'nın üstünlüğü kısmen kabul edilmiş, eski yapıyı yeniden düzenlemek yerine bazı tekniklerin ve kurumların Avrupa'dan alınması fikri doğmuştur. Heper bu stratejiyi kısmi bir batılılaşma olarak görmektedir. Askeri ve sivil bürokrasinin modernleştirilmeye başlamasına rağmen, dini bürokrasinin egemenliği sürmektedir.

Özellikle hukuk ve eğitim alanlarında Batı normlarına sahip kurumlar, İslami normlara dayanan kurumların yerine değil, yanına kurulmuştur. Sivil bürokrasi yavaş da olsa dini bürokrasinin etkinliğini azaltmaya başlamıştır. Asker ve sivil bürokratlar laik bir ders programı ile eğitime başlanmıştır.

Bu dönemin bir diğer özelliği de özellikle Fransa'ya eğitim için gönderilen bir kuşaktan bürokrat yetiştirme çabasıdır. Ancak maliye ve ekonomi öğrenmeye giden öğrenciler bilgileri ile Osmanlı sosyo-ekonomik yapısı arasında ilişki kuramamışlar, edebiyat gibi başka alanlara yönelmişlerdir. Özellikle II Mahmut döneminde, bürokraside yaşanan değişim karşılığını şeriatla bulamayacağı için, ussal yasalar çıkarılmaya, kodifikasyonla çelişen hukuk kuralları düzenlenmeye ve bakanlar üstü kurullarla yasama yapılmaya başlanmıştır. İlimin- maarife, alimin-mütefennine dönüşümü ile eğitim reformları hızlanmıştır. Önceki dönemlerde neredeyse feodal hale gelmiş taşra idaresi Padişahların ekonomik kaynaklar üzerindeki kontrolünü zayıflatmış olduğundan, 1812 Rusya Savaşı'ndan sonra ayan sistemi zor kullanılarak dağıtılmış. 1831'de iltizam sistemi sonlandırılmış ve maaşlı devlet memurları yerel idarelere verilmiştir. Vergi toplama işi memurlara (muhasıllara) verilerek, ekonomik kaynaklar kontrol altına alınmıştır.

Ayanın bastırılmasından sonra Yeniçeri örgütü kaldırılarak, örgütün desteklediği dini bürokrasi zayıflatılmış ve bu grupların kontrolündeki önemli bir ekonomik güç olan vakıflar sivil bürokrasiye devredilmiştir. Askeri alandaki üniforma, örgüt, talim, eğitim gibi aktarmalardan sonra; diplomatik heyetten, diplomatik misyon kurulmasına doğru bir dış politika modeli de geliştirilmiştir. Önceleri gayrimüslim tercümanlarla diplomasi yürütülürken 1833 yılında Tercüme Odası kurulmuştur. Padişah II. Mahmut ve ardılları döneminde ise Mektebi Maarifi Adliye, Darülmaarif, Mektebi Eklam, Mektebi Fünun-u Mülkiye ve Paris'te Mekteb-i Osmani gibi okullar meşhur Galatasaray Lisesi (Mektebi Sultani) ve Mektebi Mülkiye ile birlikte sivil bürokrat yetiştirmeye başlamıştır.

Laik eğitime yavaş yavaş geçişle bu okullarda, tanınmış ailelerin çocukları yetişmeye ve elitlik durumlarına göre resmi görev almaya başlamaları ile seçkin bürokrat bir tabaka oluşmaya başlamıştır. Ancak bu dönemlerde en önemli bürokrat olma kriteri eğitim olmuş, eğitilmiş kimseler sosyo-ekonomik kökenlerinden bağımsız olarak bürokraside yükselmeye başlamışlardır.

Heper bu dönemle ilgili özetle; Osmanlı – Türk evrimin ilk kurumlaşma örüntüleri olarak önce patrimoniyal bir yapıyı, sonra o düzenin bir tür feodalizme doğru çözüldüğü görülmektedir. Çözülme sureti boyunca hurafe yönü ağır basan İslam gelenekleri dini olmayan gelenekleri etkilemişlerdir. Bu ikinci tür gelenekler de yozlaşarak bir baskı aracı olmuşlardır. Nesnel tabakalaştırma kararları üzerinde kontrolü kaybeden padişahlar noetik tabakalaştırma kararlarını da etkileyememişlerdir. Devletten bağımsız ve kendi normlarını kabul ettirebilecek güçlü girişimci orta sınıfların da gelişmemiş olması nedeni ile asker, sivil ve dini bürokrasiler ilk kurumlaşma örüntüsüne ters düşecek siyasal yaklaşımlar benimseyebilmişlerdir.

Sivil bürokrasi ilk kurumlaşma aşamasında idare edenler grubu içinde görece olarak önemsiz bir yere sahiptir. Çözülme süreci boyunca askeri yenilgilerin sonucu olarak önemi artmıştır. Ancak yeni gelenekçilik şeklinde beliren bir stratejik karar ve yeniliğe gittikçe kapanan bir uygulamayla da pozitif devlet çizgisinde bir bürokratik norm düzeni geliştirilememiştir. Bu tür bir normatif düzen, Batı ile gerçek ilintilerin başladığı on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında gerçekleştirilebilecektir. Söz konusu normatif düzenin ortaya çıkmaya başlaması ile Osmanlı- Türk devletinin dengesiz bürokratik gelişimi belirmeye başlayacak ve bürokratik yönetim geleneğinin ilk tohumları atılacaktır.

1. Eski Osmanlılar Dönemi 1839-1876

Bu dönemde artık eğitim almış özellikle maliye ve diplomasi konusunda ustalaşmış olan orta sınıf Padişah'tan çok devlete bağlıydı ve kendilerini vazgeçilmez görüyorlardı. Bu grubu Heper, 'Eski Osmanlılar' olarak adlandırmaktadırlar. Yabancı ülkelerin desteğini alan bu bürokratlar, laik örüntülü bir kurumsallaşma taraftarı olmuşlar, merkezi otoriteyi savunmuş ancak Padişah müdahalesine karşı siyasal bağımsızlığı savunmuşlardır. Otoriter devleti kendi modernleştirme programları için desteklemişlerdir. Abdülmecit tarafından desteklenmiş, kontrolcü ve mutlakiyetçi Abdülaziz döneminde Padişahla araları açılmış ancak varlıkları devam etmiştir. Eski Osmanlılara iki tepki ortaya çıkmıştır: Liberal Tepki, Dinsel Tepki. Batılılaşmayı gavurlaşma olarak gren ve Tanzimat'ın azınlık haklarına hizmet ettiğini düşünen dindar topluluklar ve Genç Osmanlılar.

Bürokratik yönetim geleneğinin ana hatlarının geliştiği 1789-1876 dönemi Osmanlı – Türk bürokrasisinin evriminde çok önemli bir yere sahiptir. Bir taraftan Batı'nın üstünlüğü kabul edilmiş, öte yandan geleneksel – dini adalet kavramı yeniden yorumlanmıştır. Adalet, artık tutucu bir biçimde statükoyu sürdürmek anlamında anlaşılmamış, aksine İslami geleneklerin çerçevesi dışındaki alanın dışında laik kriterler ile yasama faaliyetinin temelini teşkil etmiştir.

Laik alanda, Osmanlı-Türk bürokrasisinin siyasal yaklaşımının siyasal tutum ve siyasal düşünüş biçiminde beliren iki ana eksenini geliştirmiştir. Bu yaklaşım, ikili bir kurumsallaşma çerçevesinde ve laik kriterlere dayanan, kanunlar aracılığı ile ortaya çıkmıştır. Yeni bir tür bürokratik elit doğmuş ve bu bürokratların ayırıcı nitelikleri, eğitim olmuştur. Bu yeni elit, laik siyasetlerini siyasal hayatta egemen kılabilmek için sivil bürokrasinin siyasal sistem içinde bağımsızlığını sağlamaya çalışmışlardır. Söz konusu bağımsızlığın sağlanabilmesi ölçüsünde sivil bürokrasi siyaset uygulayıcısı olmaktan çok siyaset yapma özelliği ağır basan bir kurum haline gelmiştir. Bürokratik yönetim geleneğinin ilk görüntüleri, bu bürokratik tutumun sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

IV. Bölüm: Yeni Gelenekçilik ve Bürokratik Tepki

Heper, II. Abdülhamit Dönemi'ni bürokrasinin yönetimle önce çatışıp, sonra yükselişe geçtiği ve sınıflaştığı önemli bir dönem olarak analiz etmiştir. Bu dönemde merkezi otorite Batılılaşma'nın terk edilerek İslam Uygarlığının referans alınmasını benimsemiştir. Eski Osmanlıların laik ve Genç Osmanlıların, liberal özlemleri reddedilmiştir. Dini bürokrasi yükselişe geçmiş, din kurumları öncelenmiştir. Levanten bir sivil bürokrasi oluşmaya başlamıştır. Heper'e göre, Batılı fikirlerin sivil ve askeri bürokrasiye yansımaması ve muhalefetin bastırılması için totaliter yöntemler benimsenmiştir. Yönetime tepki olarak gelişen Genç Türk hareketinin de etkisiyle temelde dinsel olan bir yasallaştırma kararı çerçevesinin olanağı ölçüsünde laikleşme sürecine hız kazandırılmıştır. Asker ve sivil bürokrasiler, özellikle birincisi, bürokratik yönetim geleneğinin canlandırılması ve devam ettirilmesinde önemli rol oynadılar. Ancak eğitimdeki laikleşmenin tasfiye edilmemiş olması askeri bürokrasinin güçlenmesi ile birlikte devletin o dönemdeki resmi ideolojisi olan Panislamizm gerilemeye başlamıştır. Devletin 1911 yılından sonra savaş halinde olması, Almanya ittifakının da etkisi ile laik tutumlu Askeri bürokrasi yönetiminde hâkim olmuştur.

Genç Türk hareketi Aydınlanma mutlakiyeti benimsemiş ve kendi içinden birçok entelektüel çıkarmıştır. Düşünce trafiğinin yoğun olduğu bu dönemde Ahmet Rıza halkın eğitilmesini, doğal hukuk kurulmasını, Abdullah Cevdet ise halkın hem fikiri, hem ahlaki

olarak eğitilmesi gerektiğini savunmuştur. Cumhuriyet dönemine kadar sıçrayacak bu dönemin bürokrasi anlayışında halk değil entelektüel ve rasyonel kriterler öne çıkmıştır.

Birinci Dünya Savaşından sonra Genç Türk hükümetleri düştüler. İtilafçı İstanbul hükümetleri, bir ölçüde yeni gelenekçiliği benimsedi. Askeri bürokrasi ise Anadolu'nun bozkırlarında bürokratik yönetim geleneğini sürdürdü. Kurtuluş savaşından sonra hükümet bir süre askeri- siyasal grupların elinde kaldı. Daha sonra siyasal hayat bürokratlaştı. Bir yandan sivil bürokrasi önem kazandı, öte yandan da bürokratik yönetim geleneği daha bir güçlendi.

V. Bölüm: Bürokratik Yönetim Geleneğinin Perçinlenmesi (Cumhuriyet'in Kuruluşu ve Devletçi Güçlü Bürokrasi 1919- 1950)

Cumhuriyetin kuruluş dönemi ile ilgili değerlendirmesinde Heper, Kurtuluş Savaşı'nı kazanan kadro öncülüğünde askeri bürokrasinin öncü rol oynadığını, sonra bu rolün siyasal hayatın sivilleştirildiği CHP'ye devredildiğini belirtmektedir. Böylece İsmet İnönü öncülüğünde güçlenen bürokrasi 1930'lardan sonra iyice güçlenmiş, milliyetçilik ve halkçılık doktrinleri ile devrimlerin devamlılığı amaçlanmış ve bürokrasinin egemenliği perçinlenmiştir. Ancak bu dönemde bürokrasiye elitizm hakim olmuş, çünkü önce bürokrasi sonra halk kitleleri aydınlanacaktır. Böylece Genç Cumhuriyetin strateji ve yasalaştırmalarını benimseyen siyasal bir elit; kurucu kadrolar arasından, muhaliflerin iknasıyla ve gerekirse tasfiyesi ile titizlikle oluşturulmuştur. İstanbul'da Anadolu hareketine karşı bürokratların bir kısmı tasfiye edilmiş, bir kısmı ise istihdam edilerek bağlılıkları sağlanmaya çalışılmıştır.

Yeni devletin kurumları bir bürokrasi orta sınıfı tarafından yaratılıp yaşatılmış ve bürokratik bir devlet kurulmuştur. Bu bürokratları yetiştirecek üniversiteler Ankara'ya taşınmış veya Ankara'da kurulmuştur. İnönü'nün temkinli ve tutucu yapısının etkisiyle yeni bürokratik aygıt statikleşmeye başlamış, devrimler hızını azaltmış veya tamamlanmış, bürokratik yapı Mustafa Kemal Atatürk'ün karizmasının dahi önüne geçmiştir. İşe almada sadakat liyakatin önüne geçmiştir. Birinci Cumhuriyet'in ilk döneminde (1923-50) bürokratik yönetim geleneği, bir avuç siyasal – askeri elit tarafından canlandırılmıştır. Bunu takiben, önce siyasal daha sonra da sivil bürokratik elit bu geleneğe sahip çıkmıştır.

Heper'e göre dönemin bürokratik yönetim geleneği, milliyetçilik, halkçılık ve laiklik ilkeleri üzerine kurulmuştur. Söz konusu normlar, temelde toplumda yeni grupların ortaya çıkması, bu grupların kendi normlarını geliştirmeleri ve siyasal hayata empoze etmeleri biçiminde geliştirmemişlerdir. Aksine, kurumsal- normatif biçimde bir noetik tabakalaştırma ile bürokratik elite empoze ettirilen bu normlar emdirici nitelikte olmuştur. Öte yandan, söz konusu normların empoze edilmeye çalışıldığı "elit" in toplumdaki sosyo-ekonomik statüsünü pekiştirmeye yönelmiş nesnel tabakalaştırma kararları, sonradan bürokratik yönetim geleneğinin karşısına çıkacak grupların güçlenmesine yol açmıştır. Kısaca bu dönemin sonlarında ayan eşrafı ile bürokrasi arasındaki ilişkiler bozulmuş; İstanbul tüccarları, büyük toprak sahipleri, sermaye sahibi olan bazı mebus ve bürokratların yer aldığı muhalif gruplar 1940'ların artan baskıcı politikalarına rağmen özellikle ekonomik çıkarları devletçilikten zarar gördükçe muhalefetlerini artırmışlardır.

VI. Bölüm : Bürokratik Yönetim Geleneğinin Güç Yılları

Heper çok partili rejime geçiş dönemini Osmanlı-Türk devleti evriminde ilk kez bürokratik elit dışından yeni grupların, liberal entelijiyansanın da işbirliği ile 1950'de

iktidara geldikleri bir dönem olarak değerlendirmektedir. Liberal entelektüellerin yanı sıra sermaye sahibi ayan-eşraf ve tüccarlardan oluşan bir oligarşik yapı ortaya çıkmıştır. Ayan ve eşrafın muhalefeti CHP'nin toprak reformu tasarısına kadar dayanır. Bu gruplar kapitalist bir birikim peşinde koşarken, topluma gelenekselciliği ve İslam'ı koruma görüntüsü vermişlerdir. Halkın sosyal ve ekonomik sıkıntılarını bürokratik elitin Batılılaştırma çabaları ile ilişkilendiren oligarşi Batılı bürokrasiye karşı adeta Abdülhamit siyaseti izleyerek siyasal taban kazanmıştır. 1950'ler, bürokratik yönetim geleneği bakımından bir mihenk taşı olmuştur. Milli kapitalizmden komprador kapitalizmine geçilmiş, dış yardımlar bu yeni kapitalizme kaynak sağlamıştır. 1950lerdeki ekonomik genişlemeye rağmen bir orta sınıf gelişmemiştir. Heper'e göre bu dönemde güç yıllar geçiren bürokratik yönetim geleneği, her şeye rağmen canlılığını sürdürmüştür. Bunun en önemli nedeni Üniversitelerden sivil bürokratik elite gelen entelektüel destek ve şiddetli muhalefettir. 1960'a kadar uzanan çok partili siyasal hayat içinde, sivil bürokrasinin on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısından beri gelişen siyasal yönetim geleneği ciddi bir engelle karşılaşmıştır. Osmanlı-Türk devletinin evriminde ilk defa geleneksel yönetici gruplara dâhil olmayan bir grup siyasal hayat içinde sivrilmiş ve bürokratik yönetim geleneğinin dayandığı normatif düzene karşı çıkmıştır. Ancak bu yeni siyasal elitin inandırıcı bir biçimde karşıt bir normatif düzeni geliştirememiş olması, entelektüel elitin sivil bürokrasiyi desteklemesi ve evvelce kabul edilmiş idari güvenceler bürokratik yönetim geleneğinin canlı kalmasına yol açmıştır.

Genel Değerlendirme

Heper, eserinin sonuç bölümünde Osmanlı-Türk bürokrasisi dürüstlük- etkinlik ve yolsuzluk-etkin olmama çizgisi üzerinde gidip geldiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte Heper'e göre bürokratik elit ilke olarak da olsa siyasal demokrasi taraftarı olmuş, görece olarak statik bir kamu yararı kavramına uygun siyasal yaklaşımlara yakın olmuştur. Türkiye'deki bürokratik elit; 18. Yüzyıldan bu yana kamu yararını özellikle milliyetçilik ve laiklik gibi ilkeler üzerinden ve genellikle "batılılaşma" amacı çerçevesinde formüle etmiştir. Heper, son tahlilde bürokratik elitin rasyonel olarak saptadığı kamu hizmetinin icaplarını toplumsal grup ve sınıfların çıkarlarından daha önemli gördüğü ve kamu politikalarına yaptığı katkının idari değil siyasal olduğu sonucuna varmıştır. Heper'e göre bu katkı, çıkarıcılık ve fırsatçılığın bürokrasiye egemen olmadığı durumlarda olumlu olarak ortaya çıkmaktadır.

Heper'in bu eseri Türkiye'de bürokrasinin ve bürokrasiyi taşıyan elit sınıfın gelişimini tarihsel perspektifte ayrıntılı bir analizle sunması açısından benzersizdir. Bürokrasi ve özellikle bürokrasiyi bir sınıf olarak ele alan akademik çalışmaların büyük bir çoğunluğunda atıfta bulunulmuş olan bu eser, Türkiye'de yönetim bilimi alanında ortaya koyulmuş temel referanslardan biri olmaya devam edecektir.

Dr. Osman Gökhan HATİPOĞLU
Bozok Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

NOTLAR

1 Yazarla ilgili bilgiler http://tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/MetinHeper.pdf adresindeki özgeçmişinden alınmıştır.

MAX WEBER

WISSENSCHAFT ALS BERUF, Stuttgart 1995, Phillip Reclam jun. GmbH&Co., 80 S.

Dass die Wissenschaft, ein kommunikatives und soziales System ist und auf Festlegungen und Konventionen beruht, die sich aus den besonderen Aufgaben dieses Handlungsbereichs ergeben, mag für SozialwissenschaftlerInnen mittlerweile ein alter Hut sein. Die kritische Auseinandersetzung mit der Wissenschaft ist keine neue Entwicklung, so versucht auch Max Weber (1864-1920) Klassiker der deutschen Soziologie und einer der Gründerväter der Kulturwissenschaft, zu erklären, dass die Wissenschaft in ihrer Fragestellung durch vorherige Annahmen über ihren Sinn bedingt und von logischen Entscheidungen abhängt, über die nicht mehr wissenschaftlich entschieden werden kann. In der Lektüre von Max Weber „Wissenschaft als Beruf“ (1919) wird vorgelegt, wie sich die Wissenschaft als Beruf im materiellen Sinne des Wortes gestaltet.

Die Lektüre ist in drei Gedankenzügen gegliedert: Äußere Umstände der akademischen Laufbahn, innere Berufung des Wissenschaftlers und Beruf der Wissenschaft.

Weber richtet seine besondere Aufmerksamkeit auf den Vergleich des deutschen und amerikanischen Universitätsmodells, indem er folgende Fragen im ersten Teil des Vortrages stellt: *Wie gestaltet sich Wissenschaft als Beruf im materiellen Sinne des Wortes? Wie gestaltet sich die Lage eines absolvierten Studenten, der entschlossen ist, der Wissenschaft innerhalb des akademischen Lebens sich berufsmäßig hinzugeben?*

Er geht davon aus, dass bereits eine *Amerikanisierung* angefangen hat, und am Beginn einer akademischen Laufbahn im Gegensatz von *"Privatdozent"* und *"Assistant"* wesentliche Unterschiede bestehen. In Deutschland hat der Privatdozent großen Freiraum zu forschen und zu lehren, doch leider bezieht er kein festes Gehalt und muss sich mit Nebenvorlesungen begnügen. Dadurch wiederum investiert der Privatdozent seine Zeit in wissenschaftliche Arbeiten. Im Gegensatz zu Deutschland beginnt die akademische Laufbahn in Amerika deutlich anders. In Amerika ist der Assistant in den Betrieb seines Instituts eng eingespannt, d.h. er ist auf die Arbeitsmittel, die vom Staat zur Verfügung gestellt werden, angewiesen. Weber deutet auf ein bürokratisches System hin, das alle Merkmale eines kapitalistischen Großbetriebes aufweist (S.4-7).

Weber kritisiert zugleich die *Schleichende Amerikanisierung* deutscher Universitäten. Dies bedeutet, dass deutsche Universitäten zu staatskapitalistischen Unternehmungen umgebaut werden, da die Verwaltung ohne Betriebsmittel großen Umfangs nicht mehr möglich ist. Dadurch wäre die Trennung von Arbeiter und Produktionsmitteln nicht auszuschließen. Demzufolge ist der Assistant, wie ein Arbeiter in einer Fabrik, vom Institutsleiter abhängig. Weber sieht die finanzielle Unabhängigkeit als eine Voraussetzung für eigenständiges und produktives wissenschaftliches Arbeiten (S.6). Aber wer hat sie heute noch? Die Einschränkung der zur Verfügung stehenden Mittel an Universitäten oder an Universitätskliniken ist vielmehr deutlicher denn je: Ein Universitätsforscher ist aufgrund fachfremder Arbeitsmittel überlastet, ist demotiviert und investiert nur die geringe Hälfte seiner Zeit in Forschungstätigkeiten.

Der Assistant ist aufgrund einer festen Einstellung imstande, seinen Lebensunterhalt zu finanzieren, ist aber im Unterschied zum Privatdozenten durch viele Vorlesungen überlastet und kann sich nur sehr schwer der wissenschaftlichen Arbeit hingeben.

Weber verbindet die Universitätslaufbahn mit dem *"wildem Hazard"* (S.11). Diese Laufbahn sei sowohl in Deutschland als auch in Amerika vom Zufall geprägt. Er selbst gibt sich als Beispiel und verdankt seine eigene Berufung zum ordentlichen Professor "einigen

absoluten Zufälligkeiten". Er vergleicht dies mit den langjährigen Papstwahlen und den US-Präsidentschaftswahlen, in denen sich selten der Favorit durchsetzt.

Weber betont, dass der pädagogisch erfolgreiche Gelehrte eine *persönliche Gabe* verfügen muss, über die leider nicht die wissenschaftliche Qualifikation, sondern allein der Zufall entscheidet (S.15). Was mit der Gabe gemeint wird, bleibt leider im Text Webers unaufgelöst.

Auch der Aspekt der "*inneren Berufe*" wird berücksichtigt. Das deutsche Wort Beruf wird heute im Sinne der speziellen Erwerbstätigkeit, die dem Lebensunterhalt dient, verwendet. Früher symbolisierte der Beruf, die persönliche Berufung zu einer Aufgabe und die völlige Hingabe und innige Erfüllung des Lebens (S. 11).

Weber war fest davon überzeugt, dass die Wissenschaft ein innerer Beruf sein sollte, und der wissenschaftliche Erfolg sei nur durch strenge Spezialisierung zu erreichen. Mit Spezialisierung meint Weber die Entstehung der empirischen Einzelwissenschaften im 19. Jahrhundert, die sich zu selbständigen Einzelfächern gebildet haben. Aufgrund der Spezialisierung sieht Weber die innere Einstellung auf eine harte Probe gestellt.

Eine endgültige wissenschaftliche Leistung, die ein dauerhaftes ‚Vollgefühl‘ hervorruft, erzeugt eine spezialisierte Leistung, in dem man versucht in seine eigene Vorstellung hineinzusteigern, dass das Schicksal seiner Seele davon abhängt (S.12). Wer sich nicht völlig hingibt, sei der Wissenschaft nicht gewachsen. Das Hineinsteigern in diesen inneren Rausch, ebenso wenig ein guter Einfall, ersetzt harte Arbeit nicht und umgekehrt. Somit tritt das "Hazard-Prinzip" wieder auf. Der Auftritt einer wichtigen Eingebung ist dem Zufall überlassen. Eine solche „Eingebung“ begründet sich auf harter Arbeit, aber auch Dilettanten hatten oft wichtige wissenschaftliche Einfälle, die aufgrund fehlender Fachkenntnis nicht nachgeprüft werden konnten (S.13). Dieses Problem besteht auch im praktischen Leben und in der Wirtschaft.

Weber vergleicht auch die Kunst mit der Wissenschaft. Weber gibt als Beispiel an, dass der Mathematiker ohne Phantasie und Gabe nur sehr schwer zu wissenschaftlichen Ergebnissen kommen kann. Schließlich hängt der wissenschaftliche Erfolg von verborgenen Schicksalen ab. Die Wissenschaft ist somit Teil des Fortschritts und muss überholt werden. Damit legt Weber besonderes Augenmerk auf das Sinnproblem der Wissenschaft. Denn der Fortschritt unterliegt einem unendlichen Prozess. Die Kunst könnte auf technischer Ebene ein Teil des Fortschritts sein, dennoch kann ein Kunstwerk nicht durch eine neue Kunst ersetzt werden. Weber versucht zu verdeutlichen, dass die *Erfüllung*, die eigentlich die Kunst hervorruft, nicht "überboten" werden kann, dagegen die wissenschaftliche Erkenntnis überboten werden muss. Auch die Persönlichkeit und das Erlebnis sind eng verbundene Gnadengaben, die dem Schicksal unterliegen und wie andere Götzen nicht zu erjagen sind. Weber dementiert auf spöttischer Art, dass derjenige, der sich der Wissenschaft hinzugeben versucht, nicht als *Impresario der Sache* mit auf die Bühne treten kann (S.14-17). Welchen Sinn sieht jedoch der Wissenschaftler selbst, wenn er Wissenschaft „um ihrer selbst willen“ betreibt? Der wissenschaftliche Fortschritt dient dazu praktische und persönliche Erfolge erzielen zu können und ist ein Bruchteil des Intellektualisierungsprozesses, dem wir seit Jahrtausenden unterliegen. Weber ist der Meinung, dass wir Menschen eine größere Kenntnis über unsere Lebensbedingungen besitzen als zum Beispiel ein Indianer. Im Grunde sind auch wir uns vieler Zusammenhänge des alltäglichen Lebens nicht bewusst, z.B. das Funktionieren einer Straßenbahn. Doch ein Indianer ist über die Funktionsweise seiner Werkzeuge besser belehrt (S.18). Wir können sehr leicht mithilfe der theoretischen Mittel unsere Fragen beantworten, während ein Indianer viele Lebensbereiche geheimnisvollen Mächten zuordnet. Dadurch entsteht eine Entzauberung der Welt. Für Weber galten Wissenschaftler als moralisch

"besser", weil sie Gottes Werk studierten. Gott symbolisiert die Wahrheit, und wer Gottes Wahrheit enträtselte, entdeckte somit den Beweis seiner Existenz (S.18-19).

Weber kritisiert zudem die Entwicklung und den Wert der Wissenschaft in der Neuzeit. Am Anfang stand die Wissenschaft und das Instrumentarium des Begriffs im Dienst des guten Lebens der *Polis*, wurde sie doch mit der Renaissance zum Weg hin zur wahren Kunst und zur wahren Natur, sozusagen verstand sich die christlich geprägte Wissenschaft wie ein Weg zu Gott. Die Schlussfolgerung, dass die Wissenschaft sinnlos sei, weil sie auf die allein für uns wichtigen Fragen: "Was sollen wir tun? Wie sollen wir leben? keine Antwort gibt", macht Weber sich nicht zu eigen, sondern überlässt es Tolstoj (S.23-25). Die Wissenschaft basiert auf der Methodik und Logik, die grundlegende Motivationen nicht wissenschaftlich ergründen oder beweisen kann. Statt die Wissenschaft abzulehnen, weil sie die Probleme des Lebens nicht lösen kann, fragt Weber nach dem *Wie* dieses Unvermögens, da die Grenzen der Wissenschaft die Tür zu den Grenzen des Möglichen öffnen (S.26). Weber ist der Meinung, dass das Leben von den Naturwissenschaften im technologischen Sinne beherrscht wird, und dass sowohl die wertvolle Kenntnis historischer Kulturerscheinungen als auch der Wahrheitswert bei ihrer Arbeit vorausgesetzt wird (S.27). Es wird davon ausgegangen, dass die Teilnahme an der Gemeinschaft der "Kulturmenschen" ihre Existenz garantiere, doch dieser Beweis des Wertes ist einfach nicht möglich. Die These Webers von der prinzipiellen Unmöglichkeit wissenschaftlicher Wertsetzung, die er unbegründet lässt, setzt sich in einem anderen Bereich durch. Wie bereits in der Werturteilsdebatte tritt er dafür ein, dass praktische Stellungnahmen und Wissenschaft konsequent zu trennen sind, so das berühmte Diktum: „Politik gehört nicht in den Hörsaal“ (S.28).

Die Wissenschaft verwendet Worte als Mittel wissenschaftlicher Analysen, während die Politik Worte zur Waffe macht. Dies ist im Hörsaal besonders gefährlich, da Studenten dem Dozenten passiv ausgesetzt sind, also keine Kritik üben können. Weber fordert auf, dass der Student im Lehrer nicht den Führer suchen soll, der ihm schließlich ein politisches Bekenntnis oder sonst eine Weltanschauung aufdrängt (S.29-30). Er vertritt die Meinung, dass die Wissenschaft neben Techniken und Methoden auch zur Klarheit verhelfen kann. Trotz Nietzsche und Tolstoj fordert Weber als Voraussetzung für den Erfolg des Wissenschaftlers sittliche Leistung in der wissenschaftlichen Arbeit. Jeder Einzelne sollte daher in der Lage sein, „*sich selbst Rechenschaft zu geben über den letzten Sinn des eigene Tuns*“ (S.39).

Denn für einen Menschen ist die wissenschaftliche Tätigkeit erst dann wert, wenn er es mit Leidenschaft tut. Abschließend geht es bei der Frage nach dem Beruf der Wissenschaft um die Anerkennung des Bemühens um Klarheit, und um die Wissenschaft, die infolge von Intellektualisierung und Rationalisierung zu einem fachlich betriebenen Beruf geworden ist. Zu solcher Klarheit gehört auch die Erkenntnis, dass die Wissenschaft nicht nur den Sinn der Welt liefert, sondern auch zu erfragen ist, um es auf die Welt anwenden zu können (S.44).

Insgesamt gesehen bietet die Lektüre eine gute Einsicht in die Veränderungen im Hochschulwesen, die Parallelen der damaligen Zeit verglichen mit der heutigen Bildungspolitik aufweisen. Die Thematik ist auch wenn 100 Jahre vergangen sind noch immer hochaktuell und bildet für die Studierenden einen wichtigen Baustein zur Beurteilung der Wissenschaft, die selbst als ein unabgeschlossener Prozess der Wahrheitssuche bleiben wird.

Eine gute Wissenschaft, die vom Wissenschaftler ausgeübt wird, braucht Zeit und Ruhe, um sich kreativ entfalten zu können. Die Wissenschaftsgeschichte zeigt uns, wie der wissenschaftliche Fortschritt sich in Grenzen planen lässt und sogar Irrwege einschlägt, die

entweder zur wissenschaftlichen Innovation führen oder vollkommen Leistungsfähigkeit verlangen kann. Zugute gehalten werden muss, dass Max Webers Vortrag "Wissenschaft als Beruf" immer wieder lesenswert ist und als Wissenschaftsklassiker jedem empfohlen werden kann.

Dr. Özlem BECERİK YOLDAŞ
Bozok Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Özetler

Burak Gümüş

Türkiye Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM)

2014 yılında kurulan ve ülkenin yabancı ülke vatandaşları ve sığınmacılara karşı uygulanan göçmen politikasının ve kaçak göçmenlerin iade edilmesi için yapılan AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşmasının koordineli olarak uygulanması için çalışan ve Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliğinden ziyade sığınmacıların taleplerini kabul ve işleme sokma sorumluluğu altında bulunan ve Alman eleştirisinin hedefi haline gelen Göç İradesi Genel Müdürlüğü bu makalenin temel konusudur. Aynı zamanda, bu nispeten yeni devlet kurumunun yapısı, kaynak durumu ve gelişme tarihi eleştirel olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: GİGM, Suriyeli mülteciler, Sığınmacılar, AK Parti, Göç

Mustafa Gencer

Modern Dönem Öncesi Avrupa'nın Türk Korkusu: Drakula ve Osmanlılar

Vlad Dracula (Vlad Tepeş) bir Osmanlı voyvodası (prensi) olarak Eflak'ı beş yıl boyunca yönetmiş (1448; 1456-62; 1476), bu dönem boyunca sadık bir prens olmuş ve padişaha olan vergilerini ödemiştir. Bu dönemde Osmanlılar onu tasvir eden "kazıklı" sıfatını kullanmamıştir. Ancak Osmanlı yönetimine isyan ettiği zamanda Osmanlılarca "kazıklı voyvoda" olarak anılmaya başlamıştir. Bu andan itibaren, Osmanlı tarihçiler asi Vlad'ın şeytani eylemleri ve kötü davranışları üzerinde odaklanmaya başlamışlardır. Bu çalışmada, Osmanlı topraklarında Vlad Tepeş hakkında yapılan, başlangıçta onurlu ve tasvip edilen bir kişilikken; bir asiye, bir günahkara ve Padişah II Mehmet'e karşı gelen bir haine dönüşen, oradan da bir katile, lanetlenmiş ve zalim bir kişiliğe evrilen tasvirlerle ve Vlad'ın kazığa oturtma eylemlerine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türklerin Korkusu, Avrupa, Drakula, Osmanlılar

Mustafa Yıldız

Toplumunu İnşa Eden Bir Kurum Olarak Politika

Bir toplumun yapısı, yaşam biçimleri, sosyal ilişkileri, normları ve değerleri bu günden yarına değışmez. Siyasal sistemin istikrarlı bir noktaya ulaşması zamanla gerçekleşmektedir. Bu çalışmada siyaset, toplumu oluşturan bir kurum olarak ele alınmaktadır. Kurumun tarihsel seyri, mevcut sorunlar ve sebepleri, bunların işlevsel konumu ile ilgili nedenleri, kuruma dair bir ekstrapolasyon ve gelişmelerin alacağı yön bu yazının içeriğini oluşturmaktadır. Kayıtsız şartsız milletin olan egemenlik, kuvvetler ayrılığından ziyade kuvvetler arası denge kavramına ihtiyaç duymaktadır. Yasama, Yürütme ve Yargı'ya dördüncü bir güç ilave edilmeli, 'Denetim' olarak tanımlanacak olan bu kuvvet bunların arasında ayrılık oluşturmak yerine harmoni ve denge sağlamalıdır. Kuvvetler ayrımı yerine görevsel ve fonksiyonel dengeden bahsedilmelidir. Zira toplum, din, bilim, ekonomi ve siyaset gibi kurumlardan oluşmakta ve aralarında da bir denge bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Politika, Toplum, Kurum, Kuvvetler ayrımı

Abstracts

Hülya Toker

Army-Politics Relation During The Balkan Wars and The Critiques of Its Impact On The Defeat Through The Penmanship of Commanders

The army-politics relation in the Ottoman State has a long history; however, it reached its peak with the declaration of the IInd Constitutional Monarchy owing to the political activities of the members of the Committee of Union and Progress. IInd Monarchy's providing of great privileges to the members or sympathizers of the CUP was strongly criticized by differing levels of the society, among whom was Mustafa Kemal. Founding of new organizations like the Freedom and Accord Party and the Halaskâr Zabitan Group buttressed the already existing alaylı-mektepli [untaught-taught] discrimination by introducing partisanship – a new dimension of bigotry between the Unionists and Accordants – hence deepened the ever existing faults in the army.

Out breaking of the disastrous Balkan Wars under such an atmosphere brought along the questioning of the effects of the conflicts lived within the army on the defeat. Memoirs written by the officers provide differing points of view on the issue as they were composed in line with the party politics. Nevertheless, the common conviction was that army's intervening in politics presented immediate drawbacks, undermined the army, and above all partisanship prevailing the army had a significant detrimental effect on the Balkan defeat.

Keywords: Committee of Union and Progress, Freedom and Accord Party, Halaskar Zabitan Group, Balkan Wars, Army-Politics Relation

Gürbüz Özdemir

The Perspective of Turkish Democratization And The Importance of 15th July Coup Attempt In The Context Of Huntington's Waves of Democratization

The accumulation of the West's historical process has influenced democracy to its present level. This effect is also reflected in non-Western societies and democracy has become an ideal for them. Turkey, which is a democratic country in this region, is an important example. Turkey has achieved this qualification as the result of a struggle for two centuries as in the West. This process overlaps with Samuel P. Huntington's definition of "waves of democratization". Because every step taken in the direction of democratization, every time it is encountered a resistance and a regression has occurred. However, Turkey has continued its struggle for democracy despite all the reverse waves and has reached a level that can be addressed by European Union standards. Thanks to the people who have strengthened democratic personality with every step Turkey has taken, they have a strong democratic culture. In this context, those who live on July 15 have become an advanced indicator of the

democratic consciousness that our people have reached in the name of protection of the country, even in the face of payment of its huge price by its people.

In this work, the democratization of Turkey will be dealt with in the context of Huntington's approach, and the significance of July 15 coup attempt, representing an advanced wave in this process, will be explained. For this purpose, the concepts of democracy and democratization will be explained first. Huntington's "wave of democratization" will then be summarized. After looking at the democratization of Turkish people in this framework, it will be revealed as an advanced stage, the importance of 15th July.

Keywords: Democracy, Democratization, Huntington, Turkish Democratization, July 15

Zeki Öztürk

The Role of European Council in the Democratization of Institutions in Turkey

The Council of Europe (COE) is the longest established international organization in Europe after the post-Second World for the purpose of establishing permanent peace and building democratic security by adhering to the principles of democracy, human rights and rule of law. The COE which is constantly confused with the European Union (EU) and having the 47 members, with the organs and the established mechanisms that help to work these organs, has given a norm and certain standards based on more than 200 treaties, for democratic applications in all the member states.

Turkey, a member on 9 August 1949 to COE, has been participating actively to the works of the COE and benefit from the acquis of the COE at their legal reforms and institutional applications that are realized in country. The ratified documents of COE do not always suggest solutions compatible with the basic dynamics of Turkish society. In this study, the subject is analyzed from the point of view of the role of the COE plays in terms of the democratization of institutions in Turkey.

Keywords: Council of Europe, Democracy, Human Rights, Supremacy of Law, Standard.

Kutluhan Bozkurt

Syrian Civil War: Reflections of Refugee Flow Caused By War On Turkey and European Union

When the protests started in Syria in the Arab Spring period, those who expected a regime change within a few months' time were seriously mistaken. Since 2011, there has been a crisis and war which directly affects the geography of the region close to ours. It is a fact that civil war has serious economic, political and military consequences and effects. The greatest impact and consequences of this civil war from the legal point of view is most visible on the intensive refugee movement. The flow of refugees has to be considered from different aspects, such as national – international and EU legal frameworks. Another result of the war is that for 7 years this region is in a situation that it exports terror to the world, and many

countries are directly or indirectly affected by it. It is not likely that this war will end soon. This is a sign that living tragedies will continue to increase.

Keywords: Arab Spring, Civil War in Syria, Temporary Protection, Refugee and Legal Status, Readmission Agreement.

Ali Arslan, Gülten Arslan, Halil Çakır

Political Life In Bodrum: Sociological Analysis of The Political Structure of Bodrum At The Basis Of The Local Elections

Muğla is one of the most important province of Aegean Region and Turkey. Bodrum is the most populous district of Muğla and 111 km far from Muğla city center. According to data of the TSI It has a 152.440 population within the year of 2014. Bodrum has a very special place within Turkish society and Turkish national history. Because, it has a huge cultural and historical heritage within its social structure. It is the most important world brand of Turkey in the tourism sector.

Bodrum has very deep historical roots. It has a great amount of migration within its population. The migrants who came from the different regions of Turkey, also came of the World. Following this reality, it was aimed to analyse socio-political structure of Bodrum at the basis of the results of Turkish Local elections since 1980 up to date. In addition to that, the changes in the political structure within the recent history of Bodrum County were investigated too.

Documentary and historical research techniques were used to realize the study. The records, documents and data sets of the related institutions and organizations, especially the archives of the Turkish Statistical Institute and the Supreme Board of Elections were used. The secondary data analysis techniques were applied. The findings were used to understand the formation of the socio-political structure in Bodrum and the distribution of the political power to the political spectrum. Also the regularities of change from 1980 to the present were investigated. Furthermore, the meaning of the findings in relation to the Muğla province and overall Turkish society was discussed.

Keywords: Bodrum, Political Structure of Bodrum, Muğla, Turkish Local Elections, Political Structure

Osman Gökhan Hatipoğlu

TIKA As A Distinctive Public Institution: An Analysis About the Transformation of Organizational Structure

Turkish Cooperation and Coordination Agency (TIKA) was first established under the name of Economic, Cultural and Technical Cooperation Directorate in 1992, after the disintegration of Soviet Union, to provide the aid with the development of Turkic (Turkish speaking) Republics and to cooperate with these countries. While the agency was affiliated with the Ministry of Foreign Affairs at the beginning, it became an organization working

under the Prime Ministry; then by expanding its organization at center and abroad, turned out to be an important tool of Turkish public diplomacy today. In this study it is aimed to analyze the multi-dimensional changes in the organizational structure of TIKA, made in parallel with the changing circumstances in Turkey and in the world within the last quarter-century. To perform such an analysis, first the changes in the organizational structure of the agency were described by examining the legislative regulations and by using the tools of science of administration. Thereafter, by considering the results of the organizational analysis, the statute and the importance of the TIKA within the Turkish foreign policies was discussed through soft power, South to South development cooperation and public policy concepts. It was concluded that the organizational structure of TIKA had been transformed by well-timed and appropriate alterations so that, it became an important and dynamic organization as for the international prestige and interests of Turkey. At the end of the study some prudential suggestions were presented about the organization of the agency in compliance with the findings of the study and the practices of administrative science.

Keywords: Turkish Cooperation and Coordination Agency (TIKA), Organizational Analysis, South to South Development Cooperation, Public Diplomacy, Soft Power

Burak Gümüş

Turkish Directorate General of Migration Management

The Directorate General of Migration Management, which was established in 2014 and is responsible for the coordinated implementation of the country's immigration policy towards foreigners, of approach to asylum seekers and of the European-Turkish Readmission Agreement for the repatriation of irregular refugees and is responsible for accepting and processing requests from asylum seekers unlike UNHCR and has become the target of German criticism, is the subject of this article. At the same time, the structure, resources and development history of this young government agency are critically examined.

Keywords: DGMM, Syrian refugees, asylum seekers, JDP, migration

Hazal Ilgın Bahçeci

The Examination Of TOKI's Public Authentication About The Usage Of The Urban Space Within The Context Of Local Democracy

In 1984, which was the period of transformation in the economic policies of the world in the 1980s, The Collective Housing Administration (TOKI), established within the framework of a general purpose to contribute to the solution of housing and urbanization problems and to increase the mass housing production, has taken important steps to fulfill this mission until 2003. However, this structure has begun to deteriorate due to the serious increase in the authorities given to TOKI especially regarding urban planning and urban transformation since 2003.

Practices for the organization of urban space carried out by the local governments until 2008 have increasingly been left to the authority of TOKI by the central government. Finally, TOKI has been almost fully authorized in this matter. This situation causes urban development to become a problematic structure and very important problems in terms of local democracy.

The aim of this study is to examine TOKI's authorities about the usage of urban space within the framework of local democracy as a concept that is shaped on the basis of "validating democratic values for local governments". In this framework, related legislation and TOKI's institutional history will be covered within the context of the subject matter.

Keywords: TOKI, Local Democracy, Urban Transformation, Urban Planning, Local Governments

Mustafa Gencer

Turks Fear of Europe in Pre-modern period: Dracula and The Ottomans

Vlad Dracula (Vlad Tepeş) ruled Wallachia (Eflak) as an Ottoman voivode (or prince) for five years (1448; 1456-62; 1476), as a loyal prince and he paid his tributes to the Sultan. During this period, the Ottomans did not use "kazıklı" to describe him. The moment he rebelled against the Ottoman rule, he became "kazıklı voyvoda" for the Ottomans. From that moment on, the Ottoman chroniclers started to focus on the diabolical deeds, and misbehaviors of rebellious Vlad. This presentation will be about different discourses on Vlad Tepeş in the Ottoman realm, from his honored and confirmed figure to his depiction as a rebel and transgressor, and his deceitful attitudes towards Sultan Mehmed II., subsequently his representations such as vicious, murderer, damned, and Vlad's impaling practices.

Keywords: Turks fear, Europe, Dracula, Ottomans

Mustafa Yıldız

Politics As A Society-Building Institution

Structures of a society, ways of life, social relationships, norms and values do not change from one day to the next. The political system also takes some time to reach a stable point. At work, politics is treated as an institution forming society. The historical course of the institution, the existing problems and their causes with regard to the function of these and an extrapolation with regard to the institution and which direction the developments will bring form the content of this essay. The sovereignty emanating from the people needs the notion of equilibrium and not of the separation of powers. To legislation, administration, and jurisdiction comes a fourth power that is to be defined as 'supervision' and creates harmony and balance between them instead of division. One no longer speaks of a separation of powers, but of a task and function balance. For society is formed by institutions such as religion, science, economics and politics and establishes a balance between them.

Keywords: Politics, Society, Institutions, Separation of Powers

Tural Bahadır

Germany's New Foreign Policy Vision at The Start of The 21st Century

There is an ongoing discourse in Germany about their new foreign policy since the Munich Security Conference (MSC) in 2014. Because of the speeches of the German President Joachim Gauck, German foreign minister Frank-Walter Steinmeier and German defense minister Ursula von der Leyen in Munich, there emerged a discussion about German foreign policy, where all three German high officials mentioned that Germany should take more responsibility on the international stage. Since then, there exists a rising discourse about the role of Germany in the EU and in the world. Germany should take more responsibility to solve problems and crises world wide. In this discourse, it has also been discussed that Germany should also engage itself militarily to settle problems and crises. But what does this development mean, considering that Germany was very careful about its role in Europe since the end of the Second World War? How echoed these speeches and what was the reaction to these speeches? In this article, I will analyse this topic and give answers to these questions.

Keywords: Germany, German foreign policy, responsibility, discourse analysis

Bu Sayıya Katkıda Bulunanlar

Ali Arslan

1971 yılında Ankara’da doğdu. 1992 yılında, Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji bölümünden mezun oldu. Aynı yıl, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde, çağdaş sosyoloji teorileri alanında birinci yüksek lisans çalışmasına başladı. 1993 yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesi’ne akademisyen olarak atandı ve aynı yıl ikinci yüksek lisansını İngiltere’de Surrey Üniversitesi (University of Surrey) Sosyoloji bölümünde, tamamlayıp bilim uzmanı oldu. Doktora çalışmasını da yine İngiltere’de Surrey Üniversitesi’nde, siyaset sosyolojisi alanında yaptı. 1999 yılında, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü’ndeki görevine geri döndü. 2003–2006 yılları arasında Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nde yönetici (dekan yardımcısı ve bölüm başkanı) ve öğretim üyesi olarak görev yaptı. 2000 yılında, sosyoloji bölümünde Yrd. Doçent oldu. 2012 yılında Siyaset Sosyolojisi Doçenti oldu. 2017 yılında ise Profesör oldu. 2006 yılından beri Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Arslan çok sayıda kurul ve komisyonda da görev yapmıştır-yapmaktadır. Çok sayıda ulusal-uluslararası meslek kuruluşuna üyedir. Yazarın başta siyaset sosyolojisi ve elit sosyolojisi olmak üzere, sosyal bilimlerde araştırma yöntem ve teknikleri, aile sosyolojisi, eğitim sosyolojisi, köy sosyolojisi ve toplum kalkınması, halkbilim, medya ve iletişim sosyolojisi... gibi alanlarda yüzden fazla Türkçe, İngilizce ve İspanyolca yayınlanmış ulusal ve uluslararası makalesi, kongre ve sempozyum tebliği bulunmaktadır. Ayrıca üçü İngilizce, biri Arapça ve üçü İngilizce’den Türkçe’ye çeviri olmak üzere toplam 70’i aşkın kitapta yazarlık, editörlük ve kitap bölümü yazarlığı yapmıştır.

E-posta: aliarslan@mersin.edu.tr; cimderaslan@hotmail.com

Gülten Arslan

Siyaset Bilimci, Araştırmacı

E-posta: gultenb.arslan@hotmail.com

Tural Bahadır

Lisans ve Yüksek Lisans eğitimini Almanya’da Siyasal Bilimler alanında Hannover Üniversitesi’nde 1998 yılında tamamlamıştır. Doktora eğitimini ise Uluslararası İlişkiler alanında Trakya Üniversitesi’nde sürdürmüştü ve 2016 doktora derecesini almıştır.

İlgi Alanları: Türkiye-ABD İlişkileri, Alman Dış Politikası, Transatlantik İlişkileri, ABD-Çin İlişkileri

E-posta: tural0901@gmail.com

Dr. Hazal İlgin BAHÇECİ

Lisans eğitimini 2011 yılında Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi ve 2012 yılında Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde tamamladı. 2013 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı’ndan “Marksizmde Kent Sorunsalı: David Harvey ve Manuel Castells Örnekleri” başlıklı çalışmasıyla yüksek lisans derecesini aldı. Aynı yıl

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda doktora başladı. 2015 yılı Eylül ayı ve 2016 yılı Şubat ayı arasında doktora tez araştırması için Londra Middlesex Üniversitesi'nde bulundu. 2016 yılında "Türkiye'de Kent Yönetiminin Demokratikleşmesi" başlıklı çalışmasıyla bilim doktoru ünvanını aldı. 2017 yılından beri Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde yardımcı doçent olarak çalışmaktadır. Uzmanlık alanları kentsel ekonomi politik, kentleşme politikası, yerel yönetimler, ekolojik hareketler ve ekolojik krizlerdir.

E-posta: hazallilgin@gmail.com

Kurumsal E-posta: hazali.bahceci@bozok.edu.tr

Özlem Becerik Yoldaş

Lisans ve Yüksek Lisans derecesini Viyana Üniversitesi Basın Yayın ve İletişim Bilimleri, Siyaset Bilimi bölümlerinden 2003 yılında almıştır. 2013 yılında Viyana Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Devlet Bilimleri Enstitülerinde doktorasını tamamladı. 2006 tarihinde Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinde, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümünde Öğretim Görevlisi olarak başladı. Aynı kurumda 2013-2017 yılları arasında Öğretim Görevlisi Dr. olarak görevine devam etti. 2017 yılında Bozok Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümüne Yardımcı Doçent olarak atandı.

İlgi Alanları: Siyasal Kültür, Karşılaştırmalı Siyaset, Siyaset Teorileri ve Demokrasi Teorileri.

E-posta: oez_bec@hotmail.com

Kutluhan Bozkurt

Kutluhan Bozkurt, lisans derecesini Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden 1990 yılında almıştır. İstanbul'da 2 yıl serbest avukatlık yaptıktan sonra, 1993-1995 arası Adli Yargı Hâkim-Savcı Adayı olarak stajını İstanbul ve Ankara'da tamamlamıştır. 1995-1999 yılları arasında farklı şehirlerde Hakim olarak görev yapmıştır. Doktora eğitimini Şubat 2000 - Haziran 2004 yılları arasında, Avrupa Birliği Hukuku ve Devletler Genel Hukuku Anabilim dallarında; Avusturya, Viyana Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamlamıştır. Aynı süreçte; Almanya, Münih Ludwig Maximilians Üniversitesi Hukuk Fakültesinde, Avrupa ve Uluslararası Ekonomi Hukuku alanlarında master eğitimini (LL. M. Eur.) bitirmiştir. 2004'ten 2006 yılına kadar Denizbank AG Hukuk İşleri Müdürü olarak Viyana'da görev yapmıştır. Daha sonra, 2006-2007 yılları arasında, Birleşmiş Milletler Üniversitesinde (Belçika/Bruges) doktora sonrası araştırmalarda bulunmuştur. Ardından Belçika/Anvers'te, A Law Uluslararası Avukatlık Firmasında çalıştıktan sonra, 2015 -2017 yılları arasında MEF Üniversitesi'nde görev yapmış, halen Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi ve Yeditepe Üniversitelerinde akademisyen olarak görev yapmaya devam etmektedir. Çalışma alanlarını; AB, AB ve Uluslararası Hukuk, AB ve Uluslararası Ekonomi Hukuku, Uluslararası Yatırım Hukuku, Bankacılık Hukuku, Enerji ve Petrol Hukuku, Sözleşmeler Hukuku, Doğrudan Yabancı Yatırım Hukuku, AIHM'ne Bireysel Başvurular, Proje Yönetimi ve Proje Uzmanlığı oluşturmaktadır. Ayrıca, Dr. Kutluhan Bozkurt, Uluslararası ve AB projelerine de 2012 yılından beri uzman olarak katılmaktadır.

E-posta: kbozkurt@ciu.edu.tr - kutluhan.bozkurt@yeditepe.edu.tr

Halil akır

Lisans eğitimini Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde 2012 yılında tamamladı ve aynı yıl Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğretmenlik sertifikası eğitimini tamamladı. Yüksek lisans eğitimini 2015 yılında, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında “Disiplinler Arası Etkileşim Bağlamında Çağdaş Siyaset Teorisindeki Alternatif Yeni Toplumsal Hareket Açıklamalarının Sosyolojik Analizi” başlıklı çalışmasıyla tamamladı. 2013 yılında Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı Halen Mersin Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde araştırma görevlisi olarak doktora çalışmasına devam etmektedir.

İlgi Alanları: kuşaklar sosyolojisi, toplumsal hareketler, toplumsal değişme, küreselleşme, cinsiyet çalışmaları ve klasik sosyolojidir.

E-posta: halilcakir@ymail.com

Mustafa Gencer

Mustafa Gençer 1968’de Zonguldak’ta doğdu. Lisans öğrenimini Marmara Üniversitesi’nde 1990 yılında Master ve Doktora Öğrenimini Almanya’nın Bochum Üniversitesi’nde 2001 yılında tamamladı. Doktora tez çalışması İletişim Yayınları tarafından ‘Jöntürk Modernizmi ve Alman Ruhı’. 1908-18 Türk-Alman İlişkileri ve Eğitim başlığı ile 2003te yayımlandı. 2011 yılında Hannover Leibniz Üniversitesi’nde Misafir Öğretim Üyesi olarak Osmanlı Tarihi dersi veren ve halen Abant İzzet Baysal Üniversitesi Tarih Bölümünde Profesör olarak görev yapmakta olan Gençer, Türk-Alman ilişkilerinin eğitim, siyasi ve kültürel tarihi hakkındaki yayınlarından başka, Almanya’ya göç eden Türklerin durumları, sorunları ve uyumları konularında makale, proje, danışmanlık ve benzeri çalışmalar yapmıştır.

E-posta: mustafagencer1@hotmail.com

Burak Gümüş

1974'te Almanya'da doğan Burak Gümüş, Konstanz Üniversitesi'nde (Universität Konstanz) Sosyoloji (Göç, Marjinal Gruplar, Yabancı Düşmanlığı) ve Siyaset Bilimi (Devlet Teorileri, Uluslararası İşbirliği, Dış Politika) eğitimi aldı. Orada "Türkiye ve Almanya'daki Aleviliğin Yeniden Canlanması" üzerine doktorasını yaptı. Araştırma alanları olan (Yarı) Başkanlık ve Parlamenter Demokrasi, Alevilik; De-Kemalizasyon, Siyasal Kurumlar ve Sosyoloji, Türk Dış Politikası ve Türk Siyaseti, Alman-Türk İlişkileri; Almanya Türkleri, Kolektif Bellek; Ritüeller ve Kimlik; Ulus aşırı göç; Türk Aleviler ve Türkiye İç ve Dış Politikası ile ilgili çeşitli yayınları bulunmaktadır. Edirne Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte Kamu Yönetimi Bölümü Siyaset ve Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalında Profesör Dr. olarak görev yapmaktadır.

E-posta:burak.guemues@gmail.com

Osman Gökhan Hatipoğlu

ODTÜ Petrol Mühendisliği bölümünden 1992 yılında mezun olduktan sonra, İşletme alanında lisans, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü’nde bankacılık alanında yüksek lisans yaptı. Daha sonra TODAİE’de Kamu Yönetimi alanında ikinci bir yüksek lisans derecesi alarak, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde doktora eğitimine başladı. 2015 yılında Yönetim Bilimleri Doktoru unvanını aldı. Kamu sektöründe 23 yıl

hizmet verdikten sonra, 2017 yılında Bozok Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaya başladı. Halen aynı bölümde bölüm başkanlığı görevini yürütmektedir.

İlgi Alanları: Kamu Yönetimi Disiplini, Yönetimde Örgütlenme, Kamu Politikası Analizi, Amerikan Yönetim Tarihi

E-posta: gokhanhat@yahoo.com

Gürbüz Özdemir

Lisans derecesini Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünden 1986 yılında alan Gürbüz Özdemir, aynı alanda yüksek lisans derecesini Dumlupınar Üniversitesi'nde 1995 yılında tamamlamıştır. Doktora derecesini ise 2000 yılında Sakarya Üniversitesi'nden almıştır. 1996-2008 yılları arasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı kurumlarda yöneticilik yapan Özdemir, halen 2008 yılında öğretim üyesi olarak göreve başladığı Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi Bölümünde doçent olarak çalışmaktadır.

İlgi Alanları: Siyaset Bilimi, Türk siyasal Hayatı, Sivil Toplum ve STK'lar, Yerel Siyaset.

E-posta: gurbuzozdemir_4@hotmail.com

Zeki Öztürk

Zeki Öztürk, Lisans eğitimin Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Fransız Dili Eğitimi bölümünde 1988 yılında ve Yüksek Lisansını Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi bölümünde 2000 yılında bitirdi. 2013 yılında Strazburg Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler; Avrupa Perspektifleri Doktora Okulunda, Çağdaş Tarih alanında doktorasını tamamladı. 1993-2016 yılları arasında Türkiye'nin Belgrad ve Lüksemburg Büyükelçiliklerinde ve Avrupa Konseyi nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliğinde diplomatik görevlerde bulundu.

Halen Dışişleri Bakanlığı'nda Daire Başkan V. olarak görev yapmaktadır. İlgi Alanları: Avrupa Konseyi, Siyasetin Finansmanı, diplomasi ve Türk dış politikası olup bu konularda yayınlanmış akademik çalışmaları bulunmaktadır.

E-posta: turkoz64@hotmail.com

Hülya Toker

Hülya Toker, Lisansını Hacettepe Üniversitesi Tarih bölümünde, Yüksek Lisans ve Doktorasını Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsünde tamamladı. 1989 yılından bu yana Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığında Askerî Tarih Uzmanı olarak görev yapmaktadır.

İlgi alanları: Siyasi Tarih, Türk Askerî Tarihi, Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı (Çanakkale Cephesi, Galiçya Cephesi, Irak Cephesi), Kore Savaşı.

E-posta: hulyatoker@gmail.com

Mustafa Yıldız

1968 Yozgat doğumlu olan Dr. Mustafa Yıldız. 1986 yılında Üniversite tahsili için Viyana'ya gitti. Viyana Üniversitesi Siyaset Bilimi mezunudur. Yüksek Lisans ve

Doktorasını aynı üniversitede tamamladı. Avusturya Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde beş yıl öğretmenlik, on iki yıl da müfettişlik yaptı. 2017 yılında Türkiye'ye döndü. Halen Bozok Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümünde Uluslararası İlişkiler Teorileri, Uluslararası Politika ve Uluslararası Örgütler alanında öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

İlgi Alanları: Uluslararası Örgütler

E-posta: Mustafa.yildiz@bozok.edu.tr

Yunus Yoldaş

Lisans ve Yüksek Lisansını Viyana Üniversitesi Siyaset Bilimi bölümünde 1996 yılında bitirdi. 2000 yılında Viyana Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Devlet Bilimleri Enstitülerinde doktorasını tamamladı. 2003 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinde, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümüne Öğretim Üyesi olarak atandı ve aynı kurumda 2013-2017 yılları arasında Doçent olarak görevine devam etti. 2017 yılında Bozok Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümüne Doçent olarak naklen atandı. Halen aynı bölümde Bölüm başkanı olarak görev yapmaktadır.

İlgi Alanları: Siyasal Sistem, Siyasal Hayat, Siyasal Etik ve Sistem Teorisi.

E-posta: yunus_yoldas@hotmail.com

Contributors To The Current Issue

Ali Arslan

Professor Dr. D. Ali ARSLAN, Sociologist and Political Scientist. He is working at Mersin University as a lecturer. He has worked as a lecturer, deputy dean of the Faculty of Education, the president of the department of teaching of social sciences at GOP University for several years. He was born in Ankara. He attended Selçuk University and received three degrees from that university, including the degree in education from the Faculty of Education, the BSc in sociology from the Faculty of Arts and Science. Then he was appointed as a lecturer in the department of sociology, at Gaziosmanpasa University in 1993. He received his MSc in the department of sociology at the University of Surrey (United Kingdom) in Social Research Methods (SRM) in 1995. He did PhD which was about the “Power Elites and the Power Structure of Contemporary Turkish Society”, in the same department. He is author or editor of more than 60 book sections-books and has more than 100 articles which are presented at the congress and symposiums and mostly published national and international journals. He has taken place as the researcher in several public sector, private sector and quasi-governmental surveys and worked every part of field research either as the active field researcher or the organizer, co-ordinator and director.

His principal academic interests in sociology are elite sociology, social research methods, political sociology, rural sociology and rural development, urban sociology and family sociology.

E-mail: aliarslan@mersin.edu.tr; cimderaslan@hotmail.com

Gülten Arslan

Political Scientist, Researcher

E-mail: gultenb.arslan@hotmail.com

Tural Bahadır

He got his B.A. and M.A. degrees in the area of Political Science at the University of Hannover in 1998.

He then studied International Relations at the Trakya University and received his Ph. D degree in 2016.

Areas of Interest: Turkish-American Relations, German Foreign Policy, Transatlantic Relations, U.S.-China Relations

E-Mail: tural0901@gmail.com

Dr. Hazal İlgin Bahçeci

She completed her undergraduate studies in the Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Administration and Department of International Relations at Gazi University in 2011 and 2012. She received her master's degree from Gazi University, Department of Public Administration, Discipline of Urbanization and Environmental

Problems with the dissertation titled “Urban Problematic in Marxism: Examples of David Harvey and Manuel Castells” in 2013. She started to Ph.D programme at Gazi University Institute of Social Sciences, Department of Public Administration in the same year. She reside in London, at Middlesex University for the research of Ph.D dissertation. She get title of Ph.D with the dissertation titled "Democratization of Urban Governance in Turkey" in 2016. She has been working as an assistant professor in the Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration at Bozok University since 2017. Her specialties are urban political economy, urbanization policy, local governments, ecological movements and ecological crises.

E-mail: hazalilgin@gmail.com

Institutional e-mail: hazali.bahceci@bozok.edu.tr

Özlem Becerik Yoldaş

Özlem Becerik Yoldaş studied journalism and communication sciences and political sciences at the University of Vienna and earned her Master's degree from the University of Vienna in 2003. She also obtained her PhD degree in political sciences from the University of Vienna in 2013. She has been employed as a lecturer at Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Administration from 2006 to 2017 and since 2017 she is currently employed as an Assistant Professor at Bozok University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration. Her research interests include political culture, comparative politics, political theories, theories of democracy.

E-Mail: oez_bec@hotmail.com

Kutluhan Bozkurt

Dr. Bozkurt obtained his bachelor’s degree from the Faculty of Law at Marmara University in 1990. After serving as an attorney at law for 2 years, he started his judicial traineeship in Istanbul and also in Ankara as a judge in civil and criminal matters. Between 1995 and 1999, he served as a Judge in different cities in Turkey. Dr. Bozkurt completed his doctoral studies in European Union Law and International Law between 2000 and 2004 at the University of Vienna School of Law. At the same time, he also obtained his LL. M. Eur. (Munich) degree in European and International Business Law at the Faculty of Law of Ludwig-Maximilians-Universität München (LMU Munich). After his graduation he worked as Legal Counsellor at Denizbank AG in Vienna. Between 2006 and 2007, he completed his post-doctoral studies at the United Nations University in Bruges, Belgium and worked as a legal expert at A-Law Firm in Antwerp/Belgium. Later on he started to work as Assist. Prof. Dr at MEF University in Istanbul. Currently he works as an academician, as Assist. Prof. Dr. at International Cyprus University and at the University of Yeditepe in Istanbul. He has published several national and international articles and book chapters. His research areas include EU Institutions, EU law, International Law, European Business Law, Energy and Petroleum Law, Basic Concepts of Law, Individual application to European Court of Human Rights, Foreign Direct Investment Law and Contract Law. Dr. Bozkurt is also involved in different EU and international projects as an expert.

E-Mail: kbozkurt@ciu.edu.tr - kutluhan.bozkurt@yeditepe.edu.tr

Halil Çakır

He received his Bachelor of Arts degree from the department of Sociology in the Faculty of Science and Letters and completed the Teacher Certification Program in the Faculty of Education at Mersin University in 2012. He received his Master of Arts degree from the Graduate Program of Sociology at Mersin University in 2015 with the thesis “The Sociological Analysis Of The Alternative New Social Movement Descriptions On The Contemporary Political Theory In The Context Of Interdisciplinary Interaction” on social movements and social change. He has been working at Mersin University as a research assistant of Sociology since 2013 and doing his PhD. since 2015. Some of his academic interests in sociology are the sociology of generations, social movements, social change, globalization, gender studies and the classical sociology

E-mail: halilcakir@ymail.com

Institutional E-mail: halilcakir@mersin.edu.tr

Mustafa Gençer

Mustafa Gençer was born in Zonguldak, Turkey, in 1968. He graduated from the Department of History, the Faculty of Education, Marmara University, Istanbul, in 1990. In 1995, he completed his M.A. degree at the Faculty of the History of the Bochum Ruhr University. In 2001, he completed his Ph.D. at the Bochum Ruhr University in Germany. He was 2011 visiting Professor at the Leibnitz Universty in Hannover. He is currently working as Professor in the Department of History, Faculty of Arts and Sciences, Abant İzzet Baysal University, Bolu, Turkey. He has written several articles on Late Ottoman History, Ottoman Modernization Movement and German-Turkish political, military, cultural relationship as well as a book on the Turkish-German educational relationship in late Ottoman period.

E-mail: mustafagencer1@hotmail.com

Burak Gümüş

Burak Gümüş, born in Germany in 1974, studied Sociology (Migration, Marginal Groups, Xenophobia) and Political Science (State Theories, International Cooperation, Foreign Policy) at the University of Constance (Universität Konstanz). He made there his PhD on the "Revival of Alevism in Turkey and in Germany". His fields of research interest are (Semi-) Presidentialism and Parliamentarian Democracy, Alevism; De-Kemalisation [De-Kemalizasyon/ Entkemalisierung], Political Institutions and Sociology, Turkish Foreign Policy and Turkish Politics, German-Turkish Relations; German-Turks, Collective Memory; Rituals and Identity; Transnational Migration; He has several publications mainly dealing with Turkish Alevis and the Turkish Domestic and Foreign Policy. He is Professor, PhD in the Division for Political and Social Sciences at the Department for Public Administration in the Faculty for Economics and Administrative Sciences at the Trakya University in Edirne/Turkey.

E-mail:burak.guemues@gmail.com

Osman Gökhan Hatipoğlu

After graduated from Petroleum Engineering Department of METU (BS) in 1992, he got a BA degree at management and a MA degree at banking from the Graduate School of Educational Sciences of Gazi University. Then after getting another masters' degree at public administration from TODAİE, he started his PhD studies in Faculty of Political Sciences of Ankara University. He obtained a PhD degree at administrative sciences in 2015. After having served for 23 years in public sector, he started to work at the Political Science and Public Administration Department of Bozok University Faculty of Economics and Administrative Sciences as lecturer. He has still been working as department head at this department.

İlgi Alanları: Kamu Yönetimi Disiplini, Yönetimde Örgütlenme, Kamu Politikası Analizi, Amerikan Yönetim Tarihi

E-mail: gokhanhat@yahoo.com

Gürbüz Özdemir

Obtaining his BA degree from Ankara University, Faculty of Political Sciences, Public Administration Department in 1986, completed his MA studies at the same field in Dumlupınar University in 1995. He got his PhD degree from Sakarya University in 2000. He had served for some important private companies of Istanbul Metropolitan Municipality between 1996-2008 as executive. He is still working in Cankırı Karatekin University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, as Associate Professor where he began to work as lecturer in 2008.

Areas of Interest: Political Science, Turkish Political Life, Civil Society and NGOs, Local Politics.

E-mail : gurbuzozdemir_4@hotmail.com

Zeki Öztürk

Zeki Öztürk has studied French Language Teaching at the Hacettepe University in 1988 and obtained his Master's degree on political sciences in 2000 at Gazi University and his Ph.D. in contemporary history from the University of Strasbourg in 2013. He has been employed as diplomat at Turkish Embassy in Belgrade and Ljubljana and in the Permanent Representation of Turkey to the Council of Europe in Strasbourg between 1993-2016. He is currently Acting Head of Department at the Ministry of Foreign Affairs. His research interests are the Council of Europe, Finance of political system, Diplomacy and Turkish Foreign Policy on which he has several academic publications.

E-Mail: turkoz64@hotmail.com

Hülya Toker

Dr. Toker completed her BA degree at the Hacettepe University Department of History, received her MA and PhD degrees at the Hacettepe University Atatürk Institute Department of Atatürk Principles and the History of Turkish Revolution. She has been working as a military History Specialist at the Turkish General Staff Division of Military History and Strategic Studies since 1989.

Among her interests are: Political History, Turkish Military History, Balkan Wars, First World War (Çanakkale Campaign, Galicia Front, Iraqi Front), and the Korean War.

E-mail: hulyatoker@gmail.com

Mustafa Yıldız

Dr. Mustafa Yıldız, born in Yozgat in 1968, went to Wien for his undergraduate education in 1986. He graduated from Political Sciences department in Wien University. He completed his graduate and PhD studies at the same University. He had worked as teacher for five years and then served as an inspector for next twelve years within the Austrian Ministry of Education. He then returned to Turkey and have started to work as assistant professor for Bozok University International Relations Department. His main areas of interest are international relation theories and international organizations.

E-mail: Mustafa.yildiz@bozok.edu.tr

Yunus Yoldaş

Yunus Yoldaş has studied political science at the University of Vienna and obtained his Master's degree in 1996 and his Ph.D. in political sciences from the University of Vienna in 2000. He has been employed as an Assistant Professor at Çanakkale Onsekiz Mart University, Biga Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations from 2003 to 2013. In 2013 he was appointed as an Associate Professor at the same institution. Since 2017 he is currently employed as an Associate Professor at Bozok University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations. He is currently Head of Department of International Relations at the same institution. His research interests are political system, political life, political ethics, and systems theory.

E-Mail: yunus_yoldas@hotmail.com

Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi 2018/2

Türkiye’de Kamu Politikaları

Sayı Editörleri: Doç. Dr. İpek Özkal Sayan, Dr. Osman Gökhan Hatipoğlu

Yayın Kurulumuz dergimizin ‘*Türkiye’de Kamu Politikaları*’ ana temalı Eylül 2018 Sayısı için Kamu Politikası disiplinin politika süreci, politika aktörleri, politika analizi, siyasal değerler ve kültür bağlamında kamu politikaları, güncel kamu politikaları, politika aktörleri, karar verme süreci, karşılaştırmalı kamu politikası gibi her türlü alanındaki araştırma sorularına yoğunlaşan çalışmalarınızı beklemektedir. Değerlendirmeye alınacak yazıların dergipark aracılığı veya dergimizin mail adresi üzerinden en geç 30 Haziran 2018 tarihine kadar teslim edilmesi gerekmektedir. Başvuru sahipleri yayın kararı ile ilgili 2018 Ağustos ayı içinde bilgilendirileceklerdir. Dergimiz ana tema dışında da siyaset bilimi ve kamu yönetiminin temel alanlarındaki yayınları diğer konular başlığı altında değerlendirmeye almaktadır.

Makalelerinizi siyasetdergisi@bozok.edu.tr veya gokhan.hatipoglu@bozok.edu.tr adreslerine gönderebilirsiniz.

Call for Next Issue

Turkish Journal of Political Science 2018/2

Public Policies In Turkey

Issue Editors: Doç. Dr. İpek Özkal Sayan, Dr. Osman Gökhan Hatipoğlu

Our editorial board invites your articles for our journals September 2018 Issue on the main theme of ‘*Public Policies In Turkey*’, focusing on research questions in any field of public policy discipline like policy process, policy actors, policy analysis, policies in the context of political values and culture, contemporary public policies, policy actors, decision making process and comparative public policy. All materials for consideration should be submitted via dergipark system or journals mail address by June 30, 2018. Applicants will be notified of final decisions in mid August 2018. Our journal also welcomes articles in the basic fields of political science and public administration outside the main theme, in order to publish under the beyond the topic section.

E-mail your articles / papers at siyasetdergisi@bozok.edu.tr or

gokhan.hatipoglu@bozok.edu.tr

KONGRE ÇAĞRISI

I. Bozok Uluslararası Siyaset Bilimi Kongresi:

Geçmişten Günümüze Yerel, Bölgesel ve Küresel Krizler

Bozok Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nin ev sahipliğinde 24-26 Ekim 2018 tarihinde Yozgat'ta gerçekleştirilecek olan 'I. Bozok Uluslararası Siyaset Bilimi Kongresi' için katılımlarınızı beklemektedir. Kongrenin ana konusu 'Geçmişten Günümüze Yerel, Bölgesel ve Küresel Krizler' olarak belirlenmiştir. Kongreye ana konu kapsamında siyaset biliminin her alanından ve disiplinler arası çalışmalarla da başvurulabilirsiniz. Kongre lisansı Türkçe veya İngilizce olup, başvuru ve diğer konular için daha geniş bilgiyi bozokusbk.bozok.edu.tr adresli kongre web sayfasından veya siyasetkongresi@bozok.edu.tr mail adresi ile iletişime geçerek edinebilirsiniz.

KONGRE TAKVİMİ

Bildiri Özetlerinin Gönderme Başlangıcı	15 Kasım 2017
Bildiri Özetlerinin Gönderme Bitişi	15 Haziran 2018
Kabul Edilen Bildirilerin İlanı	30 Haziran 2018
Kongre Kayıt ve Ödeme Son Tarih	1 Ağustos 2018
Bildiri Tam Metinlerinin Gönderimi İçin Son Tarih	1 Eylül 2018
Sempozyum Programının İlanı	15 Ekim 2018
Sempozyum Tarihi	24-26 Ekim 2018

CALL FOR PAPERS

First Bozok International Political Science Congress:

Local, Regional and Global Crises: From Past To Present

Bozok University invites you and appreciate your contributions to First Bozok International Political Science Congress hosted by Faculty of Economics and Administrative Sciences to be held between October 24-26th, in Yozgat. The main theme of the first congress was determined as 'Local, Regional and Global Crises: From Past To Present. You may apply to the Congress with your works at any field of political science as well as interdisciplinary works within the range of the main theme. Congress languages are Turkish and English; you may obtain more detailed information via congress' web page bozokusbk.bozok.edu.tr or by contacting the mail address siyasetkongresi@bozok.edu.tr.

CONGRESS SCHEDULE

Beginning of Call for Abstracts and Proposals	November 15, 2017
Abstract Submission Deadline	June 15, 2018
Announcement of Accepted Abstracts	June 30, 2018
Deadline for Registration and Payment	August 2, 2018
Submission Deadline of Abstracts in Full Manuscript	September 1, 2018
The Announcement of Symposium Program	October 15, 2018
The Date of Symposium	October 24-26, 2018

T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ

1. BOZOK ULUSLARARASI SİYASET BİLİMİ KONGRESİ

24-26 Ekim 2018

1st BOZOK INTERNATIONAL CONGRESS OF POLITICAL SCIENCE
24-26 October 2018

**“Geçmişten Günümüze Yerel,
Bölgesel ve Küresel Krizler”**

“Local, Regional and Global Crises:
From Past to Present”

bozokusbk.bozok.edu.tr

ISSN: 2587-2346

siyasetdergisi@bozok.edu.tr